

3-4 2023.
godište XXVI.
jesen - zima

Književna Rijeka

ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST I KNJIŽEVNE PROSUDBE

ESEJI • PROZA • POEZIJA • PRIJEVODI • AFORIZMI • OSVRTI

Književna Rijeka

ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST I KNJIŽEVNE PROSUDBE

Broj 3-4, godište XXVI., jesen-zima 2023.

NAKLADNIK: **Društvo hrvatskih književnika –
Ogranak u Rijeci**

ZA NAKLADNIKA: Hrvojka Mihanović Salopek

TISAK: Basterprint

GRAFIČKA PRIPREMA: Vanesa Ujčić Ožbolt

LEKTURA: Barbara Renka, prof.

FOTOGRAFIJA NA KORICI: Silvija Benković Peratova

UREDNIŠTVO: Davor Grgurić (glavni urednik)
Silvija Benković Peratova, Đoni Božić,
Bože Mimica, Vlasta Sušanj Kapićeva

ADRESA UREDNIŠTVA: Korzo 28/II (zgrada Filodrammatice),
51 000 Rijeka

E-MAIL ADRESA: dhk.rijecki.ogranak@gmail.com

NAKLADA: 200 primjeraka

Časopis izlazi dva puta godišnje, u dva dvobroja.

Cijena pojedinog dvobroja: 10,00 eur / 75,35 kn

Godišnja pretplata (s uračunatim PDV-om) iznosi 15,00 eur / 113,02 kn,
a uplaćuje se na HR522360001101361393, kod Zagrebačke banke, s naznakom: "Pretplata na Književnu Rijeku".

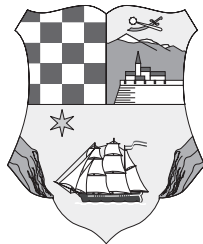
Rukopisi se šalju e-mailom u Word dokumentu (doc), font Times New Roman, veličina fonta 12, lektorirani.

ISSN: 1849-8760 (online izdanje)

Ovaj časopis izlazi uz financijsku potporu Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske, Primorsko-goranske županije i Grada Rijeke.

Republika
Hrvatska
Ministarstvo
kulture
i medija
*Republic
of Croatia
Ministry
of Culture
and Media*

Sadržaj

Davor Grgurić: Rad na sebi 5

ESEJ

Božica Jelušić: Dva anđela 11

PROZA

Darija Žilić: Torbe za kratka putovanja 17

Božica Jelušić:

Skica za jedan život.....24

Otvaram korice.....26

Božica Brkan:

Fontana di Trevi, slika koje nema.....29

Pogled 32

Zvonimir Grozdić: Antikvarijat 36

Marko Gotovac: Kafa bez mlijeka 47

Marina Katinić Pleić:

Skoro poput Nila.....50

Tko više, tko maše rukama.....52

Kišobran.....54

U. O. S. 56

Zvonko Bumber:

Mizantrop 59

Životinja.....61

Franjo Deranja: Moći punog Mjeseca.....63

Albin Horvatiček: Crta neba 66

Igor Knizek: Božićno čudo u Brgudu Malom 89

POEZIJA

Božica Jelušić: Iz praznine, iz dubine 101

Zvonimir Grozdić: Ti.....111

Sanja Domenuš: Disanje.....112

Joso Živković-Soja: Godine u tijelu 117

Silvana Marijanović: Vrelo 120

Adolf Polegubić: U Hamburgu.....127

DOMAĆA BESEDA

Božica Brkan: Meblin.....133

Radovan Toljanić: Šoto škurih černik 137

Rajka Jurdana-Šepić: Stori malo mesta 142

Marina Čapalija: Balota o' sunca	148
Davor Grgurić: Tihe stihe	151

AFORIZMI

Ivo Mijo Andrić: Aforizmi i tekuće misli	167
--	-----

PRIJEVODI

Peter Bichsel: Dogan	173
Bronislava Volkova: Pjesme iz progonstva.....	227

OSVRTI

Tomislav Marijan Bilosnić: Moj jezik je moj stan.....	237
Marina Kljajo-Radić:	
Milan Bešlić: Slagalice	240
Duhovnost u zaigranosti intelekta i poetike.....	244
Ilija Matic: Susret s književnicom	248
Igor Šipić: Silogizam: Zavičaj – čovjek – zvijer	251
Ivo Mijo Andrić:	
Pročitano između redaka	260
Zrnca prašine u haiku pjesmi.....	263

OBLJETNICA

Mladen Dorkin: Akademik Ivo Frangeš, pjesnik riječi što traje	269
---	-----

DAVOR GRGURIĆ

Rad na sebi

Svida mi se misao da pokušaj pisanja predstavlja poriv rada na sebi. Upakiravanje svog trenutnog mentalnog otiska u ustroj riječi, u rečenice i stihove koji ga uokviruju i mréže, pomažu biću da se što uspješnije izrazi čak i kad namjera autora nije biti potpuno suvislim i nedvosmisleno jasnim, da se misli i osjećaji što bolje pretoče i izliju, utonu ili sjednu na pravo mjesto. Tako to biva od pamtivijeka, kroz čitavu pisanu povijest i povijest književnosti, i mi smo tek trenutni korisnici tog oruđa ljudske umnosti, čuvari (bar donekle uspostavljene) pismenosti koja nas zabavlja i drži. Dakako, valja se truditi što bolje pisati, raditi na sebi, svom stilu i izražavanju, no opet, mjerila su jako različita, ukusi još i više, i nema jedinstvene formule i univerzalnog savjeta koji bi *palio* kod svakoga, upravo svakog puta, u baš svakoj literarnoj prigodi.

Kao što znademo, puno toga odvagivanja probavljivosti književnog obroka ovisi i o kušaču, doslovno pa svakom zasebnom čitatelju, o njegovom (njegovanom ili ne) paketu načitanosti, obrazovanja i unutarnjih socijalnih (suzdržavam se napisati: i političkih) stavova, iskustvu intelekta pa i o općenitoj životnoj iskustvenosti, koji pripomažu (ili odmažu) da se pročitano u konzumentu našeg štiva reflektira i percipira na pravilan način, da proizvede niz asocijacija i refleksivnih misli koji će dobro rezonirati s mislima i namjerama samoga autora.

Pisac/pjesnik/filozof/kritičar je onaj koji uzima pa – makar s tek malom nadom – baca kamen u čitačev bunar, a koliko će duboko taj kamen padati, hoće li se proizvesti ogromna jeka i umnožena buka, ili će pad biti tih i nečujan, a jeka nezamjetna, te hoće li se na dnu bunara, koji je možda plitak, a možda i iznenađujuće dubok, čuti “buć” pri času utona kamena u vodu, ili se možda neće ništa čuti, ako je bunar – recimo – prazan i suh. Zanimljiv je to i prilično uzbudljiv proces, pogotovo ako imamo dovoljno sačuvane dječje znatiželje u sebi.

Biste li se složili, ako bih zaključio kako bismo mogli reći da je proces pisanja bio uspješan u potpunosti, tek ako uspješno bude prihvaćen i protumačen kod krajnjega iščitavatelja? Ili bi bio uspješan i ako do čitatelja ne bi dopro pravilno, ili ne bi dopro uopće? Eto, zanimljiva su već i polazna pitanja teorije književnosti te promišljaji o samom činu pisanja i uspješnog izražavanja.

Ali, čak i pod pretpostavkom da smo savladali ta temeljna propitkivanja kojima se većina pučanstva nikada i ne bavi, i da smo potpuno

sigurni u sebe i bez imalo zadržke uvjereni u kvalitativne dosege svojeg pisanja, naravno da će se spisateljska praksa pobrinuti da ne prolazi sve glatko i po našim zamislima. Katkada (ili čak prečesto?) se literarne neuspješnosti dese i iskustvenim, dokazanim *imenima*, no isto tako može doći i do neočekivanog elementarnog sjaja kod onih koji su inače i više nego prosječni.

Književnost je zapravo vrlo zabavno mjesto, do kojega se čovjek lako može *s nogu i natašte* uputiti i ne treba mu zato mnogo, mada istovremeno može imati i cjeloživotno intelektualno ulaganje u sebe te pripremu i samoprijegoran *dril* najvještijeg pismoznanca i spisateljskog obrtnika. Sve ovisi o stavu i pristupu, a opet – jasno – najbitniji su talent, umijeće i rad... I opet rad pa rad, ako čovjek ima sreće da ga služe voljnost (možda i prkos?), zdravlje i um, a i sreću ćemo svrstati na ovaj kratak popis potrebnih i bitnih psihofizičkih osobina ponijetih u *ruksaku* onoga, tko se laća pokušaja i uspinjanja na književne vrhunce. Ili barem solidne brežuljke.

Čimbenik autorske sreće bi tu zapravo mogao igrati veliku ulogu, kao što je mnogima kroz povijest u pisanju, objavama i dopiranjima do čitateljstva i pomagao. Jer, u smislu pisanog ostvarenja i grananja književnog *imena* i karijere, što nekome vrijedi briljantan tekst ili pjesma, ako trajno ostanu nedostupni, nepročitani po nikome, osim po samome autoru? Mada praksa donosi i drukčije ostvaraje koji ruše sva prethodna načela oko kojih bi se čovjek potrudio, a kakve – recimo – pokazuje naša i(li) balkanska estrada – ima mnoštvo literarno grozno loših tekstova pjesama koji su (još davno, ili nedavno) postali apsolutnim hitom čitavih naraštaja, pjesama na koje se naš napaćeni puk navukao pa se u njih još i kune, kao u svoje životom zapečaćene svetinje, uz koje već desetljećima naš razgaljeni narod (recipijenti tih tekstualnih umotvorina) potpuno iskreno rida, zajeckuje, plače, pijan kuka, razbija namještaj i čaše, trga potkošulje i reže kravate, zaklinje se i (samo)proklinje na svim mogućim i nemogućim svadbama, krstikama, momačkim i djevojačkim večerima, ispraćajima ili vraćanjima iz vojske, te se uz takva istinska stihoklepstva identificira, i čak ih gorljivo pridaje na listu nacionalnih i (lokal)patriotskih ili (u banalnijem, ali zato češćem slučaju) sportskih svetinja, u koje je bolje nikome ne dirati!

Tako to počesto kod nas u slojevima šire javnosti ide; i loše pisanje može ispasti uspelim. Prosječnost se može tada interpretirati kao genijalnost, a nenaročitost kao izvanredna uspješnost. To se onda uvijek, u pravilu, potkrepljuje komercijalnim i brojčanim podacima (prodanosti, posjećenosti, *downloadanja*), koji su u takvom ogranku pisanog stvaranja često i jedinim, preglasnim mjerilom.

No, ništa nas od navedenih uopćenosti i zaključaka u ovom uredničkom proslavu ne bi trebalo obeshrabriti, niti jedna kuharica i niti jedan kuharski priručnik i uputstva ne mogu vam dokraja razotkriti i pomoći da načinite savršeno jelo po vlastitom nutarnjem receptu, na *svoj* način. Dapače, u pisanju se kao i u kuharskom majstorstvu, traži originalnost i sebesvojtvenost, nijansiranje i balansiranje, da konačno djelo i proizvod budu čitki i čitljivi, odnosno jestivi i probavljivi. I pročitano i pojedeno, oprostite ćete, mogu puno dati čovjekovim potrebama, mogu ljudsku nutrinu oboje nahraniti i nagraditi do granica čulnog zadovoljstva.

Toliko rekavši, mogu još ustvrditi kako se u vlastito, i u ime cijelog našeg uredništva, osjećam konstantno počašćenim i znatiželjnim, zaprimajući tijekom cijele kalendarske godine vaše nove i nove radove koje nam šaljete, a koji su svi nedvojbeno dozrijevali i zorili u vrtovima vašeg intimnog uzgoja i stasanja, pa vam se na njima srdačno zahvaljujemo.

Dakako, određen postotak radova koje zaprimamo odmah u početnom pregledu i čitanju dovedu nas do zaključka kako tako nešto nikad neće dospjeti među korice naše “Književne Rijeke”, ni na vaš čitateljski stol. Svaka čast i takvim autorima, no toliko potrpljivu probavu ipak nemamo.

Ali, očekivano i priželjkivano, ima i onih i onakvih – srećom takvih je skoro i više – koji su bar nakratko zasjeli na svoj spisateljski Parnas, i koji nas doista časte esejima, putopisima, poezijom i prozom, dijalektalnim stvaralaštvom, aforizmima i lucidnim književnim osvrtima koje nam je – dapače – istinska čast u našem časopisu objaviti.

I upravo Vama, takvima vrijednima i požrtvovnima, koji ste nas i opet počastili uspjelošću svog pisanog stvaranja, dugujemo malu ispriku zbog čekanja, jer količina Vaših prispijevajućih radova je uistinu takva, da – kako bi se uopćeno reklo – *svi ne mogu odjednom doći na red*, pa vas ujedno molimo i za strpljenje, ali i za vašu dojavu, ukoliko poslani nam rad, uslijed čekanja na objavu u “Književnoj Rijeci”, poželite možda negdje drugdje objaviti, jer objavljujemo samo neobjavljene radove.

Sve u svemu, družimo se i dalje, u ovom novom dvobroju naše i vaše “Književne Rijeke”, zahvalni na zdravlju i prilici da nam listanje i čitanje ovih stranica može pričiniti samo dodatno zadovoljstvo u životu.

S dubokim poštovanjem i uz zahvalu svima, proglašavam i ovu “Književnu Rijeku” objavljenom.

ESEJ

BOŽICA JELUŠIĆ

Dva anđela

Anđeo s portala Katedrale u Reimsu jedan je od najdražih prizora namjernicima i turistima. Osmjehnut je, blag, malo mangupski i gotovo svjetovan. Ima pametno, široko čelo, guste uvojke, oblo androgino lice i teška krila, koja s lakoćom drži nemarno zabačena na leđima. Gleda nas s visokog postolja i čini se kao da baš svakom od nas u toj gomili dobacuje bez zlobe, onako iz puke predostrožnosti, znajući da živimo u doba rasula i kvarenja naravi:

– Vidim te, vidim te, požuri pa se popravi!

Jednoga dana, kao u nekoj osrednjoj noveli, taj će anđeo povezati dvije zemaljske duše. Negdje, u modernoj virtuali, jedna će duša drugoj reći da ima *“osmijeh kao anđeo iz Reimsa”*, i to će zapaliti veliku iskru simpatije, u srcu koje je bilo pusto, kao vlažno podzemlje Katedrale, s kriptama, smrvljenom ciglom i cvjetovima plijesni, malim kosturima zalutalih ptica i komadićima polomljene keramike s davnih ukrasa. Desit će se sva ona čuda, koja i ne vrijedi opisivati: smijeh poslije mnogo turobnih mjeseci, naginjanje glave u ptičju gestu *da te bolje vidim*, veliki i predugi zagrljaji, očaravanje riječima, pronalaženje zajedničkih uspomena, na ljude, knjige, herojsko doba odrastanja. Izronit će masnice i ožiljci, za koje nitko na svijetu ne smije znati. Tajne podrijetla, pretpostavke s mračnom podstavom. Potpuno nerealna mogućnost krvne veze, bratstva i sestinstva, koja se brzo odbacuje, jer tada je sve drugo nemoguće zidati na vulkanskome tlu.

Bilo je to lijepo, čudesno druženje, premda je Duša Prva voljela vatru, zanos, strast, slobodu, uzbuđenje i avanturu, a Duša Druga mir, skrovitost, oprez, sigurnost, kamene zidove, vunu i frotir, sunce, more, vodu općenito, konspiraciju, polusjenu, rusku književnost, kondicije bez rizika i razgovore u kojima se poslije nitko ne sjeća što je rečeno i obećano.

Duša Druga rekla je Duši Prvoj:

– Tvoj glas bi trebalo poslati u svemir. Budi me svako jutro. Održava me na životu.

Duša Prva toliko se uzбудila, raširila, napunila eterom, da joj više nije bilo kraja. Izrekla je toliko uzvišenih stvari i toliko trivijalija, da bi njima čovjek napunio sto sirotinjskih jastuka i još bi ostalo viška trica i kučina, koje svijet prilično skupo plaća, puneći njima novine, knjige i neke propusne glave.

Valja reći da je Andeo iz Reimsa sve to strpljivo podnosio, nepromjenljivo se smješkajući pod kišom, suncem i snijegom jedne godine, kad su duše drugovalale.

Sve do jednom, kako to obično biva. Opsjednuta plamenom koji je u njoj gorio, Duša Prva napravila je zapis i poslala ga Drugoj na tajnu adresu. Samo tako, ničim izazvana, naškrabala je rukom:

O kroćenju plamena

Krotiti plamen, to je vrlo teško. Ne zna nitko, tko nije pokušao, ne zna tko nije bio tamo, na mjestu gdje se gori i izgara, gdje Juraj probada zmaja te kroz podzemni oganj, erupciju i lavu, pušta zarobljenu vodu na površinu Zemlje. Zemlja će biti plodna, ona će rađati, svijet će disati kroz vlagu, nastupit će ontološki mir, pojavit će se neoni, strojevi za maglu, ljudi bez sjene, klonovi i zrake koje ubijaju na daljinu, a da njihov gospodar ne ustane iz stolice. Zbog toga Zmaj klone, njegove blistave ljuske pretvaraju se u sivo paperje, a dionna krila olabave i padnu na dno kaljuže. Međutim, plamen još traje. Plamen proždire, plamen se hrani zrakom, plamen se ne da, ne predaje se, njegovo je donje kraljevstvo, sumpor i metan, njegova je snaga ogromna. Ljudi, na površini stvari, prolaze mimo plamena, trudeći se da ih ne dotakne. U njihovu tipu stvarnosti za plamen nema dovoljno mjesta.

Doduše, još će pucketati neke sirotinjske vatrice, ciganske na ledini, pastirske u šumi, svjetioničarske na pustim otocima i usamljeničke na vrhu neke gore, za koju u nizinama vjeruju da je neosvojiva. Jedan će mudar čovjek svoju knjigu nasloviti "Plamen voštanice". Jedan će pjesnik zapisati: "Ja nemam ništa reći za ove duše strane. / Ne znam u kakvoj zemlji skončat ću svoje dane. / Škripi, o, škripi pero, i neka papir plane!"

Da li zbog pjesničke kletve ili zbog zmajske osvete, oživojet će plamen ponovno. Plamen će jesti šume, gradove, djevojačku rubeninu, stara platna grundirana i oslikana majstorskom rukom, džamije, katedrale, dionice i zlatne rezerve, plastiku i metal suvišnih strojeva te na kraju i knjige, koje smo pisali, nalijevajući se plamenom gorčinom, neshvaćenošću, krivim izborom, nesretnom ljubavlju, promašenim nadama u drugačiji svijet.

Pročišćenja neće biti, ni posvećenja također.

Neki će prilično ušljivi, čangrizavi i učmali starci raspravljati o naravi plamena. Reći će da postoji plamen žudnje, plamen oduševljenja, plamen strasti, plamen spoznaje, plamen istine, plamen razočaranja. Prokazat će svaki od ovih mimikrijskih oblika kao štetan i poguban. Ljubavnici će se osjećati krivima zbog plamena koji ih najprije grije, a potom drži u jarnosnoj napetosti i tjeskobi gubitka. Pisat će jedno drugom: "Rastajemo se tim prije što u svijesti / nemamo nikakvu nadu / da ćemo se u Raju sresti / ili sudariti u Hadu."

I eto, tako idu stvari, tako je s plamenom... Možda bi bilo sretnije da smo pronašli načina kako ukrotiti plamen. Da smo to učinili pravodobno, prije katastrofe. Ali, kako rekosmo, to je vrlo teško. Hoće se herojske volje, hoće se hladne glave. Naš svijet, zaglavljen u mračnom čorsokaku, teško će takoe ljude iznjedruti. Povijest novoga doba pisat će se hrđavim čavlom u pepelu i nikoga neće biti da zbog toga osjeti krivicu ili stid, kamoli da preuzme ikakvu odgovornost.

Anđelu iz Reimsa nikako ne bijaše pravo, što se ovaj tekst pojavio na svijetu. Odvratio je pogled od Duše Prve i Duše Druge i bavio se krotkim i milim ljudima, koji drže do uspomena i lijepih doživljaja. Ali, zapisano ostaje i ne može se nikada više poništiti. Čak i ako progutaš papir, ili ga pretvoriš u pepeo. I zaista, desile su se mnoge stvari, na kratkoj dionici susreta dviju duša. Ratovi, katastrofe, vihor koji čupa drveće i diže krovove u zrak, bez najave i upozorenja. Jedan je cijeli grad završio zatrpan smećem. U drugome su razbili nadgrobne spomenike iz pretprošlog rata, ne priznajući pobjednike. U trećemu su na smrt pretukli dvojicu mladića, koje su našli zagrljene u parku na mjeseci. Nitko se nije popravio po anđeoskom apelu. Dvije duše sastale su se u velikoj nježnosti na nekom aerodromu, potom rastale, s mnogo obećanja o sretnijim vremenima pred njima.

Dva sata kasnije, u virtualnom svijetu, Druga Duša naredila je Prvoj da *“prekinu svaki kontakt, jer ona to ne može izdržati”*. *“Osjećam se razapetom”*, napisala je Duša, *“i sprženom do kostiju”*. Poslušna kakva je bila, Prva se Duša povinula i složila s tom jednostranom odlukom.

Potres u državi iz susjedstva zaokružio je ovu turobnu priču. Prašina, tresak, jauci, krv i smrt zatamnili su prostor, zaledili sve vidike, zamalo zaustavili srca u ledenoj stravi. Stotine, tisuće mrtvih, koje su anđeli pokušali prenijeti do nebeskih odredišta. Pretužni anđeli.

Jednoga takvoga, okrnjenoga, čađavoga, uhvatilo je oko kamere. Jedna mu ruka bespomoćno visi niz tijelo, drugom je zgrabio vlastito lice u visini čela, pokušavajući u grču, u jednom potezu, izguliti vlastito obličje, od užasa, stida i tjeskobe. Ono se uopće i ne vidi, od tih velikih, otečenih prstiju, ispod kojih proviruje samo sklopljena vjeđa i dio zgrčenog, zmijolikog kuta usana. Nema se što reći, nema se što opisivati.

U slapu suza, Duša Prva ne nađe olakšanje. O Drugoj Duši ne znamo ništa. Izgubila se u stvarnosti i u virtuali istovremeno. Čini se da ju je Prva vjerojatno izmislila, u nekoj krizi nadahnuća, u silnoj želji za ljubavlju te teške, pandemijske godine, koju je cijeli svijet s užasom zaboravio.

PROZA

DARIJA ŽILIĆ

Torbe za kratka putovanja

Torbe za kratka putovanja

Na kratka putovanja ne nosimo više laptope kao nekad, dovoljni su široki ekrani smartphonea, na njima se otkrivaju profili i fotografije sumraka i jutra. Ne nosimo deset hlača ili haljina, kao onda kad smo mislili da treba izvesti performans svaki dan i otkriti najbolju kombinaciju.

Ogledala stoje unutar ormara, presvlačenja su rijetka, samo dodiri i šapat, kretanje šutke. Ne nosimo više cipele za razna godišnja doba, sunce je, ljeto, kupit ćemo natikače u trafici i baciti ih za tjedan ili dva. Krhki proizvod.

Ne nosimo sjećanja na daleke plovidbe, sve ono što izmiče kretanju, postoji u nama.

Na kratka putovanja treba ponijeti kremu za vlažnost lica i jednu malu sjenicu, koja skriva lice snovito nakon tri dana snatrenja.

Ljetni izleti

Ljetni izleti su kao cezure, stanke u tijeku velikog životnog putovanja. Šeširić, restoran s mirisom šafrana, zagasite zgrade i igre sjena na trgu ispred katedrale. Prije jutarnjih buđenja s bilješkama i rečenicama koje se naizgled olako prevedu, ljetni izleti su kao vožnja glisera na zategnutom licu jezerskog putnika, uron i izdah nakon slutnje velikog posla koji čeka pred vratima, kao spas ili neočekivano razrješenje. I začas, ljetu je kraj. Na rasprodaji pamučnog svijeta i u kutu uvele dalje...

Sapuni

Malo mjesto Golyazi, na poluotoku nedaleko Burse, gdje je bila kuća za pisce, tijekom tjedna bivalo je pusto. Ulicom, iz koje se od kuće do glavnog gradskog trga moglo doći za svega desetak minuta, prolazili smo svaki dan. Tijekom tjedna mjesto je imalo svoje uobičajene rutine. Cestom bi prolazili psi, stanovnici, poneki auto ili bus koji bi svaki sat vozio za Izmir ili Bursu. Na štandovima su starije žene prodavale jaja, poljoprivredne proizvode svih vrsta, neke bi na velikim zamašćenim kotlovima pekle pite nalik uštipcima.

Neke su trgovine bile zatvorene, no ona s drangulijama nikad. Magnetići, torbice, šalice. Šetali smo svaki dan tom cestom, čak i kada bi išli do Burse, i to cestom bez pločnika za pješake. No nije on niti bio nužan, jer promet nije bio gust, auti su povremeno prolazili, a vozači su pazili na pse i djecu. No već u petak, a posebno vikendom, to se mjesto mijenjalo. Odjednom bi došli turisti iz grada na vožnju jezerom, na objed uz jezero, da vide crkvu s početka dvadesetog stoljeća, zaštićeni spomenik kulture, stoljetno drvo, ili ostatke antičkih tvrđava i teatar. Tada bi se na glavnoj ulici pojavili brojni štandovi s voćem, bile su tu murve, trešnje, šljive, obrtnički proizvodi, predmeti od tkanina, kamp prikolica sa sredstvima za čišćenje. Otvorili bi se tijekom tjedna zatvoreni dućani, ponekad bi zvuk trube ili žive muzike čuo se uz našu kuću koja se nalazila blizu grkokatoličke crkve, raritetnog kulturnog blaga. Jedne subote tako sam, očarana mirisima i bojama, kupila više većih sapuna od žene koja ih je izložila. Nisu bili skupi, kao što je uostalom sve jeftinije u Turskoj. Berala sam ih po bojama, od manga, do kokosa, ruža, samo sam izbjegla lavandu. Prodavačica je bila sretna, poklonila mi je i mali, lijep magnet kao suvenir. Kad je prošao vikend, nestale bi te kulise, i taj štand sa sapunima, a ostao je tek jedan s trešnjama na putu prema Bursi. Za putnike namjernike. I sve se činilo kao filmska čarolija.

Mlin

Mlin u Golyaziju, pravi donkihотовski. Stoji sam, dvjestotinjak metara cestom je jezero. Mlin kao da je podsjetnik na neki vlastiti oblik borbe protiv vjetrenjača, koji zauvijek ostaje u srcu... Kao minuli aktivizam. Jezerom plove opet brodići, sve do šaša, preko 400 000 vodenih ptica živi tu. Da, dobro ste pročitali. I sav taj divlji svijet, jezero s najviše lopoča... Limunada i priče o novim prijevodima, o ljepoti rukotvorina, o miru i povoljnom životu u Turskoj...

Zvukovi

Zvuk alarma, dok prolazim kroz radar na aerodromu.

Grudnjak je okidač. Treba ga maknuti, govori mi žena dok rukama prelazi po mom tijelu. Trebala bih hodati samo u košulji, pustiti grudi da vise kao velike naranče, dok još nisu napustile jedrost svadbenih kolača.

Zvuk molitve ujutro, ezan uvečer, kraj jezera na kojem žene odjevne odlaze u vodu, hoće li ih tkanina potopiti na dno? Ili će isplivati kao pamučne krpe ispale s palube kruzera? Zvuk tijela koje se baca u Crni

Drim u središtu grada, moguće je doplivati do periferije, slijedeći ribe koje plivaju brzinom svjetlosti.

Zvukovi jezika koji se miješaju dok se ista pjesma čita u više prijevoda, kao rukavci rijeke, ulazi poezija u širinu jeguljinih gnijezda, i potom pliva, pliva, sve do oceana, do Tel Aviva, ili američkih daljina, Filipina. Naočigled.

Bog je žena s tri lica

U crkvi navrh brijega gleda nas božje lice. Žena s tri lica. Svako od tih lica ima poseban znamen. Madež na bradi, pored očiju, kraj čela.

Ispod brda, u crnoj rijeci brze male ribe otkidaju komadiće božjeg tijela koje je potonulo. Pjesnik iz svete zemlje crta obrise davnih zavjeta, na leđima nosi jezik sklupčan u obliku zmije, i zamuckuje. Bog je začudo žena, obmanuta ili smjerna, traje pogled šestero očiju unedogled, dok se polako otvaraju tvoje oči nakon agonije.

U jezeru vidim duh, otac i sin se miješaju, kao odrazi davne pustinje u vrtlogu istočnog mora. Ustaješ iz kreveta.

Mačke

Padaju s petog kata zgrade na zapadnom dijelu grada, i prežive.

Polomljene, krotke ostaju na balkonu motriti bijele ptice na rubu plastičnog stola.

Kada umre otac porodice, dolaze u stanove udovica i traže svoje mjesto pored djece koja spavaju nakon potresa, kao da su kriva, nemaju volje ni ustati. One ih čuvaju.

Igraju svoje igre daleko od svijeta, šćućurene, pletu neku vretenastu igru oko nečijeg vrata. Gledam ih, nekad ih se bojim, promatram kretanje gipko po dnevnim boravcima pustih stanova. Bijele mačke. Kao da čitavo kraljevstvo sunca pripada samo njima.

Jezero

Pet žena s pokrivenim glavama sjelo je u kafe blizu jezera. Smijale su se, pričale. Kasnije smo ih vidjeli na pramcu izletničkog broda. Kičasto zlatni, s ornamentima, fingirajući kraljevski brod, plovio je s tim ženama prema drugom otoku. Naš brodić klizi prema šašu i lopočima, patkicama, i vraća se potom na mjesto s kojeg smo isplovili. Iz daljine vide se

ruševine još iz starogrčkog vremena, kuće sagrađene od kamenja koje je ostalo od tih rastvorenih bivših kula. Jezera su mirna, idealna za laskastičku, romantičnu poeziju, za inspiraciju koja dolazi odmah. I te ribe koje je prodavač izvukao na kamen, duge i šiljate, i ti šareni dućani puni svega, šećerne džamije, svuda stvaraju dojam bajke, davnog vremena iz šezdesetih godina prošlog stoljeća. Jezero je voda koja okružuje otok, koji je povezan mostom s kopnom, a život teče u obliku hoda visoke čaplje, uspavanih pasa i lemonate, odličnog pića uz tursku kavu. Mlijeko kao dodatak ne postoji. Ali prisutno je u mitu o Hadrijanu, Apolonu, jer kažu, ovo je njegova prapostojbina, i svim božanstvima, zemaljskim i onim nadnaravnim, koja nose iskonsku transcendenciju, kao početak života...

Café

Blizu Kuće za pisce Nilufer nalazi se mali art café u kojem rade tri žene, baka, majka i kći. Kći ponešto zna engleski pa malo pričamo, npr. o otoku Kiz Adasi, koji je nasuprot našeg poluotoka. Na njemu su davno živjele žene, priča nam djevojka, danas su tamo neki kameni kipovi. Danas je taj otok posebno zaštićen. U caféu su izloženi divni predmeti, torbe pletene, tapiserije, hvatači snova, remenje, pončo, sve to izrađuju te žene. Pripravljaju i sjajnu limunadu, i odlične gozemle, male pogačice s povrćem, meni najljepše gastro otkriće. Sve to garniraju voćem, raznim prilozima, izgleda sve to estetički lijepo. Po kafiću s pogledom na jezero nekad šeće pas, a iz prikrajka vreba divlja maca koja stalno žica hranu...

Jesensko lišće

Plitvice su najljepše ujesen, rekao je brat. Crveno, zeleno, žuto lišće.

Onda je zavrnuo rukave i u podrumu popravio prespori bicikl. Sad će opet letjeti preko ulica. Sve do zime i leda, tad će kotači postati spore pahulje. Od jesenjeg lišća djeca stvaraju kolaže, lijepe list po list, nastaje kompozicija. I takva slika s umetnutim tkivom na papiru, može nastaviti život u stvarnosti. Jesen boji lišće crvenom. Ta boja se uz zelenu i žutu čini kao ugasli plamen. Kao nikad dovršena revolucija. Jesenji pločnici imaju podove od lišća koje je već u ljeto počelo otpadati s grana. Ljetos, suho lišće prekrilo je zelene livade i činilo se da je rujan blizu, čak i u lipnju. Lišće će letjeti ponekad, ležati, spavati, u kapilarama će se širiti tmaste boje, kao one na vunenoj kapi koju je isplela baka. Tamna trešnja oko vrata. I početak crne melankolije.

Od koje srca više neće stradavati.

Kraj pandemije

Kada je proglašen kraj pandemije, Lufthansini avioni pretvorili su maske u velike, bijele padobrane po kojima su se spuštala prvo djeca, pa starci.

I sve je bilo naizgled isto. Zrak čist, vode prljave, mora daleka.

Na uglovima bolnica spaljivani su madraci, na krevetima pansiona postavljene su nove deke, i plahte za horde budućih turista. Šokolade, šokolade, cvrkuću stjuardese i puštaju ptice u zrakoplove, sad je ljudski svijet jednak nebeskom svodu, a Bog je visok kao stijena, nevidljiv. S vrha oblaka piloti mašu dronovima, ulice su pune lica s našminkanim usnama. I polako budi se zemlja, ostaje razrušen grad. Kraj je pandemije.

Podrezani svjetovi

Ovih dana majka podrezuje grane na stablu jorgovana, na lozi, jabuci, kruški...

I iza suvišnih krakova polako dopire svjetlo, pada na tlo na kojem će izrasti trava, cvijeće i salata. Grane, koje više nisu dio živog, bacaju se u kontejner. Otac koji je nekad radio rakiju, više ne postoji. Ni pića nema. Ni rakije za trbuh i rane. Da podmažem utrobu, platila bih mučninom. U moju krv ulazi voda i blijedi sok.

I podrezane grane davnih svjetova, tvoji prsti, moje sanje, režu se glave na Istoku, i mičem glavice kelja sa strane. I sve je to okljaštrenost na kraju. I opet život koji buja. Nova grana, novi nokat, raste dok živiš. Rožnate oklope bacamo dolje, u kompost od kojeg se pravi gnoj za novo svitanje.

Katalog snova

Kao katalogi velikih trgovačkih centara, oko mene vrte se katalogi snova.

Od svega. Od voća, iznutrica, od sireva i mliječnih namaza. Akcije spašavanja. Čokoladne evolucije. I kruh svagdašnji koji puca od rastrzanih sjemenki, metaka.

U malim limenim zdjelama logora, daju vam malo juhe i neodređenih okusa. Da preživite. Logoreja logoraša, iliti osvit buđenja. Madraci vojničkih kreveta, rubovi grada, sve sile Svemira i svi egzilanti s Istoka stapaju se u nepalsko nebo koje sad bliješti nad svima nama. Napisat ću sagu o suncu i mjesecu, o prošlim i budućim danima, gatajući iz izvađenih pluća sjevernog vjetra koji će zalupiti, a potom otvoriti božja vrata. I nestati.

Anything goes

U gepeku kabrioleta sakrile su se crvene čizme, zlatne potkove i šal nalik onom od kojeg je stradala Isadora Duncan. Šaren i svilen. I vjetar je puhao. I zvuci najnovijeg folka su se razlijevali ulicom, onog melosa koji je spandžan s kompjutorskom sferom, pa se širi Svemirom nalik virusu koji ne prestaje. Kič i krunica, davna barunica, dvorac Castelli i sve to se vrti ukруг oko nas. Anything goes. Možeš saviti kičmu i baciti rukavice pumama, svi će odlepršati u noći na krov novog vala, da čekaju dah prošlog vremena. Jer na reveru revolucije još stoje pjesme i himne o svijetu bez pjega, o zidu i sumraku, o potoku koji teče usred nove civilizacije. Je li u tome spas?!

Zreli plodovi

U krilo padaju mi jutros zreli plodovi zelenih jabuka. Samo stojim ispod stabla, raširila sam košulju, puštam da se puni ta tkanina koja je skrojena nitima debelog konca, od pamuka koji se rascvjetao na nekom istočnom kontinentu i postao blaga krpa koja ipak čuva to moje što leti prema mojoj Utrobi, srcu koje se dugo oporavljalo od magle, i prejakog sunca i jakih dodira koji kratko traju i nestaju. Draga Vera, pusti riječi da odleže, ogrni se šutnjom kao zemljom crnicom iz dubine Zemlje, pa u tim skokovima jutra osnaži svoj Govor sokom žudnje čiji su otisci ostali na tvojim grudima, u parku kad si šetala s francuskim štapovima, vjetru usprkos. Bacam plodove na tlo, nek' se spoje s onim nedoraslim u meni, što još ostaje kao trag trulog postojanja otprije. Gledam ispred sebe izvjesnost, to je on, i neće pobjeći. Prijateljice, u sitnim drhtajima žutog lišća i parka na izdisaju, obnovit će se u korijenu snaga i začas ćeš prodisati. kao jabuka koja je zelenilom prikrla plamen.

Metamorfoze

Prije šest godina bosih nogu ušla je u vrt i zagazila u crnu zemlju.

Ostali su tragovi prstiju i sitni tragovi malih krtica i prhkih puhova i novi život se začeo. Dim iz glave odletio je u široku krošnju, olovo iz tijela spustilo se na rub bare, na početku okoštalog i ognojenog svijeta, žena je lice okrenula k Suncu, podigla je ruke sve do Neba, ljestve za suho drveće su se odvojile i krakovi sad klize, jedan pa drugi, na vrh stijene koja kao planina stoji ispred kućnog stijega.

Zdrava jabuka pala je na tlo i opet se u sjeme trske pretvorila.

Dobro i zlo (parabola o pisanju)

Jutros je gomila ljudi sjedila na tratini blizu šume. Na tlu je bio velik nož.

Sveta nedjelja. Pred mnoštvom jedan jedini čovjek. Sjede oko njega u krugu oni koji trebaju donijeti odluku: je li on Dobar ili Zao? U maloj rijeci pršte odrazi umornih ljudi. Bacaju se i praćakaju sitni identiteti, kao ribice. Ako uhvatiš jednu, poznaješ krucijalnu razliku. Je li čovjek Zao? Je li poezija nadrasla tjelesnu hrestomatiju? Na poljani ostatci novina, pokidane strane i olovna slova. Sadrže li istinu? Ili su samo mokri papiri bez ikakve spoznaje? Sjedi gomila, na roštilju peče se mlado meso. Nož koji treba rasjeći Dobro od Zla malo se zaoštrio, pa onda upao u vodu. Bačen zrakom Sunca, apolonijском sjetom, prepolovio se napola. I ostao na dnu zatečen. Čovjek je bio slobodan. Kao umjetnost, onkraj Dobra i Zla.

BOŽICA JELUŠIĆ

Skica za jedan život

Na sajmu pasa u malom mađarskom gradu: čudo nevideno, događaj koji se pamti. Čupave grudice, nabijene budole, s dva sjajna oka, repićem, šapama. Pjegavi, kuštravi, kratkodlaki, vlažnih njuškica, finih mješavina boja. I mirisi, nekakvi plemenski, između pećine i salona, rosne livade i zagušljivog budoara. Žamor glasova, rodovnici, papiri, šuštanje novčanica. Rasni su psići skupi, ne plaća se samo podrijetlo, već i sve što će sa sobom donijeti novom vlasniku: prestiž, vjernost, osjećaj posebnosti, burne i zanimljive dane upoznavanja, vezanost kakvu nije lako objasniti, pripadnost bezuvjetnu, koja se ne može kupiti.

Mladi par mojih prijatelja, koji su me povelili kao pratnju, kupuje dražesnog terijera, s točkicama na bijeloj dlaci, s mekanim ušima i nježnom njuškicom, kao uronjenom u rosnu jutarnju travu. Noge su mu tanke poput đačke olovke: podrhtava, kad ga osovimo na gruboj stazi od šljunka, i buduća ga vlasnica stavlja pod kaput, zaštitnički i majčinski: svjedočimo rađanju jedne velike ljubavi.

– Ja nisam dobila ništa. – kažem razočarano, ne znajući da iznenađenja tek slijede.

I zaista, ona dolaze, kad stupimo u živopisan krug "buvljaka", gdje se prodaju stvari i naplavine iz drugih vremena i života, od kojih su nasljednici ili vlasnici odustali. Koje imaju i nemaju cijenu, ovisno od vještine cjenjkanja i pogađanja. Nešto ide "za sefte", za uspjeh posla, nešto na lijepe oči, nešto da se prodavač otrese, a sve zajedno već nosi neka voda i preplavljuje zaborav. Sve to prebira ruke. I moje su među njima i one grabe malo pohaban Skizzenbuh olinjalih korica, ispunjen žutim listovima poput plojki duhana, veoma tankim i osjetljivim, pa treba pažljivo listati, da se ne polome i da se njihov dragocjeni sadržaj ne rasipa po suhoj zemlji, razgaženoj, rebrastoj i čudnoj poput zmajeve kože. Oprezno listam, pa brzo uranjam nos i udišem miris starosti, miris vječnosti. Podignem pogled:

– Koliko? How much? Wie teuer ist das?

Prodavač je rutav, zapušten, debelih usana, masne kose, lukavih očica. Antipatičan. Izgovara nevjerojatne svote, lupa svinutim kažiprstom po knjižici:

– Original, original.

Razočarano se okrećem i odlazim od štanda, opraštajući se s ulovom.

Iza mojih leđa, crn, samouvjeren, čeličan, onaj koji uvijek dobije ono što želi, muž moje prijateljice, preuzima kormilo. Na nekoj vrsti

njemačkog jezika sporazumijeva se s kramarskim gusarom. Porazio ga je u letu. Nosi za mnom knjižicu: stotinjak eura, nešto više.

– Vrijedi Vam toliko?

– Da, vrijedi. Hvala ti.

Ne sjećam se kad sam zadnji put bila toliko sretna. I psića ću zavoljeti, kao prava pravcata kuma, kako se upravo osjećam. Biti sama u sobi sa svojim blagom, to sada jedino želim.

BOŽICA JELUŠIĆ

Otvaram korice...

Mladić se zvao Geza Bucuresti. Bio je dečko sa sela, jednostavan, nespretan. Tršave kose, tamnih očiju, nešto prekrupnih šaka za slikara. Ali samo to je želio i dovukao se u Budimpeštu iz Nagybanye, slobodne slikarske škole, gdje je bio naučio osnove crtanja. U prijestolnicu je stigao s jednim otrcanim koferom u kojemu je bila presvlaka, ručnik, seljački sapun, britva, molitvenik, zimske cipele, bratov šešir, majčina fotografija, očevo vojnički remen i nekoliko sitnica, koje mu je poklonio njegov učitelj Lajoš; kutija s bojama, kistovi, blok za skiciranje, svilena marama, kakvu nose kicoši na zabavama i pokoji muzikant s bogatom zavodničkom prošlošću. Našao je sobicu na mansardi, u predjelu grada zvanom Taban, gdje su se ponekad miješali mađarski i slavenski glasovi, a ljudi sa sela prepoznavali su se po lokalnim naglascima, sastajući se u malim krčmama, gdje se pila ubitačno ljuta *palinka* i jele kobasice s feferonima, koje bi prstima izvlačili iz staklenki, poput čvrsto zbijenih puževa golaća, odstajalih u octu.

Geza je bio marljiv: znao je nacijepati drva, oribati zagorjele tepsije, odnijeti vreću brašna na tavan. Krčmar ga je volio, pa se hranio dobro, a pio umjereno, uglavnom subotom, kad bi studentsko društvo izlazilo na korzo, gledalo djevojke, raspravljalo o politici i jadalo se na korumpiranu vladu i lošu ekonomsku poziciju. Upisao je Akademiju likovnih umjetnosti, s nadama da će jednom njegovo ime sjati pod svi- lenim velom Muza.

Velegrad je progutao Gezu poput poljskoga zeca koji zaluta u travu visoku do pojasa. Dunav ga je očarao, ona slika Parlamenta razbijena u zlačane kockice, među nemirnim valovima, činila mu se poput čarobne iluzije. Elizabetin most, Lančani most: stotine puta premjerio ih je zdravim i hitrim nogama, vičnim pješačenju. Poželio je majci pisati o tom gradu, no bijaše slab na riječima i zgužvane je papire spuštao s obale u sivu, naboranu vodu.

Špartajući prema Matijinoj crkvi i na Ribarskoj tvrđavi igrao se šarenim listom javora, sanjareći kako ga spušta nagoj djevojci među okrugle dojke, nalik malenim dinjama. U to doba nosio je crveni prsluk od tafta, nabavljen u jednoj zalagaonici, kamo bi povremeno svraćao po stare knjige ili predmete, koje će slikati u kompozicijama mrtvih priroda: okrhnut štap, ibrik, porculansku zdjelicu za voće, pastirsku lulu s dugim kamišem.

Volio je nedjeljna popodneva, usamljena i nekako patinasta, kad je o djevojkama mogao slobodno razmišljati, dajući mašti poleta. Akt mu je bio najdraži među likovnim vježbama: crtao je ta jedra, gusta, nabijena tijela, kao iz zemlje izrasla, slična žitnim snopovima, orahovim deblima, vrećama punim kukuruza. U završnici, dodavao bi sjenčanjem malo mekoće: paperjast pazuh, nježan potiljak, pregib između butina, dražestan mali podbradak, mašak nad gornjom usnom. Volio je žene i probao je žene: bile su poput voća, sve ukusne, ali neke bolje od drugoga, neodoljive.

Imao je malu i bezazlenu avanturu s gazdaricom, koju su gazdi sporazumno prešutjeli. Ona bijaše krupna, sisata, ocvala, ali još živahna, darežljiva, željna putenosti. Geza uslužan; narisao ju je kako mijesi tijesto u načvama, skupljene kose, čvrstih nadlaktica, malo prekrupne pozadine, kao "zimsku matronu" s kojom se lijepo u prosincu pod potpunom ogrijati.

Upoznao je i mlade šegrte i nesvršene studente, socijaliste koji su dijelili Szabove brošure, vatreno razglabajući o socijalnoj pravdi, jednakosti nacija, snazi udruženih radničkih sindikata. Nagoviještali su velike promjene, veliku svjetsku revoluciju, što će označiti kraj tiraniji i nepravdi. Nije ga se dojmio njihov žar, s ponešto usiljenosti pio bi votku, grizući kiseli krastavac, na ruski način, dok su se oblaci dima kovitali po tijesnim sobičcima u predgrađu, gdje bi uvijek neki mladić užarenih očiju, preduge kose i s tek progrušanom bradicom kao slučajno ispao iz Biblije, vježbao svoje retoričke bravure. Bilo je među njima Slovaka, Rumunja, Slavena s druge strane Drave i Dunava, a svi su vjerovali da na rukama nose zastavu nove budućnosti.

Geza je mislio na malo reski glas Katalin Karady, nalik na jabuku ubranu s grane, čija sočna kora puca pod zubom. Na njene zavodničke oči, visoke jagodice, bujnu i mirisnu kosu. Bio ju je opazio jedne večeri u vrtnoj restauraciji, u društvu visokog, suhonjavog muškarca koji joj je palio cigaretu, pod uljnim svjetlom prigušene lampe. Smijala se onim zvonkim i slobodnim smijehom uspješne ljepotice, kojoj ništa više ne stoji na putu, i koju bi samo demon dosade mogao upecati u gradskoj močvari i odvući u svoje carstvo. Ali muškarci poput Suhonjavog to neće dozvoliti, čuvajući i štujući svoju skupu, luksuznu igračku, što se istodobno poigravala njihovim nadama, zalihama, danima i poslovima. Bile su to tridesete godine stoljeća, s neospornim štihom dekadencije u zraku.

– Srećom, to neću biti ja... – razmišljao je Geza, sada već sasvim svjestan da nikada neće postati velikim umjetnikom.

Mučila su ga pitanja originalnosti, ono o čemu je danomice galamilo i raspravljalo društvo Lajoša Kassaka, nedodirljivog gurua avangarde, ta-

mo za stolom u kavani Bucinsky. Geza je risao male portrete trgovačke i obrtničke djece: mogao si je priuštiti kolač, melage, čašicu pelinkovca sa soda-vodom iz sifona. Kassak, međutim, uspinjao se prema legendi: apstrakcija, avangarda, poezija, dizajn, časopisi, kazalište, afere, avanture. Žena mu se ubila zbog nevjere. Vanbračnu kćer nikada nije vidio. Bio je nesretan zbog niskog rasta, nosio je cipele s golemim uloškom i smiješni, visoki šešir. S vlastima je bio u trajno sukobu. Ali slava mu je rasla, jer imao je ono, o čemu se Geza mučno preispitivao: hrabrost da bude drugačiji, ludu smionost skakača s mosta, prkos samouka koji piša po certifikatima, ludost polemičara što će zadnju rundu uvjeravanja u kavani završiti nogama i šakama. A zatim će mu protivnik Tzara, paradoksalni Rumunj, pasti u strastveni zagrljaj pomirenja. Avangardisti. Ljudi koji su pomeli slobodne slikarske škole i uredne "konzervativne slikare" s lica Zemlje, u svom vihoru vehemencije, rastrojenosti, drskosti, razuzdanosti i talenta koji neće uredne građanske duše, preparirane naftalinom poslušnosti, pitati za dozvolu slikanja, disanja, uništavanja i ponovnog podizanja umjetnosti iz pepela.

Te jedne neodređene večeri, Geza se vratio u stan, spakirao kofer i zastao trenom, odsutno listajući Skizzenbuch. Činilo mu se da je sve to crtala tuđa ruka: aktove, drveće, dvije prijateljice među posteljinom, u delikatnim pozama. Tužne i neizražajne portrete brkatih muškaraca, starice u razgovoru, dječaka s violinom, gospođicu za štafelajom, sutonju ulicu, studiju šake, studiju konjske glave.

– Bože, bih li ja ikada imao snage razbiti Tzari onaj cincarski nos i poševiti mu ženu na kuhinjskom stolu? – pomislio je odsutno, spuštajući knjižicu na pod. Gazdarica će je prodati, znao je to, bit će dovoljno za preostalu stanarinu. A u vojsci neće mu i ovako trebati, sutra se javlja na mobilizaciju.

– Bit ću dovoljno dobar za banalnu smrt, kao što sam banalno živio. – zaključio je, tiho škljocnuvši vratima, da ne probudi vlasnike.

(2022.)

BOŽICA BRKAN

Fontana di Trevi, slika koje nema

U najnakladnijem ženskom časopisu, najluksuznijem, koji njegova supruga ni u bolja vremena nije kupovala, nego mu ga je odnekud dovukla kći u snopu starih novina, ništa ne smeta da čita kasnije i da ispunjava križaljke, našla se i priča s protesta rimskih mladenki na Fontani di Trevi. Raskošna fotoreportaža na čak četiri stranice razlepršane tilom. Jedna od pandemijom korona virusa u Italiji najpogođenijih industrija bila je, tvrdilo se u kratkome članku, industrija vjenčanja: u četiri mjeseca otkazano je više od dvadeset tisuća svadbi! Taman su ponovno vjenčanja krenula, kad je ponovno uslijedio novi val bolesti i otkazivanja. Pisalo je kako su mladenke preko lijevog ramena, nije pisalo zašto baš preko lijevog, umjesto buketića zavitlale bijele suncobrane ravno u najljepši barokni zdenac na svijetu.

Dan je kratio novinama, sve istima. Samovao. Kako se sve brzo okrenulo. Kad je krenulo to s velikom pandemijom, naizmjenice su im sin i kći donosili potrebne stvari, a kada su usred korone i pokopali u obiteljskom krugu njih sedmero i kad je i on ostao bez nje, htjeli su da se preseli, naizmjenice, malo k jednome, malo k drugome. Nije htio. Morao se naviknuti da nje više nema, da je ostao sam. Donosili su mu što mu je trebalo.

Najprije je samo sjedio, a onda se pokrenuo i počeo čistiti njezine stvari, odjeljivati što bi ostavio, možda mu još zatreba, pa ih počeo dijeliti, najprije djeci, unucima, sestrama, sestričnima, pa onda njezinim prijateljicama, pa Caritasu i Crvenom križu. Uspomene – naušnice, ogrlice, prsten, svečanu bluzu jednoj prijateljici, gotovo posve nove čizme drugoj, zimski kaput trećoj, malu crnu haljinu koja se uvijek sviđala susjedi. Sebi je ostavio njezinu viticu, skinuli joj s prsta.

Ostali još samo albumi sa slikama. Ona je to počinjala slagati nekoliko puta, ali uvijek ju je nešto zaustavilo. Htio je pratiti kako je to ona kronološki slagala slike, potpisivala ih i u starosti svojim lijepim, prepoznatljivim krasopisom. Dvije kutije od cipela, jedne iz Borova, a jedne neke talijanske. Tek se poslije sjetio da su ih kupili na nagradnom putovanju za dvoje, od proizvođača skupoga posuđa koje su kupili na 24 rate i kad im je otplaćeno napokon stiglo, nikad ga nisu upotrijebili, nego su komplet podijelili i za vjenčanje darovali djeci. U toj kutiji, gotovo posve na dnu, našao je u posebnoj najlonu odvojene slike s toga njihova životnog putovanja kakvo si, da nije bilo te nagrade, nikad ne bi mogli priuštiti.

U njihovoj mladosti bračnih putovanja nije ni bilo, jer nije bilo ni novca, a ni vremena, a ni destinacija za putovanje kao danas, pa su to posve neočekivano putovanje pod stare dane smatrali svojim medenim mjesecom, iako je trajalo samo jedan kratak, ali dojmljiv vikend. Sve su imali organizirano i plaćeno, od petka poslije podne do nedjelje do ponoći, ispunjen svaki sat luksuzom kakvog su i prije i poslije mogli samo sanjati. Prvi su put letjeli avionom, prvi su put putovali u inozemstvo pa su za to prvi put izvadili putovnice – ili još pasoše, nije se mogao sjetiti – prvi su put noćili u hotelu s pet zvjezdica, a i prvi put da nisu putovali u grupi, sindikalno.

Našao je u posebnoj najlonskom omotu mnoštvo fotografija onoga većeg formata, jer čak su im darovali i fotoaparata za putovanje i dali izraditi fotografije, koje su htjeli objaviti u svome koloriranom časopisu na onom finom papiru, kojeg su svakog mjeseca slali na adrese svih svojih kupaca.

Novinarka ih je ispitivala što su doživjeli i kako su se, napisala je, nezaboravno proveli. Oni su joj malo ispričali, a ona je sve to baš krasno nakitila, dodala svojega toliko, da su tek kad je sve objavljeno na nekolicina stranica shvatili kako su se zaista lijepo proveli i što su sve doživjeli na svome nezaboravnom boravku u Vječnome gradu.

Preko gotovo cijele duplerice objavljena je njihova zajednička fotografija kako, smiješeci se, sjede uz rub Fontani di Trevi. Svatko sa svoje strane. U potpisu je zauvijek ostalo stajati kako su u vodu bacili novčiće, opisali kako ona voli film, pa je i o Rimu gledala "Quo vadis" i "Praznik u Rimu", i "Tri novčića u fontani", a gledat će i "Dolce vita".

Zamolili su novinarku da i njima izradi tu fotografiju, što je to njima, stalno dijele mnogo skuplje stvari, ali nisu je nikad dobili. Štoviše, ljubazno su mu odgovorili uz brojne raskošne fotografije, kako mu tu fotografiju ne mogu poslati, jer jednostavno ne postoji. Takve nema na filmu. Ta znaju i sami, da je na svim drugim fotografijama samo jedno od njih, ili on ili ona, kako su fotografirali jedno drugo.

Gdje god su bili od Coloseuma, Panteona, Bazilike sv. Petra i Sikstinske kapele te Španjolskih stuba, do objeda i kupovanja uspomena za svoje, šalice s pozdravom iz Rima, blagoslovljene križice iz Vatikana, najprije bi ona stala uz prizor, pa onda on, ili bi ona sjela, pa on... Nisu se sjetili, jer ni s fotoaparatom nisu bili vješti, da ih netko snimi oboje.

– Baš šteta – rekla je novinarka – Ovo je naš dizajner spojio dvije fotografije u jednu i možete je samo izrezati iz novina.

Gledao je i iščitavao cijelo popodne, ne mogavši prežaliti što se nisu sjetili nekomu gurnuti u ruke fotoaparata, da ih ovjekovječi zajedno. Pa turisti to stalno rade. Čitao je njihovu priču kao da nije sudjelovao u njoj, kao da im se nikad nije dogodila. Nije se više mogao sjetiti ni opisanoga

šuma fontane, ni gužve, ni da su bacali novčiće kako bi im se ispunila neka lijepa želja, a druga da se ponovno vrate u talijansku metropolu. Nisu nikad. Ali, odlučio je da će zamoliti unuka da mu presnimi novine i načiniti zajedničku fotografiju. Čas posla.

Čak mu je dijete, danas to znaju i djeca, našlo na internetu i isprintalo kako je najveća rimska fontana sagrađena 1762. prema nacrtima arhitekta Nicole Salvija. Vjerojatno i najpoznatija fontana na svijetu, zahvaljujući skoku prsate Anite Ekberg i Marcella Mastroiannija u vodu, u filmu "Dolce vita". U *njihovu* putopisu iz Rima pisalo je kako su se i njih dvoje prskali vodom. Kao na filmu. I kako su ubacili svatko svoj novčić. Nije se više sjećao jesu li. Ako je napisano, valjda onda jesu. Čak je pisalo kako navodno svakoga dana oni, koji bi se željeli vratiti u fontanu, ubace oko 3000 eura kovanica te kako se time financira socijalna trgovina za siromašnije građane.

Nije se mogao sjetiti ni jesu li uspjeli vidjeti "Dolce vita".

BOŽICA BRKAN

Pogled

– Apartman je još u *robauu*, na drugom katu, u sredini. – upućivao je agent.

To je dobro, jer ljeti čuva svježinu, a zimi toplinu, tumačio je kormaneci pred nama između ostataka građevinskog materijala. Ušli smo u betonsko-ciglenu građevinu grubim betonskim stepenicama, kosturom stubišta još bez rukohvata, i odjednom se pred nama razlilo more. U totalu. Plavo.

Upravo more, pogled na more, bio nam je i cilj. Dozlogrdilo mi je uoči svakoga ljeta za najviše dva tjedna ljetovanja tražiti hotelske sobe *s pogledom*. A tu se u srednjem dijelu panorame mreškalo more, gore je na njega naleglo nebo, a dolje su, s dna kadra, probijali vršci šume. Lavirano, kao akvarel. Zeleno i plavo. Ne može ti se ne svidjeti. Pogled kao veo koji obećava dvojbenu ljepotu: može biti i veća od očekivane, a može i ne postojati. Plavetnilo, sami oblaci, zapleli su se u krošnje poput velikih gnijezda. Ili su visjeli poput imele. Izvansezonska apstrakcija u hiperrealizmu, da je ima tko naslikati.

Kat je bio dovoljno visok i kada koga sustignu godine, ne previsok i ne posljednji, najgornji, posve pod krovom, da bi vas mogao zagnjaviti prokišnjavanjem.

– A i srećom – mljeo je agent u očekivanju investitora, građevinara – Krov nije ravan da bi vam cijeli dan ljeti u tjeme udaralo sunce, ili da bi se zimi rashladio do zamrzavanja.

Mirisi i šum mora i miris i šum šume miješali su se s povjetarcem što je mirisao na sol, na još nepotaracanom i neograđenom balkonu.

– Odabrat ćete dolje pločice, možda sad modernu imitaciju kamena. – nastavljao je agent.

Uokolo je već širokim pokretima zrakom postavljao i kovanu ogradu, venecijaner, a na vrata i prozor prizivao drvene *škrilje*, kako otočani zovu *šalaporke*, *škure*, što li već.

– Sve prema vašim željama. – dodao je.

Kuća je ne previsoko, ali dovoljno visoko od mora uzbrdo, da je ne potopi iznenadni val i kad se, kako katastrofičari najavljuju, ledenjaci otope, a more naraste više od svake sadašnje plime. Čak i ako se u Jadran sve do sjevera zaleti i udari neki mediteranski cunami.

Prvo ljetovanje, a već smo dospjeli ljetovati uz povremene posjete majstora, nismo prestajali snimati pogled. I tendu smo postavili tako da nam je

odasvud preostalo dovoljno pogleda. Svi su nam govorili: – Morate biti zadovoljni, za te novce imate stvarno lijep pogled. Dodavali bi: – Tko to može platiti!? To si oduvijek htjela. Još i šumica, prava dubrava, sveti gaj Peruna, Velesa, kojih li sve praslavenskih bogova.

Tada, prije dvadesetak godina, nije još kao danas u modi bila pošast čuvanja prirode, a apartmanizacija i betonizacija tek su nailazile i nisu još frktali nosom da im mi Purgeri i ostali dižemo cijene ne samo stambenih jedinica, nego, osobito ljeti, voća i povrća.

Stvarno je bilo sve skuplje nego doma na placu, ali jednako uvozno, ništa domaće, iako su svi restorani na stolu obećavali *local food*. Čini mi se da su prestali, otkako su nam jedne godine poduplali komunalije toliko, da su i sami shvatili da su pretjerali. Nismo prigovarali ni mi, ni susjed Bavarac, ni Slovenci iz susjedne zgrade, koji su u našem apartmanu nalazili primjer kako se i posve mali apartman može praktično i skladno urediti, a ni Talijani koji su ga uporno, baš takvoga kakav je sad, pokušavali otkupiti od nas.

Nije se radilo o savjesti da se sačuva šuma uz niz zgrada s apartmanima, što su imale biti podignute idućih ljeta, planski, poslije naše, nego o tome da vlasnik šumice, već desetljećima negdje u Americi, nikome nije davao svoju djedovinu. Ni davao, ni prodavao. Svi su njegovi bliži i dalji rođaci svoje mnogo manje udjele u drevnoj mediteranskoj šumi odavno unovčili i apartmanizirali. Svako malo spominjalo se da je netko ipak uspio stupiti u kontakt s *barbom*, kako su zvali svojeglavoga bodula u Americi, ili čak da je netko uspio pogoditi za taj njegov uzak niz stabala koji su više po navici još zvali šumom, ali on nikako nije dolazio da možda zadnji put vidi sačuvan komad zemlje u svome otočkom zavičaju.

Potom se neko vrijeme spominjalo da će je, kad je šumica već ostala rasti, općina prenamijeniti u zeleni pojas, zajedno s komadom ispod, odavno krčevinom, jednako dugom i jednako uskom livadicom, koja se užurbano počela pretvarati ponovno u kupinjak, malinjak, što li. Zapravo se vraćala podivlja šikara, jer i šumica se širila, a iz trave se uspravljalo raslinje. Oleandri su *zaccvitali* u svim bojama, i jednostrukog i dvostrukog cvijeta, pa mirta i ružmarin, i mlada smokvica i žižula, čak i šmrika, i kojekakvo drugo bilje, kojemu nitko ni imena nije znao. Počeli su tu dovoziti i višak šute i drugoga građevnog materijala. Ali, šumica je unutar svoje međe redovito prostirala sag: rano u proljeće od blijedih ciklama, da je raskošno mirisala cijela šuma, a kasnije je prigušeno cvalo nepoznato nam cvijeće, sve do kasne jeseni.

Šumica je sva odjekivala pjevom ptica. Najtiše su pjevale najsitnije, kad bi noć postajala dan, a najglasnije su poslije kiše kriještale velike šarene ptičurine raskošnoga repa. Za zvezdana bi sve ušutjele kao da su nekamo odletjele, da bi se već ranom zorom počele upjevavati, isprva po-

put usamljenih solista, pa u ljubavnim duetima i nadglasavanju pernatih soprana i alta, tenora i basova, smjenjujući se sve do filharmonijskoga orkestra u finalnom *fortissimu*.

Počela sam ljeti ponovno i slikati, vidjevši kako je bršljan, debeo kao ruka, obgrlio mladi mediteranski hrast, medunac, nabavila sam i literaturu da raspoznam šumu, nije onda baš bilo Wikipedije, i slikala akvarel, fotografirala, pa nastavljala i ujesen.

Iduće godine već sam s proljeća zamijetila da se ne zeleni, da vene, štoviše da je iz zagrljaja ispustio deblo, a onda i da mu je tik iznad tla kralježnica presječena. Netko spašava drvo, pomislila sam, njemu treba duže da izraste. I iduće ljeto još se samo gdjegdje zelenio, ljeto iza toga ostao je suh, a onda je pao, ili ga je netko povukao dolje, oslobodivši drvo iz smrtnoga simbiotičkog zagrljaja.

Kad bismo stigli na otok, već rano u proljeće, baš su se lijepo spajali proljetni blagdani, šuma bi nas ušuškavala čudesnom raskoši. Uostalom, gdje nam je bila šuma u gradu? Onda su je okljaštrili za gradnju zgrade po zgrade, idućih godina. Ptice, i velike šarene kriještalice povezane s kišom i malene samozatajne pjevice, povukle su se u preostali gornji otočić, takoreći fragment šume, povremeno prelijećući u našu šumicu da protegnu krila.

Neko ljeto kasnije na susjednoj parceli također je *izdžikala* trokatnica: vlasnik je očevinu darovao sinu da podigne trokatnicu, pa je sam uselio u prizemlje, a ostatak odredio za dopunu kućnoga budžeta i iznajmljivao s četiri zvjezdice. Okružio ju je rasadničkim tujama, lovor-višnjom i mini-maslinama te sagom trave i prskalicama.

Jedino je najviše stablo u šumi pred tom kućom kvarilo pogled luksuznoj klasi. Nije ga udario grom, kako bi čovjek očekivao, nego se počelo samo od sebe sušiti. To su se ljeto još ptice gnijezdile na njemu. Još ljeto kasnije neupućen netko ne bi ni znao da je tu išta raslo, da nije ostao panj.

– Morali smo ga srušiti da se neka grana ne odlomi, pa da nam ne stradaju djeca i gosti. – tumačio je nasljednik i iznajmljivač.

Nama je bio neugodno pitati je li drvo srušio u dogovoru s *barbom*, Amerikancem. Kao neka zaraza, koju godinu kasnije posušilo se još nekoliko stabala. Jedno po jedno. Napokon je došao red i na hrastić, koji je i sam, oslobođen bršljana, prebrzo i previše izrastao. Kada je on postao panj, šuma kao da je odjednom prodisala: u daljini panorame odjednom su se uvis protegle okomice dva raskošna čempresa, a u desnom se uglu još sivio zapušten nekad slavni hotelski kompleks, urušen najprije ekonomski pa građevinski, toliko da je prikazan u Kamenim spavaćima, što ga je zarastala džungla nekad kultivirana bilja, a vlasnik očekivao dodatne povlastice, do odluke da li ruglo smije posve srušiti ili obnoviti, kad se već tvrdi kako je to nacionalna arhitektonska baština.

Kada smo po našoj šumici brali lovor i drugo mirisno raslinje te osušene otpale grančice za aranžmane, uočili smo da oko panjeva ništa ne raste, da po njima ne rastu gljive, niti pužu mravi, nego da sve miriši na naftu. Drvo su njome zacijelo zalijevali u posezoni, kad ni jedan fini nos neće uočiti smrad.

Otpočetka smo znali da mi iznajmljivati nećemo, da nam to nije ulaganje, nego da ćemo se, kontinentalci kao kontinentalci, samo pokušati opustiti u morskom ambijentu i, barem ljeti, pogledati na svijet iz druge perspektive.

Palo nam je na pamet da, kad smo već tu, šumu otkupimo, samo da bude lijepa i da je ostave rasti, barem dok dolazimo na otok. Mogli bi domaći podno nje urediti dječje igralište s ljuljačkama, pješčanicom i klupama. Graditelj naših apartmana dugim čekanjem već je stekao pravo prvokupa, ali ni on Amerikanca, tvrdio je, ne uspijeva nagovoriti na prodaju.

Ovoga smo ljeta krenuli na ljetovanje nešto kasnije, kad je došao naš red. Otvarajući ujutro *škrilje*, nisam se usudila izgovoriti naglas noćasnju moru sa šumicom. Umjesto stabala, pred našom se kućom izvila još jedna, neplanirana kućerina. Kričava, šumski zelena.

ZVONIMIR GROZDIĆ

Antikvarijat

(ulomak iz romana u nastajanju)

2.

Ida se nakon večere zavalila u fotelju aperitiv bara i naručila espresso. Mršavi brko s crvenom leptir-kravatom poslužio je kavu i nestao iza šanka. Podsjetio ju je na ujaka, koji je prije nekoliko godina u pedeset i petoj umro od karcinoma pluća. Otpila je kratki gutljaj i pogledala u mobitel. Prošlo je devet. Pet novih poruka od Filipa, dvije od Ines, jedna od Marka, tri maila i brdo notifikacija društvenih mreža.

Gdje se kupuje nadahnuće? Zna li netko? Postoji li kakav mali dućan na kraju slijepe ulice, popločene granitnim kockama, čije su police pretrpane kreativnom snagom, ili daleko pristanište, gdje brodovi dolaze i odlaze s novim idejama? Odlagalište ideja, pohranjivanje inspiracije za one koji je imaju viška, a željeli bi podijeliti s drugima. Nekome nije dovoljno vidjeti ni bavarske šume, rijeku Dunav, Vltavu ili Dnjeper, a nekome je dovoljna sitnica. Mjesec. Veliko, okruglo Sunce, plastično i žuto kao žeton za autodrom u lunaparku.

Idu već duže vrijeme nije moglo ništa zadovoljiti. Osim vibratora, al' to je nešto sasvim drugo. Praznina kojom se svakodnevno punila bila je nevjerojatna. U glavi je samo brojala korake. Svoje. Tuđe. Zatim poteze. Greške. Opet svoje. Tuđe. Nabrajanja. Samo nabrajanja. Kao da priprema i slaže drva za zimu.

Ja. Ti. On. Mi. Vi. Svi smo mi ista govna. Psovka distorziranim glasom. Noć na prozoru dočekivala je oči, kao usta nerođene riječi. Sve je tako jednostavno. Treba samo staviti misli tamo gdje im je mjesto. Nije bitno ako su zbrkane, ako u jednom trenutku čovjek pomisli o potrošnji električne energije, zamjeni automobilskih guma, ili troškovima prijevoza, a već u drugom piše tekst u kojem propitkuje apsurdne situacije u kojima se nalazi.

Mahnula je konobaru i naručila dupli pelinkovac. Znala je da dolazak na književnu rezidenciju znači podvlačenje crte, svođenje računa na način koji ne poznaje popust. Jedino nije znala kako to izvesti.

Odgovorila je prijateljici na poruke, kratko nazvala Marka, supruga s kojim je osam godina u braku, i naručila još jedan dupli. Otpivši gutljaj, prisjetila se kako je prije par godina sudjelovala u kreiranju internetske stranice za jednog balkanskog proizvođača alkoholnih pića.

Pogledaj pustolovini u oči, prepusti se njegovoj čarobnoj, zaigranoj aromi i dozvoli da te njegova tamna boja i jak, osebujan miris bodre na tvom putu do pobjede!

Pustolovina, jebena pustolovina je bila tu, prisutna dvije godine. I suprotno reklami za alkoholno piće, kočila ju je na njenom putu.

Otvorila je laptop i počela tipkati.

* * *

*Ptičju nastambu od grančica, lišća i blata
gradila sam savjesno.*

Zanosno poštujući rokove!

Samo ponekad bih...

Izgovor!

*Nezaustavljivo šireći ožiljke po rahloj zemlji,
izgovor me činio bjegunkom.*

*Mirnodopsko vrijeme ne postoji,
to odavno znamo.*

Čak i da ostanemo sami.

Ti i ja.

*Pretvorajući se u dobrotvore, pomagali smo
jedno drugom nanoseći bol.*

Bili smo odmetnici bez konja.

Konjokradice u kućnom ogrtaču.

U potkošulji s mrljama od junećeg gulaša i sukrovce suživota.

U vlažnim papučama od jeftinog materijala.

U gaćama s rupom.

S rupom u memoriji.

Nakon savjeta bliskih postali smo bliži svojoj samoći.

Nakon savjeta bliskih postali smo dalji.

Nakon savjeta bliskih postali smo savjetnici.

*Nakon savjeta bliskih počeli smo jedno drugome dijeliti
savjete bez smisla.*

Nakon savjeta bliskih postali smo vrtače od potresa.

*Postali smo pijavice u zaljevu, sisajući vlastitu prazninu prožetu
sjajnim citatima s društvenih mreža.*

Ujutro zlovoljni štenci puni buha.

Uvečer vukovi prepuni krpelja.

Perad bez perja.

Namagarčeni tovari.

Natovareni magarci.

Postali smo sve što su drugi htjeli.

*Adam i Eva.
Kleopatra i Marko Antonije.
Tristan i Izolda.
Napoleon i Jozefina.
Jebeni Romeo i još jebenija Julija.
Majstor i Margarita.
Bonnie i Clyde.
Zločinci bez premca!
Koliko puta si me ubio?
Koliko puta ja tebe pokopala?
Zlobnici kažu kako forsiramo smijeh zbog uzastopnog poraza.
Ko ih jebe!
Tordim da dijalog nije jednostavno pisati.
Trebapaziti da se govore konkretne stvari,
nitko ne želi čitati besmislena i bespotrebna razglabanja:
Kako si – dobro.
Kako si – loše.
Zašto – zato.
Kad me pitaju kako si, kažem šta vas boli kurac.
Kao da je to bitno.
Pitanja iz pristojnosti ostavite za susjede.*

*Patina si na mojoj koži od bronce.
Zeleniš!
Patiš na površini kolokvijalnih izraza i nametnuta te pravila iz djetinjstva
često pretvaraju u čudovište.
Monstrumi su uglavnom krhki. Plaču.
Puste suzu nakon zločina.
Pa opet sve ispočetka.
Oscilacije u temperaturi čine ih razdražljivim.
Bolje da smo šutjeli kao stogodišnja stabla platana koja pamte
dane bez nametnika.*

Bar je bio prazan. Bližila se ponoć, kao i umor koji je naćeo Idi-
no tijelo zbog putovanja. Sutra bi trebala ranije ustati. Pojesti doručak,
upoznati Mjesto i udahnuti miris mora. Sutra bi trebala sve ispočetka!

3.

Izmaglica je za doručak gutala otoke.

– Ako se ne pojave do idućeg jutra – pomisli Ida – treba im krenuti
u susret.

Često je boravila na otocima u zimskom periodu. Pričala im priče, a oni su joj zauzvrat darovali mir. Na kraju ih je, odlazeći bez pozdrava, svaki put iznevjerila. To je nerijetko činila i ljudima oko sebe.

* * *

*Oni su siročad koju nitko ne želi udomiti.
Kažu da ljeti malo potonu od težine turista koji neumorno
gaze po njihovim leđima.
Ali zimi!
Zimi hlape u nepoznato i nestaju.
Daleko od karnevalskih povorka, štandova
i muzike s terasa hotela.
Daleko od ribarskih fešta.
Bez konobara u mornarskim majicama i uličnih zabavljača.
Kada samoća prede uz prozor,
a u daljini snijeg prekriva ispucale vrhove
i udari vjetra oblikuju obalu oponašajući
nečiji pjenušavi smijeh.
kada se nijemost uvuče u zjenice
i bura osuši morske kapi,
pa im posolica nagriza tijela i kuće.
Kada zaškripe vrata konoba i sve utihne,
upravo tada su najsnažniji...*

Dan je započela pišući o otocima, uz cigaretu i limenku piva, na klupi preko puta hotela. Sjedila je uz more i pijuckala, ne obazirući se na buku plutajućeg postrojenja koje je nosilo radne strojeve, dizalice, opremu za jaružanje, stroj za zabijanje pilona i velike kamene blokove za dohranu lukobrana.

– Ča je, šinjora? – trgne ju starac kojeg je jučer vidjela na autobusnoj stanici. – Malo ste počinuli? – pita, pa se s dijalekta prebaci na književni. – Nadam se da uživate u pogledu!

– Dobar dan! Evo, gledam ove strojeve.

– A bilo im je i vrijeme.

– Kako mislite?

– Znae kako kod nas funkcioniraju stvari. Prvo trebaju početi propadati, da bi se u njih ulagalo. – rekao je starac pa pružio ruku. – Aldo.

– Ida, drago mi je.

– Cijeli sam život proveo ovdje. Ono je moja barka. – pokaže prstom u smjeru nekoliko brodica. – Ribarim, ponekad prevozim turiste. Dosađujem im pričama o našem kraju.

- Taxi boat! Znači vama se mogu javiti.
- Naravno, bit će mi zadovoljstvo!
- Gdje vas mogu naći?
- Uvijek se motam između centra i lučice. Ne možete me fulati. – nasmiješi se i mahne, odlazeći u pravcu brodica.
- Vidimo se možda već sutra. Idem i ja malo protegnuti noge. – uzvratila je Ida i ustala s klupe.

Fraza *protegnuti noge* bila je grozna. Nije imala smisla. Bliži je izraz bio *širiti noge*. Nisu je oduševljavali oni što se hvale prehodanim kilometrima i sve to prate na najmanje dvije aplikacije na pametnom telefonu. Što se pentraju po brdima bez razloga, kako bi na kraju u nekom planinarskom domu pili k'o svinje. Cugat se može i bez dodatnog napora. Hodanje je, ustvari, smatrala nužnim zlom. Put od točke A do točke B. Od starta do cilja. Ali, ovaj je put imala problem. Višak vremena. Morala je nekako iskoristiti iduća dva tjedna. Bezbolno, što je više moguće. Naravno, na pisanje je odlučila potrošiti minimalno. Nije joj na pamet padalo provoditi sate u onoj zagušljivoj hotelskoj sobici, uz laptop, na krevetu, na balkonu koji vibrira kada prolaze prepuni lokalni autobusi.

Sjetila se kako je u gužvi zaboravila ubaciti vibrator u putnu torbu. Dar od Filipa za Božić. Bio je to poklon, kako je rekao, idealan za taj blagdan. Silikonski vibrator pete generacije imena "Big Boss". Vrhunski nje-mački proizvođač igračaka za odrasle garantirao je dvanaest bešumnih, no izrazito snažnih načina vibracije, s tipkom za brzo isključivanje, a mogao se i zaključati, kako se ne bi slučajno upalio na putovanju. Nema što, nastrani narod je mislio na svaki detalj, prilikom izrade silikonskog kurca pete generacije.

Ali, što ako joj vibrator neće biti potreban? Ne bi je začudilo da u ovom malom primorskom gradiću nađe pravu stvar svoje generacije. Mjesto je privlačilo neobičnom energijom. Pa taj Stari grad, o kome joj je pričala prijateljica, naoko čudan raspored ulica, vile iz austrougarskog doba, lučica... U brošuri s recepcije hotela pisalo je tek nekoliko šturih podataka o Mjestu, kao gradiću duge i bogate prošlosti, sa stogodišnjom tradicijom u brodogradnji i turizmu. Od svih naselja koja su se razvila na istočnim, strmim padinama Planine, pisalo je, Mjesto je najstarije naselje koje je izraslo neposredno uz samu obalu. Sačuvalo je svoju povijesnu jezgru srednjovjekovne urbane koncepcije. Stari grad je bio okružen obrambenim zidom i bastionima, na čijim su temeljima i zidovima vremenom izgrađene kuće.

Krenula je polako prema centru. Prije autobusne stanice, gdje je jučer spustila kofere, skrene udesno. Nakon stotinjak metara uskom uličicom dođe do trga. Vidjela je impozantnu gradsku kulu, koja je

vjerojatno ostatak fortifikacijskog sustava srednjovjekovnog Mjesta, zatim crkvu sa zvonikom, restoran i dva kafića. Nekoliko manjih trgovina, dućan mješovitom robom i filigran. Na vratima restorana pisalo je da su zatvoreni do travnja. Unatoč lošem vremenu, terase kafića bile su pune.

– Pa nedjelja je. – zaključio – Običaj je da se uz kavu, nakon mise i ispovijedi, ogovaraju susjedi, mještani i rodbina.

Njezina prva i zadnja ispovijed bila je prije godinu i pol, kada je iz znatiželje ušla u ispovjedaonicu. Svećenik je vrlo brzo shvatio s kim ima posla, pa je prije odrješenja grijeha strpljivo objasnio da prvo ide pozdrav, svećenikov blagoslov i čitanje Biblije. Zatim ispovijed, s priznanjem i očitovanjem grijeha, te svećenikovo odrješenje uz otpust s blagoslovom. Nakon toga je spremno priznala kako je lagala i muža i ljubavnika, krala knjige po knjižarama i nekoliko puta griješila bludno. Taj grijeh nije uključivao njezinog ljubavnika. Prije nego što je uspjela ispričati detalje seksa u troje, svećenik ju je zamolio da se javi njegovom kolegi, u župu gdje pripada prema mjestu stanovanja. Dao joj je molitvu za odrješenje grijeha i drhtavim glasom izgovorio:

– Pođite u miru.

Za nju nikad nije bilo mira. Iako je odrasla u sretnoj obitelji gdje se pažnja dijelila kao prvomajski grah, znala je da se razlikuje od ostale djece, svojih vršnjaka iz centra metropole. Još kao djevojčici, neobjašnjiva tuga uvukla se jednim udisajem i ostala do danas.

Odlučila je sjesti na terasu kafića. Mala suvenirnica preko puta crkve i turistički ured čekali su sezonu. Dućan s domaćim i lokalnim proizvodima, koji je prema natpisu iznad vrata nudio sitne rukotvorine, magnete, razglednice, maslinova ulja, rakije i med, zauzeli su radnici. Iznosili su drvene police i staru keramiku. Jedan od njih je pjevušio poznatu sevdalinku, češući se po prašnjavoj glavi. Drugi su stenjali pod pritiskom građevinskog otpada.

Naručila je kavu s mlijekom i čašu vode, izvadila laptop iz torbe i stavila naočale. Dvije su se starije žene dovikivale s prozora. Vješale su rublje na konopce i povremeno psovale Boga. Vjetar se igrao gaćama, ulazeći tamo gdje već dugo nitko nije. Kat niže, na balkonu u krletci, kakadu papagaj je ponavljao:

– Hvaljen Isus! Hvaljen Isus! Hvaljen Isus!

Jedan je dječak jurio trgovom na romobilu. Njegova ga je majka upozoravala da ne ide preblizu stolova jer ometa ljude. Ignorirao je majku, glasno ispuštajući neartikulirane glasove. Debeljuškasti brko srednjih godina, u crnoj majici s grbom Mjesta, kratkim hlačama i crnim krosicama, na povodcu je vodio divovskog zeca. Većina ga je mještana pozdravljala. Životinja je bila prilično mirna i skakutala mu uz nogu.

Nekoliko je djevojčica sjedilo na stepenicama župne crkve i buljilo u mobitele. Grupu azijskih turista zabavljao je dvojac na gitari i harmonici, prateći ih u razgledavanju starog grada. Uglas su pjevali:

– A ja ću dušu rastrit po moru, kad se prilije priko ladnih stina, tamo di tone sva moja čežnja, kad te ovdje za mene nima...

– Dečki su bolji od originala, zaključila Ida.

Živa je glazba nadjačala strane pop hitove s terase kafića i papagaja koji je uporno kreštao:

– Hvaljen Isus!

* * *

Niz grlo klizi nova količina oborina.

Žestoka, katkad gazirana.

Izbirljivost je blijeda igra.

Tvoji prsti nečujno ulaze u rukavice.

One su utočište, bijeg od dodira i pokušaj skrivanja.

Sad te ima, sad me nema!

A nema nas već dugo.

Blagost riječi ponekad pretvaramo u vjetar. Sirenu broda.

U škripu jarbola.

Na plaži posutoj južinom, u par koraka, raznosimo

tuđe samoće, trivijalne razgovore i lijenost.

U tih nekoliko klimavih pokreta čak i prsti

u cipelama osjete prolaznost koja nas ignorira kao

umorna knjižničarka pred mirovinu.

Na konopcima rastegnutim između kuća

suši se morsko raslinje.

U pukotinama zidova usoljena riba čuva

od prokletstva, psovki i studeni.

I tako iz dana u dan.

U dan iz dana.

Danak.

Ne odgađamo zimu.

Prerušeni smo u kamen,

školjke, sklizak kolnik, propuh.

Stabla!

O da... U stabla!!!

Korijen stabla zahvaćen građevinskim strojem.

Kamufliramo se jedno u drugo dok bridi među otocima.

Među odbačenim vršama punim morskih riječi.

Između nas.

– Vidim, vrijedni ste! Ne želim vas ometati!

Ida podigne glavu.

– Tihomir, jučer smo se čuli. – kaže sramežljivo.

– A da, da, oprostite!

– Prolazio sam pored terase i vidio vas kako...

– Molim vas, sjednite. – prekine ga Ida.

Pružio je ruku i dugo zadržao pogled. Njezin ga je oborio.

– Moram priznati kako uživo izgledate mlađe.

– Imate li osobnu? – odjednom upita Ida.

– Naravno!

– Dajte mi!

Tihomir iz unutarnjeg džepa jakne izvadi dokumente i pruži osobnu kartu. Ida baci pogled i vrati ju isti tren.

– Vi ne! – kaže.

Tihomir se zacrveni.

– I kako vam se sviđa Mjesto?

– Ima nešto neobično u sebi, ne znam. Tek sam stigla, još ga proučavam.

Tihomir mahne konobarici.

– Želite li popiti nešto?

– Pelinkovac može uvijek, hvala.

– Slađo! – vikne konobarici. – Jedan pelin, molim te... I mane daj pol litri točene bire!

– Jesam vas prekinuo u pisanju?

– Iskreno, jeste. Taman sam dovršavala pjesmu.

– Žao mi je. Neću vas dugo zadržavati. Popit ćemo piće i odlazim. Zvali su me iz turističke zajednice, stižu dva autobusa Korejaca. Treba im pokazati naš kraj.

– A vi ste turistički vodič?

– Povremeno i to radim. Ako vam bude trebalo bilo što vezano za Mjesto...

– Živjeli! – prekine ga Ida i podigne čašu.

Tihomir je zbunjeno pogleda u oči.

– Salute! – vikne i otpije dobar gutljaj.

– Čime se još bavite kada niste turistički gonič? – ironično ispali Ida.

– Vlasnik sam nakladničke kuće, ali to znate.

– A u slobodno vrijeme?

– Planinarim. Volim biti u prirodi!

– O bože! – uzdahne Ida. – Kae ovo? Zona sumraka?

– Volite prirodu? – pita.

– Pa i nisam neki ljubitelj, ako ćemo iskreno.

– Prema vašoj reakciji pomislio sam suprotno.

– Krivo čitate ljude. Da l' vam je to ne'ko već rekao?

– I ne baš. Vi se u to razumijete?

– Ne tvrdim da sam stručnjak, ali vrlo brzo mogu ocijeniti kako 'ko diše.

– Kako ja dišem? Da čujem. – ozbiljno će Tihomir ne skidajući pogled s Ide.

– Prehlađeni ste, već ste dva put zakašljali. – podjebe ona.

– Uvijek ste takvi?

– Kakvi? – gledala ga je bez treptanja.

– Direktni, provokativni, zgodni! – reče.

– Samo ovo zadnje! – nasmiješi se i podigne čašu. – Živjeli, još jednom.

Nazdravili su uz osmijeh.

Ida nastavi:

– Iako djelujete nesigurno, mislim da ste prilično odlučni. To je onako, na prvu, po okruglim i mekanim obrazima, velikim očima i snažnoj vilici. Dobar ste sugovornik koji zna slušati. Povučeni ste i tihi. Često vas vode osjećaji. Jesam li blizu?

– Čitate li i iz dlana? – podbode Tihomir.

– Tko je ono iznad vrata? – odjednom Ira promijeni temu.

– Ono lijevo mislite?

– Da, ona glava! Tko je to?

– A to je naše zaštitno lice! – kaže ponosno. – Mustaçon!

– Nikad čula!

– O njemu najviše pričam turistima! Možete zamisliti kada petnaestak godina ponavljam nekoliko rečenica na engleskom, njemačkom, francuskom, španjolskom, portugalskom, ruskom, talijanskom, pa čak i mađarskom.

– Govorite sve te jezike? – u čudu zapita Ida.

– Ma naravno da ne, ali ako je riječ o Mustaçonu... – glasno se nasmije – Govorim!

– Da čujem priču! Al' na hrvatskom, ako može. – upozori šaljivo.

– Ovakav dekorativni element, drveni reljef – pokaže prstom u njegovom pravcu – Služio je za zaštitu kuće i ukućana od svih oblika zlih sila. To je neki osnovni motiv ukrašavanja pročelja. Otjerati zlo i štititi, razumijete. Ukrašavanje ulaznih pročelja gradskih kuća likovima brkatih muškaraca bilo je rasprostranjeno duž sjevernojadranske obale sve do devetnaestog stoljeća. Pogledajte godinu bočno od kamenog reljefa! To je godina gradnje portala. Tisuću sedamsto dvadeset i deveta. Iz tog vremena datiraju i današnje vratnice portala.

– Nisam nikada vidjela nešto slično. Tamnopotog, brkatog i bradatog muškarca s turbanom na glavi, i to iznad ulaza u kuću.

– Vrlo zanimljivo, je l' da?

– Mislite li da je uspio ispuniti svoj zadatak?

– Njegova misija još uvijek traje. – kaže zamišljeno Tihomir. – Zar danas ne postoje zle sile? – ozbiljno pita Idu. – U našem kraju ljudi još uvijek vjeruju u Moru i štrige.

– Tko je Mora?

– I dandanas ljudi zbog nje stavljaju škare u ključanicu.

– Ma dajte! – nasmije se Ida.

– Da, zamislite! Pojavljuje se kao muha, mačka ili kokoš. – reče Tihomir otpivši dobar gutljaj piva. – Ali, što je najzanimljivije kod More, ona je ustvari zla žena koja fizički ostaje kod kuće, možda spava, a njezin drugi lik, taj životinjski, ide u pohode i zlostavlja po kućama. Kažu, najčešće djecu.

– I škare pomažu?

– Tako pričaju. Škare, ogledalo pod jastukom, neizbježan češnjak, nož zaboden u vrata, ma tko bi se sjetio što sve ne pomaže.

– I Mustačon. – doda Ida.

– Naravno, bez njega ništa. – kaže Tihomir zagledan u vrata.

– Zna li se tko ga je rezbario?

– Navodno je djelo riječke drvenorezbarske radionice majstora Mihovila Zierera. Kažem vam, slobodno me nazovite kada želite predahnuti od pisanja, ne poznajem nikog tko zna povijest Mjesta bolje od mene. – pohvali se Tihomir.

– Tihomire, ali ja nisam došla ovdje pisati školski referat o Mjestu. – našali se Ida.

– Dobro, razumijem što ste mislili, ne želim se gurati, ali moja ponuda stoji.

– A planinarenje?

– Može, naravno, evo, sutra sam slobodan! Šta kažete da odemo na Planinu?

– Ni u ludilu! Niste razumjeli moje pitanje, očito. A planinarenje, kada to stignete? Na to sam mislila.

– Vi mene zajebavate. – našali se Tihomir.

– Ni najmanje! Stvarno me zanima!

– Iskreno, ne znam ni sam, evo, već kasnim. – kaže gledajući na sat – Molim vas, ispričajte me. – pruži joj ruku, ostavi novac za rundu na stol i ustane. – Želim vam ugodan ostatak dana. Javit ću se. Ne zaboravite, imamo obaveza.

Mali predah od pisanja ispaao je na kraju vrlo zanimljiv. Sve vrijeme razgovora s Tihomirom razmišljala je o svom ponašanju. O izlijevanju gorčine. Počela je primjećivati kako svoje sugovornike čeka u zasjedi, repetiranog oružja, iz ne baš jasnih razloga, spremna zaskočiti i uvrijediti

svakoga. Pa i njega, Tihomira. Čovjeka kojeg vidi prvi puta u životu i ne zna apsolutno ništa o njemu.

Nije li i ona Mora, pomisli gledajući Mustačona iznad vrata.

Stariji muškarac, sijede kose, upalih očiju i neuredne brade, promatrao ju je s prozora iste kuće. Uхватила je njegov pogled. Prstima je dodirivao vlažno staklo i lupkao u ritmu. Tup – tup – tup. Odjednom je naglo povukao zavjesu i nestao. Učinio joj se poznatim. Naručila je tost i još jednu kavu s mlijekom. Nastavila je pisati.

MARKO GOTOVAC

Kafa bez mlijeka

Na stubištu sam, prolazeći između kaktusa i posljednjih zraka zalazećeg sunca, osjetio kiseli kupus. Imala je običaj kuhati otvorenih vrata, da joj se vlaga ne skuplja u stanu. Nije imala napu. Ispred vrata zatekao me onaj isti otirač, kao i prije dvadeset sedam godina. Do njega je stajao onaj isti par ženskih cipela i jedan kaktus koji je bio dozlaboga ružan, al' ga, eto, do sad još nitko nije bacio. (Nikad nisam shvatio zašto ljudi kaktusima ukrašavaju prostorije, kao da su oni neko cvijeće.)

Podignuvši pogled s poda, ugledao sam neosvijetljen hodnik stana (koji je usprkos stanaričinim nastojanjima bio ispunjen kiselim parama kipuće vode) i njezinu mutnu siluetu iza te mliječne zavjese. Nije me primijetila. Nosila je neke *čaršafe* u rukama.

U tom polusvjetlu izgledala je kao da lebdi u zelenom kućnom haljetku, kao da joj papuče ne dotiču crveni *ćilim*. Tiho je zujala neku pjesmu, na *šporetu* je klepetala *šerpa*. Pozvonio sam na vrata i prizvao je da mi se ukaže kroz neproziran zrak hodnika.

Odjednom se pojavila preda mnom. Kosa joj je bila svezana u neurednu punđu, a one vlasi, koje su letjele oko njezina lica, sunčeva svjetlost sa stubišta obojala je u žutu i zlatnu i učinila da joj glava izgleda kao ikona Bogorodice, kao da je tim malim očima ugledala anđela Gabrijela, kao da će reći: – Neka joj bude po riječi mojoj. – a sve što je ugledala bio sam zapravo ja i sve što joj je prešlo preko usana bilo je moje ime.

* * *

Sjedili smo u fotelji i pili *kafu*. Sunce je već bilo zašlo, a sobu je obasjavala topla žuta svjetlost sijalice. Otvorila je prozor i balkonska vrata da se soba, kao, prozračí. *Kafa* mi je bila gorka kao i uvijek, ali odustao sam od toga da tražim mlijeko jer me uvijek popljuje, da kako ja to ne znam piti *kafu* kako Bog zapovijeda, da se trebam malo očelicití i tako to.

Pričala mi je nešto o susjedinim kćerima, što mene uopće nije zanimalo, pa ne znam baš o čemu se radilo, znam samo da još nije odustala od ideje da se oženim jednom od njih, na što se meni okretao želudac, ali trudio sam se da ona to ne primijeti.

Ogledao sam se u staklu vitrine i učinilo mi se da se držim odviše ženstveno, pa sam maknuo nogu s noge i odložio *šolju* iz ruke na stol. Primijetila je da je baš ne pratim, pa me pitala nešto u stilu *jesi umoran*,

na što sam odgovorio potvrdno, ali to je nije spriječilo da mi izloži sve preostale pojedinosti iz života susjedne porodice. Polako me počeo boljeti stomak od večere jer sam se prejeo kupusa i mesa. Uvijek me natjera da previše pojedem.

* * *

Probudio sam se kasno. Na noćnom ormariću bio je sat koji doduše nije radio, ali vrijeme me nije pretjerano ni zanimalo. Pomislio sam kako volim kad je jesen i kad je oblačno, i žmirio u prozor na kojem je bila spustila *roletnu* dopola (koju god ona svrhu vidjela u tome.)

Naježio sam se. Hladnoća mi je nakostriješila dlake na nogama i natjerala me da se zavučem pod *jorgan*. Mislim da je taj *jorgan* stariji od mene, a možda i od nje. Nikada nije kupovala nove stvari. I jastuk, na kojem sam tada ležao, donijela je kao miraz, barem ona tako tvrdi.

Uspravio sam se malo i osluhnuo ne bih li pogodio njezinu lokaciju i, prema drndanju suđa, procijenio da sprema nešto u kuhinji. Uvijek je bila vrijedna. Ustajala je svakog dana u pola šest, bez iznimke. Valjda ju je mama tako budila pa joj je ostalo, nemam pojma, mislim, ja nema šanse da se bez alarma probudim prije deset. Pazila je da rano ne radi ništa bučno da nas ne bi probudila, obično je mela i čistila prašinu i to, u sedam nam skuha *kafu* da ispijemo svi skupa, obvezno bi starom pročitala nešto grozno iz taloga, pa bi joj ovaj opsovao i izletio na posao glavom bez obzira, a ona bi me gledala i smijala se.

* * *

Nakon popodnevnih drijemke, koju je ona toliko prezirala, stao sam ispred ogledala u *kupatilu*. Bilo je prljavo; u *lavabou* je bilo dlaka i osušene paste za zube. Ona nikad ne bi dala da bude tako. Uvijek je u njezinu stanu sve bilo cakum-pakum sređeno, do posljednje čarape u ormaru.

Dok gledam ove mrlje po ogledalu, čujem brisanje tih njezinih krpa i uzdisanje stare žene, dobroćudne psovke kad bih nešto ostavio gdje ne treba. Nikad više ne ostavljam pastu za zube vani. Mislim, nije baš ni da perem zube. Ogledao sam se još jednom. Pomislio sam, kako bi bilo dobro da se obrijem, ali ovako možda izgledam muškije?

Izišao sam u kuhinju u potkošulji i gaćama te stavio *džezvu* na *ringlu*. Ogledao sam se i u njoj. Moja nova kuhinja u vodi se pretvorila u njezinu staru, bijeli elementi odjednom su poprimili žutu patinu i *džezva* mi se iznutra učinila većom, kao da kuham za dvoje.

Voda je prokuhala i ubacio sam četiri *kašike kafe*, još jednom metnuo na *kolo* da provrije i, naravno, prolio pola *kafe* po štednjaku. Nasuo sam

pola *šolje* i sjeo na fotelju, ogledao se u vitrini. Učinilo mi se da sjedim previše ženstveno, ali to sada svakako više nije bilo važno.

Ispio sam tu *kafu* na brzinu jer je, naravno, bila gorka. Naučio sam se na gorčinu. Naučio sam se valjda na to, bez mlijeka. Pogledao sam u talog; ondje gdje piše poslovni život, nije pisalo ništa. Ljubav ništa. Obitelj ništa. Nije ostalo ništa u *šolji*, osim nešto malo pri dnu, tamo gdje piše daleka budućnost.

Zagledao sam se još jednom u *šolju* i okrenuo je k zalazećem suncu. Učini mi se da me iz tog smeđeg taloga gledaju opet njezina dva mala oka.

MARINA KATINIĆ PLEIĆ

Skoro poput Nila

Nakon povratka iz Egipta, Ivana je odlučila napraviti pomak. U Optocentru je kupila zelene leće. Njene žučkaste oči dobile su lakše opažljivu boju. Kao vodene leće, koje je kao djevojčica promatrala u Botaničkom vrtu, zjenice su postale mesnate, zelene hostije. Sukulenti koji zauvijek žive, mislila je.

– Vodena leća izdaleka izgleda kao sloj zelenog mulja, kao one Monetove mrlje na površini vode, no kada se približiš, izgledaju kao plutajući atoli malog oceana. – rekla je Neri, na kavi. Nera je kustosica; razumjet će.

Posao u tvrtki koja trguje rashladnim uređajima, odlasci u teretanu, dopisivanja s likom iz srednje škole koji živi u Njemačkoj, bez obveze. Dobar život, prema horoskopskim rubrikama. Nil je svemu kriv. Dok je turistički brod klizio vječnom rijekom, ugledala je žene kako peru rublje na obalama, dječake opaljene suncem, što se skvičeći bacaju u vodu, krave koje blaženo pasu kao, valjda, i u doba Hatšepsut, čak i pokoju devu pod palmom.

I tada je, iznenadna kao krokodil, izronila ona točka boli. Ispod desnog rebra, izronilo je vrijeme prije Botaničkog vrta. Kuća uz Savu kraj Bosanskog Broda, *poloj* kraj rijeke zelene skoro poput Nila. Žene koje odlaze na rijeku, ne prati rublje, nego gledati. Oko njih se razmiljela djeca po imenu Kata, Marija, Drago i slično. Zvona samostana sv. Ane.

I onda granata. Eksplozija prozorskog okna, trčanje i točka boli ispod desnog rebra. I nakon toga, vrijeme Botaničkog vrta. Grad muškaraca i žena koji se zovu Lorena, Lana, Leon i Sven. I popunjavanje horoskopskih rubrika.

Egipat je dar Nila. Zemlja ljudi što žive u nedovršenim zgradama, sela sa džamijama svakih nekoliko kilometara. Zemlja u kojoj ti stvarno netko nešto daruje, barem za mjeseca ramazana, posudicu riže na mlijeku s datuljama i orašastim voćem. Zemlja bez reklama, s puno smeća i poljoprivrede. Kao u kaleidoskopu, pred njom je izronio svijet prije granate.

– Kada se vratiš s putovanja, nešto bi trebalo promijeniti. Kao u onom filmu “Jedi, moli, voli”. – bio je odgovor na pitanje zašto zelene leće, jer da to ne slični njoj, ona je uvijek bila diskretna i nije voljela ništa umjetno.

– Samo što život nije film. – cinično je dodala Sara, ekonomistica.

– Na neki način jest. Ono: odeš nekamo i saspe ti se na glavu cijela hrpa slika otprije. I shvatiš da to nije nestalo, da je tu.

– I što, ti ćeš sada okrenuti novu stranicu, prestati sanjati djetinjstvo i rat? – rekla je Sara.

– Ne znam. Gdje ima zelenog, ima i života, tako mi se nekako priznačilo. To popodne nazvala je telefonom onog tipa iz srednje.

– Slušaj, Senade, mogo bi ti malo i do Zagreba. Ili ja do Minhena. Glupo da se ovako samo dopisujemo.

– Pa možda bi i mogao, moram pitat šefa...

– Kad pitaš, javi se.

Izbrisala je broj pod *Senad Filipović* i zagledala se u vodu jezerca u Botaničkom vrtu. Prenuo ju je grub glas.

– Hajde, gospodična, vrt se zatvara!

Iznenadena, pogledala je brkatog službenika-čuvara Vrta i shvatila da je prošlo dva sata.

Na povratku kući, ušla je u crkvu sv. Ane u Selskoj. Promatrala je zelen odsjaj oko oltara. Sve je bilo tu: i rijeka, i palme, i pletena košara optočena smolom, košara s dječakom kojega će ipak netko pronaći. I točka boli bila je na svome mjestu, ispod desnog rebra.

No kroza nju je sada tekla rijeka, ljekovita, prepuna malih zelenih leća, živih atola što nikada ne umiru.

MARINA KATINIĆ PLEIĆ

Tko više, tko maše rukama

– Koji je luđak mogao nasprejati tako glup grafit? – mislio je Vlado Kekanović dok se vraćao kući s posla i već po sto šezdeset i osmi put čitao napis. Našvrli. Nakenj. Neku prostiju riječ Vlado nije znao smisliti. Ipak, slutio je da bi ona bila prikladnija za ovo, što je napisano na zgradi Uprave.

Vlado Kekanović radio je u Upravi. Cijeli se život marljivo nastojao ljudima sklanjati s puta. Izbjegavati gužvu, bespredmetne rasprave i, uopće, život. Barem ono, što većina ljudi pod životom smatra: gungulu, vrznanje, rasipanje riječi. Zauzimanje prostora.

Vlado je imao nepogrešiv osjećaj da je svijet uopće previše žamoran, prenapučen, preisforsiran, što li. Ljudi imaju navadu nigdje ne ostavljati prazninu. A tek tišinu! On naprotiv, kada bi se našao na iole čistom mjestu – a to znači praznom i tihom – osjećao bi da baš tako treba biti. A kao za inat, raznorazne pojave natjecale su se u tome kako mu zasmetati. Njemu, koji se svima sklanjao s puta.

Troma prošarana mačka bila se smjestila pored ulaza Uprave i promatrala ga.

– Prljavica. – pomislio je Vlado.

Kako bi *baš-kakav-treba-bit* bio put do kuće, kad je ne bi bilo. Pojava, koju je osobito izbjegavao, bila je nečistoća. Svake vrste. Kad je uhvatio zamjenika šefa Uprave s dostavljačicom girosa, umalo se ispovraćao. Kad bi primijetio mrlju na svom odjelu ili nabor na bilo čijoj košulji u tramvaju, poželi bi nestati. Ili se barem teleportirati u stan.

Iz nekog razloga, umjesto da ga ne primjećuju, Vlado je ljudima uglavnom išao na jetra. Govorili su (ili barem mislili) da nije normalan, da je *nikakav*, sterilan, kenjkav. Pogotovo žene. Što bi tek pomislili da su znali za tajnu... Jer Vlado je po nečemu bio osobit.

Svake bi se večeri pomno oprao. Nakon što bi izašao iz kade i posegnuo za ručnikom, pogodila bi ga parcijalna amnezija: nije se mogao sjetiti je li bio oprao stopala ili nije. Nakon toga, zabrinut, strpljivo bi sjedao na rub kade i predano – kao da radi najvažniji posao na svijetu – četkao nožne nokte, turpijao pete i ispirao svako zrnce odumrle kože sa svojih uzemljujućih oslonaca. Da je kroničar Guinnessove knjige rekorda to znao, bio bi se razveselio. Nažalost, nije.

U petak se po Upravi pričalo da je šef zaposlio novu tajnicu. I da je *komad*. Vlado nije razumio što ta riječ znači jer između *komada* nečega, bilo čega, i zgodne ženske nije uočavao baš nikakve sličnosti.

Dok je išao na pauzu, ususret mu se približavala djevojka kestenjaste kose i fina, staroegipatska nosa.

– Dobar dan. Ja sam Matilda. – pružila je ruku, rastvorila usne i prosula alabastreni osmijeh zrakom.

– Dobar dan. Drago mi je, Vlado Kekanović. – odgovorio je i produžio.

Sutra ju je opet susreo. I prekosutra. I opet. I svaki dan mu se uživalački smiješila i prosipala bjelokost. Peti dan Vlado je upita:

– Zašto mi se uvijek smiješite?

– Jer ste mi simpatični. – odgovorila je Matilda.

Neizmjerno zbunjen, te večeri Vlado je umjesto parcijalne amnezije vezane uz higijenu stopala dobio želju da nešto pojede. Sjetio se da je u starim “Smogovcima” vidio scenu kako supružnici sjede u kadi, svako sa svoje strane, i strasno glođu pečenje s trpeze raširene na dasci, položenoj preko kade.

Ispekavši pileće batak, oprezno je na kadu položio dasku za glačanje. Pripremio je kupku, servirao večeru na dasci i krenuo. Jeo je predano i polako. Kao što to obično biva, pojave su se urotile da mu zasmetaju.

Jedna pileća kost zabila se baš u dušnik. Prvi je put u životu zamahnulo rukama i poželio viknuti... ali nije išlo. Prokleti život. Blagovaonica susjeda bila je tik s druge strane zida kupaone. Čuli bi. Posljednja mentalna slika Drage Kekanovića bila je blesavi grafit s fasade Uprave:
Tko viče, tko maše rukama...

MARINA KATINIĆ PLEIĆ

Kišobran

Treći je treći dvije tisuće i šesnaeste. Popodneva gužva. Kišom oblivena sedamnaestica dolazi na stanicu kod Cibone. Dan je savršenih brojeva. No, čini se da svako savršenstvo krije u sebi malo nesavršenstvo. U slučaju dana 3.3., bio je to sklopivi crni kišobran za 25 kuna.

Zlatko Klepec bio se svojski žurio na tramvaj. Šezdesetšestogodišnji umirovljenik s plavom šiltericom, tankih usnica i izbuljenih očiju, hitao je preko lokvica na pločniku. S Trešnjevke je krenuo na vrijeme, ali vražja kiša, tramvaji se vuku ko pijane gliste. Upravo bi ga sedamnaestica nepogrešivo dovezla u Savsku 97, k Jurici. Jurica je frend iz bivšeg poduzeća. Inače se kod njega igra šah. No, sad mu kćerka ima problema s kreditom koji ne može otplaćivati, a Zlatko je baš prije pet godina imao nešto slično. I riješio, naravno. Sad već kasni na konzultacije. Jurica je sigurno nervozan ko šljiva.

Zlatko je čovjek staroga kova. Zna se što to znači: nikad se ne isticati, znati se sa svakim razgovarati, ne miješati se u ono *kaj* te se ne tiče i uvek se snaći.

– Tak' umeti vratiti stvar, kak' bi bilo po tvom. – rekla bi njegova pokojna gospođa mama Tereza.

Zlatko se nije divio činjenici da mu se nikad, ali baš nikad u životu nije dogodilo da ne bi nekako udesio stvar, a da ne bi ispala njemu u korist. To mu je bilo normalno, njemu, Klepcu. Nikad mu nije stigla ovrha, nikad nije platio kaznu za parkiranje, nikad mu na placu nisu podvalili trule jabuke ili kiseli sir, nikad se nitko na njega pošteno nije izvikao, nikad ga nisu potapšali po džepu zbog kakva sitna prometnog prekršaja, nikad mu vozač busa ili tramvaja nije propustio otvoriti vrata, nakon što su se već bila zatvorila (Zlatko se znao tako dobroćudno nasmiješiti), nikad od šefa nije dobio po nosu, uvijek je dobio povrat poreza, i invalidska i prijevremena bile su tu, i tako dalje.

– To je čovek koji zna živeti. – opisao je Zlatka susjed Mladen – Iak je, praf za praf, malo smotan.

– To je savršenstvo. – rekla bi Reza, najbolja prijateljica Zlatkove supruge Ruže.

Naravno da je Zlatko tu i tamo spretno zaobišao poštara, punicu ili zakon. To su svi radili, samo nisu svi to izvodili tako opušteno kao da se to *samo po sebi razme*, kao Zlatko. Možda je zato susjed Milić, sociolog, bio drukčijega mišljenja i 1991., kad je postao predsjednik općine, na

sastanku stanara je izjavio *“kako je bivša država bila plodna oaza za procvat dobronamjernih čankoliza, kojima je uvijek sve išlo glatko, poput Klepca. Takvi ljudi obično izgledaju kao da ne bi mrava zgazili, to jest, da ne znaju kako ga zgaziti.”*

No, to je druga priča, a Zlatko se upravo žuri na sedamnaesticu.

To je onaj novi, niskopodni tramvaj. Zlatko je morao malo i potrčati. Evo, stigao je. Međutim, nije još ušao, a vrata se zatvaraju... Klepcovski pouzdano, ozbiljan i staložen, Zlatko je svoj netom sklopljen crni kišobran iz Offertisime umetnuo između tramvajskih vrata, baš kad su se zatvorila.

– Ha, evo ga, sve je ok.

No... Tramvaj nije bio staroga kova. Krenuo je odmah, a zbunjen Zlatko Klepec morao je nakon nekoliko trenutaka ispustiti mali crni kišobran, koji je otplovio sedamnaesticom. Čvrsto stisnut, u zagrljaju vrata niskopodnog tramvaja, sve do iduće stanice u Savskoj.

Pogledi studenata u tramvaju pratili su malu crnu kobasicu od poliestera i žice. Uz provalu smijeha.

MARINA KATINIĆ PLEIĆ

U. O. S.

Večernje sunce bojilo je odraz posljednjeg komadića Sloboštine na staklu balkonskih vrata.

– E... Zatvori, postaje ladno! – dobaci Fran.

Hrvoje je stajao oslonjen o balkonsku ogradu, truseći posljednje ostatke cigarete na izdisaju. Činilo se da ništa ne čuje.

– Ae, ne glumi gluhtonju, sa' će vijesti u sedan. – provirio je Hrvoje. – Čoviče, otkad je počea ovaj cirkus, pušiš ka prije, puta tri. Izgorit će ti pluća blesava.

– Pepeo, to ti je, samo je pitanje vremena... *Ar in parvo momento u prah se razliješ.* To je Marulić.

– Joj, opet ti s intelektualnim sranjima. A da se javiš u krizni stožer s nekim super rješenjem? Da in smišliš neki slogan, bolji od "ostani doma"?

Hrvoje je pogledao tako, da je bilo jasno da mu nije do zezancije. Petak, 20.3, sedmi dan karantene. Nastave na faksu nema. Vodokotlić curi, to ga čini nervoznim. Hrvoje je student treće godine strojarstva iz Žrnovnice, a Fran kroatistike i sociologije iz Požege. Cimeri otpočetka, ovo im je četvrti stan, na šestom katu zgrade u Sloboštini.

Hrvoje se pridržava svih mjera. Osuđuje okupljače na benzinskim. (*Bioteroristi, eto šta su!*) Fran je jako skeptičan. Uporno ponavlja da se sve te vijesti ne slažu jedna s drugom, a ni s ljudskim razumom. Netko je čak preko Whatsappa objavio svijetu da se korona liječi zelenim čajem. Kuhani šišmiši, kako da ne. Svaku krizu stvaraju moćni, da bi bili još moćniji... I onda trkeljaju o praćenju onih, koji se ne pridržavaju izolacije, sunce im njihovo. Fran je za ljudska prava. Trenira košarku. Ne može bez kretanja.

Malo pomalo, prekršitelji izolacije su se organizirali. Nalazili su se na otvorenom, na mjestima gdje ih se dobro vidjelo s prozora, a policiji bi brzo šmugnuli. Bilo ih je raznih; umirovljenici, studenti, dobrostojeći uredski cipelari, susjedi. Pili bi pivu, razgovarali, tada je netko donio ražanj, naposljetku su počeli donositi knjige, čitati ulomke, držati govore. S prozora jednog odvjetničkog ureda u Ilici čulo se:

– Osoba je subjekt, čija su djelovanja uračunljiva. Moralna osobnost nije dakle ništa drugo, doli sloboda umnog bića podvrgnutog moralnim zakonima (dok je psihološka osobnost samo njegova sposobnost da osvijesti vlastiti identitet u različitim stanjima svojeg postojanja), iz

čega proizlazi da neka osoba nije podvrgnuta nikakvim drugim zakonima, osim onima koje sama sebi postavlja (ili sama, ili u najmanju ruku istodobno s drugima)!

– A kaj to čitate? Jel to Gotovac? – dobacila je gđa Jelica s bočnog prostora.

– Ne, susjeda, Kant. Njegove su misli temelj njemačkih zakona, a od njih smo mi uglavnom prepisali svoje. Nikakav stožer nema pravo obustaviti ekonomiju, spriječiti ljude da se kreću, na temelju insinucija, bez ikakvih razumnih dokaza da takve mjere doista smanjuju štetu...

Građani bi se naginjali s prozora kako bi ih slušali, neki bi se i pridružili. Nakon još šest dana, u zlokoban četvrtak, skupina dripaca iz Dugava napravila je masovni *parti* u pothodniku. To je prelilo čašu. Stožer je uveo policijski sat. Članovi U.O.S., "Udruženja za opću slobodu", kako se pokret otpora prozvao, u odjeći koja bi se lako mogla zamijeniti s beskućničkom, hodali bi noću po gradu i ostavljali grafite:

STVORILI STE KRIZU
DOLJE KUĆNI PRITVOR, SLOBODA i PRAVO!
SAČUVAJMO RADNA MJESTA i sl.

Na Facebooku, Instagramu i svim drugim mrežama svakodnevno se objavljivalo obilje njihovih tekstova, a ni *hakeraj* nije mirovao. Istovremeno, dio je građana s gnjevom prokazivao neodgovornjake, cinkajući ih policiji gdje god bi stigli, fotografirajući ih i objavljujući njihove identitete. Oni otkriveni platili bi globu i bili strogo nadzirani.

Ovo je trenutak borbe, odgovornosti i solidarnosti za sve nas. Samo slušanjem struke i učenjem iz primjera drugih zemalja možemo spriječiti neželjene scenarije, sačuvati mir i sigurnost! Ako se tko poziva na svoja tobožnja prava, neka dobro promisli ugrožava li time tuđa. – izjavio je u podne vodeći epidemiolog stožera, prof. dr. sc. Mario Vidulić.

– Šta ti misliš, dokle će ovo *vako*? – Hrvoje rezignirano otpuhne dim dok su po treći put gledali četvrtu sezonu "My House".

– Dok ne popuste. – frkne Fran.

– Ko dok ne popusti?! Dok meni ne popuste živci? Misliš da je meni lipo vako sidit doma u ovoj žabokrečini od kvarta, dok se spasiteljska ekipa šeće i pije kavu iz termosice? Moji ćaća i mater imaju sedamdeset i ako ih ko zarazi, bolje da ga nema!

– A ne misliš da su već zaraženi strahom od fantoma? Mom starom firma samo što nije propala jer nema posla, nitko ne naručuje namještaj dok korone šetaju mozgovima...

– Muči, kad ti kažen!

Frana nije bilo sat vremena.

– U dućanu je bila gužva za krepat. – puhao je.

Hrvoje je počeo sve više vremena provoditi na prozoru, baviti se umjetničkom fotografijom i tipkati po mobitelu. Temperatura je rasla, svibanjsko zelenilo osvijetlilo je grad. Djeca su počela istrčavati iz veža.

– E, prika, a di si ti tako dugo? Nema te od sedan. Još da nam samo policija dođe...

– Što ti mene kontroliraš? De stani tamo na prozor i slikaj.

Bio je to prvi put da su pokazali da znaju. Hrvoje je volontirao za policiju. Nakon mjesec dana policijskog sata došao je i taj trenutak, da pošalje sliku snimljenu s prozora.

– Što ti misliš da ja ne znam da iz svoje građanske dužnosti snimaš svaki moj korak?

– Šta ti ne znaš da ste ti i tvoji *uesovci* već prenilo masu korona ko zna kome?

– Pokaži mi koronu, kupit ću ti mikroskop!

Prije no što su zapljuštale psovke, Hrvoju nešto privuče pažnju te hitne na balkon. Po centru kvarta, sloboštnskom trgu, šetalo je nekoliko ljudi. Tek jedna žena nosila je masku.

Tijekom idućih nekoliko dana ljudi su postupno počeli izlaziti, sami od sebe. Nekako u to vrijeme odjeknula je vijest da je zaraženih manje. Ljudi bi sjedili po klupama s ne baš velikim razmakom i hranili golu-bove.

Uzalud je policija uzimala podatke, odvodila ponekoga, pisala globe. Usljed sjetne topline i svjetla, nije se ostajalo iza zatvorenih okna.

Idući dan, točno dva mjeseca i tri tjedna nakon proglašenja karantene, Stožer je objavio da se mjere obustavljaju i redovne aktivnosti građana mogu se nastaviti.

– Gdje je sad korona? – pitao je Fran, koji je zaboravio sići u kafić. (Što je svaki dan najavljivao).

Hrvoje ga nijemo pogleda.

Kafići su ostali poluprazni, kao i trgovački centri, još prilično vremena. Sindikati su objavili da radnici traže kolektivni godišnji. Građani su nazivali stožer, pitajući sa zebnjom gdje je sada korona...I tko ju je tako brzo pobijedio. Psiholozi nikada nisu imali toliko posla kao tih dana.

ZVONKO BUMBER

Mizantrop

(posvećeno beskrajnoj rečenici Lászla Krasznahorkaija)

I što sad, da nastavim ovdje sjediti i buljiti u to more, taj bunar nedovoljno dubok da primi sve suze koje mu mogu darovati, samo neka pita, odmah ću ih pokloniti jer se ionako vraški suzdržavam da ih ne izbacim – na klupu gdje sjedim i po podu na kojem noge odmaram; ribe se ne trebaju brinuti, ionako bi ih dobile slane, kroz škrge, kroz crvene škrge sve bi uspjele proći, filtrirane kao kroz moje oči; vidim onu jednu sad, gleda me: ta što se pitaš, pitaš li se uopće, možeš li me vidjeti, ah, ne možeš to sigurno pojmiti, tu bol koju osjećam zbog misli koja mi u trenutku navre; znaš li da su se oko tvojih predaka ribari uvijek nalazili, ta znaš li to uopće, da su mreže po njima bacali i bacali, lovili ih i lovili, jeli ih i jeli – O, Bože, jeli su ih! – i da je jedna od njih jamačno uspjela pobjeći, progurati se kroz oko, ne moje već od mreže, a znaš li zašto je uspjela, ne, ne možeš nikako znati, samo si riba, ti ne znaš ništa, e pa reci ću ti: prošla je jer ostale nisu, znaš, nisu ih baš sve mogli uloviti, nitko nije savršen, ne postoji savršenstvo u nesavršenom svijetu, a ovaj to zasigurno i jest kad ja postojim, znaš, ta je jedna prošla sasvim slučajno, nikakvu posebnu vještinu nije imala, nikakav specijalni pokret izvela, ne, zahvali to teoriji velikih brojeva, jedna, jedna će uvijek proći, mora, kao što virus mora mutirati, a onda si od te jedne, takozvane sretne ribe, ti postala, ne, ne znaš ti to, ta kako bi mogla, ti samo plivaš i gledaš u mene, ni ne slutiš kakvu je sreću tvoj predak imao i kako svu zahvalnost svog plivačkog postojanja duguješ njegovu plivanju, ne, ne znaš ti to; a ja, kome je ja dugujem, znaš, to je najveća bol, to što ne znam kome se dugujem, kome moram biti zahvalan što sjedim ovdje i gledam u tebe, ribo, tek jednu u moru, u bunaru mojih suza, ti što gledaš u mene, a zapravo me ne vidiš; ali ja vidim sve, vidim sve te ljude što hodaju oko mene, pored mene, kao da me nema, a nikad me nije ni bilo osim sad, a niti će me ubrzo biti, opet neću postojati, nikad nisam, niti ću ikada biti, osim sad, ovdje na ovoj klupi, s nogama na ovom podu; a kako li su samo ružni, ma pogledaj to držanje, te osmijehe, tu bezbrižnost na njihovim licima, ne, oni ne znaju, kao ni ti, kroz svoje škrge udišu zrak, a da ga uopće ne pitaju, a da se ne zamisle – tko te udisao prije mene; ne, oni se to ne pitaju, njih uopće briga nije, da im kažeš kako je mene briga, kako je samo meni stalo, a što bi ti odgovorili: smijali, da, smijali bi mi se, rekli da sam lud, lud što se uopće pitam to što se pitam, ha, možda

i jesam lud kako misle, ništa nije isključeno, sve, sve je moguće, barem toliko priznajem premda znam, oni, oni su ti koji su ludi, koji ništa ne shvaćaju jer spoznaji prethodi pitanje, a ti ljudi, oni ne pitaju ništa, kao ni ti, ribo obična, da, ti, ribo, koja me gledaš iz mora mojih suza; eh, da ih barem nema, da vas barem svih nema, kako bi mi lakše bilo bivati sam, nitko, nitko mi ne treba, potrebna mi je jedino zahvalnost prema onome koga ne poznajem, čije mi ime poznato nije, koji je živio prije, i koji se provukao kroz neku mrežu, izvukao živu glavu, žrtvovao druge samo kako bi preživio, samo kako bih ja mogao živjeti, da, njemu sve dugujem, ovima oko sebe ništa, njih bolje da i nema, ovako ružnih; ah, a nisam li možda ja njima ružan, gledaju li me zbog toga tako, bez gledanja dok samo prolaze, jesam li ja njima nebitan kao što su oni meni, treba li me to uopće brinuti, imam li išta od toga, hoću li od te misli išta dobiti, nešto što će mi pomoći lakše postojati, ovdje, sad, na ovoj klupi i ovome podu, gledajući u more svojih suza i jednu ribu koja se već meškolji, kojoj ništa jasno nije, kao ni njima, ovima oko mene koji samo nijemo prolaze, sa smiješkom na licima i praznoćom u glavama, ah, da barem ne postojite, sve, sve vas mrzim – mrzim i to što ovaj skučen prostor dijelim s vama, mrzim i tebe, ribo što me gledaš, mrzim i valove koji se o stijene razbijaju; zašto pitaš se, zašto ih mrzim, e pa reći ću ti premda me razumjeti ne možeš: mrzim ih jer se baš svaki o te stijene razbije, kao da je čitav njihov put prema ovdje uzaludan bio, kao da ništa značio nije, ta zašto su se uopće i trudili prelaziti to ogromno more kad će se na kraju svi razbiti, ta koji je njihov smisao, zašto, zašto su uopće i krenuli; ako mene pitaš, ja, ja bih na njihovu mjestu stao, ne bih ni krenuo, ta kakve bi koristi od mene bilo da se o stijene razbijem, da tebe, ribo, uskomešam, da ti ružni ljudi u mene bulje, kad već neće dok sjedim na ovoj klupi i stojim na ovome podu, dok gledam, dok prazno gledam u ispunjen bunar svojih suza.

ZVONKO BUMBER

Životinja

(posvećeno djelu Lászla Krasznahorkaija “Unutra je životinja”)

Eh, da mi je barem oklop poput rakova, da me ništa probiti ne može, da su mi kliješta velika i snažna, lijevo da me hrani, a desno da me brani – od koga? – ma od svih, od onih koji me napadaju i koji dolaze, ostanite dalje, ne prilazite; hodam postrance, ne idem naprijed ni nazad, ne kao ljudi, ja, ja idem ustranu, mislim drugačije, zato nikamo ne stižem, nego samo zadržavam svoj prostor, prostor u koji nikome ne dam ući, branim ga i od sebe samoga, bojim se svojih kliješta kao što se svi boje mojeg izgleda, jer sam im čudan, jer sam velik; eh, da mi je barem oklop poput rakova, ali unutra, unutra sam mekan, nema ničeg tvrdog, moja su kliješta jastuci za spavanje, noge plahta kojom se možeš pokriti, probaj, samo pokušaj prije nego što me odgurneš; ma, da su mi barem krila ptice, da ne prolazim između i pored, nego iznad, površ svih, letim ravno jer skretanja nema, brige nema jer je put ucrtan, ocrtan kao što oblaci ocrtavaju tebe dolje, vjetar mi pomaže, nosi u zraku, ovima ispod smeta, a mene održava na životu, lagan sam i tih, nitko me ne vidi i ne čuje – a ni ti – srce mi ubrzano kuca, daje ritam letu, bježim od njih, bježim od tebe, ma, da su mi barem krila ptice; a da imam njušku psa, iz koje slina curi, kaplje preko zubi po prljavu podu čineći ga odvratnijim, pa da lajem, da zalajem na noć što je dan potjerala, što je tebe otjerala, uh, ugrizao bih, zagrizao sve meso koje mi se na putu nađe, hodam i trčim četveronoške, uhvatiti me se ne može, lajem na Mjesec i pretvaram se u vuka, očnjaci mi rastu, zavijam i param tišinu, jeka lavež vraća, ljudi bezglavo bježe – a pobjegla si i ti! – ah, da sam barem mrav, mali mrav kojeg nitko ne vidi i ne primjećuje, da stanujem unutar zemlje, da nosim, da stalno nešto nekome nosim, da imam cilj i svrhu, pa da poletim, opet dobijem krila, i sad, sad sam pčela, stalno radim, sve za svoju dragu, radim med koji kaplje kao što vrijeme iz sata curi, a moj žalac je strašan, ubost ću svakog tko te napadne, ma tko ti zaprijeti, tko te samo pogleda, a onda ću umrijeti jer bodem samo jednom, a moj ubod – on je tebe vrijedan! – ah, da sam barem pčela; mirno je, more se smirilo, plivam u njemu jer sam riba, nemam ni ruke kojima bih te zagrlio, noge kojima bih te odgurnuo, ne, imam samo velike usne stvorene za poljubac, ali ti mi mjesto njega daješ mamac i loviš me, izvlačiš van da disati ne mogu, pa me promatraš, kao da nikad životinju vidjela nisi, kao da prvi put ubijaš nekoga, ali ja se ne dam, pretvaram se: kliještima se oslobađam

udice, mravljom kiselinom otjeram, vučjim očnjacima prestrašim, a psećim lavežom zaglušim, pčelinjim žalcem te ubadam i ptičjim krilima zavaram kako sam te volio, kako mi je samo do tebe stalo, a na samom kraju, na kraju sam odletio; eh, da mi je barem biti životinja, bilo koja, samo da sam životinja, da nisam čovjek, ovako ranjiv, koji hoda naprijed, ne gleda pored, bez obrane, bez zubi da me štite, kliješta da me hrane, meda koji mi život daje, prostranstva mora i neba da se sakrijem, da tebe ne volim, da te ne moram izgubiti, da mogu nastaviti živjeti sam pa u miru skončam dan, ah, da sam barem životinja.

FRANJO DERANJA

Moći punog Mjeseca

*(iz neobjavljenog rukopisa romana)**Svatko od nas je Mjesec; nitko ne pokazuje svoju tamnu stranu!**(Mark Twain)*

Ljetna je noć. Noć punog Mjeseca. Kažu da pun Mjesec ima neku neobjašnjivu moć. Moć noći punog Mjeseca? Na zvoniku odbija ponoć. Znam to dobro, čini mi se. Barem tako mislim. Čujem, premda ne znam da, zapravo, sve to – sanjam. Znam, također, dobro to znam, naravno, sve to u snu, da sam na stotinjak metara od Rječine, nekako ispred ulaza u podzemnu gradsku garažu, što za pješake ima izlaz kod Kosog tornja.

I još nešto: znam, jako dobro znam, naravno, i to, također u snu, da mi treba – ključ! Ne znam, doduše, ne znam točno zašto mi treba taj ključ, ali znam da je tu negdje, u onom stambeno-poslovnom bloku, s desne strane, opet prema Rječini, radionica u kojoj mi mogu napraviti ključ. Zapravo, mogu možda samo dobiti ključ? Jer, nemam originalnog ključa koji mi treba, a prema kojemu bi se, valjda, napravilo duplikat... A jako mi treba taj ključ!

Kad bih išao napraviti ključ, značilo bi da imam nekakav, bilo kakav ključ, prema kojem bih tražio repliku, duplikat, je li. Ali, premda mi se čini da znam sve, sve što je u svezi s ključem, ovo ne znam. Ne znam, dakle, kako dalje: ovo s originalom i replikom ključa ipak neće funkcionirati, ali toga nisam svjestan. A nisam svjestan zbog toga jer – opet moram reći – ne znam da mi se ovo sve događa u snu... A u snu sve je moguće! San čak ima i svoju logiku. Logičan tijek događaja. A taj tijek na takav način uopće ne bi možda funkcionirao na javi. U stvarnosti.

Susrećem Maljkovića! Odnekud se stvorio? Gotovo niotkud. Dobar znanac i kolega. Vedran Maljković. Možda bismo bili i prijatelji, da smo mogli češće surađivati.

On mi, onako, u prolazu, uz kratak pozdrav kaže, a učini mi se čak da mi to reče pomalo nezainteresirano:

– Kad stigneš, nazovi Debu!

Nisam dospio upitati ga tko je Deba. Neki debeljko? Ili neka Debora? Znam samo da je netko u vezi s poslom i da bi mi taj poziv trebao nešto značiti i donijeti, možda, nešto dobro... Ali, što mogu, nema povratka

u prethodnu situaciju, u kojoj sam upravo bio s kolegom. Kada bi bilo povratka, upitao bih Maljkovića bi li me, da me nije slučajno susreo u ovo gluho doba ponoći, nazvao i prvi mi rekao to... Uostalom, da sam se odmah sjetio, upitao bih ga, također, onim našim čestim i uobičajenim:

– Gdje si, Maljkoviću jedan?! Što radiš ovdje u ovo doba, boga ti?

Ali, nema, nema više. Prošlo... Ode Maljković! I meni ponekad dođe. Dođe mi da odem! Ali, neću još. Imam još posla, je li. Još uvijek znam da trebam ključ... Znam i to da mi je taj ključ bitan, značajan. Ne znam, doduše, još uvijek ne znam zašto ga trebam i zašto mi je značajan, ali... Trebam ključ i gotovo! Točka. Nije mi jasno kako mi dosad nije trebao taj ključ?! Bez ključa sam nekada mogao kamo god sam poželio. Zaista, mogao sam kamo god sam htio! Pa čak i onda, kada tamo nisam smio!

Najčešće sam, još kao dječak, odlazio u Rasadnik. Tamo smo nabijali loptu. Naravno, najradije igrao se nogomet. Nisam bio rođeni talent za loptu, kao što je to bio Lucijan, Lúce, ali nastojali smo mu parirati. Koliko-toliko. Nije išlo. Bio je najbolji. Moćan igrač! Reklo bi se: rođen nogometaš. Talent! Proricali su mu sjajnu igračku karijeru.

Šalio se, ali i napola ozbiljno mislio, kada bi, pokazujući na svoje noge, govorio:

– Vidi, Rista, ovo su milijuni!

Nažalost, razbolio se od tuberkuloze i umro mlad. U najboljim godinama. Najboljim za nogomet. Za život. Za sve! Umro je prije dvadesete. Od trenutka kada se saznalo za tu njegovu opaku bolest, pa do ugasnuća tog mladog života prošlo je svega četrdeset dana!

Nekada je to mjesto, taj naš Rasadnik, izgledao sasvim drukčije. U Rasadniku je bilo malo trave. I jako puno nas, klinaca. Osmoškolaca. Nekada je tu zaista bio rasadnik lokalne poljoprivredne zadruge. Pripremali su se tu mladice, cijepovi vinove loze. Kada smo na svijet, pa onda za koju godinu i u rasadnik, došli mi, klinci iz susjednih ulica, nije više bilo ni traga vinovoj lozi. Godinama već nije bilo ničega, ničega od nekadašnjeg rasadnika, kojega mi klinci nismo ni upamtili kao rasadnik jer je oduvijek – oduvijek za nas – tamo rasla trava. Na okolnim, pak, ogradnim zidovima raspletao se bršljan... Ali, kakav god bio – mislim na taj naš rasadnik – bilo je to nešto najbolje za koje smo znali. Najbolje za nas. Premda puno busenja i grbavo, bilo je to najbolje igralište za nas i naš nogomet. Najbolje igralište na svijetu! Za bolje nismo ni mogli znati. Ali, kada se danas prisjećam, bila je to najobičnija livada. Ni livada, ni pašnjak. Ledina. Samo trava, busenje i ništa više. Nijednog cvijeta. Niti jednog jedinog, recimo, narcisa. Narcisi smo bili mi. Još uvijek zeleni kao onda ona trava... I – puni sebe! U duši smo nastojali ostati zimzeleni. Zauvijek mladi.

Kasnije su u nekadašnjem – a potom i našem – rasadniku izrasle kuće. Sjetim se Lucijana, našega *Lúce*, kad god tuda prođem. Pored nekadašnjeg rasadnika u kojem su izrasle stambene kuće. Male *mamutice!*

Godinama već, na tom istom mjestu, od rasadnika nema ni traga. Ni trave. Ali ga mi – moji vršnjaci i prijatelji – i dalje zovemo Rasadnikom. Prošećem onuda. Ponekad. U posljednje vrijeme rijetko. Sve rjeđe.

Ovaj put tamo sam u snu. Noć je. Noć punog Mjeseca. Upravo sada, kada trebam ključ...

U radionici, zapravo nekoj malenoj prodavaonici nečega – učini mi se: svega i svačega – u koju sam upravo ušao, ne izrađuju ključeve! A i da ih izrađuju, ne znam što bih im pokazao, pa da mi naprave ključ? Ili bih im rekao da mi odgovara bilo koji ključ. Ključ koji otvara sve brave, sva vrata. Univerzalni ključ? Magični ključ. Ključ kapitalac!

Prene me telefon! Rano je jutro. Glas iz mobilnog uređaja ispričava se ako me smeta. Zove vršnjak, nekadašnji osmoškolac, Rabljanin Debelić. Frane Debelić... Zvali smo ga Debo, premda je bio mršav kao prut. Blijed i mršav. Mislili smo tada da ima gliste... A zvali smo ga tako – Debo – naravno, samo prema prezimenu, je li. Tko zna kako sada izgleda?! Ne pamtim da smo se uopće vidjeli nakon tih davnih školskih dana. Poručuje mi da skupina naših vršnjaka, *generacija*, organizira svečanu prigodu – domjenak, zapravo – u povodu obljetnice naše mature. *Male mature*. Pita me hoću li doći? Odgovara li mi njihov predložen termin? Jer, ako mi ne odgovara, oni će pomaknuti datum... Htjeli bi da se nađemo. Mi, vršnjaci, i to što više nas.

Sjetim se sna. Noćasnjega sna. Ne znam kakve veze imaju Maljković i Debelić? Uvjeren sam da se nikada nisu susreli. Ni vidjeli. Ni slučajno, niti u prolazu. Odgovara mi. Sve mi odgovara, odgovoram mu. Drago mi je da su me se sjetili.

Možda je *kvaka* samo u pravoj riječi, a ne u ključu? Možda je *kvaka* samo jedna prava riječ? Dvije riječi? Tri riječi? Možda su tri riječi i – *kvaka* i ključ? Mota mi se po glavi, vrzmažu se asocijacije, zapliće mi se jezik... *Rasadnik narcisa. Lucinih četrdeset. Moći punog Mjeseca*. Pa, da! Kako se toga nisam odmah dosjetio? Mogao bi to biti zanimljiv triptih. Za nekoga možda i trilogija: *Rasadnik Lucinih moći!*

ALBIN HORVATIČEK

Crta neba

(ulomak iz romana)

Cesta ravna i asfaltirana, putokaz na kojemu piše Veliki Vrh, desno uvala što se diže u vinograde, uređene i razvučene po betonskim stupovima. I to sve zajedno zarobljeno betonskim zidićem. Priroda je pokorena, disciplinirana poput lava što ga dresiraše, a on jadan sluša dreserove zapovijedi.

Dragutin Balaban, naviknut na taj novi krajobraz, klizi u novom BMW-u. Jutro je, očekuje se vruć ljetni dan. Za nekoliko minuta stići će u selo Balabani. Ulazi u novu, prije par godina sagrađenu kuću po svim pravilima eko-standarda. Okrenuta je prema Suncu i preko panela crpi Sunčevu energiju. Zaslužuje naziv *perpetuum mobile*, sama sebe grije i hladi. Prostrana je, s nekoliko soba, povećim dnevnim boravkom koji se spaja s vanjskim vrtom. Vrt je besprijekoran, jer ga Dragecova žena Ana brižno održava. Dragutina nitko ne zove Dragutin, nego Dragec, i to od prvog dana, kako je izašao kršten iz crkve. Takav je to običaj, daju ti jedno ime, da bi ga zatim skratili i prilagodili.

Parkira auto u garažu i uputi se prema radionici. Mora raditi, danas mu dolaze po robu kao i svakoga četvrtka. Dragec izrađuje dijelove za bravu koja se ugrađuje u električne vlakove. Ustvari, on je dio velike korporacije za proizvodnju najmodernijih električnih vlakova. To izgleda ovako: svi dijelovi vlaka proizvode se u radionicama po čitavom Žumberku, skupljaju se i u Draganićima, spajaju, i tako nastaje vlak. Čitav Žumberak je pogon tog poduzeća, a ustvari nije, jer se sastoji od urbanih kuća, građenih po najmodernijim standardima, umreženih i sa savršenom infrastrukturom.

Radnici te korporacije nisu vezani radnim vremenom nego zadanom količinom i kvalitetom proizvoda. Tu nema pritiska radnog vremena. Proizvod se mora u količinama i na vrijeme proizvesti. Jednom tjedno, to jest u četvrtak, kamioni pakuje izrađene dijelove. Sve se to dogovara s centrom, preko kompjutera, tako da radnik ni ne vidi svoju firmu, osim na susretima i godišnjicama, uz ugodno druženje na domjencima.

Ustvari, cijela Hrvatska postala je grad. Što je to grad? To su obiteljske kuće povezane savršenom cestovnom strukturom. Ustvari, grad čine samo dobro povezane ceste.

Malo niže od sela Balabani, u Hranilovićima, prema slapu Vranjak koji utječe u rječicu Slapnicu, nalazi se stanica Drenovac, jednotračnog

magnetskog vlaka koji vozi dolinom te rječice od Samobora do Krašića. Od Trešnjevke pa do Samobora nekadašnjim tračnicama Samoborčeka vozi najmoderniji dvotračni vlak, tako da putnik od Trešnjevke do Krašića prevali put za pola sata.

Dolinom oko rječice Slapnice sagrađene su povećé obične kuće, ustvari takve kuće-radionice ili, nazovimo ih, kuće-tvrtke, za život i rad, sagrađene po istom principu u cijeloj državi. Slap Vranjak i mjesto Drenovac kao i Hranilovići, povijesno su zanimljiva mjesta, što dokazuju i ploče koje su tu postavljene. One potvrđuju da je godine 1659. barun Delišimunović od Kostanjevca vojevao bitku s Turcima, koji su ovim putem željeli prodrijeti do Beča, ali im to nije uspjelo. Hrvatski branitelji su ih nadmudrili. Turci su, ulogorivši se u dolini rječice Slapnice i slapa Vranjak, željeli osvojiti selo Hraniloviće, ali nikako im to nije polazilo za rukom. Kod Turaka je bilo ratničke mudrosti: zbog oštih strmina koje su vodile do sela znali su se prikradati četveronoške. Danas se ta strmina svladava vučnicom (žičarom), koja vozi do velike lipe još iz tih vremena, a sada je atrakcija povijesti, i restorana, punog crteža i eksponata iz tog perioda.

Vođa Turaka je tražio pojačanje iz Istambula i dobio ga. Žumberkom se pronio glas da će Hranilovići pasti. Delišimunović, mudar kakav je i bio, smislio je paklen plan:

– Kada toliko žele stići u Hraniloviće, neka im i bude. Dočekat ćemo ih kao pravi domaćini.

Iznijeli su iz kuća sve stolove i stolice, poklali sve janjce i ispekli ih, vrčeve napunili vinom koje se čuvalo u *isu* (nadzemnoj kleti od debelog kamenog zida, u kojoj se čuvalo i proizvodilo vino) te se povukli u brda.

Turci su se pažljivo kretali strmom klisurom, ali prepreka nije bilo. Popevši se, vidjeli su pripremljenu gozbu koju nitko nije ni taknuo. Zaključili su da je neprijatelj u strahu od silne vojske, koja je došla kao pomoć iz Istambula, preplašen pobjegao i prekinuo veliki slavljenički dan svetog Ilije, kojega se tu štuje. Vojska navalila na mesinu i kolače, napivši se vina. Trajalo je to gošćenje sve do kasno popodne, kad se vojska opustila i pozaspala.

Junaci, delije iz Žumberka, vođeni mudrim vođom, lako pobijediše Turke i vođi odrubiše glavu. Ono nešto preživjelih pobježe u dolinu rječice, sakrivši se u spilju pored slapa Vranjaka. Tu od straha pred osvetom nisu izlazili i pomrlo ih je od gladi oko pet stotina.

Djeca su kasnije još nekoliko stoljeća izvlačila iz te spilje turske sablje. Danas tu vlada idila, kao da se bitka nikada nije ni vodila. Da ne povjeruješ, da, baš na tom mjestu je prekinut put Turcima do Beča.

Pored vučnice, do Hranilovića vode stepenice za izletnike, koji žele iskušati pješice kondiciju po beskonačnim stepenicama, a koje uz klupe

za odmor vode do povijesne lipe, gdje je turskom vođi ratnika odrubljena glava, a Delišimunović proglašen u Beču barunom od Kostanjevca, kako i dolikuje takvom junaku.

Turci su otada odustali osvajati Beč preko Žumberka, već su ga osvajali preko Madžarske i uspjeli doći do samih zidina Beča.

Danas, kao i svakim danom, tim stepenicama penje se Jela Hranilović. Svaki put se zaustavlja na konačnici tog napornog puta pred lipom, zagledana u njezinu krošnju i grane. Vidi slike koje samo ona može odgonetnuti, poput gatara koja gata iz šalice kave i proriče događaje. Nitko je od mještana ne shvaća ozbiljno, ali turisti namjernici je obilno časte u restoranu "Hranilovićeve lipa", a ona im otkriva budućnost iz slika koje nastaju od vitlanja grana što ih vjetar njiše.

Poznati novinar tjednika, Kula Mirko Top, zavaljen u restoransku stolicu, brzim pokretima očiju i smiješkom zaglavljanim na licu promatra ljepotu okolnih brda, naslaganih kao da ih je netko kanticom za pijesak namjerno tu postavio, jedne pored drugih. Pogled plijeni, a vjetrić što pirka u čovjeku budi blagi užitak.

Za stol sjeda Jela, bez pitanja, ali ipak s nekom ljubaznošću. Bez ikakvog reda i osnova elementarne pristojnosti započne razgovor.

– Gospon Mirko, vi ste budući vlasnik ovog cijelog prostora. To mi govore grane lipe.

– Ženo Božja, ne znam što govoriš, ja sam novinar i nemam namjeru postati vlasnikom ovog restorana. To bi bilo uzaludno gubljenje vremena. Preopterećen sam svojim poslom. Istina, često iz Zagreba skačem u Hraniloviće gdje se rješavam stresa, samo to, i ništa više.

S lica mu nestane smiješak. Jela, ne obzirujući se na njegovo raspoloženje, nastavlja:

– Nećete se vi baviti birtijaštvom, ovdje ćete sjediti na drvenoj klupi i to potpuno sam, sve će biti pusto, niti jednog čovjeka za razgovor. Okolo vas visoke trave, okolica zarasla grmljem, kuće stare, oronule i napuštene.

Mirkovo se lice otvori, uz smijeh.

– Pa neće valjda biti sveopći rat, poslije kojeg će sve opustjeti?

– Ne, rata neće biti, a i ovo što vidite neće postojati, nitko ništa neće obnoviti, sve će biti pusto i samo ćete vi dolaziti i diviti se okolišu, kao i sada.

– Gdje ćeš tada biti ti?

Jela se zagleda u krošnju, zatečena spoznajom koju je vidjela u slikama i simbolima. Neželjeno, izusti:

– U Zagrebu, bez posla.

– Pa i sada si, ženo Božja, bez posla. Živiš od socijalne pomoći, zabavljaš goste, oni te izdašno časte, a neki čak i vjeruju tvojim proricanjima.

– Da, lijepo živim, baš tako kako si želim, ali tako to neće biti. Kopat ću po kantama za smeće i hraniti se u pučkim kuhinjama.

– Pa to je nemoguće! Socijalna skrb ima stroga pravila, dobro je organizirana i brine o svima koji nisu sposobni za privređivanje. Ne samo da mi govoriš gluposti, već i sebe ugrožavaš tim pričama o svojoj budućnosti. Pustimo sada to, nego kaži mi nešto o ljubavi. To me najviše zanima. Hoću li sresti nekoga interesantnoga i biti napokon voljen?

– Za sada je sve u redu i bit će tako neko vrijeme, udebljat ćete se od stresova koji će vas snaći, imat ćete preko 150 kila, žene neće biti zainteresirane za vas.

Mirko se nasmije i za svaku sigurnost pogled prebaci na svoje tijelo. Bio je vitak i naočit muškarac.

– *Samo gubim vrijeme ovim ludim razgovorom.* – pomisli.

Jela nastavlja priču.

– Kolumne, koje ćete pisati, bit će lažne, obmanjivat ćete narod, pisat ćete po narudžbi.

– Ženo božja, pa vi se zajebavate sa mnom, trabunjate. Najprije ću biti tobožnji vlasnik svega toga, pa ću biti nenormalno debeo, onda nečastan novinar, nevoljen od žena, histeričan i naposljetku psihički rastresen. Zar i drugima, Jelo, ovako gataš iz krošnje ove lipe?

– Ja im velim sve što bude, a oni mi se isto kao i ti (prešla je na *ti*) smiju i zabavljaju se na moj račun. Vidjet ćeš, sve će biti baš tako. Nitko me ne sluša, ništa mi ne vjerujete, ali katastrofa će se zbiti.

Mirko odmahne rukom i zamoli Jelu da ga pusti na miru.

– Dosta je bilo za danas, idi dalje drugima. Mene pusti da uživam, prepusti mi ovaj neponovljiv pogled.

I oči otputi preko brda, u zelenilo. Lagani vjetar mu proširi ugodu cijelim tijelom. Mirko se diže i otputi prema vučnici, uđe u kabinu i spusti se. Mašta zatitra, bljeskajući se kao da poskakuje po prošlosti. Vidi Turke kako se veru tim usponom, puzeći četveronoške, bez neprijateljskog otpora. Pokušao se uvući u njihove grudi, osjetiti trenutke iznenađenja, kad gore na vrhu – pečeni janjci, svjež kruh i vrčevi puni vina. Kako to, da im to nije bilo sumnjivo? On bi pobjegao... Morali su ipak nekako shvatiti da je to bila klopka, ali eto, nisu, nego su se najeli do grla, pa su bez tog grla i ostali. Nahranili su se za čitavu vječnost.

Vučnica stiže. Ispod slapa Vranjaka osvježeno. Zrak se upija kroz nosnice sve do mozga, okružuje tijelo, čovjeku stvara ugodu i dobro raspoloženje. Mirko sjedne na klupu kakvih je oko njega podosta. Promatra prirodu, a ona kao da nije dotaknuta čovjekom, nije uništen njezin sklad, sve ekološki zadovoljava. Ustvari, priroda nije ranjena, a ni oštećena. Sitne kapi vode ruše se iz visoke stijene i čine čudnovatu sliku.

Jednotračni viseći vlak stiže na stanicu. Vlak je rezultat hrvatske pameti i znanja. Zadnji je to doseg proizvodnje. Dokaz tome je što se dobro izvozi, naročito u Aziju i Rusiju, a i Švicarci su ga otkupili.

Mirko sjedi u vlaku i divi se nedirnutoj prirodi ispod sebe. Rječica Slapnica poput mladih ptica plijeni pogled. Nasuprot sebe primijeti poznatog američkog filmskog producenta, Branka Lustiga, sa slavnom glumicom, Angelinom Jolie.

– Kako to da se vozite gradskim prijevozom? Pa vi se najčešće vozite do svoje vile na Vlašiću helikopterom.

Vlašić je selo odmah do Hranilovića. Čitav kraj je Lustig pokupovao. Ostavio je sve stare putove, staze, drveće kao i stare kuće, sve netaknuto. To održava kao da su pedesete godine dvadesetog stoljeća. Izuzetak je samo njegova vila, kao da je u Hollywoodu, i taj kilometar ceste ispred nje savršeno je asfaltiran, a ostalo je – nekadašnji makadam.

– Gospođa Jolie izrazila je želju da se vozi ovim najmodernijim vlakom. Uostalom, vlak je kao svemirska kapsula, izvana se ljeska kao indijanska strijela. Ništa se ne vidi unutra, a unutra prema van sve se vidi, kao da nema sjena. Fotočelije su ugrađene u ugljikova vlakna i prilagođuju se svjetlosti. Na tome je radio i u tome uspio naš znanstvenik, Davor Pavuna. Sreća naša što smo na prvim izborima izabrali stranku Pučki socijalistički demokratski zbor – PSDZ i što nam je predsjednik države Vlado Gotovac, a predsjednik vlade Mika Tripalo.

U razgovor se ubaci nepoznati putnik.

– Da su Franjo Tuđman i HDZ pobijedili, bilo bi još bolje. Franjo Tuđman, dok je bio predsjednik Predsjedništva SFRJ, tako je sve lukavo ispregovarao s generalima Kadijevićem i Hadžićem, smirio je i prizemljio Slobodana Miloševića. Oni su htjeli zaratiti s Hrvatskom, a što bi tek onda bilo s Bosnom, da ne pričam.

Ubaci se i treći neznanac, pa će mudro:

– Napali bi oni i Sloveniju. Pa vidite, pored svih upozorenja i prijetnji da ne napadnu Kosovo, ipak su započeli čarke. Morao je intervenirati i NATO... Tuđman nas je izvukao iz toga, njegova taktika i mudrost.

Mirko će:

– Pa zbog tih zasluga je i postao ministar HV-a.

Neznanac će opet:

– On bi najbolje mogao pregovarati o poziciji Hrvatske u svijetu, ali mu se to ne dopušta. Uostalom, on je velik rodoljub, živi samo za Hrvatsku.

Sada se već počelo ubacivati i čitavo nepoznato društvo, nastane paradajz-juha od riječi. Angelina sve promatra znatiželjno, ne razumijevajući ništa.

Iznenada neki putnik ispali rečenicu:

– Meni je moja mama još davno govorila da su dva Hrvata – tri stranke, ali dva Židova – tri tvrtke.

Svi pogledaše u Lustiga, a on ni da trepne. Trenutak kasnije blago se nasmiješi. Angelina, zadovoljna Lustigovim smiješkom koji sve osvježi, upita koliko ima do Arene u Remetincu. Lustig odgovori da se ne brine, začas će stići tamo.

– Stići ćemo na vrijeme na koncert Lady Gage.

Gomila se smiri. Mirko upita Lustiga:

– Branko, što vi mislite o proročici Jeli?

Lustig se utješno nasmiješi i progovori:

– Ona je kremanska proročica, bolje reći, žumberačka proročica. Valjda tako nekako. Kremanska su se proročanstva sva ispunila, osim onih krajem dvadesetog i početkom ovog stoljeća. Na Balkanu nije bilo rata. Ali, sve drugo je točno. Predvidila su Hitlera, Staljina, Tita, Kennedyjevu smrt, propast komunizma i dosta toga.

Mirko nastavi tumačenje.

– Prema teoriji kaosa, samo jedan mali segment može sve promijeniti. Čak i čitav svijet. Ta nit je tanka, sitna, ali može djelotvorno sve izmijeniti, sva znanstvena istraživanja prestaju važiti, događaji se odvijaju iznenadno, čovječanstvo krene u krivom smjeru, sve postane nerazumno, nazadno, da ne povjeruješ.

Stanica Samobor. Tu prestaje svaki razgovor, društvo se razide. Vidi se među gomilom samo Lustigov šešir, kako poskakuje među glavama hodajućih, pa nestane. Vrućina i žeđ zarobiše Mirka te on odluči svratiti u neki restoran. Naruči čaj *green tea vanillia*.

Za šankom pored njega stajala je vitka crna djevojka, ispijajući baš taj čaj. Ne bi je ni zapazio, ali nešto ga tresne usred mozga, u glavi mu sve poskoči, počne pištati kao u zakuhalu loncu. Glas nespretno izleti iz njega i sumnja i zebnja stanu nizati riječi.

– Gospodična, zar nije dobar ovaj čaj? Ja pijem samo taj i to bez šećera, ali obvezno s mlijekom. Bio sam u Africi, tamo žeđ rješavaju vrućim čajem.

Desetak godina je to mlađa dama. To tek sada uoči.

– Ja sam taj čaj čisto slučajno naručila, konobar mi ga je preporučio i zaista je dobar.

Mirku ponesta riječi. Šuti, gubi se, ne zna što bi dalje. Situacija je nezgodna. Ako ne progovori, ona će otići zauvijek. Gledao ju je, mjerka. Stajala je poput kule, poput zidina, a njemu su riječi odletjele, tijelo zanijemilo, utihnulo, uputilo se u prostor neke nepoznate neugode.

– Zar vi niste onaj poznati kolumnist, Mirko Top?

– Da, baš sam taj. Ja sam taj.

– Ponekad čitam "Kulu", a vaše kolumne redovito.

– Što velite, kako pišem? – nespretno izusti očekujući odgovor, kao da je to presuda za njega, kao da od te ocjene ovisi njegovo buduće pisanje.

– Pišete dobro.

– Zar samo to možete reći? Ja se toliko trudim svidjeti čitateljima, ne možete ni pojmiti koliko je tu utrošeno truda, koliko ja radim, a vi samo izustite – to je dobro.

– Zar biste željeli da kažem suprotno? – nasmije se.

– U redu, sav trud mi se ipak isplatio, ako ste to vi čitali.

– Da se vi meni ne nabacujete?

Njemu se pričinilo kao da lastavice izlijeću iz gnijezda i to brzinom u kojoj se on ne snalazi. Postane još nespretnijim. Zamuca, a ona će dalje.

– Za koga ćete glasovati?

– To se ne priča. To je osobna stvar.

– Ja ću za PSDZ, iako su već dva puta pobijedili, pa neka pobijede i treći put. Zašto eksperimentirati, kada nam je s njima dobro. Znam, trebale bi nam promjene. Ja nisam za avanture.

– Avanture, avanture. – uspije progovoriti. – Avantura, to je sve što nam ostaje. To je čisti život, a živjeti to je sve, znaš da postojiš. Drugo je živjeti avanture, a drugo se predati u političke ralje avanturistima i kojekakvim mutikašama. Pustimo mi sada politiku na miru, to je moj posao. Idemo na nešto vedrije. Pozivam vas na koncert Lady Gage. Imam dvije karte, dobio sam ih u uredništvu.

Pristala je i upitala:

– Gdje vam je auto?

– Nažalost, nemam ga ovdje. Kada posjećujem restoran “Hranilovićeve lipa”, služim se isključivo gradskim prijevozom.

– Nije važno! – usklikne – Stara “Peglica” do Trešnjevke ponovno vozi. – aludirajući tako na najsuvremeniji uskotračni vlak.

– Krenimo onda.

Preuzme inicijativu i počne je ispitivati uobičajene stvari. Dozna da se zove Jasna Modrić, da je Samoborka i da pohađa Muzičku akademiju, da joj se smiješi budućnost operne dive. Pogledala ga je i počela ispravljati.

– Gospon, ne kaže se Samobor nego Sanobor, samo da znate.

– To je trebalo dokazati da je Sanoborka, umjesto Samoborka.

– Svi smo mi ponosni na svoje podrijetlo.

U vlaku su se smjestili u kut i stali tiho pričati. Pazio je da ga netko ne prepozna. Osjećao je da mu je stalo do te djevojke.

Silaze s vlaka. Trešnjevka, dio Zagreba, sami neboderi koji bljeskom svojih staklenih fasada smetaju očima, izgledaju poput ljljana u vrtu, dominantno, napadno, ali lijepi poput mačeva, što prijete nebu.

Mirko i Jasna otpute se prema javnoj podzemnoj garaži i sjednu u električni auto Majetić 2010. I već jure preko Remetinačkog mosta, od milja prozvanog Laneni most.

To je kraći most od Savskog mosta. Zgrade su sagrađene do same obale Save. Sava do Savskog mosta je široka i plovna, povezana sistemom kanala od Dunava do Jadranskog mora. Sav teret, koji se prevozi brodovima, povezan je sa svim morima i kontinentalnom Europom. U samom naselju oko Save pa sve do Jankomirskog mosta odvija se noćni život. Život na rijeci Savi. S lijeve i desne strane sve je puno privlačnih restorančića, galerija sa stalnim postavom slika, buffet-knjižara, da se uz piće mogu kupovati knjige i susretati poznate pisce. Neki restorančići pokušavaju oponašati kulturni stari Tingl-Tangl iz Mesničke ulice, iz sredine dvadesetog stoljeća. U mnogim restoranima vise slike odavno umrlih pjesnika. Kulturni život Zagreba odvija se na Savi. Tuda lutaju poznati i nepoznati umjetnici, dizajneri, umjetnički fotografi i znanstvenici.

Mirko se sa svojim električnim Majetićem parkira na otvorenom parkiralištu. Arena poput velikog cvijeta biljke mesožderke dominira prostorom. Čuje se žamor, kolone ljudi nestaju u njezinoj utrobi. Svjetla, buka i velika količina ljudi čine tu atmosferu gomile, koju je teško opisati.

Koncert počinje. Lady Gaga je ponovno neponovljiva. Oko Mirka i Jasne čuju se različiti jezici Balkana i Europe. Neki Portugalci ispred njih, Jasna se uključi u razgovor na portugalskom. Mirko postane nervozan, jezik ne razumije, a dečki su njezinih godina. Pored nemira koji je nastao u njemu uspije se ipak primiriti, shvativši da govore ipak samo o koncertu. Bilo kakvom intervencijom mogao bi uprskat i odnos između njih dvoje. Koncert završava.

Poziva je u Bacchus na Savi. Bacchus s Trga kralja Tomislava ima svog brata blizanca na Savi, ustvari vodi ga isti vlasnik. Stari Bacchus ostao je nepromijenjen, a ovaj novi izgleda poput neke savršene mode. Nimalo ne slični na svog pretka. Na zidovima digitalni ekrani na kojima se vrte scene iz starog Bacchusa. Mirko uključi nastup već davno umrlog pjesnika Caneta, koga uz njegov recital prate Vranjanski Cigani. Za svakim stolom Rom svira trubu, u neponovljivim scenama. Kada muzika utihne, Cane čita svoje pjesme.

Stolu prilazi konobar:

- Izvolite? Što će mlada dama?
- Odluka je na vama. – odgovori dama.
- Butelju “Plavca milog”.

Konobar se izgubi i uskoro donese bocu. Vino su ispijali i tonuli u njegovim okusima i dražima. Jasna ispusti iz sebe nekoliko pjevnih zvukova, što sugovornika ugodno iznenadi i on zaključi da ima predivan glas. Pričao je i pričao, priče iz starine. Imao je u tome sreću, voljela je

takve stvari. Nizao je govor za govorom. Kada je pomislio da je sve isušio u svojim sjećanjima, ona su se ponovno otvarala poput listova debele knjige koje su otvarali vjetrovi, a knjiga je bila bačena ili izgubljena na nekoj cesti, za koju je mislio da ni ne postoji.

Alkohol i kreativan razgovor zbližili su ih. Ona mu se primakla, a on ju je zagrlio i više je nije puštao. Njoj je zagrljaj prijao. Bljeskala su zrna kemije, koja ne napuštaju taj proces dok ga ne ispiju.

Više nije bila sama u nepoznatom. Sada je imala njega da je vodi, prepustila se. On, vođa s iskustvom, nije se baš snalazio, iskustvo koje je znao nije mogao uporabiti. Vodila ih je bujica kojoj se više nisu mogli oteti. Dogodila se ljubav. Više je ništa nije trebao pitati. Postala je ovisnom o njemu, a on – takav kakav je – iracionalan i samome sebi nepredvidljiv, poslije Bacchusa je odvede u svoj stan.

U Ulici kneza Mislava na prvom katu nalazi se stan, kojim gospodari samo krevet. Tu je kvadratično izdignuće iz poda na koje je položen madrac 2 x 2 metra. Moralo bi se sjesti na krevet, jer stolica u sobi nema, osim jedne za računalnim stolom. Po zidu obješene slike mladih hrvatskih slikara. U kutu omanja fotografija "Hranilovićeve lipe", a za njezin rub nemarno zataknut grb baruna Delišimunovića.

Jasna, zatečena nepredviđenom novinom, sjeda na taj jedini stolac, ukoči se ne shvaćajući ništa. Poput neusidrene lađe, posta sve više nestabilnom. Skoro se digne sa stolice, ali iz nejasnih razloga osta sjediti.

Nestabilnost leti zrakom i vremenom, a on, Mirko, samo priča i priča. Više puta koncentrira se na njegov govor, ali ubrzo sve odleti poput preplašenih ptica i ponovno shvati da sjedi na stolici. Riječi se samo roje i roje.

– Zaboravio sam te pitati, želiš li piće? Ima i ovdje "Plavca milog". Ili možda želiš nešto drugo, da skuham kavu?

– Ne kavu, daj mi to crno vino.

Vino je klizilo njihovim grlima "poput mirisnih bresaka u grlu crnih skitnica". Tako nekako glase stihovi pjesnikinje Ružice Orešković. Taj stih dobio je smisao baš ovdje, ovog trenutka. Bio je živ, utisnuo se u ovu svečanost, praveći se među njima kao vječnost što stoji, ne kreće se.

Boca se ispraznila, odnekud se došetala druga, ali slučajnim dodirrom njegovog prsta koji je dodirnuo njen – sve je započelo. Gledala ga je statičnim očima, okruglim. U rožnicama nastane bura i to postane zavodljivost, na licu smiješak. Njemu se činilo kao da ona u ruci drži napuhan balon, kojim ga vabi, bježeći nekuda. Prihvati je rukama da ne pobjegne. Nije se opirala. Polagano ju je skidao, i to je trajalo i trajalo. Njegovi dodiri pretvarali su je u igračku. Postala je plišani medo i taj medo, sada već gola žena, imala je među nogama dlakavi *coflek*, u čijem kanjonu je naticala roza smokvica, koja je započela sluziti.

Nije se žurio. Milovao je njezino tijelo poput kipara, provjeravajući obline, jesu li pravilno iskiparene. Sve je bilo tu poput zlatnog reza. Bio je kipar u stvaranju. Zanesen, nije ni primijetio njene grudi, koje su na ovalnoj plohi tijela stršale i ludile. Bio je zatvorenik okružen rešetkama, koje su se spuštale i sve više zatvarale obruč. Ne znajući kako i kada, prodro je svojim spolovilom u njezinu utrobu, vlažnu, duboku i nedohvatljivu poput noći i neba punog zvijezda.

*– Ljubavi, ljubavi, ljubavi moja,
Ako me voliš,
Podignut ću suknju
I pregaziti taj potok.*

Da biste razumjeli tu pjesmu, trebate biste znati da je nekada davno, dok je sve bilo konzervativno, svećenik na ispovijedi pitao mladu djevojku je li preskočila potok, umjesto da je pita je li imala seksualni odnos... Eto, tako je to bilo nekada, a i sada je isto. Ne zna cura kada i gdje će što preskočiti... Te stvari se samo tako dogode.

* * *

Ulazi u redakciju tjednika "Kula". Žamor, kratak pozdrav. Mirko prilazi računalu, otvara svoj e-mail i letimice provjerava tekst polemike koju vodi s Ivanom Vekićem. Vekić ga napada zbog njegovog tvrdog stava i slijepog podržavanja Mike Tripala. Kaže: *Svakom biću potrebna je sumnja u životne stavove, potrebna je provjera vlastitog mišljenja. Biti siguran u sebe, znači biti nekreativan.* Mirko mu odgovara: *Mi nismo nikakav ukras Europe, mi smo u stvari njen gumb na haljini i da ga prerano otkopčamo, započeli bismo s pornografijom. Ne pričajte mi o slobodi tržišta, nagloj privatizaciji, liberalizaciji svega i svačega. Moramo se još dosta držati državnoga kapitalizma, kada ojačamo i postanemo netko i nešto, onda ćemo se pripremiti za ulazak u Europu. S ponosom ćemo tada čvrsto stajati na nogama. Švicarska također nije u Europi, pa što im fali? Uspjeli smo Hrvatsku podosta izgraditi i unaprijediti, ekonomski stabilizirati. Hrvatska, kao mala država, uspjela je od sebe napraviti državu-grad, i to državu koja funkcionira. Istina, naš čovjek puno radi, ali nemamo nezaposlenih, plaćamo uredno svoje dugove, pa iako smo se poprilično zadužili, ali ne previše, možemo sve to uredno vraćati. Kamatna stopa zaduženja iznosi nam tek 1,5 posto. Pogledajmo samo Rumunjsku, Bugarsku, Madžarsku i neke druge istočne zemlje, u kakve su dugove upale. Nije dovoljno opravdanje da su krenule iz socijalističkog bloka, koji je bio pod utjecajem Sovjetskog Saveza. Stvarna njihova nesreća je liberalno razdvajanje, nagli skok u nedovoljne pripreme. Koliko Hrvatska zaradi, toliko i vraća.*

Potreban nam je samo rad, pa ponovno samo rad i disciplina trošenja. Ništa na brzinu i ništa na preskok, jer možeš pasti i nogu polomiti. – Završio je svoj tekst Mirko i predao ga u štampu.

Zbunjen od sinoćnjih događaja, bez nekih poduljih kontakata u redakciji koji su do sada bili redovan sadržaj njegovog ponašanja, na brzinu napusti prostorije.

U Mocci, kafiću koji se nije mijenjao već punih četrdeset godina, čekala ga je Jasna. Kafić je postao ukras starina i vremena. To je njegova draž, jer je vrijeme također živo biće i susret s njime je kao susret s prijateljem.

– Jesi li me dugo čekala?

– Nisam, ali bez tebe sve tri puta dulje traje.

Za drugim stolom žamor. Jedan od govornika će glasno:

– To je Mirko, ono režimsko klepetalo. Velik je protivnik doktora Franje Tuđmana. Drugi će na to:

– Da je Tuđman predsjednik, bili bismo već u Europi. Brže bismo se razvijali. Istina, dosta smo toga postigli, ali onaj tko je s ovim zadovoljan, neće naglo napredovati. Tripalo, predsjednik Vlade, presporo klizi prema naprijed, ziheraš je, nama treba netko tko će brže napredovati.

– Što se može, narod uvijek odlučuje – uzdahne netko od njih.

Nastala je prava prepirka. Ustvari, vika u kafiću.

S trećeg stola se začu kao iz topa:

– Hitler je išao naglo i dokle je došao?

S nekog udaljenijeg stola začu se glasna prijetnja:

– Dat ću vam po gubici. Ne vrijeđajte mi Tuđmana.

Mirko uhvati Jasnu za ruku i izvede je iz tog meteža. Tražili su novo mjesto za piće. Nađoše ga. Sjede na terasi Cvjetnog trga i šute. Nitko od njih dvoje da presiječe nešto, nešto u čemu se ni ona ni on nisu snalazili, a to je šutnja.

– Idemo u Biograd, na more, kod mog prijatelja Roka, kod njega svake godine ljetujem. – pogleda na sat – Tamo smo za nepuna tri sata.

Ona samo kimne glavom i kaže:

– Idemo.

Nikada joj se nije dogodila tako brza odluka, bez pripreme, bez upita koliko će to dana trajati, bez odjeće, samo tako. To još nikada u životu nije učinila.

Jurili su autocestom, prešli tunel Sveti Rok, skrenuli prema Benkovcu i našli se u Biogradu, pred Rokovom kućom.

Roko je po zanimanju *pitur*, to mu je ujedno i *špicnamet* na koji je on ponosan, iako ima dalmatinsko ime. On je iz Gorskog kotara, iz Ravne Gore. S Dalmacijom i morem toliko se sljubio da sličje kao jaje jajetu. U stvari, on je Dalmatinac od glave do pete, prezime mu je Ivančić.

Po usmenoj predaji, oduvijek se u kući govorilo da su došli iz Istre u Gorski kotar, ali po prezimenu mogli bi biti Bunjevci, možda su došli iz Hercegovine u Istru, u doba velikog pomora stanovništva od kuge. Prostor je bio poprilično ispražnjen te Hercegovci naseliše Istru, da popune prazninu.

Roko je velik rodoljub, ponosan što živi u Biogradu, jer ipak to je grad krunidbeni, u njemu su se krunili hrvatski kraljevi. Stari grad Biograd s kulama i obrambenim bedemima izgledao je kao današnja Korčula. Srušili su ga najprije Mlečani, kasnije Turci. Turci su ga dokrajčili. Odnijeli su iz njega i posljednji kamen, njime izgradili putove i hamove (svratišta na putu). Stanovništvo protjerali na otoke i u grad Skradin. Poslije pobjede nad Turcima nastupaju mletački gospodari, koji postadoše vlasnici Ravnih kotara i naseliše taj prostor stanovništvom iz južne Bosne, pa je Roko došao među svoje.

Mirko i Jasna sjede u povećem foajeu, uz dalmatinsko vino, masline i pršut. Uz novu djevojku pun je sebe i ponosno priča o događajima koji se momentalno zbivaju u Zagrebu. Poslije tog izvješća Roko ga prekine i kao iz topa počne sa svojom žalopjekom:

– Ti si poznati novinar, zašto ne pišeš malo više o Tuđmanu? On je pametan, sposoban, pravi Hrvat. On bi trebao biti predsjednik Republike, a ne taj Gotovac, koji samo priča. Tuđman je odmjeren i pametan. On bi od Hrvatske čuda napravio.

Iz pozadine se čuje glas Mime, Rokove žene:

– Roko, Roko, nemoj se baviti politikom, pa mi dobro živimo, imamo svega, a ti imaš dovoljno posla, čak i previše.

– Ah, Mima, pa sada je demokracija, svakome je slobodno misliti što god hoće. Nećeš valjda ti mene upozoravati, pa nismo sada pod Titom. Ti to ne razumiješ.

– Dobro vi govorite, Mima. Bolje da šuti, on se ne razumije u politiku. Neka samo šuti. Znam, velik je on rodoljub. To je najvrednije u njemu i zato ga cijenim i volim, ali mu nikako ne mogu oprostiti što je bedast.

Roko je postao trenutno ponosan, kada ga tako značajan novinar proglašava velikim Hrvatom. Nije dobro čuo nastavak te rečenice pa upita:

– A što sam ono drugo?

– Bedast. Bedasti Roko.

Roko je zašutio i uvredljivo propiskutao:

– Dobro, onda neka bude tako. Ja znam svoje.

Jasna prekine razgovor:

– To što je Roko samo u politici, to razumijem, on je stariji *gospon*, ali ti, zar to nije prerano za tebe? Znam da od toga živiš. Ali djevojke ne vole takve razgovore.

Mima će na to:

– Gospodična je u pravu. Roko, pusti mlade ljude na miru. S gostima ne treba previše razgovarati. Oni su došli uživati, a ne s tobom gubiti vrijeme. Samo se vi lijepo smjestite na prvi kat. Promijenila sam vam *lancune* i počistila apartman.

Roko natoči sebi crno vino, razrijedi ga hladnom vodom i kaže:

– Kako hoćete, vino si sami natočite, koliko i kako želite. Uostalom, u Dalmaciji ste, što je na stolu – ponuđeno je. Oprostite, moram raditi. Mima, daj im što god im treba.

Udalji se i izađe iz kuće.

Popili su još jednu bevandu, otišli u sobu, raspremili se, otuširali i legli da se malo odmore, a onda će otići na rivu.

Stoje na obali. More i oni kao da su obitelj. Dodiruju se, šapću si. Ustvari, oni su svoji pred tom vodom koja se zove more i postaju zbog toga isključivi. Zagrljeni, razvuku ruke i noge, uvale se u ugodan položaj i gledaju more.

Na rivi mnoštvo svijeta, zuji im u glavi, ali su se predali zvuku pa im se čini kao da su to pčele koje se stalno kreću. Restorani vabe svojom ponudom. Ima tu svega i svačega, od pića do hrane i raznih morskih delicija.

Mirko i Jasna sjede u ugodnoj fotelji restorana “Europa” i tu se začne svečanost jela. Uživaju u oradama, vinu i pogledu prema Pašmanu. Ustanu i počnu šetati i šetati, zaustavljajući se pred štandovima nakita i raznih dosjetljivih čuda koja svake godine iznenade turiste.

Jasna se odjednom sjeti:

– Moram si kupiti nešto krpica da imam što obući, pa ja sam bez ičega došla na more.

Dugo je pregledavala i prevrtala po dućančićima odjeću, dok nije nosila u rukama dvije vrećice. Sjajila je od zadovoljstva. Žene vole kupovati, to ih ispunjava. Izgleda da žene doživljavaju na moru dva mora, jedno stvarno, a drugo kupujući po dućanima. Otuda tajna zašto na moru ima toliko dućana, dućančića i štandova na otvorenom. Tu se kupuje, jede i pije, pa opet kupuje sve i svašta, ali svaka stvar koju donesemo kući postaje značajna, jer iz tih čuda izvire romantika.

U samom centru grada je marina, puna jahti i otmjenog svijeta koji šeće palubom broda. Svi žive, zuje i vesele se. Nude se i organizirani izleti na Kornate, slapove Krke, Vransko slatko jezero, planinarenje na Velebit, penjanje po užetu u Paklenici, vožnja čamcem po rijeci Zrmanji, spavanje noću u hladnom Gračacu, koji je pun potočića i bogat lovištem punim divljači. Biograd je centar različitosti.

Mirko odluči da odustane od svega, jer je planirao da prvi sljedeći put na more dođe sa svojim električnim Majetićem 2010., na otok Pašman i da krene kroz spojnicu. Što je to spojnica? To su čelični tuneli

postavljeni na dnu mora, a ulazi i izlazi su im na obali, ili na otoku. Zahvaljujući njima svi važni otoci postali su kopna. Bura ili bilo koje neprilike na moru ne postoje, jer se sav promet odvija pod morem. To je ponovno hrvatska pamet i zaštićen proizvod. Sva brodogradilišta rade, jer su počeli stizati sa svih strana svijeta zahtjevi za spojnicama. Tehnološki je riješena zaštita od propadanja čelika i od hvatanja školjaka na stijene tog neobičnog čeličnog tunela, pričvršćenog na dno mora. Otoci su postali prostor kao i svaki drugi. Sjedneš u auto bilo kada i ideš bilo kuda. Otoci su se zbog toga naglo naselili. Ugodnije je živjeti na otoku, iako on to nije, ali ipak jest. Zahvaljujući toj novini, Hrvatska se proširila i nekako je veća i sadržajnije, a ustvari je po površini ostala ista.

U Svetom Filipu i Jakovu spojnicom kreću na Pašman. Tunel kao i svaki tunel, osvjetljen, ali pomalo mračan, mističan, u svakom slučaju plijeni pažnju, i već su na drugoj strani, na Pašmanu i Ugljanu.

To je najkraća spojnica na Jadranu, ali vrijedna. Zbog nje su oba otoka ponovo naseljena i načičkana novim kućama. Istina, sjaj nekadašnje intime i otočne posebnosti je nestao. Nove urbane kuće, mora se priznati, uspješno su riješene.

Auto zaustavlja u mjestu Kraj. Mirko posjećuje starog *barbu* Martina i njegovu ženu Stoju. Njih dvoje žive kao da se ništa nije promijenilo, svakog jutra s magarcem kreću u polje, a navečer se vraćaju. To je nevjerojatno, iako je Martinu devedeset godina, a Stoji dvije godine manje. Jutro je već odmaklo, a oni su još u kući, na Mirkovo iznenađenje.

Martin je svojeglav i poseban, ne sluša nikoga, nego samo svoje isto priča, pa priča. Teme su mu partizani, komunisti, popovi. On se ustvari trudi da ih izjednači i prikaže kao lezileboviće koji žive od rada seljaka i radnika. To je kod njega neka nova molitva.

Iz kuće iznosi ispržene gavune u plehnatoj povećoj zdjeli, kruh i bukaru punu vina. Pruža je Mirku.

– Na, daj se napij.

Mirko srkne gutljaj i predaje natrag bukaru Martinu. Martin se zagleda u nju, pa u nebo, i svojim očima taj trenutak pretvori u neku vrstu crkve. Postaje poput svećenika i prošapće:

– Rad *čovikovih* ruku i rod trsa neka mi bude sada piće svjetovno. – I srkne gutljaj.

Vino mirisom, bojom i okusom trenutak načini posebnim. Bukara se ponovno vraća Mirku, pa Martinu, iz ruke u ruku, dok je ne isprazne. Jasni i Stoji nisu dali ništa, osim gavuna i kruha. Stoja je mirna i naviknuta na to, a Jasna je zbunjena, ali ništa ne govori.

Martin pozdravi Mirka, naglo otiđe u kuću i ne obraćajući se nikome posebno, promrmlja:

– Moram ići *ća*, na poso.

Stoja će za njim:

– Čovječe, što je to? Kako se to ponašate prema ženama?

To ti je tako. Zašto nešto popravljati kada je to nemoguće? On je čovjek starina, pripada osamnaestom stoljeću i njemu je tamo dobro. Za ovaj vijek on je prilično napredan, ima snažan osjećaj za socijalnu pravdu, to jest za seljaka i za radnika. Nije bio u partizanima, nije bio član Partije, ali je isti kao i oni, i to zbog potrebe duše. Ponaša se kao prava komunjara, ali za ženska prava izgleda još nije čuo, ne bi ih ni prihvatio. Ovako mu je dobro. Stoja ga sluša i trpi. Eto, to ti je to. I dok je bio mlad, bio je isti. Zbog dugog jezika i glasne kritike komunista, podosta je odležao u zatvoru.

Mirko zagrlji Jasnu i uskim puteljkom odvede je na plažu. Ispred njih more, položeno na pješčanu obalu. Skinu se i zaplivaju. Voda najprije kao hladna, onda topla i ugodna. Zamahivali su rukama, tonuli, ronili, dodirivali se i tako udaljeni od obale ponovno se vraćali. Zalegli bi na oveći ručnik, zagrljeni hvatali zrake Sunca, one uvijek iste. I tako je došlo podne.

– Idemo na ručak. U onaj tamo restoran. – pokaže rukom Jasna.

– Konobar, donesite nam škampe na buzaru i butelju crnog vina. – kao da naređuje Mirko.

– Ne pitate imamo li mi to. Slučajno imate sreću, imamo škampe, oveće, potpuno svježje.

– Danas je bio na instrukcijama kod Martina, ako ga vi znate.

– Znam, kako da ga ne znam. – nasmiješi se konobar i na brzinu očima izmjeri Jasnu.

Pogled ga otkrije, gutao je njenu ljepotu, nekulturno i znalački. Izgleda da je tu nekultura zamijenila starinu Martinovih navika, nastupilo je neprofesionalno ponašanje konobara. Uostalom, nekultura je više puta kreacija.

Mirka napadne roj komaraca – ljubomora, i misli zarobi spoznaja: Jasna je pravi komad. Od tog trenutka, poput odrezane crte, ljubav mu zauzme srce.

Jedenje škampi na buzaru, ispijanje vina, čovjeka odvodi u raj. Sve su zaboravili, predali se ljepoti okoliša, sjedeći dugo u restoranu, zagledani u plohu vode koja se mreškala. Plovile su barke, u daljini se nazirao Velebit. Ljubav je bila djelotvorna, svijet je postao savršen.

Poslije svega dođe kraj. Krenuli su i već su se našli kod Roka. Dočekao ih je pršutom, maslinama, sirom, vinom i započeo priču o svom djetinjstvu. Zaokupio ih je svojim čarima sjećanja. Činilo se da je sve nekada bilo ljepše i bolje. Ljudi se samo sjećaju onoga, što im je bilo lijepo.

Otišli su spavati. Ujutro rano krenuli su Mirkovom prijatelju, Zoranu Miljevcu, zvanom Zoki. U Obrovcu, na samoj obali rijeke Zrmanje ima kuću, ali ne bilo kakvu. Izgleda kao kula i sagrađena je od kamena. Nešto što iznenađuje i plijeni, gradio ju je godinama, za penziju. I ona je sada tu.

– Prijatelju, stigao si! Zoki već za tebe i tvoju prijateljicu peče janje pod pekom. Ali, ne bilo kakvo janje, nego odabrano, koje je paslo po okolnim brdima. – pokaže rukom, okruživši sve oko sebe.

Sjedili su u kuli u jednom ovcem prostoru. Za velikim drvenim stolom s nezgrapnim stolicama, sve načinjeno po narudžbi kod lokalnog stolara.

Zokijeva žena donosi sadržaj peke, dok se iz okruglog *protvanja* puši para. Pečeni krumpir, paradajz, luk i začini krase pečenku. Miris vabi i začas se sve našlo na tanjurima. Tišina i svečanost. Jede se, ni glas se ne može čuti. Samo zveket tanjura, noževa i vilica.

– To je meni znak da je sve dobro pečeno i da su svi začini stavljeni taman toliko, koliko treba. – izusti Zoki i nastavi jesti.

Hranjenje je podosta trajalo i tek poslije toga počеше razgovarati kako im se sviđa Zrmanja, koliko su putovali. Jasna ih sve prekine, izrazivši želju da se, ako je moguće, provoza čamcem po Zrmanji. Krenuli su električnim čamcem uzvodno, prema pritoku rijeke Krupe. U podnožjima planina kroz kanjone teku te ljepotice, prelijevajući se niz sedrene barijere, a voda im je bistra poput stakla koje se miče. Rijetko gdje na svijetu ima toliko ljepote na jednom mjestu. Ne samo da se to ne može opisati, nego se to sve odjednom ne može ni doživjeti. Trave u vodi po kojoj se skližu kristali vode, iznad nje lete leptiri, raste drveće u oblicima koje je teško zapamtiti, čuju se ptice, iznenadno nastaju brzice, slapići i slapovi koji se ruše s više strana, svjež zrak koji godi, i mnogo toga što iznenađuje i zbunjuje. I to traje i traje, ali nikada nije isto. Toga ima toliko, da je teško sve popamtiti. Ljepotu su prekidale grupe i grupe turista koje su tu radi raftinga, i to čovjeku smeta. Gdje su turisti, tu je i organizacija, ljepota bježi, ostaju samo turisti.

Jasna se rastužila, zagrlila Mirka i prošaptala:

– Zašto to tako mora biti?

On slegne ramenima, jer svaka priča o tome za njega je već unaprijed suvišna. Zoki je znalački vozio čamac i njemu to nije bilo drago, ali odgovori:

– Ono što je sada, tu je.

Poslije duge vožnje i raznih dojmova, vratiše se ponovno u kulu, za drven stol. U razdraganom raspoloženju nastavili su piti bevandu.

– Eto, prijatelju, sada si vidio gdje ja provodim dane. Svaki ovaj kamen sam godinama skupljao i zidao, kamen na kamen, dok nisam kuću

sagradio. Vlasti su mi je htjele srušiti, nekako je sve to prošlo. Platilo sam nekoliko globa i sada je sve legalizirano. Na ovom istom mjestu nalazila se stara kuća mojih roditelja. To je bila dobra *kvaka* koja je upalila.

Negdje popodne posjetio ga je prijatelj iz Đevrske i započne razgovor:

– Znaite, išao sam prošlog mjeseca u Zagreb, u Institut “Ruđer Bošković”, radi svoje zamisli, htio bih genetski spojiti kravu i svinju, tako da dobijem svinju veličine teleta koja bi davala mlijeko i meso, sve u jednoj životinji. Mesa bi bilo podosta, ako bi uspjelo da svinja bude velika kao omanja krava, a bude i dalje svinja. Svinje brzo rastu, a ujedno, kada bi davale mlijeko kao krave, može i upola manje, to bi bile dvije koristi. Moja pokojna baba je svinjskim mlijekom liječila sve bolesti. To bi bilo prilično ljekovito mlijeko, kao u magarice. Zemlje imam podosta i još jedna korisnost, te svinje bi jele sijeno i pasle travu kao krave.

– Neka, neka. – nasmije se Zoki – Neka i još tu novinu ima naša Hrvatska. Inače, da se zna, moj prijatelj je *hrišćanin*.

– Što je to? – upitala je Jasna.

– To su ljudi pravoslavne ispovijesti.

Pilo se duboko u noć. Zatim gosti otiđoše spavati svatko u svoju sobu, kojih je bilo podosta. Ujutro su se budili naporno. Jasni ništa više nije bilo jasno.

Pomisli:

– Napila sam se.

Zoki ih savjetuje:

– Kada ste već ovdje, idite do Paklenice, pa onda u Biograd, da dobijete kompletan doživljaj. Planine su planine, tamo ima predivnih stijena. Turisti dolaze iz čitavog svijeta pa se penju užetom po njima.

Podosta je trajao oproštaj. Kako svemu dođe kraj, našli su se iznenadno u kanjonu pred stijenama, po kojima se po užetu penjalo više penjača, a među njima, kakvog li čuda, i Žu, stari Mirkov prijatelj.

Žu se 1990. godine zajedno s Pavlom Vranjicanjinom poslije prvih višestranačkih izbora spustio u jamu Jazovku, na Žumberku pokraj mjesta Sošice. Bio je to šok za čitavu naciju, poslije rata 1945. godine partizani su pobili nekoliko stotina, ako ne i tisuću, poraženih vojnika NDH, kao i civila, i to bez suđenja.

Mirko se također spustio u tu jamu, sve snimio i napisao članak. Još i danas sjeća se tog spusta po užetu. Spuštajući se po ljestvama također od užeta, privezanog oko pasa, pridržavali su ga radi njegove sigurnosti. Spustio se na brdo kostiju koje su pucketale od njegove težine. Najprije mu se činilo da su to kulise iz hollywoodskih filmova, izgleda da mozak nije htio prihvatiti stvarnost. Kada je shvatio da su to ljudi i da su to njihove kosti, tijelom su prolazili trnci. Uzeo je u ruke nečiju

lubanju i vidio da su svi zubi kutnjaci u glavi, da nema prednjih zubi, koji su izgleda izbijeni kundakom. Oko ruku nekih kostiju bile su lisice, načinjene od obične žice. Zapazio je još i nekoliko invalidskih štaka. Jeza ga je obuzela, nije mogao nikako shvatiti da bi to netko nekome uopće mogao učiniti. Na brzinu je sve to poslikao. Nepoznati jezici i srsi lizali su njegovo tijelo. Izletio je iz jame.

Podosta se o tome pisalo. Izašlo je nekoliko knjiga, načinjen je spomenik i sagrađena crkvice. Suđeno je preživjelim akterima tog zločina, koji su pod svoje stare dane izdržavali zasluženu kaznu.

Mirko pobriše u mislima sve nemile događaje i pozdravi prijatelja. Žu kao Žu, vrti se, skakuće poput zvrka i puno priča i to brzo, da ga je teško pratiti. Tek poslije te uobičajene predstave primijeti mladu damu:

– Oooho, tko je ta predivna dama? Gdje si je upoznao? Zar postoji neka rijeka gdje ima tako lijepih riba, da i ja nešto ulovim za sebe?

– Žu, skoncentriraj se.

– Skoncentriran sam, govori, slušam.

Svejedno je i dalje sipao tone i tone rečenica. Mirko ga, drmajuci mu ramena, ponovno upozori da sluša. Žu naglo zanijemi.

– Ima li ovdje neka prigodna, ali ne duboka spilja, da Jasnu spustimo u nju?

– Gospodična se zove Jasna. Baš mi je drago. Nisi me upoznao s njom.

– Pa kako i bih, kada si ti pričajući bubanj.

– Dobro. Za Jasnu Žu ima jednu džepnu spilju, dubine par metara.

Ta *portabl* spilja ima predivnu dvoranu.

Otiđe do nekakvog ruksaka, prebaci ga na rame i pozove društvo da se priključi hodanju za njim. Poslije pola sata zaustavi se pored nekog otvora.

– To ti je to. Ti ćeš prvi, Mirko, pa ćeš unutra dočekati Jasnu. Vlado i ja ćemo vas polako spuštati na štriku.

Tek sada su Mirko i Jasna doznali da se šutljiv i samozatajan momak, koji je čitavo vrijeme išao s njima, zove Vlado. Žu je naprosto takav. Toliko se zanese pričom da su mu riječi brže od misli. Njegov govor ide uvijek ispred njega, a onda sve drugo trčkara za njim.

Dvorana spilje velika je kao unutrašnjost neke seoske crkve. Sige, što vise ili stoje na podnožju, izgledaju kao oltari. Jasna se pažljivo i pomalo ukočeno spuštala po ljestvama, privezana oko pasa *štrikom*, dok su je gore na otvoru držali Žu i Vlado, ako bi se slučajno zapetljala ili bi izgubila kontrolu nad ljestvama. Sve je dobro prošlo, spustila se na dno.

Ispunjena uspjehom i ugodom svježine, zapjeva nekoliko odlomaka iz opere Carmen. Glas se odbijao dvoranom i tako su njegovi dijelovi poput vode klokotali kroz otvor spilje, do ušiju Žua i Vlade.

– Ti bokca, što je sada to? Spilja koja pjeva. Pa tko je ta lijepa mala, kakav samo glas ima. Ja Žu jesam lud, ali sada sam definitivno luđak. – i ispusti krik koji se lomio po stijenama pa vraćao, a riječi su bile:

– Žu je lud, on je zaista lud. Sada je to moja definitivna spoznaja.

Zatim je stao vikati u rupu:

– Ja sam jedini koji ću vas osloboditi te rupe, samo ako ja to budem htio i zato morate biti dobri prema meni, priznati da sam glavni i da sam najpametniji, inače ćete morati prespavati dolje.

– Žu, ti si glavni. Žu, ti si najpametniji. Žu, ti si genijalac.

A Žu zahtijeva:

– To još jednom ponovite.

– Žu, ti si najpametniji. Žu, ti si genijalac.

Jasna se pridruži Mirkovom vikanju:

– Žu, ti si jedini.

– To! To! To! – zaviče Žu. – Izvlačim vas van, pokorio sam vas, zavladao vama.

Vani ih pomiluje toplina, iako je u Paklenici ugodno i, moglo bi se reći, prohladno prema zraku kraj mora, koje je desetak kilometara udaljeno.

– Ekipo, vodit ću vas na Velebit. Vidjet ćete ono što nikada vidjeli niste.

– Sada ne možemo. Dogovorit ćemo se za drugi puta. Prošetat ćemo samo malo tu okolo.

– Znači, opet sitnice od planinarenja. To ti je, stari moj, drek. Ako je baš tako, neka ti bude. Žu tu ništa nije kriv.

I zapjevuši:

– Žu nije ništa kriv. Žu stvarno nema glas, ali pjevanja se ne stidi, a vi nećete upoznati tu krasoticu, Vilu Velebita!

I ponovno zapjeva:

– Oj, ti Vilo Velebita, hrvatskog roda si ti dika, o jedina – i tu stane – opet se ja sramotim. Pored mezzosopranistice, ja sam miješalica za beton. Koliko sam ja lud i blesav.

Šetali su sve do noći, čineći kratke izlete koji su bili prave avanture. Oprostili su se od Žua i otišli u Biograd, njima sigurno utočište. Sljedeći dan samo su se izležavali na plaži, jer im je trebao odmor. Negdje u podne zazvoni mobitel.

– Tania pored telefona, Hrvoje vas čeka na Kornatima, ulovio je nekoliko sipa, bit će rižota.

– Dobro, danas ne, ali sutra u dvanaest sati mi smo kod njega. Inače, kako je u Zagrebu?

– Vruće, ali ja još moram obavljati neke pravne zavrzlake oko imovine. Advokati, valjda znaš kakve su to gnjavaže. Zatim moram u Pariz,

tata mi je jako bolestan. Hrvoje me je nazvao i ja sam svoju dužnost ispunila. Žuri mi se. Pozdravljam te. Čekaj, čekaj samo malo. Pišeš li onaj novi roman o Hrvatskoj?

– Pišem, pišem.

– Neka, kod mene u stanu načinit ćemo promociju prvog čitanja. Priredit ćemo kao uvijek zakusku. Sada idem, žuri mi se, već kasnim.

Mirko je Taniu upoznao u Parizu, dok je imala dvadeset godina, a on nekih desetak godina više. Bila su to vremena dok je ovim prostorom vladao socijalizam. Mirko je svašta pričao što nije smio. Da ne bi dospio u zatvor, morao je napustiti Jugoslaviju, zajedničku državu šest naroda. Tania je po ocu francuska grofica, a majka joj je Hrvatica iz Dubrovnika. U Parizu su se upoznali i postali nerazdvojni prijatelji, samo to, i ništa više. Tania je žena izuzetne ljepote. Hrvoje je Dalmatinac iz Betine i posjeduje staru ribarsku kuću na Kornatima i njihov je zajednički prijatelj.

Po prekidu razgovora kaže Jasni:

– Sutra ćemo posuditi od Roka čamac. Idemo na Kornate. Prijatelj me tamo čeka.

– Pa koliko ti imaš prijatelja?

– Puno, ko pljeve. – nasmije se.

Oveći čamac s kabinom napuštao je biogradski vez i grabio prema Pašmanu, zaobišao ga i onda – pravac Kornati. Na jednom od tih bezbroj otočića i otoka nalazi se Hrvojeva kuća. Mirko priveže brodicu za mol i krene prema kući domaćina. Jasni se sve vrtjelo u glavi, promatrala je bistrinu vode, pa nešto drugo, sve se mijenjalo, to čudo i nebo, od toga nekako posebno. Dolje kao da se nalazi raznolikost i najednom joj se učini da je u nekakvom loncu u kojem poskakuju otoci, poput loptica koje žele iskočiti, ali crta plava iznad njih to ne dopušta. Naposljetku izgleda kao da je sve nacrtano, da se drži na okupu. Tada je koračala po otoku koji joj se činio kao kopno, sigurno i čvrsto. Iznenadjenje, opet kao da netko tu vodi neki kviz, kojem je svrha da je zbuni. Na otoku jezero. Jezero je još k tome i slano.

Stol je bio pripremljen, čaše, flaše, kruh, pršut, sir, masline, fritule.

– Sve je to *domaće*. – kajkavski će Hrvoje. Želio je dati svima do znanja da je i on Purger. Uostalom, već trideset i više godina živi u Zagrebu.

– Škvadro, to je sve *domaće*. Tu s Kornata. Ipak sam Bodul.

Sjedili su pod velikom murvom, vjetar je zapletao svoje moći u ugodno hlađenje, bilo je to milovanje, kao da te netko drag miluje. Razgovori su tekli, vino se pilo i došla je noć.

Noć nisu priznali i stvorilo se jutro. Sunce im se najprije stidljivo nametalo i najednom agresivno zavladao prostorom. Raspodijelili su se po ležajevima u kući i zaspali. Spavali su sve do kasnog popodneva. Zahvalili su se domaćinu i krenuli prema Biogradu.

Roko je naveliko hvalio Kornate i predložio:

– Sutra otidite na slapove Krke. To morate vidjeti kada ste već tu, a onda otidite na Vransko jezero, da se najedete pohanih krakova žaba, probate jegulje i kupate se u slatkoj vodi. Oko Biograda postoje mnoga čuda. Ako volite loviti divljač, u Gračacu je ima. To je s one strane Velebita. Tamo se dođe za nepunih sat vremena. Možeš spavati u Lici, među potocima što žubore, loviti medvjede i kupati se ponovno u moru. U Zagrebu bi to izgledalo kao da se voziš tramvajem od Dubrave do Črnomerca. Možda nije baš tako, jer između toga je Velebit, ali što se tiče vremena potrošenog na put, onda je to isto.

Mirko zaključio:

– Dobro, sutra ćemo najprije na slapove Krke, onda na Vransko jezero, zatim u Gračac, i kruna svega će nam biti plovidba kanalom Dunav – Jadran do Baranje, do mog kuma Zdenka.

Jasna je na to uzdahnula:

– Koliko je samo velika naša Hrvatska. I neka mi samo sada netko kaže da je mala.

Stoji pred velikom količinom slatke vode koja se ruši. Kao da je netko rastegnulo pokidano harmoniku i po njoj voda leprša, ostavljajući svježinu i zvuk. U raspršene sitne kapljice smjestila se duga i pravi se važnom.

Mirko zagrlji Jasnu. Poput sićušne grlice priljubi se uz njega.

– Zašto svijet nije savršen kao kaskade vode? Ja bih htjela da svijet bude svima dobar.

Zagrljio ju je i stisnuo čvršće. To je bio jedini odgovor, riječi su ponekad nemoćne.

Krenuli su uzvodno i naišli na mlin. Bio je u funkciji, mljeo je žito. Malo dalje stajala je kovačnica i pomoću kotača, kojeg je pokretala voda, kovač je kovao motike i sjekire.

Kretali su se još dalje, susretali čuda, što ih znade stvoriti jedino priroda. To je drveće koje je svinuto u različitim oblicima i izgleda kao skulpture ili bića iz priča, možda neispričanih i nenapisanih. Naišli su na tkalački stan, koji se također pokretao pomoću vode.

– Nedostaje samo tiskara, koju bi pokretala voda.

– Eto, to ti je turizam. Dobro, svejedno i to treba vidjeti.

Poslije dugog razgledavanja i pričanja sa sudionicima o tim turističkim čudima, sjeli su u restoran. Piće je godilo u rashlađenom prostoru nacionalnog parka. Jasna zadrhti poput prutića i pusti nekoliko suza.

– Što ti je, Jasno?

– Ništa, ništa, nešto me rastužilo. To će proći. Valjda znaš žene? Nisi od jučer. One se lako raspekmeze, tako. Žene su ti kao voda. Teško ih je u ruke skupiti, one oteku, ruke nisu posudice.

Mirku zastane. Pletivo tuge zapne u grlu. Osjetio je, sada je već znao, da Jasna ima nekih problema, ali ih neće reći. Ona kao i svaka žena ima oklop, u koji se sklanja.

– Reci, samo reci, meni možeš sve reći. Ja ću te razumjeti. Moje je shvaćanje ovoliko. – i raširi ruke, istežući ih kao da su od lastike.

– Ne znam kako da te prihvatim. – izusti ona.

Mirko prekine rastezanje ruku.

– Rukama, rukama me prihvati, a kako drugačije?

Ona ga naglo zagrlila i zaplače. Držala ga je čvrsto da joj ne pobjegne. Problem je bio u njoj, još nije raščistila u potpunosti sa svojim bivšim dečkom, što je zatajila. Mislila je da je to s Mirkom samo kratka avantura koja će proći. Zahvatile su je emocije, pa krivnja, kajanje, potpuna nestabilnost, noge joj zadrhtaše. Tišina. Čuo se tih vjetar. Ustali su i izašli iz restorana. Mirko ju je nastavio tješiti:

– Jasno, kako god ti želiš, tako će biti. Ja te puštam tvojoj volji, tvojim željama. Što će biti, bit će, ja umijem čekati.

– Oprosti, Mirko, nešto mi je došlo, pokvarila sam taj predivan izlet, ali obećajem da toga više neće biti. Ja ću od sada biti dobrička. Obećajem, obećajem. – nasmiješi se, rugajući se tako svojim emocijama. One su još čvrsto vladale njome.

Sjedili su na klupi pod borom, čvrsto pripijeni. Priroda je počela djelovati, smiješili su se, a vjetrić se šepurio igrajući se oko njih.

Kotači auta su se okretali. Grabili su prema Biogradu. Bilo je oko dva sata poslijepodne. Skrenuli su s autoceste i stigli na Vransko jezero.

– Idemo ovdje na ručak. Jest ćemo žabe ili jegulje, možda pohanoga šarana. Samo reci, danas je dan slatkih voda. Ali, ne zaboravimo, ipak smo na moru, to je ludilo. Poslije ručka možemo se okupati u slatkom jezeru, loviti šarane. Ovdje ih ima na tone. – blago se okrene prema njoj: – Jasna, je li sve u redu?

– U redu je. Što me to uopće pitaš? Sve je kao po ledu.

Razveselila se svojoj dosjetki. Poslije ukusnog ručka otišli su se okupati. Okolo njih zelena trava, u daljini brda, nebo kao plava kapa, zavlada iznad njih. Bacali su udice u vodu i poslije prvog ulovljenog šarana uhvati ih nadanje, da će biti još ulova. I bilo ga je. Nosili su u auto pune vrećice.

Roko je samo uzdisao:

– Koliko ste ih samo ulovili! To je uvijek tako. Tko nije ribič, zna mu se omaknuti. Moramo ih odmah ispeći u dvorištu na rašljama.

Prepolovio je šarane poprijeko, napola, prije toga ih očistivši od ljusaka i utrobe. Paprikom mljevenom popapričio, zataknuo rašlje u zemlju, naložio vatru i približio je šaranima. Bili su ispravno pečeni. U

daljini su pjevale dalmatinske klape. Sve je bilo zaboravljeno. Mirku su se nametali stihovi samoborskog pjesnika Livadića:

*Ko z nami ne bu sada vine pil
i ko posle ne bu išel ženom doma spat,
on je za nas mulec, šuft i bedak.*

Možda Livadić nije te stihove napisao baš tako, ali Mirku su se činili da su baš takvi.

Jutro i buđenje. Nebo čisto, bez oblačka, sunce poput dijela kulise na kazališnoj pozornici žari. Dan će biti vruć. Treba što prije krenuti na put, jer nastupa još jedan ljetni dan. Kao da su u Africi. Mirko je imao i ta iskustva. Prisjeća se Nubijske pustinje. Sunce izlazi iz pijeska u šest sati kao neka velika lopta, u stvari lopta-kuća, diže se naglo pola sata iz prohladne noći i započne radnju prženja, i dalje prži sa sredine neba. U osamnaest sati spusti se u pijesak i pustinja se hladi, tako da je poslije pola noći hladno.

Roko je započeo govoriti. Nije više imao razumijevanja za Mirka. Ubrzavao je govor kao da predaje na kratkom tečaju o HDZ-u i najviše su se mogle zapamtiti rečenice:

– Tuđman, samo Tuđman je sposoban za predsjednika Hrvatske.

Ugurao je Mirku nekoliko stranica teksta u ruke.

– Je li to o Tuđmanu?

– Ne. To je o završetku Drugog svjetskog rata. O onome što se dogodilo i onako kako sam ja to doživio. To objavi u novinama. Ja sam to pisao oko godinu dana i jedan čovjek što radi na općini to je dotjerao i napisao na pisaćem stroju.

Mirko je otvorio tekst i pročitao ga na brzinu.

IGOR KNIZEK

Božićno čudo u Brgudu Malom

Zbilo se to u cik zore, na Badnjak, godine Gospodnje 1911. Djed Mraz izveo je svoje čudesne nebeske saonice na posljednju provjeru. Nakon večernje molitve, milijuni malenih treperavih srdaca otišli su na počinak i odspavali tu noć slatko, najslađe, da bi ujutro uzviknuli:

– Uistinu! Djedica je bio ovdje!

Mečava je bjesnila još od prošle noći. Stribog je grozomornim udarima vjetruštine zanosio zapregu lijevo pa desno, gore pa dolje, no ništa nije moglo niti smjelo zaustaviti tu čaroliju. Dok je Djedica bezbrižno dremuckao na saonicama, Vilenjak, koji je njima upravljao, odjednom shvati da je jedna od glavnih uzda iz zaprege posve labava i da bi mogla pući, stavivši ih u nevolju. On pokaže psima da krenu prema zemlji, baš iznad Trojedne Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, a svjetla, koja poput krijesnica svjetlaše u daljini, bila su ona Brguda Malog, u brdovitom zaleđu čarobne Opatije.

Kad je zaprega konačno prizemljila na mekan snijeg, vilenjak pokuša probuditi Djedicu:

– Djedice, Djedice! Morali smo sletjeti! Jedna uzda samo što nam ne pukne! Što mi je činiti?

Djedica otvori jedno oko te ga upita blagim, ali prijekornim glasom:

– I radi toga me budiš? Postavih te za svog nebeskog navigatora u nadi da ćeš se snaći u kakvoj bilo zgodi i nezgodi, a ti si se ucivilo kao ostavljena mlada... Iskaži se, sad ti je prilika!

Izrekavši to, Djedica se okrene na drugu stranu pa se vrati drijemežu.

Vilko nemoćno pogleda uokolo, kadli odjednom ugleda nekoga, kako im se približava kroz gustu snježnu zavjesu. Bio je to Viktor, bogat nasljednik, koji se na riječkom gradskom balu zagledao u ovdašnju usidjelicu, pa je, ne mogavši od silna uzbuđenja danima i noćima sklopiti oka, ranom zorom krenuo u prošnju.

Vilenjak zavapi:

– Gospodine! Pomagajte!

Viktor se nevoljko zaustavi te odvrati:

– Recite što je, ali brzo... Hladno je!

– Čestiti gospodine, ja sam Vilko, nebeski navigator u časnoj službi Djeda Mraza! Jedna od glavnih uzda samo što nam nije pukla! Zna li nekoga da je popravi? – upita Vilko.

– U čijoj službi? No, nebitno... Ima ovdje u mjestu kožar, koji radi za mog oca! – odvrati Viktor drhtećih usana.

– Perfektno, nebo vas šalje! Gdje to? – upita vilenjak i onako omalen obgrli Viktora oko struka.

– Vidite li tamo onaj hrast u daljini? Radnja je iza njega... Ako imate novca. – uputi ga Viktor.

Vilko pusti Viktora te ga razočarano pogleda.

– Novca? Pa ja sam uz Djeda Mraza! Trebala bi vam biti čast da nam pružite ruku u nevolji!

Viktor ga mrko pogleda i hladno odvrati:

– Možda bi mi i trebala biti, ali od časti se ne živi... Besplatan popravak nije isplativ. Osim toga, niti vidim njega, niti vidim sobove, nego vam pseta zapregu vuku.

Vilenjak se sad još više zarumeni, ali ovoga puta od ljutnje, te poviče:

– Mi usrećujemo svu djecu svijeta, a vi gledate izvući korist?! Djed Mraz sniva tamo, na saonicama, jer je već umoran i ostario, a zapregu ove godine vuku psi, jer su sobovi pasli popljesnivljenu mahovinu pa su se, siroti, napuhnuli!

Viktor se na to podsmjehne te odvrati:

– E, svašta ću još čuti! No, bez novca nema ni popravka, doviđenja!

I tako se Viktor bešćutno okrene i ode, a Vilko ljutito krene put radnje, vičući za njim:

– Kakav nezahvalnik! Nečuveno!

Ne osvrćući se, Viktor se konačno probije do te zadnje kućice u selu, posve povrh brijega gdje je živjela Sara. Godine prohujale u samoći imala je zahvaliti tome što se nesebično davala, ispomažući stare i nemoćne, kao i udomljavajući odbačene kućne *beštije*. No, nekome stara cura, a nekome čežnja u srcu.

I tako on protrese zvonce jednom, dva puta, tri puta, ali nitko ne otvara. Sad već usana smrznutih od studeni, on jedva uspije viknuti:

– Gofpofife! Gofpofife Fava!

I... Odjednom se vrata treskom raskrile, lupivši Viktora pošteno po nosu, već odrvenjelom od zime. Iza njih u čudu je stajala Sara. Usprkos poodmakloj dvadeset i osmoj, još uvijek lijepa, mladolika i graciozna... I vidno začuđena zbog nenadanog gosta.

– Dobar dan!... Vi ste... gospodin Viktor, zar ne? Mislila sam da vjetar njiše zvonce... Jesu li to vas vrata odalamila po nosu?

Viktor, držeći se za nos, odvrati mumljajući:

– Jefu, odalamila fu me bome fino!

Sara shvati da gosta drži na studeni pa se brzo odmakne da ga propusti.

– Joj, oprostite! Uđite i sjednite... Pristavit ću čaj! Ispadam negostoljubiva, a uistinu nisam. Moj mačak Srećko skočit će vam u krilo da vas malo upozna, ali ne dirajte ga, jer zna ugristi. Samo držite ruke u zraku i svi prstići ostat će u stroju, sve ovčice na broju!

I zaista, čim je Viktor sjeo, povelik crn mačor odmah mu skoči u krilo. Viktor podigne ruke u zrak pa nemoćno pogleda prema Sari, koja je pripremala čaj u kuhinjici:

– Ali... Kako ću sada piti čaj? Smijem li ga otjerati?

Sara se okrene prema njemu i zabrinuto će:

– Ako ga otjerate, nikad vam to neće oprostiti. Mačke pamte kao slo-novi! Najbolje dignite šalicu visoko u zrak i pijuckajte čaj malo-pomalo.

Viktor uvidje da nema druge pa će pomireno:

– U redu... U čaj kapljicu mlijeka, molim, i dvije žličice šećera.

Sara mu veselo odvrati:

– Kapljicu taman i imam, a i nešto šećera će se nagrebati, jer su margarci danas htjeli sol, tako da imate sreće! Nego, recite mi zašto ste došli, nije mi baš posve jasno?

Viktor se zakašlje da pročisti grlo, istovremeno izbjegavajući pomilovati nemirnog Srećka.

– Pa ja, zapravo... Vidjeh vas na gradskom balu i... Ah, čemu oklijevati... Došao sam zatražiti vašu ruku!

U kuhinji se nato začuje lom čaša. Njih najmanje tucet. Viktor zabrinuto poviče:

– Je li sve u redu gospodična?

Prvo uslijedi nešto duža tišina, a onda Sara hrapavim glasom vikne:

– Eto, riješih se viška čaša, da mi *kredenc* ne bude pretrpan...

Potom priđe stolu s poslužavnikom na kojem se pario vruć čaj od nane. Zatim ga nježno pogleda u oči, nasmiješi mu se te i sama sjedne pa ga upita:

– Vi ste, znači, došli po moju ruku?

– Tako je! – ispali Viktor kao iz topa, ali potom nenadano zašuti kao riba i spusti pogled. Sara uvidi da se usplahirio, pa ga, tobože ozbiljno, upita:

– A što ću onda ja? Kako ću živjeti bez jedne ruke?

Viktor skoči sa stolice, zbacivši Srećka sa sebe pa poviče:

– Vi to zbijate šale sa mnom, Sara! Ja sam potpuno odlučan došao u prošnju, a vi ste neozbiljni!

Sara odvrati ljutito:

– A vi mora da ste jako ozbiljni, kad prosite nekoga koga uopće ne poznajete! Zna li uopće što radite?

Viktor sad spusti pogled te će tiho i gotovo pokajnički:

– Pa, izgleda da ne... Učinili ste mi se tako ljupkom i dražesnom... Uopće vas nisam ovakvu zamišljao... Mislio sam, ako znate tko je moj otac, da ćete...

Sara nastavi umjesto njega:

– Mislili ste da ću odmah pristati, zar ne? Ali, vi me ne poznajete! Mogla bih biti *coprnica*, vještica, jedna od usudnica! Znam da ja tko je vaš otac, no jeste li vi dobrostiv, trezven, plemenit?

Viktor sad ponovo sjedne i položi ruku na srce:

– Naravno, gospodična, ja vam to garantiram!

Sara se iznova osmjehne, zablistaju joj oči te uzvikne:

– Pa to je odlično, Viktor! Ova općina nasušno treba pučku kuhinju jer ima ljudi kojima je teško preživjeti zimu. Jeste li spremni pomoći i dokazati te vrline?

Viktor se na to podsmjehne, a Srećko mu spretno i neprimjetno ponovo skoči u krilo. Nesvjesno, on ga počne milovati, te, iako s nelagodnom u glasu, on će ovako:

– Nažalost, gospodična, to nije isplativo! Od toga bi imali koristi samo ti... besposleni ljudi.

Srećko u tom trenutku ugrize Viktora svom snagom te pobjegne Sari pod stolicu, a ovaj vrisne te se digne od stola držeći se za okrvavljen palac. Sara se, međutim, samo digne od stola i hladno reče:

– Nažalost, Viktor, ja sad moram nahraniti svoje besposličare, a vi znate put do vrata. Ispratila bih vas, doista, ali to ne bi bilo isplativo. A za ugriz ne brinite, proći će kad se budete ženili!

I tako Viktor posramljen napusti Sarinu kuću i počne se spuštati natrag u selo, pomalo u želji da ga prekrije sav taj snijeg i skрати mu muke. Taman je ponovno prolazio pored Djedičine zaprege, kadli ugleda dva živodera kako trpaju djedičine pse u kamionet.

– Što to radite, gospodo? – upita ih, još uvijek stiskajući zube od boli.

Živoder mu odvrati:

– Javiše nam iz Delnica da je zavládala bjesnoća. Imamo nalog kupiti sve pse iz okolice.

– Ali... Ovo je, navodno, zaprega samoga Djeda Mraza! Eno i njega, gdje spava tamo iza! – pokaže Viktor na već snijegom pokrivenog Djedicu, koji je pak, udobno zavaljen u saonicama, bezbrižno hrkao.

Živoderi se sad stanu grohotom smijati, a jedan ga potapša po ramenu pa mu reče:

– Dajte, ne budalite, ta tko još vjeruje u te bajke? Mi odvozimo pse, a vi se pobrinite za Djedicu, ako vam je stalo. Ako ne, bar ga probudite da se ne smrzne!

I tako živoderi odvezoše Djedičine pse, a Viktor ostade kod zaprege, pokušavajući bezuspješno probuditi Djedicu. Na kraju ga, ipak se

sažalivši, uprti na leđa i krene natrag put Sarine kuće. I već je dobro no odmakao, kadli do saonica dotrči vilenjak s popravljenom uzdom. Vidjevši da nema ni pasa, ni Djedice, u očaju se uhvati za glavu, brzo promijeni uzdu te otrči natrag put sela, tražiti kakvoga žandara.

Za to vrijeme Viktor ponovo pozvoni na Sarina vrata, a ona se nemalo iznenadi kad ga ugleda s Djedicom koji mu je drijemao za vratom. Pomogne mu da ga polože na ležaj pa upita:

– To ste doveli svojega *nonu* da me pita za ruku? A, baš lijepo! Vidim, uporni ste i to ću vam zabilježiti kao mali plusić.

Viktor preokrene očima i cinično će:

– Nit' je to moj *nono*, nit' me zanimaju vaši plusići, gospodična! Ovo je, izgleda, glavom i bradom Djed Mraz! Ne znam što da radim s njim, ali kako se vi hvalite da svima pomažete, sad to i dokažite!

Sara ga sad pogleda pomalo neprijateljski te odvrati:

– I hoću, možda vas naučim malo ljudskosti!

Zatim se spusti do Djedičinog uzglavlja pa ga stane zvati:

– O *nono*, dobri moj *nono*! Jeste li dobro? Ne izgledate mi kao da ste odavde... Jeste li što god popili?

Djedica žmirkajući pridigne glavu pa uvrijeđeno odvrati:

– Ne stidiš li se pitati me takvo što? Kako bih pio, a letim nebeskim saonicama?! Prošle godine sam ti donio onu damsku torbicu koju ti je srce poželjelo, a sad me pijanicom nazivaš? Nečuveno!

Rekavši to, Djedica se okrene se na drugu stranu da se vrati drijemežu. Sara ustane i uvrijeđeno poviče:

– A tako! Svi znaju da dame poput mene izvolijevaju takove torbice, ali ja nikakovu dobila nisam! Iš iz moje kuće dok nisam zvala žandare, varalice stara!

Siroti Djedica sad se zbog pogrđnih riječi pridigne iz kreveta, ali onako snen zatetura te padne i jaukne, grčevito se držeći za kuk. Jedva nekako izusti kroz zube:

– Eno ti je zaglavljene u starom dimnjaku, nezahvalnice! I to ti je zadnji poklon, tako da znaš!

Dok je Viktor pomagao Djedici da se vrati na ležaj, Sara se hitro uputi prema starijem dimnjaku kojega nije koristila već drugu zimu. Zavuče ruku unutra i izvuče pomalo čađavu, ali prekrasno zapakiranu kutiju. Otvori je i ugleda unutra baš takvu torbicu koju je poželjela. U sebi osjeti golem, neopisiv stid, a suze joj samo krenu.

Dotrči do Djedice, klekne kraj uzglavlja i zavapi:

– Oprostite mi, *nono* Mraz! Ispadam drska, a nisam, ne znam što mi bi! Valjda stoga jer me ovaj tu došao tražiti da mu dam ruku, a trebaju mi još barem dvije, da stignem sve što moram.

Viktor pogleda svoj bolni palac te zgranuto reče:

– Da sam znao što me ovdje čeka, vjerujte, ne bih došao! Vaša ljepota je ne samo velika varka, nego i zamka. Što će se dogoditi idućem nevoljniku koji uđe u vašu kuću? Pojest će ga kanibali?

Sara zagriže jezik te pokuša smisliti nešto pomirljivo:

– Oprostite i vi, Viktor... Spasili ste Djedicu, iako to za vas nije bilo isplativo. Eto, bar ste tu prestigli druge proscje!

Viktor se opet podsmjehne:

– Ha! Koji drugi prosci?! Bit će, izgleda, da ih je oluja zamela. Lijepo mi je otac rekao da ne uzimam sirotu na sramotu, a ja naivac, zaslijepljen ljepotom, kakvoj nikad još svjedočio nisam...

Sara ga opet pogleda onako nježno i samilosno, kao prije:

– Zar ljepota kakvoj još niste svjedočili? Slušam vas dalje...

Djedica sad uzdahne i reče:

– Bit će da se već navikla na svoj život s *beštijama* i sad si joj ti došao vodu mutiti. Ne misliš li ozbiljno to što kazuješ, u velikoj si opasnosti i bolje bježi! A lijepa jest, uistinu, samo tko zna zašto je sama? Možda je goropadnica?

Sara prvo ošinu Djedicu ljutitim pogledom, ali onda će nježno:

– *Nono* mili, bi li malo pridržali mog umiljatog mačka?

Viktor panično vikne:

– Ne, Djedice, ugrist će vas, to je zamka!

Sara iznenađeno ustvrdi:

– Ooo, budi li se to pomalo savjest kod moga prosca?!

Viktor odmahne rukom:

– Bivšeg prosca, molit ću!

Sara ode zagrijati vodu, kako bi pomogla Djedici, te usput dobaci Viktoru:

– To ćemo još vidjeti! O tome odlučujem ja!

U to vrijeme vilenjak je konačno uspio naći žandarmeriju. On upadne unutra poput hajduka pa sumanuto poviče:

– Pomagajte ljudi! Oteli su Djeda Mraza! Cijeli svijet će ostati bez božićnih darova!

Žandari, njih tucet, samo se pogledaše, a zatim narednik poviče:

– Hvatajte ga brzo, taj mora da je iz ludare pobjegao! Ne dajte mu da utekne!

Vilenjak se dade u bijeg. Dok su ga žandari lovili po selu, Djedica Viktoru i Sari objasni u kakvoj su se nevolji nenadano našli. Viktor potvrdi Djedičine riječi:

– Nažalost, istina je, vidjeh kako živoderi pokupiše pse...

Djedica spusti glavu i zavapi:

– I što ćemo sada? Nema tko vući saonice... Ove godine nijedno dijete neće dobiti svoj poklon za Božić. Srce će mi prepući!

Odjednom se odnekud začuje pseći lavež, a Sara se dosjeti:

– *Nono*, slušajte! Ja imam u skloništu pet jadnih, ostarjelih pasa, mogu li oni ikako pomoći?

Djedica razrogači oči pa će radosno:

– Naravno da mogu! Reci im samo da će letjeti s Djedicom i time usrećiti mnogu djecu, a ja ću im dati potrebnu snagu za vući nebeske saonice!

Sara odmah potrči do njih, ali se ubrzo snuždeno vrati:

– Ne žele, kažu da ste ih prevarili prošli Božić i da nisu dobili ništa.

Djedica se sad sav zajapuri:

– E pa nisam ja tome kriv! Bili su nevaljali cijele godine. Lajali su na djecu, naganjali poštare, što sam mogao? Uh, odi ponovno i prenesi im da će ove godine uživati u dimljenoj kobasi i mjerici čvaraka.

Sara ponovo otrči, ali ovog vrati se s osmijehom na licu:

– Sad pristaju, ali traže čvarke unaprijed, jer vam ne vjeruju! Kobasa može i kasnije, kažu!

Djedičine oči zasjaje te pun nade uzvikne:

– Perfektno! Sad još samo da riješimo zadnju dilemu... Tko će me večeras zamijeniti? Ooo, tko bi to mogao biti?

Djedica pogleda prema Viktoru koji se odmah stade braniti:

– Zašto gledate mene, Djedice? Nema šanse, ja mrzim zimu! Imate svog patuljka pa neka on dijeli darove!

Djedica se pokunji.

– Nažalost, to nije moguće, mladiću. Darove smiju raznositi samo ljudi koji zaključe ugovor s umirovljenim Djedom Mrazom. A ja sam iščasio kuk...

Sara uzbuđeno uskoči:

– Nemamo vremena! Viktore, morate to potpisati!

Viktor krene prema izlaznim vratima te će ljutito:

– Ništa ja ne moram! Ja sam tu došao s namjerom da se oženim, a ne da budem Djed Mraz!

Sara ga nježno primi za ruku te reče:

– To je jako slično, Viktore! Molim vas, samo ovaj put! Zar biste mogli tugu sve djece svijeta primiti na svoja pleća? O, kakvog li strašnog bremena!

Djedica ih pomirljivo prekine:

– Djeco! Znademo već da su najvrjedniji darovi Božića ljubav, toplina i dobrobit bližnjega svoga. Većini čeljadi očevi i majke pate po rudnicima, tvornicama, i neka ih barem toga dana oni gledaju radosnu, zaigranu, kao nadu ispunjenja Božjeg obećanja. I baš stoga jer su siroti i skromni, želim da ih ujutro dočeka i moj mali darak *pride*. Pristani mladiću, preklinjem te!

Viktor tužno spusti glavu da sakrije suzu ganuća te uzdahne:

– No, dobro, ali samo ovoga puta!

Djedica hitro izvadi list već požutjelog papira.

– Potpiši ovdje, Viktor!

Čim je to učinio, Viktor se nađe na zaprezi, obučen u odijelo Djeda Mraza te opazi mlade i snažne, upregnute pse kako se slasno goste čvarcima i od silne miline mašu repovima iz kojih se na sve strane prosipa zvjezdani prah. Potom osjeti kako ga prožimaju sreća i zadovoljstvo, za kakve nije ni slutio, da se osjetiti mogu.

Za to vrijeme siroti vilenjak je, zatvoren u ćeliji, vikao da ga puste jer je on nebeski navigator, ali avaj! Nitko ga želio čuti nije.

Istovremeno, Djedica upita Saru:

– Reci mi sada, kćeri, kad je Viktor Djedicom postao, želiš li biti Baka Mraz, u dobru i zlu, barem dok ugovor ne istekne?

Sari zasjaje oči pa će sretno:

– Naravno, *nono* moj, znala sam to čim sam ga odalamila vratima po nosu!

Kako je to izrekla, odmah se nađe uz Viktora na nebeskim saonicama, odjevena baš poput njega. Psi su taman hvatali zalet da se zaprega vine u visine, dok su oko njih svim žarom plesali i novog Djedicu pozdravljali istjerivači zle kobi, strašni brgudski zvončari.

Viktor zapanjeno poviče:

– Što vi radite ovdje, gospodična?

Sara mu poviče na uho:

– Za vas Baka Mraz! Vaša prošnja je prihvaćena!

Zaprega se podizala sve više i više u zrak, a oluja je polako jenjavala.

Viktor ljutito poviče:

– Vi niste moja Baka! Odbili ste me i to je kraj! Ne želim vas tu!

Sara mu radosno odvrati:

– Nije do toga što vi želite, nego do onoga što vam je suđeno!

Viktor promrmlja sebi u bradu:

– Osudili ste me i da upravljam zapregom, a ne znam kako! Gdje je onaj Vilko?

I čim ga je spomenuo, Vilko se nekim čudom stvori između njih dvoje te preuzme uzde. U zapregu se vratiše i svi Djedičini psi.

– Zahvaljujem što ste mi zazvali ime, jer da niste, tko zna što bi bilo! Ja ću upravljati zapregom, a vi bacajte darove u dimnjake! I mogu reći, baš ste skladan par!

Viktor pogleda Saru pa reče:

– To ćemo još vidjeti! O tome ja odlučujem!

– A što ako promašimo koji dimnjak? – upita Sara zabrinuto.

Vilenjak se na to nasmiješi te reče:

– Ne boj se, tko ima dječje srce, taj cilja nepogrešivo!

I tako se na Badnjak te godine netko posvuda iskupio za nešto. Viktor je shvatio koliko zadovoljstva i sreće može pružiti nesebičnost, a Sara je prestala biti svakom loncu poklopac. Duboko u sebi oboje su znali da su i sami za dar dobili nešto najvrjednije, a stari Djedica se vratio svome domu na dalekom Sjeveru, uživati uz pucketanje vatrice sa svojom Bakom. Te godine Gospodnje 1911. bijaše jedan od najljepših bijelih Božića otkad je vijeka vjekova.

POEZIJA

BOŽICA JELUŠIĆ

Iz praznine, iz dubine

Jednostavan život

Kus palente, bravetine, zelenjava, malo šuga.
Neka bude sve na stolu, da nas zaobiđe tuga.
Čavli, čekić, dječje ruke i visoka građevina:
O, djetinjstvo jedno lijepo, čistoća i zavjetrina!

Prošlosti i sadašnjosti na prstima se prikrađaš.
Ništa duh ti ne uzburka, jer sva bitna znanja znadeš.
Kako nam miriše podrum, kako šuška stari tavan.
Najbolje je kad se živi život tih i jednostavan.

Neispečeni kolač / The cake not baken

(po R. Frostu)

Račvala se staza usred šume žute,
Al' tvrdoglavo ja ne birah pute.
Što da tu trčim, da se trudim zbilja,
Kad svatko žudi dohrlit' do cilja?
Počinut valja usred mirne luke,
Od potrage ću svoje dići ruke,
Stojeć' ko Pilat, pun jeda i muke.

Valja li išta?

Ljepote treba! Obasjanja! Svjetla!
Velikih djela ostaje sve manje.
Mrmori lava na dnu Popokatepetla,
Obećava nam žar i usijanje.

A ipak nad svim zvuk pitanja stoji:
Golijat svijetom hoda, zao, rutav.
Uman se čovjek svoje sjene boji,
Liriku srca zna vrabac cvrkutav.

Duh vremena nam mlijeko ukiseli:
Gdje god okreneš, stoji nešto kvarno.
I kako da te ljepota veseli,
Kad sve što voliš, biva marginalno.

Valja li išta, što živ čovjek može?
Čiji će kamen letjeti iz pračke?
Na mjestu mračnu šišmiši se množe,
I svijet sa stropa motre – naopačke!

Proljetna šuma, rastanak

Za ostavljanje drugo, molim te, biraj šumu.

Ja kamenčića nemam i vratiti se neću.

Uzmi visoku jelu za gizdavu hanumu,

Meni koraljušu zadnju upali kao svijeću.

Mahovina je pazuh, gljive su bradavice.

Neki karnalni miris povlači se po kori.

Zjenice ima šuma i sjenom risano lice,

Na lakat kad se nasloni i koljena otvori.

Encijan tiho zvoni: dan u kadencama plavim.

Izdrže stabla na vjetru urlik i nasrnuće.

Nema cipela tvojih, da u njih stopala stavim,

Kao u polusnu idem u vrijeme bezbuduće.

Ceduljicu sa željom u ruci nemirno stišćem.

Drhture oko mene raznobojni fraktali.

Sestrinstvo naše sve će prekriti tamnim lišćem.

Ostavi me u šumi, šumu u meni zapali.

Opet trava

Opet trava, ljuljačka od ljulja.
Prženica i majčine suze.
Gdje su prošle dugovlase Muze,
Gušter, zmija, sivkasta smukulja.

Savršenstvo paukove mreže.
Stolnjak, prebor, lanene ponjave.
Petoprsta, kampanule plave,
Grahorica što se s lanom sveže.

Miluje me perasto kovilje,
Trandovilje gizdav pokrov složi.
Kad izbrojim madeže na koži,
Što bih više voljela, no bilje?

Tri su kosa k'o tri mušketira,
Čvorak-pastor kraj grmlja vrluda.
Tvoje oči, posipane svuda,
Ne daju mi tratinasta mira.

Livada je, kažu, trula svila;
Tvrđi ljudi, svi vazda u pravu.
Pokosit mi valja svu tu travu.
Tanka sjenko, kud si prolazila.*

---

* Lucian, blaga parafraza

U sjeni žitnoga polja

Kruh od ukradenih riječi i od kišne sintakse:
Sama sa sobom ga jedem, miješajući sa slinom.
Ne zanosim se više slavom ni veličinom,
Samo me nevolje stižu i brige profilakse.

Kruh uznički i brodski ili kruh vigilanta:
Pepeljugi za tijesto grlice biraju zrnje.
Onaj što pjesme piše, noću hodi kroz trnje,
A tkivo teksta se para i bježi mu poanta.

Ne bih ponovila ništa, to se tek tako kaže.
Možda bih slijedila plam, što k ljubavi vrluda.
Haljine pokorničke, haljine dvorskih luda,
Gdje na sajmu taštine pjesnik svoj habit izlaže.

Dugo je trajalo sve to: dionice praznine.
Kaput od nesanice, sirkova grebljiva četka.
Bijahu oko mene sve te stvari s početka:
Voda, pijesak i vjetar, oblici pustoline.

A javljala se na dnu slike ideja spasa:
Tako malo za mene trebalo da učiniš.
Valjalo je, dok mrtva trka ulazi u finiš,
U sve te prazne sate utkati sjenu tvog glasa.

Povijest bolesti, Ana i Amadeo*

Kad su se ono Ana i Amadeo sreli,
Negdje na žalu ili pod mostom ili tornjem,
Zanijemio je žamor u strogom carstvu gornjem:
Anđeli bi im s usana zrele kupine jeli.

On gori poput baklje ognjem tuberkuloze,
Ona je krivonosa, ljeskava kao vidra.
Tko se u nju zaljubi, ostaje namah bez sidra,
Na židovsku je svadbu noćni orlovi nose.

Ništa od kista i špahtle, već suha igla, dabome.
On je grebe na srebru, tetovira na kožu.
Ljubavne su im noći hod po golome nožu,
Tude joj stihove muca, koji njoj srce slome.

U Rusiju se Ana vraća u klimavom vlaku;
Kažu joj da je mrtav. U njoj gasnu gejziri.
Siroti naš Gumiljov i svi ti mušketiri.
Tko li je disati mogao u onom njihovom zraku?

---

* A. Ahmatova i Modigliani

Draco, oleografija

Meni se činilo samo da bih ti mogla reći
Koliko ženske tuge ima u svakom zrenju.
I to, da svaki poraz ne vodi k pomirenju,
Već da bi voda života iz mene mogla isteći.

A titralo je polje, k'o da se razlijeva nafta,
I bješe mi žao kućice odlutaloga puža.
Kako te svaka sklonost do kože razoruža,
Dok okolo hajdina cvate, isprana plahta.

Pomislih da se nisam vinula previsoko,
Da ćeš mi dati vjetra, zamaha i elana.
Da će za okasnjele ludosti biti dana,
U vlažnoj povijesti srca, dugoj k'o Orinoko.

Meni se činilo samo da o ljubavi zborim,
Skupljajuć rasuto perje od krila odsječena.
Prigrlih svoga Zmaja, oštricom probodena,
I pođoh onim poljem, vičući: "Gorim, gorim!"

Ždral od nesalice

To uvijek s jeseni dođe, da izgubljeno vraćaš,
I svoje teško znanje za male milosti predaš.
Ždrala od nesalice u prostor magle ispraćaš,
Kroz zahukano okno idilu doma gledaš.

Hoćemo li se opet sresti, kad prođu tuge?
Ja ne bih da mi svijeću drže ledeni sveci.
Zaboravi me kao kofer kraj noćne pruge,
I da smo plamen bili, jednostavno poreci.

Razgovor jesenjih boja: šušlave žute afixe.
Ti si asirsko pismo, ja egipatski svitak.
Možda se naša povijest u sazviježđima piše;
Šaman je s kože skida, predviđajuć boljitak.

Očima raširenim pretražujem ti sjenu.
Natkrilile su vrane suho i umorno polje.
Znam da je sve već bilo, u nekom predvremenu,
Sve desilo se negdje i prošlo, mimo volje.

Eterična gospa od septembra

Po šumskoj je znaš adresi,
S kišobranom boje rđe.
Svu ljepotu što je resi,
Toči kap iz stijene tvrđe.

Naš beskvasni kruh je zbilja,
No, njoj svaka mrva vrijedi.
Ona k višoj sreći cilja,
Eteričnu svjetlost slijedi.

Neće ruže, neće rosu.
Stablo grli k'o svoj svoga.
Skriva vjeru u svom prosu,
Čeka mitskog jednoroga.

Nevidljiv je leptir prati,
Smrtno odan svome cvijetu.
Sve što o njoj trebaš znati,
Jest da postoji na svijetu.

Monet u ružičnjaku

Na kraju svake priče preostaju ruže.
Daješ im srž svojih dana, prste miline.
Premda se one samo sa svojim druže,
A ljude vide kao kvrgave izrasline.

Biva ti s večeri žao u postelju leći,
I ne vidjeti blistav Mjesečev kvadrant.
Ruža se s ružom grli, strast tamjanecí,
Orgija mirisa traje: najljepši zemni razvrat.

Ujutro opet na trijemu: pecivo prhko.
Njihov se pozlaćeni pelud trusi na staze.
I da ti samo jedna dade središte krhko,
Umrijeti žalio ne bi usred ekstaze.

Iznjedri grm u cvatu san izvan mrzovolje.
Tako na štap oslonjen, protapkaš krugom.
Shvativši da te u nebo dizala, rušila dolje,
Ta smrtonosna ljepota, namijenjena drugom.

Scherzo (4)

Čekam nekog tko mi nosi dobre vijesti.
Da me perom gladi, da bude moj šaman.
Tu planinu briga nekud da premjesti,
I da žar u srcu ne zgasne utaman.

U jesenjoj vlazi ugarak paluca,
Dok konjici hitrih ja se s puta sklanjam.
Na kornjačin oklop kiša mantre kuca:
Čekam dobre vijesti, sve drugo poklanjam.

ZVONIMIR GROZDIĆ

Ti

gledaš kako izmaglica guta otoke
kako s jeseni hlape u nepoznato
i nestaju.
ako se ne pojave do sutra, progovoriš tiho,
poći ću im ususret, možda tamo
pronađem zavičaj.
umjesto odgovora uzdahnem i palim pljugu.
kažu da elegije još uvijek plove Crnim morem,
ali ja nisam Ovidije da molim za oprost.

zavičaj je jezik kojim te budim,
tepam ti i šapućem, pričam prljavo dok
vodimo ljubav na javnom mjestu.
jezik kojim dajem i uzimam, otuđujem te njime,
pa te vraćam kući.

ne razumiješ me!

postali smo pijavice u zaljevu, sisajući vlastitu
prazninu prožetu
sjajnim citatima s društvenih mreža.

ne budi poput mene!
kaotična kao
europska povijest!
kut pod kojim te volim toliko je oštar
da bi te mogao ozlijediti.
oružje sam za masovno iskupljenje.
ukradi mi višak prepotencije,
ukrasi je osmijehom komičara iz
starih francuskih filmova i glasno opsuj
jer
ti si moj zavičaj
ti si moj svijet.

SANJA DOMENUŠ

Disanje

izgleda kako smo preko noći
zaboravili pravilno disati
iako dišemo na nos
kad možemo
ili na usta kad nam je nos začepljen
iskašljavamo suvišne ostatke iz pluća
kao mačka
grumen dlake
pljujemo ih uokolo
po ulici i travi
zapravo nismo mi zaboravili disati
više nas je strah
udahnuti nešto uznemirujuće
ispuniti alveole zastrašujućim spoznajama
upropastiti si život
zrak izgleda kao uvijek
onako na prvu
ali nije isti
drukčiji je
od onoga kakav je bio prije
kakvog ga se sjećamo
iz djetinjstva
tad smo disali punim plućima
sad dišemo plitko i oprezno

nije se lako ponovno vratiti disanju
trebamo naučiti raditi to kako treba
zato niču radionice i tečajevi
na svakom uglu
skupo ih plaćamo
učimo tehnike i mukotrpno vježbamo
samo da bi udahnuli na nos i izdahnuli na usta
prihvatili disanje kao nešto prirodno
nije lako
sjetiti se da ono počinje
pri rođenju
posve uobičajeno
kasnije shvatimo da
zrak koji udišemo više nije naš
ali što možemo
ovisni smo o zraku
osobito sad kad je onih koji dišu sve više
a zraka sve manje
moramo se boriti za njega
svim raspoloživim sredstvima
paziti da nas netko ne preduhitri
i ponudi više od nas
nekad smo mislili da će zrak trajati vječno
bili uvjereni da je barem on besmrtn
sad shvaćamo da nije

Ljudi znaju prepoznati smrt

ljudi prepoznaju smrt
čim se pojavi
toliko puta su je već vidjeli
na slikama starih majstora
da ne mogu pogriješiti
zamijeniti je s nekim drugim
prepoznaju njen kostur
i naoštrenu kosu
koju drži u ruci
znaju
smrt je dešnjak
i ima bijele zube
bez ijednog karijesa
ne smrdi joj iz usta
i nema skoliozu
ona brine
o svom zdravlju
kako bi što duže živjela
i pomogla drugima umrijeti
svi su unaprijed osuđeni
na to
zato ona radi non-stop
bez pauze
bez godišnjeg odmora
nije ni čudo što je toliko
euforična

gdje smrt prođe
ljudi više ne rastu
tko čezne za postojanjem
smrt ga razuvjeri
život je propala stvar
kad napokon umreš
zemlja je svima dostupna
za razumnu cijenu
ako ti smeta trava
kopaš dublje
nismo svi vegetarijanci
nismo jednaki rođeni
o smrti govore svašta
ogovaraju je na sva usta
kao da je zlonamjerna
i zločesta
pa ubija ljude namjerno
ali nije takva
za razliku od ljudi
ona životu prilazi
oprezno
na vrata uvijek pokuca
i na kraju
dobro razmisli
prije nego uđe

Groblje slonova

naša susjeda Marička došla je iz Bosne
 sa svojim sinom Berom
 ovdje nije imala nikog, samo nas susjede
 sjećam se da nas je stalno zvala na kavu, pravu tursku
 kakvu je pravila njena baka
 Marička je bila krupna žena
 sjedila je na širokoj fotelji
 cijelu je ispunila svojim tijelom
 u svilenom kućnom ogrtaču s cvjetićima
 smijala se onako od srca, puno pušila,
 još više psovala i onda se kroz smijeh ispričavala
 njen Bero se nije oženio, a umro je prije nje
 dugo ga je oplakivala, zbog tog još više pušila
 ostavila je stan nekome
 tko ju je dao pokopati s njenim sinom
 bila joj je to posljednja želja
 da bude sa svojim Berom
 na sprovodu su bili susjedi i svećenik
 koji nije spominjao koliko je psovala
 samo se dotaknuo njene tople i dobre bosanske duše
 nakon godina i godina neplaćanja, njihove kosti su
 prebacili u zajedničku grobnicu
 a grob ponovno prodali
 sad joj tamo palimo svijeće
 pred tom zajedničkom grobnicom
 moji roditelji i ja, jedini susjedi koji su joj preostali
 bila bi nesretna da zna da je u grobu bez imena
 sa svim drugim nepoznatim kostima
 kad joj zapalim svijeću i pomolim se
 šapnem joj tiho:
 ne brini, Marička, osvrni se oko sebe
 sve što vidiš obično je groblje slonova
 na kojem ćemo svi završiti
 tu vladaju drugi zakoni, koje posve ne razumijemo
 a ti, draga moja, sjediš usred te hrpe kostiju
 na svojoj fotelji
 kao njihov počasni član

JOSO ŽIVKOVIĆ-SOJA

Godine u tijelu

Godine u tijelu

Godine se tiskaju
u tijelu.
Sve je manje mjesta
u mozgu.

Znanje i mudrost
zajedno s tijelom žute.
Ne traže ništa više,
samo zemlju ćute.

Umorne oči

Oči umorne ptice
u krilima nose zemlju.

Nije teret u olovu povijesti.

Oči u podnebesju
ne vide boju.

Zraka

Ranim jutrom
kroz razbijeno okno
zraka je pala na pod.

Ćuteći pustinju u sobi
rekla je:
nije dobro iza brave
u dvorište gledati.

Mrak

Večer je pokorila sunce,
pale se luči za plitke
žudi.
Zemlja i život sopću
u komi.

Neki su na kraju puta.
Mnoge duše ne znaju
kamo,
dok ne svane.

Mrak se brzo umori.
Traži ljude i sunce
da mu pokažu put.

Nedočekana radost

Svaki dan
sanjam toplinu,
često pepelim glavu.

Kad osjetim
prah na tjemenu,
rove mi trnci u tijelu.

Nijedna radost
nije dozrela
u pepelu.

Tragovi buđenja

Nebo je nisko i gusto,
u zvijezdama se stislo.

Mjesec, vladar u noći,
spustio se bliže zemlji.

Jutro u bolovima
riše tragove buđenja.

Ne miriše rosa.
Nitko ne pjeva.

SILVANA MARIJANOVIĆ

Vrelo

Prije proroka

I desila se pjesma
takvom žestinom i lakoćom
kao kad probije vrelo

Hind Bint al Khus i njene drugarice
propjevale su u pustinji
plašeći se da ne polude od samoće
i češalj i ukosnice
u njihovim rukama
pretvarale su se u ubojito oruđe

Mameći zmije
otvarali su se nježni cvjetovi
divljega nara
pod svilenim im suknjama

Ne misleći na suce
na strašnu kaznu i stid
dozivale su
Po pustinjskom nebu
blještave munje
ispisivale su sure

Kajal

Indijci vjeruju da kajal štiti od sunca i uroka
moj je iz Maroka
poklon od Abdulaha
iz plemena Berbera,
dragog prijatelja,
što ispusti dušu na ulicama Osla,
prekinulo ga, dok je čistio norveško smeće

Meni je Abdulah otkrio
tajnu njegovog plemena,
rekavši da žene Berbera
stavljaju kajal u oči
zbog blistavih
i bijelih zuba

Dugo je sakupljao novac i papire
za hodžinu kćer
kad je došla u Heidelberg
bi joj svega malo i brzo se vratila u svoj svijet

Abdulah me posjeti svako jutro
dok stavljam crni prah u oči
sretnem njegov dobri, vlažni pogled
u ogledalu
i kao da me upozorava,
da vrijeme je, da i ja
pakiram kofere
inače mi ni crni prah neće pomoći

Suvenir iz Kopenhagena

U jednom baru u Kristijaniji
interijer, ispunjen
lebdećim predmetima,
kao plastelin
u dječjim rukama,
mjenjali su oblik i boju.

Tu sam
pomislila
na krupnu, crnu maslinu
na sjajnoj
zategnutoj joj opni.

Kao u ogledalu
šepurio se Mjesec.

Oglas

Iz jutrošnjih novina:
Tražim stan s balkonom,
makar malim kao kutija šibica,
da gleda na istok ili jug,
zbog jednog stabla limuna

Tako je mislila Danica Kukjel

Danica Kukjel je priznala svom sinu
da ga je dojila mlijekom pomiješanim sa suzama
sinu se plakalo kad je to čuo
ali nije imao vremena, gledao je u telefon
silazeći niz stepenište

Nije vjerovala da vrijedi još jednom obući cipele i izaći iz stana
Danica je ostala sama,
a napolju se dešavalo neko rominjavo ljeto
na trgu, blizu njenog stana
svirali su amaterski bendovi,
preglasni i bez dara

Ni Danica nije imala dara
sve što je izlazilo pri udaru njenih jagodica po tastaturi
nije nimalo sličilo na neku stvarnu
obožavanu literaturu

Ipak, zvijer koja se slobodno kretala po sobama njenog stana
krepavala je polako od sitnog otrova riječi

Bio je dan Ognjene Marije

U oknu prozora treperio je platan

Oh, mislila je,
svi ti šefovi, proračunati muževi,
zli nastavnici, nezahvalni sinovi

Lađu, lađu, za otploviti daleko
kraljevstvo za lađu
ali,
nema nama ženama Itake
muškarci ne čekaju

Milovala je tanke latice vlastite kože
vrane su vriskale u gustom zelenilu

Neki stari računi

Lišće lovora krasi Euripida glavu,
a niko da se zapita,
koja od muza devet šapnu mu,
da Medeji u ruke stavi kamu

Vi ne znate od istine niti tračka,
jer knjige se vaše u regalima samo praše,
istina je da bijesni građani Korinta,
Medejine dječake kamenovaše

Iako je tragedija tako slavna,
magija unuke Heliosa kao kama,
podere svaki stih pjesnika ženomrscu,
iz koga onda isteče, samo taštine salva

Par zrna šipka

“Damaskus je sestra Rima”,
ponosan je dok priča o svom gradu
dok u lepinju umotava falafel, halumi,
par zrna šipka i listiće nane
klizam glavom kao da poznajem
sve te trgove, muzeje, parkove i hamame
što ih priziva kao duhove

mogla bih da dodam jedan most, par džamija i jedno groblje
ali, zamolim ga za samo još par zrna šipka

Zrna šipka,
naši mediteranski zubi,
davno poispadali

Prijatelju

Šaljem ti razglednicu sa pozdravima iz Njemačke,
na kojoj se lijepo vide kontejneri,
uvijek uredno poredani,
sveto trojstvo:
žuti za plastiku,
plavi za papir,
sivi za ostalo

Moj novi stan je prostran i svijetao,
sa istočne strane ujutro me bude vrane,
sa južne, ako zaspem popodne, papagaji

Inače stihija,
stih i ja,
Vaskov
Popin

Azer

U srcu mog grada, tvoj sokak,
minaret, naše vertikalne strasti
haustori
sad srušenog bulevara
fasade što šute o nama,
koliko pijeska je ostalo još u satu?
Prinosiš mi lavor s vodom
da operem moje
Pontija Pilata ruke

Tresni tu vodu u avliju!
Ni žedne mačke ne bi je
takle

(Heidelebrg, 2022.)

Bezdan

Zmija, vijuga zelenim ledom,
vodom u koju sam skočila,
pogođena metkom prve strasti.
Otac je tu gubio na pokeru,
bacao je karte na vrelu zemlju i pazio na me.
Adže je buljio u vodu
prije nego bi zagazio u nju, da
napuni bidon.
Nema ih više.

Presvlačite se, zmije!
Zavucite mi se pod haljinu, skakavci biblijski!

Gore na kamenu, svetac
sam,
nekakav oltar
i odviše ružan spomenik
dječaku što ispusti dušu u vodi
u kojoj sam ja treperila.

Što da kažem toj djevojci
u plavom adidas kostimu?
Eno je, zagrizla u smokvu,
ne zna da je u raj.

ADOLF POLEGUBIĆ

U Hamburgu

ovdje je i najljepši dan kišovit
i ružin cvijet maglom ovijen
osmijeh je poput
dragog kamena
teško ga je pronaći
kao i put do odredišta

previše je ovdje vode
nadire sa svih strana
poput mnoštva brodova u velikoj luci
teško je ovdje pustiti korijenje

maslina raste na jugu
u škrtoj zemlji
i toplini sunca
poput srca
koje put do srca pronade

Tu blizu srca

što li je pozlaćeni
brončani reljef
velike kneginje Alise
i kamena lica djevojaka
koje ga čuvaju
od zaborava
na izazovnom obelisku
u Darmstadt

što li je
sva raskoš mrtvih gradova dalekih
i šuma na nepreglednim prostranstvima

što li je sve bogatstvo
bez sadržaja
u hladnim rukama

blizu je samo ono
što je blizu srca

poput očiju tvojih, Ana
u beskonačnom trajanju

Sjeti se

Ana, sjeti se u ovaj dan

jutro je iznad sela tvog
i blaga svjetlost obasjava pute

a tebe već dugo nema u zavičaju
i glasa tvoga
na umornim poljima

nekoć si mogla
dohvatiti i najdalju zvijezdu
i čuti zvukove iz daljine

Ana, sjeti se u ovaj dan

još je toplo
u hladnoj kući
podno brijega

tu gdje zornice
najavljuju Božić

DOMAĆA BESEDA

BOŽICA BRKAN

Meblin

Gda je Anka očla Bogu na račun, jesem se najprvo rasplakala. Jesem bome. Pak bi ti i za pesa bilo žal da si ž nem tulke leta tak blizu kej ja ž nu, ne prek plota, neg prek ceste. Očli smo i na sprevod, a gda smo išli domom, moj me je bome i nasmejaj pitajuč me kej si mislim kej je buju deli na spomenik, morti slikicu z našem regalčekom.

– A kej se Anka i ti ne spominate? – sem se setila kak me pita onomad trejta suseda.

– Neče se ona zdenu spominati... – velim, a ona se čudi:

– Pak nesi ni z sestru bila dobra tak kak z tobu, a ona se baš nema z ludmi.

– A takva je.

Nu je moj još nekak i pretrpel radi mene, al nejnoga nikak ne mogel. Niš, kej su se obedva priženili, ove k meni, a one k ne. Prek poceka v hižu ne bi on nemu dal da se nega pitalo, al, kej buš, nemreš susedu zapreti ni lesu, ni kapiju. I pokumili smo se. I čeri su nam se isto jeno leto zrodile i zajeno su išle v školu i kej buš.

– Al' zakej se ne spominate? – pita ona pak.

Nes bome znala kej bi je povedati.

Pripovedalo se je, a niko tomu ne puno veruval, dogda Anka ne došla k nam po, kak je rekla, jake važne stvari. A nam su baš dopelali meblim za onu još jenu praznu sobu v hiže. Nesmo prede imeli čas, kak se to veli, gda nemaš penez. A i to smo kupili na najdukše kej se moglo rastegnuti. Na *akcije*, prek *kataloga*, se lepo složeno v škatula, kej su i same tak lepe da ti je je šteta hititi. Deske i deskice i puno kojekakve šarafov i vuz, to ti pošeleju sliku da nemreš krivo zašarafiti. Moreju ti i oni, ak platiš.

Rekla je Anka da nam bu mam povedala da je potlam ne bi zamerili. Moremo je reči i da i ne, kak god bumo šteli. Da se prede neg z nami ne spominala ni z svojemi doma, ne zna ni kej bi je nejni rekli. Morti i da sem bedasta, je rekla. Valda smo već imeli čuti da niova Zlatica za dečka ima sina od onoga kej je negda bil precednik opčine, jeno dva-tri put. I on bi štel dojt i z svojemi, da bi se starci spoznali, da vidiju je li bi se oni mogli zeti. Morti buju, a morti i ne buju, kej čovek more znati, je rekla. A znamo kak je pri ne doma, sirotina kak smo si i sami. Hiža je kakva je, imaju de biti, al' si, kej bi čovek rekel, če im ko dojde, poprav nema de ni sest. Pak si je mislila, kak je vidla da su nam baš dovezli te meblin kej ga je zdenu gledela v nekakve knige i, da si moreju, bi

si ga i ona bome zebrala, je l bi jim šteli posuditi meblin. Samo za tu subotu. Čim gosti prejdeju, mam buju nam ga vrnuli. Ne bi mi z tem imeli nikakvoga posla.

– Tak i tak ga još nesmo ni raspakerali... – rekla sem svojemu. Kakov je, mam si je mislil da smo se nas dve se več dogovorile.

– Pa kej vi ste, žene, poludele? Sem videl da se posudiva kladivec, cukor, ulje, al' nes nigla videl da bi neko meblin posuđival. Stol, klupu, štokrlin još kak tak, če baš sfali gda je hiža puna ludi za svadbu, krstitke jel za karmine, al' celi meblin...

Sem rekla Anke naj ona ide doma, da se i mi doma najprvo moramo pospominiti.

Nikak ne štela otiti, neg je rekla da vidi da moj nema cajta za šarafiti meblin, a da je nejni siromak ionak bez posla i da je za to spreten, da bi nam ionak priskočil če bi ga popitali, a sigorno bi, pak se zajeno delamo...

Gda je negda nanegda komej otišla, sem svojemu rekla kak mu Anka bome lepo govori. Dva-tri dana smo se bome pogađali i bi se mi pogađali još, da je bilo gda. Anka je saki dan dohađala popitavat jel ima kej novo.

– Niš meblinu ne, da ne misliš. – mi je šeptala Anka. – Ludi su se setili da bi došli, nemremo reči da naj ne dojdeju, a nemamo tulko cajta da bi naručili i čekali da nam dopelaju meblin. I sama znaš kulko ste ga vi čekali. Mi bi si ionak kupili nekej jeftinešega, tulko da je, da ne prazno.

Ja sem svojemu prenašala kej mi Anka govori. Mi se smilela. Onda je moj, mi se čini v petek, rekel da naj vrag jebe i ne i meblin, nam ne sila dan jel dva pričekati kej smo petnajst let zajnu sobu imeli za špajzu.

Odesli su škatule v mraku, da je baš drugi susedi ne glediju, ne moraju si znati. Najvekše škatule odvezli su na trkaču. Celu su noč svetili i šarafili. Anka me je vjutre tobož na kavu pozvala, a da bi vidla kak jim naš meblin lepo paše.

Pod jobluk do ceste su deli kauč, trosed kej se razvleče kej klup rasklapača, a z sake strane po fotelju i sredi mali stol, tam malo dale stol visoki za jesti, isto za razleči, z šest stolcov i postrane regalček de si metneš televizor. Gda sem mu to povedala, moj mi je mam rekel da kej bi jim štela morti i televizor odnesti.

Ne znam kej bi mi rekel da sem mu povedala da sem se setila i no-voga tepiha, kej sem ga pripasala vuz meblštof, z cveteki, a, sem mislila, gda sem več kupila firange na šipkovače, samo i to sporubim, da jim v sobu ne glediju baš z ceste. Imela sem v jormaru i matrijal za koperdeku i za vankušeke, naj se i ne šari. Sem je i to skrojila, spošila.

Dopodne smo se lepo priflancale. Ne tulko zajnu, neg sem tu niovu malu držala na krstu. I onda sem obedvem još i po suknu zešila: imela sem reslov kej sem je kupuvala na kile, a imela sem i mašinu, pa kej ne bi?

I došli su snuboki, sredi mosta su auto navezli, poprav lepi veliki. Sem svojemu rekla kak ne buju susedi zaboraveli kak smo jim priskočili i gda im dete ode tak dobro zamuč.

– Aaaa! – samo je zabrundal.

Vjutre je Anka k mene došla na kavu i rekla naj des ne kuvam, naj si lepo dojdemo na obed. Ostalo je od snočka, sega je nakuvala. Bome i je: i kuvanoga i pečenoga, i mesa i juve i šalate i kolačev, če i ne bila vu tom spretna. Lepo smo se najeli.

– K druge nedele smo pozvani k nem. – nam je rekla Anka. – Samo naj se deca zemeju... Voliju se, ona nega i više neg on nu. I veliju da niš ne treba kupovati, naj se samo povenčaju. Imaju sega, a nemaju nikoga neg nega, već su stari i šteli bi nuke. Vidi jim se naša čer lepa i dobra...

Nesu zato mam vrnuli mebl. Niš Anka ne rekla, nesem ni ja, al sem si mislila: pa kej, buju, nebu meblim nikam pobegel.

Onda je rekla da prijateli pak buju došli. I da bi najbolje bilo da si mi naručimo novi meblin, nam ne sila, a nem je, ko bi si mislil da se peju mam zaručivat i mam ženit. A onda je zgledele da se ide k tomu da bu skorom i svadba. I meblin poprav nikak i nikak vrnuti.

Sem rekla Anke da zna kakov je moj da bi, kak je da je, bilo najbolje da meblin prevezu nazaj.

– Kej misliš da ti ga nemo vrnuli? – se je Anka nasmejala. I kej sem je mogla na to povedati? Onda je, gda su već jeno dva-tri put dečko i negvi bili pri ne, a ovi pri ne, rekla kak bu svadba brzo, da je već se dogovoreno. I če bi još koji dan...

– A kej imamo čekati? Kej za poštejne ne bilo dost!? – ne se moj mogel naprečuditi. – Da si mi kupimo novi meblin, a nem ostavimo one? Nesu si valda mislili da bumo otplačivali i te i one!? Nes ni ja banka...

– Nekej je rekla Anka da bi nam, če očemo, svinče zranili...

– Pa za te ti meblin ne dost ni prasica z pajceki, ni celi niov svinec! – srdil se je moj – Da ne mislila da bi jim mi, kej kumi, meblin pod dare ostavili!? Kej bi tekak rekel da je znal da nas očuju još jemput pokumiti za ženidbu. Ne brez dobrog računa.

A gda sem, ne mi to baš bilo lepo, Anke rekla da bi trebalo meblin sejeno dovesti nazaj, mi je rekla da kej bi mi šteli, da ionak ne naš kej ga još nesmo otplatili. Moj je naviral name, nesmo se jemput posvadili, neče i neče čuti za niš drugo nego oče meblin domom. Anka je rekla da gda je tak, naj si onda te škart sami nosimo.

Moj je kej pobedastel. Ne dal ni mene da idem ž nem, sam je sredi beloga dana zel traktor i prikolicu i najjemput prevezel celu sobu. Kej da prevaža dare. Kak mu se je samo dalo paliti ferguson za iti prek ceste sim i tam, z jenoga dvorišča v drugo!?

– Kej su ti rekli? – sem ga dočekala.

– Niš! Kej bi rekli!? Anka mi je snela firange na karniše. Samo sem ju pital de su škatule.

– I škatule si dovezel domom? – nesem mogla neg se nasmejati, al' tak da me moj ne vidi.

– Da ne košta kulko košta, najrajše bi se zapalil da ga ni ne gledim.

– Naj biti bedast, meblin kej meblin, kištra kej kištra.

Soba nam je potle tulke leta kak smo hižu naredili puna i čistom lepa. Namešćena. Al gda god sednem da bi gledela vesti jel film, setim se da su i oni već tak sedeli, a gda bi jeli, da su i oni tak sedeli. Kej da je z druge ruke.

I setim se kak smo se negda Anka i ja spominale prek ceste, ona z svojega, a ja z svojega jobluka jel prek lese. Sad samo pogledim prek firangi. Negda je znala, kak bi moj rekel, prek jobluka na pola dana ciceke obesiti i gledeti ko ide po ceste, a sad ni na dvorišču v lad ne sedne. Da me ne bi vidla, valda.

Kak je moj odvezel meblin, mam se ne štela z nami, ni z menu spominati. Nesu nas ni na kavu, ni na svadbu zvali, a kamoli da bi nas, kak su šteli, pokumili. Ja sem kumice novce poslala z poštu, ni fala mi ne odvrnula.

Ne dugo ni trajalo kak je kumička prešla zamuž, nesmo ni meblin dospeli otplatiti, vrnula se je domom. Imela sem čuti da Anka govori da smo mi krivi kej su im se deca razišla. Imela bi je bogme na to kej za reči, bome bi me imela kej za čuti. Da se oče prespomenuti. Ne bum ni ja ne reč prva pregovorila, nesem ja od ne zašutela. Pa kej se boji da bumo okolo pripovedali? Takvu sramotu!? Ne bome našu! Pak nesmo dare vozili. Ne meni tulko do spominajna, neg da mi je samo znati kej su zetu onda povedali kej su z meblinom.

priženiti se – priženiti se, oženiti se u ženinu kuću; *poceg, prek poceka* – kućni prag; *kapija* – dvorišna vrata; *pokumiti se* – uzeti koga za kuma; *meblin* – namještaj, pokućstvo; *škatula* – kutija; *raspakerati* – raspakirati; *popitavati* – zapitkivati; *šeptati* – šaptati; *klupa rasklapača* – starinska klupa koja se mogla pretvoriti, rasklopiti u ležaj; *regalček* – komodica, regalčić, *stalažica*; *lajdlin meblštof* – deblji materijal kojim se presvlačio namještaj; *firange na šipkovače* – zavjese s motivom ruža; *koperdeka* – ukrasni prekrivač za postelju; *vankušek* – jastučić; *spošiti* – sašiti; *priflancati* – pripasati; *zabrundati* – promrmljati nerazumljivo basom; *k nedele* – u nedjelju, za nedjelju; *nuk* – unuk; *navirati* – navaljivati; *pobedasteti* – poludjeti; *kištra* – kutija, drvena kutija; *namešćen* – namješćen; *prespomenuti se* – progovoriti s kim, početi s kim razgovarati

RADOVAN TOLJANIĆ

Šoto škurih černik

Šoto škurih černik

Ne fugaj. Samol pomalo,
pomalo se zvisoka pošujaj.

Na uskon putu
šoto škurih černik,
prije nego sence pride ven,
čekaju te kraji.

Ne boj se i ne fugaj.
Samol pomalo,
pomalo se z neba pošujaj,
zvezdo Danice.

More gelboko

Ivanu Kumbatoviću

Nacrtajte mene,
dokla gjedan
va to more gelboko...

Ozgora glavi mi udelajte
ono zlatno kolo
kako da sen svet,
dokla gjedan
va to more gelboko...

gelboko – duboko; *ozgora* – odozgo; *udelajte* – napravite

Veli petek va Verbniku

Veli petek.
Sve svitla pogasimo,
nagnjene šteriki puhnilimo,
želti Misec ze černun veletun pokrijmo.

Crikvi va Ruzariju i va korah,
po stišnjenih putičih,
po najužih verbenskih klančičih,
Božji plač odzvanja.
Uć mu se ne more.

Veli petek – Veliki petak; *nagnjene* – nagnute; *šteriki* – svijeće; *želti* – žuti; *ze černun* – s crnom; *veleta* – žensko svileno pokrivalo za glavu; *Ruzarij* – gotička kapela sv. Ruzarija koja se nalazi unutar župne crkve sv. Marije od Uznesenja u Vrbniku; *klančič* – uska uličica, najčešće između kuća ili suhozida

Kada tebe ni

Kada tebe ni
dani su najedenput siviji.
Zatvaran raspucane peršijani
kako da se nevera spravja,
da ne haban kada zdelga
počne magat i germit,
kada tebe ni.

Kada tebe ni
zbudin se rano pe gjedan
kako sence po delgon žalu
rasteže zlatni taped.
Polivan mažuranu na balkonu
i pušćan da me seko toliko
mlade zelene pera
na vele gerle i lobižu,
kada tebe ni.

peršijani – škure; *spravja* – sprema; *ne haban* – ne slušam; *magat* – sijevati; *zbudin se* – probudim se; *taped* – tepih; *lobižu* – ljube

Ternoružica

Spi. Spi. Ternoružica spi.
Va kući od brušenoga kamika,
va zelenoj mriži od viteza...
Na zlatnoj kuverti počiva,
vidin ju va tesneku
kako nikogare ne abadiva.

Seko toliko mladi ju kraj obajde.
Teške, starinske penduni
njoj je nabandal,
z belin rupčićen selzi je oterl,
zač sve je već znal.

Gerde su vrimena bili,
pe su pomalo i pasali,
ma ondat su se opeta z neba
škure dani kalali.
Ne zbudi se. Ne zbudi.
Zavavik spi.

mriži – mreži; *vitez* – vrsta ukrasne penjačice iz roda loze; *kuverta* – ukrasni prekrivač za krevet; *tesnek* – vrbnička ženska narodna nošnja; *ne abadiva* – ne primjećuje, ne obraća pozornost; *kraj* – kralj; *obajde* – obiđe, posjeti; *penduni* – naušnice; *nabandat* – istaknuti nešto, postaviti, izložiti neku stvar; *selzi* – suze; *oterl* – obrisao; *gerde* – ružne; *pasali* – prošli; *škure* – tamne, mračne; *kalali* – spustili

Kako krajica

Nadi

Agust je znenada prišel
i polne već kanpana,
polne kanpana...

Okolo zvonika mlade lastavice
verbensko kolo tancaju,
kolo tancaju...

Od narastežaj otvorene poneštri
mašoš mi kako krajica,
kako krajica.

krajica – kraljica; *znenada* – iznenada; *prišel* – došao; *kanpana* – zvon; *tancaju* – plešu; *narastežaj* – širom otvoreno, npr. širom otvorena vrata, prozori i sl.; *od poneštri* – s prozora

RAJKA JURDANA-ŠEPIĆ

Stori malo mesta

Stori malo mesta

... c'e sempre un nido nel mio cuor per te...

(Domenico Furno)

Stori malo mesta za me
lihno malo, jedan sled,
kako deca na bančiče
kad se stisnu prez besed.

Najdi malo mesta za me,
da se prsti provuču
va škujice od vremena,
morda tičuć se reču.

Jeno njazlo samo za me
kamo vaveki rad greš,
stori malo mesta za me
negder nutre
ako ćeš...

* * *

Ne moramo poč
a još manje prit
ne moramo moć
ne moramo bit
ne moramo niš
ča ti ne biš

A moremo
znaš
čuda tega

i dugo poč
i blizu prit
umet i moć
i lihno bit

morda ča još
videt
provat
nać i pobrat
sprotu dodat
zidat i ostat..

...morda još ča
ki će to znat

Alisa

*... još sam sretan što postojim
pišem pesme, zvezde brojim
još sam onaj isti vetropir.
(Đ. Balašević)*

Još moren rast
zavrujat vruju
pustit se past
va zečju škuju
još umen ukrast
meseću srebrni puti
javorike cveti žuti
tvojmu oku par minuti.

One vešće na lovile
ke se još nisu strudile
još me peju
na travicu
va maglicu
va lagnjicu
još me zovu
još poleću
preko oka do trbuha
va maglice
se do srha.

De revolutionibus orbium coelestium

Se cade il mondo allora ci spostiamo

Se cade il mondo sarà perché ti amo

(E. Ghinazzi, D. Pace)

duboka škurina

vedra dubina

škura vedrina

sama tišina

tiha samina

nebo za rast

za nutra past

meseca ni

črčak ne črči

ščurak ne šćuri

brčak ne brči

nagnjen...

Platonovo kolo

i mi

cel svet odzdola

život nan drži...

...ča ako se zmakne?

ruka mi je

lih kraj tvoje...

...ča ako te takne?

Istočno od raja

*...lepa mladost moja, saki dan na manje,
kako ona trava ka se v lete žanje,
ka se žanje ob letnjoj Ivanje.
(narodna)*

Osred polna
na bosu nogu
va visokoj trave
ni baš šegavo...

Mej rajpakli zašla
raj... pakal... prkatorij...
Ako ka kačketina moju petu špega,
će mi bit do edenskeh štorij

A ona druga od rajpakli j:
oćeš me... nećeš me... varaš me... ljubiš me...

Neku dobu pride se to
i to najedanput...
...škoda rožice rovinevat
za živjenje provevat.

Nogi su bose
trava visoka...
polne
tačas Ivanja
mac rajpakli za krunčicu
ivanjska sanja

* * *

ši se to sme reć
  napisat
  zijat
ši se to more premućat

ši se to sme mislet
  potrpet
ši se to sme rad imet

ši se to more potikat
  ši se to mora umet
  ši se to sme bit
ši se temu more smet
ši se od tega more umret
  ši se to sme živet

ši se to more pustit
  ćekat
  prez dihat
ši se toliko sme šekat

ši se to more pokvarit
  pa načinit
  ši se to more zet
  ši se to sme otet
  ši to more pasat
  ši se to more dat
  ši se to sme znat
i ako ne – ki će me fermat?

MARINA ČAPALIJA

Balota o' sunca

Balota o' sunca

Ohaja koralj sunca na počitku,
palucavi rep ognjenoga zmaja,
kurajen utka rusi lipost žitku.

U kras o' kraja pritaja se laja.
U arduri bal ankoranih brodi,
visoko jidru di sunce okraja.

Kakoli riba u more zahodi,
zaškuri vale i nebo progUCA.
Jur pristane sve u čin se nahodi.

Potone lešto balota o' sunca.

ohajat – obilaziti; *na počitku* – na zalazu; *palucav* – plameni; *kuraj* – hrabrost; *utak* – konac kojim se započinje tkanje; *rusit* – postajati crvenkast; *žitak* – život; *kras o' kraja* – obalna hrid; *pritajati se* – pritajiti se; *laja* – lađa, brod; *ardura* – svjetlucaње planktona ili jata riba u moru; *bal* – ples; *ankoran* – usidren; *jidrit* – jedriti; *okrajati* – kretati se nebom, ići prema zalazu; *kakoli* – kao; *zahoditi* – zalaziti; *zaškuriti* – zatamniti; *progucati* – progutati; *jur* – već; *nahoditi se* – nalaziti se; *lešto* – brzo; *balota* – kugla

O' cvitićih bilih

O' cvitićih bilih šaporila pismu,
zaiskrila karta u svitnjake sitne.
Kako bili snizi tancali po svemu,

topili se versi o' svitline čiste.
Krilila se radost u bokore mliči.
Uplitala vence od tih vitic svitle,

rikamala fjoret ča dnev skladon liči
dok u zlatu sunca blišču se kitice.
O' cvitićih mekih trepećale riči

u jazika skrinji tišćeć mendulice.

šaporit – šaptati; *karta* – papir; *svitnjaci* – krijesnice; *versi* – stihovi;
rikamat – vesti; *dnev* – dan; *blišćit* – svijetliti, ljeskati se; *trepećat* –
treperiti; *jazik* – jezik; *tišćat* – čuvati, držati; *mendulice* – malene
bajame

Tamo di Misec počije

Od riči (tlapnje) sprte tista misin:
od ugašenih dan meke korake.
Na kljuku u gori svitnjak obisin

i za duge noći zaminin krake.
Snatrin i ne spin čekajuć susvita
dok misal pribire o' sunca trake.

Prostin i pustin duši nek se skita
tamo di sve pristaje i počinje...
na vrhu oli na dnu moga svita –

na škini Buhaja Misec počije.

počije – počiva; *sprte* – velike plitke okrugle košare (nalik punome Mjesecu) u kojima se nekad *tvorilo* tijesto za masline i *činilo* ulje, a kad se upotrijebi izraz *sprta* misli se na nešto teško i preveliko da bi se moglo nositi; *kljuka* – prirodna kuka na grani; *svitnjak* – krijesnica; *krake* – kratke; *susvita* – smak svijeta; *o' sunca trake* – sunčeve zrake; *prostin* – oprostim; *škina* – leđa; Buhaj – toponim, najveći vrh na otoku Velom Drveniku

DAVOR GRGURIĆ

Tihe stihe

Oči od devojk

Tu so valda tie guatke doane brez brig,
k' da se devojkan v uaseh gnejzdejo tice,
a pastrve skoačejo čez majhen suoap odroastajna
v niha dvoa lebouka zêlena jeziera
kej bliščijo na prolejtnen sunci:
Vesiele so oči od devojk.

Ku muoade huoje zroastajo va ženi,
t' r bojl zêlenu diha nihe nuotarne svejt.

Doane so tu f kojeh
ozbiljnust nejma troajno snoago,
a saka misou na buduče rastanak
zglieda ku zoajdna točka
na kroaje dougega pisma
kej ga počoasna ljubaf
z roko pospoanega kousca
piše dêleč v blejdo daljino
z' s sloveme pretoankeme
i presramežliveme
da opče nigdu be pomisleu,
kaku be vrjedeuo jeh čitat.

I seglih je, külko tu troaje
dok muadust snoago ima
da š no tice moame
nad livoade svajeh naivneh sajn.

(Troava mora najprejk
vesouka zroast,
da be se dobru pokosiuu.)

I tüde je seglih, kül'ko trejba
dok starust kašnej zbroji
sê greške koje je muadust
prejd no brez sroama i ognievajna
po douge nive krivega z'bierajna sadiua.

Zak, kaku i popejka toa rêče:
Doane so tu guatke brez brig,
k'da devojkan z's vesieleh oči,
leboukeh zêleneh jezier,
pastrve skoáčejo čez suoap odroastajna
dok sunci prolejtnu va voude blišči;

Ku muade huoje zroasle so va ženi,
t'r bojl zelēnu diha nihe nuotarne svejt.

devojk – djevojaka (f, pl. G); *tu* – to (pokaz. zamj.); *so* – su; *valda* – valjda; *tie* – ti (pokaz. zamj., m, pl. N); *guatke* – glatki; *doane* – dani (m, pl. N); *brez* – bez; *brig* – briga (f, pl. G); *k'da* – kada; *devojkān* – djevojkama (f, pl. D); *v* – u; *uaseh* – kosi (u kosi; *uasi* – kosa); *se gnejzdejo* – se gnijezde; *tice* – ptice; *skačejō* – skaču; *čez* – kroz; *majhen* – malen (pridj.); *suoap* – slap; *odroastajna* – odrastanja; *niha* – njihova; *dvoa* – dva; *lebouka* – duboka; *jeziera* – jezera; *kej* – neodređena zamjenica, ovdje u značenju: koja (n, pl. N); *bliščijō* – bliješte; *prolejtneñ* – proljetnom; *sunci* – suncu; *vesiele* – vesele; *ku* – kao; *muoade* – mlade; *huoje* – jele (f, pl. N); *zroastajo* – izrastaju; *va* – u; *ženi* – žene (f, pl. A); *t'r* – te; *bojl zêlenu* – bolje zeleno, tj. zelenije (komparativ); *dihā* – diše; *nihe* – njihov; *nuotarne* – unutarnji; *svejt* – svijet; *doane* – dani; *f* – u; *kojeh* – kojima; *ozbiljnust* – ozbiljnost; *nejma* – nema; *troajno* – trajnu; *snoago* – snagu; *saka* – svaka; *misou* – misao; *buduče* – budući; *zglieda* – izgleda; *zoajdna* – zadnja; *kroaje* – kraju (m, sg. L); *dougega* – dugoga; *kej* – neodređena zamjenica, ovdje u značenju; kojega; *počōasna* – polagana; *ljubaf* – ljubav; *z* – s(a); *roko* – rukom; *pospoanega* – pospanoga; *kousca* – kosca; *dêleč* – daleko; *blejdo* – blijedu; *daljino* – daljinu; *z's* – s(a); *sloveme* – slovi-ma; *pretoankeme* – pretankima; *presramežliveme* – presramežljivima; *opče* – uopće; *nigdu* – netko; *be pomisleu* – bi pomislio; *kaku* – kako; *be vrjedeuo čitat* – bi vrijedilo čitati; *jeh* – ih; *seglih* – svejedno; *külko* – koliko; *troaje* – traje; *muadust* – mladost; *snoago* – snagu; *š* – s(a); *no* – njom(e); *moame* – mami, doziva; *livoade* – livade; *svajeh* – svojih; *naivneh* – naivnih; *sajñ* – sanja, tj. snova (*sajna* (f, sg. N) – san); *troava* – trava; *najprejk* – najprije; *vesouka* – visoka; *zroast* – izrasti; *be se pokosiua* – bi se pokosila; *dobru* – dobro (pril.); *tüde* – također; *trejba* – treba; *starust* – starost; *kašnej* – kasnije; *zbroji* – izbroji; *sê* – sve; *prejd* – pred (pridj.); *no* – njom(e); *brez* – bez; *sroama* – srama; *ognievajna* – obaziranja; *douge* – dugoj; *nive* – njivi; *krivega* – krivoga; *z'bierajna* – izabiranja; *sadiua* – sadila; *zak* – jer; *popejfkā* – pjesma; *toa* – ta, tj. ova (pokaz. zamj.); *rêče* – kaže; *sunci* – sunce; *prolejtñu* – proljetno; *voude* – vodi (f, sg. L); *blišči* – bliješti; *zroasle so* – izrasle su

Pregovore

Nej jeh žurba s'n prpeloaua,
nejso na divje pregoazele nuč.

Pouoahke smo gruntale i voagale
š čen nas buodo držoale tihu
i kaku najbrž buodo
postoavele svaja guasna pravila.

Sako rejč protesta
koje se buomo odriêkle
tešku buomo vrnele nazaj za mizo.

I misou sako, kojo poazabele buomo
za vuojlo neh i mira f hiše,
ne buo se uahku ku tica na
pregovoaračku ouknu
noaše moale slobode vrneua.

Uahku se oudreč, a tešku je pr'skrbet.
Trebale be na tu mislet
prejk ku tico spestimo
z rok noaj odlete
i sejdemo zs pr'huodneme za mizo.

pregovore – pregovori; *nej pr'peloaua* – nije dovela; *jeh* – ih; *s'n* – simo, tj. ovdje; *na divje* – na divlje, tj. divlje (pril.); *nejso pregoazele* – nisu pregazili; *nuč* – noć; *pouoahke* – polako; *smo gruntale* – smo razmišljali; *voagale* – vagali; *š čen* – čime; *buodo držoale* – budu držali; *tihu* – tiho (pril.); *kaku* – kako; *najbrž* – najbrže (pril.); *buodo postoavele* – budu postavili; *svaja* – svoja; *guasna* – glasna; *sako* – svaku; *rejč* – riječ; *se buomo odriêkle* – se budelo odrekli; *tešku* – teško; *buomo vrnele* – budemo vratili; *nazaj* – natrag; *mizo* – stol (*miza* (f, sg. N) – stol); *misou* – misao; *sako* – svaku; *kojo* – koju; *poazabele buomo* – zaboravili budemo, tj. zaboravit ćemo; *vuojlo* – volju (f, sg. A); *neh* – njih; *f-u*; *hiše* – kući (f, sg. L); *ne buo vrneua* – ne bude se vratila; *uahku* – lako (pril.); *ku* – kao; *tica* – ptica; *pregovoaračku* – pregovaračko; *ouknu* – prozor (n, sg. L); *noaše* – naše; *moale* – male; *se oudreč* – se odreći; *tešku* – teško; *pr'skrbet* – priskrbiti; *trejbale be mislet* – trebali bismo misliti; *tu* – to; *prejk ku* – prije no; *tico* – pticu; *spestimo* – ispustimo; *z* – iz; *rok* – ruku (f, pl. G); *noaj* – neka; *odlete* – odleti; *sejdemo* – sjednemo; *z's* – s(a); *pr'huodneme* – pridošlima tj. pridošlicama

Vgašnieva se doan

Vgašnieva se doan
i besejde suabeje svejtejo.

V douge škure nuči
misle od žoauste
i žejla za sriečo
predougu buodo tlejle:
Tešku buo nuovo zoro pr'čoakat.
Predêleč buo nuove doan.

Ku i vavik do s'da,
ni za tou se pr'puved
najbojl nejsmo sproavele
i mouglesmo poametneje devoanet
od stvari kej glih nas se tičejo.
(A mi jeh ni spomenele nejsmo,
glih zatu zak so noaše,
pa se za jneh nejsmo skrbejle.)

S'da naj buo srieče,
zak buo nan f škurine roabeua.

Doan se vgoašnieva
i besejde suabeje svejtejo,
a noašo sporust i nepr'proavlenust
počeu je žrt dêbeu mroak.

vgašnieva se – gasi se; *doan* – dan; *besejde* – riječi; *suabeje* – slabije; *svejtejo* – svijetle; *v* – u; *douge* – dugoj; *škure* – tamnoj; *nuči* – noći; *misle* – misli; *od* – o; *žoauste* – žalosti; *želja* – želja; *sriečo* – srećom (f, sg. I); *predougu* – predugo; *buodo tlejle* – budu tinjale, tj. tinjat će; *tešku* – teško (pril.); *buo pr'čoakat* – bude pričekati; *nuovo* – novu; *zoro* – zoru; *predêleč* – predaleko; *buo* – bude; *nuove* – novi; *doan* – dan; *ku* – kao; *vavik* – uvijek; *s'da* – sada; *tou* – tu (f, sg.) (pokaz. zamj.); *pr'puved* – pripovijest; *najbojl* – najbolje (pril.); *se nejsmo sproavele* – se nismo pripremili; *mougle smo* – mogli smo; *poametneje* – poametnije; *devoanet* – pričati; *od stvari* – o stvarima; *kej* – neodređena zamjenica, ovdje u značenju: koje; *glih* – baš; *se tičejo* – se tiču; *jeh* – ih (njih); *ni spomenele nejsmo* – ni spomenuli nismo; *zatu zak* – zato jer; *so* – su (jesu); *noaše* – naše; *jneh* – njih; *nejsmo skrbjele* – nismo skrbili; *naj* – neka; *buo* – bude; *srieče* – sreće; *zak* – zato; *nan* – nam(a); *f* – u; *škurine* – tmini, mrklini (f, sg. L); *buo roabeua* – bude rabila, tj. bude trebala; *noašo* – našu; *sporust* – sporost; *nepr'proavlenust* – nepripremljenost; *počeu je žrt* – počeo je žderati; *dêbeu* – debeo; *mroak* – mrak

Tež'k snejg je pau

Tež'k snejg je pau
na misou tvajo kaku ne bo šundrau
gorke riči o pr'čoakanen miere i strplive ljubave,
kej na prolejtje znuova trejbale so zroast.

Preteška je zima goranska.
Douga je škura zimska nuč
i potrt škrte zimske doan.
Sporu se čez samoučo vlejčejo.

Ti več znoaš kaku se za zimo sproavla,
koje misle i besejde trejbaš špoarat,
počoase se na nime grejt i
te i toan š nime posvejtet
stozo počoasnega starejna
od kojega ni trda zima bržeja nej.

V'rjoameš da s'mo trejba se pr'mieret,
z's toplino jednoaku študierat o miere i ljubave,
sē dok doan se stiegne, zora se osmejhne,
a zima osuoabe i pouoahke projde dregder
t'r se sunci i viera vrnejo
va tvaje skromne rečenice.

Al' toa put je šuo dregač, zima je bojl teška,
a riči so suabeje t'r majn (ku i noada) vrejdejo.

Tež'k snejg je pau
na misou tvajo, i zglieda da ne boš
pr'čokau mier i strplivo ljubaf,
kej na prolejte znuova trejbale so zroast.

Va škurine i samouče starust se pr'čokau
prejk ku se uspjeu vrnet sunci i viero
va tvaje skromne rečenice.

tež'k – težak; *snejj* – snijeg; *je pau* – je pao; *misou* – misao; *tvajo* – tvoju; *kaku* – kako; *ne bo šundrau* – ne bude uništio; *gorke* – tople; *riči* – riječi; *pr'čoakanen* – dočekanom; *miere* – miru (m, sg. D); *strplive* – strpljivoj; *ljubave* – ljubavi (f, sg. D); *kej* – neodređena zamjenica, ovdje u značenju: koji; *prolejtje* – proljeće; *znuova* – iznova; *trejbale so zroast* – trebali su izrasti; *douga* – duga; *škura* – tamna; *nuč* – noć; *potrt* – pokvaren, uništen, ovdje u značenju: slomljen; *škrte* – škrti; *zimske* – zimski; *doan* – dan; *sporu* – sporo (pril.); *čez* – kroz; *samoučo* – samoću; *se vlejčejo* – se vuku; *znoaš* – znaš; *kaku* – kako; *zimo* – zimu; *se sproavla* – se priprema; *misle* – misli; *besejde* – riječi; *trejš* – trebaš; *špoarat* – štedjeti; *počoase* – polako (pril.); *nime* – njima; *se grejt* – se grijati; *te i toan* – tu i tamo; *š* – s(a); *posvejtet* – posvijetliti; *stozo* – stazu (f, sg. A); *počoasnega* – sporoga; *starejna* – starenja (n, sg. G); *trda* – tvrda; *bržeja* – brža; *nej* – nije; *v'rjoameš* – vjeruješ; *s'mo* – samo; *trejba se pr'mieret* – treba se primiriti; *z's* – s(a); *toplino* – toplinom; *jednoaku* – jednako; *študierat* – razmišljati; *sē dok* – sve dok; *se stiegne* – se rastegne, tj. se produži; *se osmejhne* – se osmijehne; *osuoabe* – oslabi; *pouoahke* – polako; *projde* – prođe; *dregder* – drugdje; *t'r* – te; *sunci* – sunce; *viera* – vjera; *se vrnejo* – se vrate; *va* – u; *tvaje* – tvoje; *toa put* – taj put, tj. ovoga puta; *je šuo* – je išlo; *dregač* – drukčije; *bojl teška* – bolje teška, tj. teža; *riči* – riječi; *so* – su; *suabeje* – slabije; *majn* – manje (pril.); *ku* – kao; *noada* – nada; *vrejdejo* – vrijede; *zglieda* – izgleda; *ne boš pr'čoakau* – ne budeš dočeka; *mier* – mir; *strplivo* – strpljivu; *ljubaf* – ljubav; *škurine* – tami; *samouče* – samoći; *starust* – starost; *se pr'čoakau* – si dočeka; *prejk ku* – prije no; *se uspjeu vrnet* – si uspio vratiti; *viero* – vjeru

Lepouta muaduste

Točnu znoan
koaj se spod moadeh joat tic
na nuoven nebi mislešte:

Voaša muadust bulje od noaše leti
i krlüte voaše bulje so od krlüt
kej so negdar spod neba
noašo muadust uahku nosile.

Saj taku je odvavik:
Zdraf čouvik bouneme ne v' rjoame,
srieč'n ne muore sasma shvatet lecko nesriečo,
a zalublen misle da nijēna ljubaf lecka
nej taku lebuoka i lejpa,
glih ku ljubaf kej koaple
z's neguovega otprtega srca.

Taku i van muadust voaša
zglieda ku najbulja i najlejpša,
kakuovo dos' doajne svejt
iše nej ni videu ni odživeu.

Mislešte da popjefke voaše
najbogateja vroata duše otpierajo,
da šoale so voaše najbojl smejšne,
a devoane so van najbojl zanimlive.

(Nigdar nihče nigder
nej živeu i uživau
v muaduste taku bogoate i sriečne
kakuova glih je voša?)

I dobru je da je taku!
Deca dobreh src, deca uahke viere,
i trejba da van muadust sriečnu i naivnu leti,
ku saka muadust seh kej so prejk oud vas
v snoago glih svaje muaduste v' rjeje.

Pestile vas buomo
da se spod moadeh joat tic
na nuoven nebi mislešte:

Voaša muadust sije največ topline
i najviečje svetlu doaje d'noašneme svejte!

Dok glih taku mislešte
i z's takuovo viero srci greješte,
voša muadust buo bulje od noaše letejua
i krlüte voaše bulje buodo od krlüt
kej so negdar spod neba
noašo muadust uahko nosile.

lepouta – ljepota; *muaduste* – mladosti (f, sg. G); *točnu* – točno (pril.); *znoan* – znam; *koaj* – što; *spod* – ispod; *moadeh* – mladih; *joat* – jata (n, pl. G); *tic* – ptica (f, pl. G); *nuoven* – novom(e); *nebi* – nebu (n, sg. L); *se mislešte* – si mislite; *voaša* – vaša; *muadust* – mladost; *bulje* – bolje (pril.); *noaše* – naše; *krlüte* – krila (n, pl. N); *voaše* – vaša; *bulje* – bolja; *so* – (je)su; *krlüt* – krila (n, pl. G); *kej* – neodređena zamjenica, ovdje u značenju: koja; *negdar* – nekad, nekoć; *noašo* – našu; *uahku* – lako; *nosile* – nosila; *saj* – tá; *taku* – tako; *odvavik* – oduvijek; *zdraf* – zdrav; *čovvik* – čovjek; *bouneme* – bolesnome; *ne v'rjoame* – ne vjeruje; *srieč'n* – sretan; *ne muore* – ne može; *sasma* – sasvim; *shvatet* – shvatiti; *lecko* – tuđu; *nesriečo* – nesreću; *zalublen* – zaljubljen; *misle* – misli, razmišlja; *nijēna* – nijedna; *ljubaf* – ljubav; *lecka* – tuđa; *nej* – nije; *taku* – tako; *lebuoka* – duboka; *lejpa* – lijepa; *glih* – baš; *ku* – kao; *kej* – neodređena zamjenica, ovdje u značenju: koja; *koaple* – kaplje; *z'z* – iz; *neguovega* – njegovoga; *otprtega* – otvorenoga; *taku* – tako; *van* – vama; *zglieda* – izgleda; *najbulja* – najbolja; *najlejpša* – najljepša; *kakuovo* – kakvu; *dos'doajne* – dosadašnji; *svejt* – svijet; *iše* – još; *nej videu* – nije vidjeo; *odživeu* – odživjeo; *mislešte* – mislite; *popjefke* – pjesme; *najbogateja* – najbogatija; *vroata* – vrata; *otpierajo* – otvaraju; *šoale* – šale; *najbojl* – najbolje, ovdje u značenju: najviše (pril.); *smejšne* – smiješne; *devoane* – razgovori; *van* – vama; *najbojl zanimlive* – najviše zanimljivi, tj. najzanimljiviji; *nigdar* – nikada; *nihče* – nitko; *nigder* – nigdje; *nej živeu* – nije živjeo; *uživau* – uživao; *v* – u; *muaduste* – mladosti (f, sg. L); *bogoate* – bogatoj; *sriečne* – sretnoj; *kakuova* – kakva; *dobru* – dobro; *deca* – djeco (n, pl. V); *dobreh* – dobrih; *src* – srca (n, pl. G); *uahke* – lake; *viere* – vjere (f, sg. G); *trejba* – treba; *sriečnu* – sretno; *naivnu* – naivno; *saka* – svaka; *seh* – svih; *kej* – neodređena zamjenica, ovdje u značenju: koji; *prejk* – prije; *oud* – od; *snoago* – snagu; *svaje* – svoje; *so v'rjeje* – su vjerovali; *pestile buomo* – pustili budemo, tj. pustit ćemo; *največ* – najviše; *najvieče* – najveće; *svetlu* – svjetlo; *doaje* – daje; *d'noašneme* – današnjemu; *svejte* – svijetu; *z's* – s(a); *takuovo* – takvom; *viero* – vjerom; *rci* – srce; *greješte* – grijete; *buo* – bude; *bulje* – bolje (pril.); *buo letejua* – bude letjela; *bulje* – bolje (pridj.); *buodo* – budu

Savjete za starust

Čü sn da starust i nej taku teška,
dok se muoreš nasuounet
na solidno viero i vuojlo
kej te čez doan nosijo
t' r doajejo vejt' r dob' r
za jedra tvaje suabe
al' uporne boarčece.

Bitnu je oustat na voude,
zguoraj na površine,
i ne dopestet da potoune saka besejda
kej iše znoačeu a be nezmočeno ljubaf,
noado f tihu vračajni darof viere
i počoasne zahvale
za sake nuove staračke doan.

Ne moraš ni veslat, ni forsierat.
Guavnu da ploviš, da se na površine!

Rēčen, taku s' n čü,
al' prēveč se z' s tien iše ne boaven
t' r te s' mo prenuosen savjete
pa buon na primjere tvajen
gliedau i videu
ele zbila koaj i vrejdejo.

A s' da se sejde va svajo boarčeco
zak starust te je glih počieua.

Poamte: Moraš oustat na površine
i bet fajnske uporna.

savjete – savjeti; *starust* – starost; *čü s'n* – čuo sam; *nej* – nije; *taku* – tako; *se muoreš nasuounet* – se možeš nasloniti; *viero* – vjeru (f, sg. L); *vuojlo* – volju (f, sg. L); *kej* – neodređena zamjenica, ovdje u značenju: koje; *čez* – kroz; *doan* – dan; *nosijo* – nose; *t'r* – te; *doajejo* – daju; *vejt'r* – vjetar; *dob'r* – dobar; *tvaje* – tvoje; *suabe* – slabe; *al'* – ali; *boarčece* – barčice (f, sg. G); *bitnu* – bitno; *oustat* – ostati; *voude* – vodi (f, sg. L); *zguoraj* – gore (prijedl.); *površine* – površini (f, sg. L); *ne dopestet* – ne dopustiti; *potoune* – potone; *saka* – svaka; *besejda* – riječ; *kej* – neodređena zamjenica, ovdje u značenju: koja; *iše* – još; *znoačeuua be* – značila bi; *nezmočēno* – nesmočenu; *ljubaf* – ljubav; *noado* – nadu; *f* – u; *tihu* – tiho; *vračajni* – vraćanje; *darof* – darova; *viere* – vjere (f, sg. G); *počasne* – spore; *sake* – svaki; *nuove* – novi; *staračke* – starački; *doan* – dan; *forsierat* – forsirati; *guavnu* – glavno; *rēčen* – kažem; *s'n čü* – sam čuo; *prēvēč* – previše; *z's* – s(a); *tien* – time; *iše* – još; *se ne boaven* – se ne bavim; *t'r* – te; *te* – ti (tebi); *s'mo* – samo; *prenuosen* – prenosim; *primjere* – primjeru (m, sg. L); *tvajen* – tvojem; *buon gliedau* – budem gledao, tj. gledat ću; *buon videu* – budem vidjeo, tj. vidjet ću; *ele* – da li; *zbila* – zbilja; *koaj* – što; *vrejdejo* – vrijeđe; *s'da* – sada; *se sejde* – se sjedni; *va* – u; *svajo* – svoju; *boarčeco* – barčicu; *zak* – zato što; *glih* – upravo; *je počieua* – je počela; *poamte* – pamti (imper.); *oustat* – ostati; *bet* – biti; *fajnske* – prilično (pril.)

AFORIZMI

IVO MIJO ANDRIĆ

Aforizmi i tekuće misli

Ne žalim toliko za prošlim danima, koliko žalim za prošlim godinama.

* * *

Sigurnija je odskočna daska u glavi, nego pod nogama.

* * *

Prekipjelo nam je! Smrzavamo se!

* * *

U ratu su slabiji oružje jačih, a u miru su oruđe.

* * *

Demokracija je dovela ljude u zabludu, pa misle da se sve može postići glasom, a ne radom.

* * *

Sve je više modnih mačaka. U vreći!

* * *

Zbog rata na Istoku, Zapad zapada u sve dublju krizu.

* * *

Umjesto smjene generacija, kod nas se događa smjena nacija.

* * *

U ratu se položaji osvajaju oružjem, a u miru – lažnim obećanjima.

* * *

U rukama loših vladara država izgleda kao bojno polje.

* * *

Rastrojene je opasno postrojavati.

* * *

Dok smo podizali standard, stradala su nam leđa.

* * *

Napravili smo ozbiljan iskorak u političkom djelovanju. Unatrag.

* * *

Poštene progoni savjest. Nepoštene – policija.

* * *

Nije žalosno kad nas žale. Žalosno je kad nas ne žale.

* * *

Gori je pobijedio. Ništa mu se bolje nije moglo desiti.

* * *

Budućnost radi za one koji odlaze. Onima koji ostaju dovoljna je i sadašnjost.

* * *

Nekad me sve boli, a nekad me boli za sve.

* * *

Jučer smo mislili samo na ljepše sutra. Danas mislimo samo na to jučer.

* * *

Mi očekujemo procvat, a oni nas ne zalijevaju.

* * *

Šta nam vrijedi puna glava, kada nam je kuća prazna.

* * *

Moderni političar izvana je važan, a iznutra – lažan.

* * *

Tenkovi sa Zapada obično završavaju na Istoku.

* * *

Sve je u redu za one iz prvih redova.

* * *

Bio je ushićen, dok nije uhićen.

* * *

Ni svi ideali nisu idealni.

* * *

Dok oni na nas vrše pritisak, nama raste tlak.

* * *

Što mu vrijedi što je bio prvi na natječaju, kad je drugi pobijedio.

* * *

Oni koji vas ne ispuštaju iz vida, obično vas ne vide.

* * *

Odvezali su ga kad je u policiji razvezao jezik.

* * *

Okolnosti su takve da i dalje moramo okolišati.

* * *

Igrali smo igre bez granica, pa ostali bez granica.

* * *

Rat ima dvije strane. Jedna je uvijek kriva, a druga nikad nije prava.

PRIJEVODI

PETER BICHSEL

Dogan

(O pijancima, policajcima i lijepoj Mageloni)

(ulomak I.)

Priča o lijepoj Mageloni je stara provansalska saga. Petar, sin provansalskog kneza, zavolio je kćerku napuljskog kralja, lijepu Magelonu. No, budući da se ona trebala udati za drugoga, on je, uz njezin pristanak, otme.

I tako zanoće u nekakvoj šumi. Petar se probudi i primijeti kako Magelona teško diše. On joj raskopča stezник kako bi mogla lakše disati. Magelona je na lančiću nosila tri prstena koje joj je Petar darovao kao zalag svoje ljubavi. Nekakva ptica – dogan – sleti i otrgne joj to prstenje s vrata. Petar se dadne u potjeru za pticom kako bi joj oteo prstenje. I tako se izgubi u šumi. Magelona se probudi i počne tražiti Petra po šumi. Nakon doživotna lutanja cijelim svijetom i nakon isto tako doživotne vjernosti, u dubokoj starosti se opet nađu u Provansu.

Priču je na njemačkom jeziku po prvi puta obradio u vidu epa u stihovima neki nepoznati Elzašanin u ranom četrnaestom stoljeću, pod naslovom "Dogan".

Ideja, da bi lijepa Magelona nastupila u Solothurnu, potječe od Wilhelma Lehmannna, koji u svom sonetu posvećenom Solothurnu spominje lijepu Magelonu.

Tadeusz Kosciuszko (1746. – 1817.) je poljski nacionalni junak i borac za slobodu koji je u Američkom ratu za neovisnost postao generalom i kasnije se u Poljskoj borio protiv Rusa. Zadnje dvije godine svoga života proveo je u Solothurnu.

Niklaus Wengi se 1533. godine kao gradonačelnik postavio ispred topova katolika koji su kanili pucati po protestantima.

Do Francuske revolucije je Solothurn bio sjedište francuskog veleposlanstva. Više stotina poklisara je radilo prvenstveno na novačenju plaćenika i otmjenim su Solothurnjanima plaćali pristojbe za svoj smještaj i hranu.

Dogan

Solothurnška opereta

Naši policajci, tu u ovom gradu, su kao i svi drugi policajci u bilo kojem drugom gradu, korektni i vrše svoju dužnost. Kad ispisuju kaznene prijave za one koji se ogriješe o propise o parkiranju, odmaknu se od odgovarajućeg automobila tako daleko da još jedva uspijevaju odgonetnuti

brojeve s registarskih tablica. To je neka vrst diskrecije ili distanciranja. Prijave ispisuju tako sporo kao da bi onome koji se ogriješio o propis o parkiranju htjeli pružiti mogućnost da se možda ipak pojavi prije nego što na mandatnoj kazni bude stajao policajčev potpis. A tako dugo dok taj potpis ne stoji na prijavi, daje se s njim razgovarati. Znade ga se po imenu, i u ovom gradu se ne govori ni o inteligenciji, a ni o gluposti policajaca, nego pače puno više o riđoj kosi, o pretilom trbuhu, o simpatiji za pivo, te o sklonosti pojedinih egzemplara za sve što se tiče žena. I tek usputno neka bude spomenuto da se u ovom gradu ne samo policija, nego i gotovo sve ostalo osjeća i doživljava kao zatišje prije oluje i da su podrumi sve do stropova posve nakrcani najnužnijim namirnicama u iščekivanju nekakvog događaja. Mjesto, gdje se gradonačelnik Wengi postavio ispred topova katolika koji su kanili pucati na protestante, građani ovoga grada još i dandanas izbjegavaju. Navodno, jer tamo na zidiću ponad rječice Aare sada dokoliče oni dugokosi, pušači hašiša i besposličari – a zapravo, jer i nakon četiri stotine godina nitko ne želi ostaviti dojam kako bi još bio voljan pucati. Doduše, u ovom gradu postoji udruga nižih časnika. Policajci su naoružani i pištolje povješaju na vješalice za odjeću dok piju pivo. Dvojica policajaca, koji noću obavljaju svoju dužnost, su patrola. Ophodnje poduzimaju posve nasumce, jer grad je dovoljno malen.

Patrola noću u dva sata nalazi u kutu kolodvorskog pothodnika nekakvog pospanog čovjeka. Bradat je, prljav, nepotrebno ga je opisivati, jer ga svi znaju: Ueli, ime koje preciznije govori od bilo kakva opisivanja, jer u ovom gradu postoji samo jedan s tim imenom; druge Uelije bi se moralo pobliže opisivati.

Dvojica policajaca zastanu ispred pospanca, odvaguju između dužnosti i traćenja vremena, između službenog čina i privatnog pružanja pomoći, napokon ga probude, dograbivši ga za ramena zahvatom koji u sebi ima nešto službenoga, nešto što nije naučeno, ali je službeno. Kako bi zapravo trebalo buditi ljude? Čak ni nježnost nije ovom zahvatu neslična. Uvijek ih se budi pomalo prerano, a ova naša dva policajaca se u svakom slučaju prije buđenja nisu dogovorili o tome, kako bi ga trebalo osloviti, s Vi ili s Ti. Oni koji su uopće razgovarali s Uelijem, kazali bi Ti: – Ti, Ueli.

No, u službenoj odori Ti zvuči nekako odveć grubo, a Vi pak previše službeno. Da se tu dvojicu policajaca zapitalo nakon toga kako bi ga oslovili, zasigurno to ne bi znali. No, oni su mu priopćili kako tu nikako ne može spavati i da bi se osim toga mogao prehladiti i tome slično.

* * *

Dva sata kasnije su ta dvojica policajca Uelija otpratili natrag do mjesta u kolodvorskom pothodniku, promrmljali gotovo zbornu: – Lak' noć! – a

potom su shvatili da to nije baš posve primjereno i korigirali – no ovaj puta svaki za sebe – Ugodan počinak!

Potom su se odšuljali, nisu o tome više razgovarali, nisu to kasnije spomenuli ni u svom usmenom izvješću, a onda su odahnuli kad su idućeg dana spazili Uelija kako landra gradom. Živ je – napomena u izvješću, dakle, ionako ne bi bila nužna. Pa ipak ih je prije toga bila spopala sitna bojazan kad ga nisu zamijetili sjediti u restoranu “Vatrogasni dom” u svom kutu iza boce piva.

* * *

Noć prije toga su ga posjeli na stražnje sjedalo automobila, vozicali se s njim unaokolo dva sata, malo pojačali grijanje i pokušali mu donekle dočarati prednosti zagrijane zatvorske ćelije spram hladnoga kolo-dvorskog pothodnika, obećali mu i pivo, obećali kavu i shvatili kako Ueli ništa od toga ne želi. Time su se donekle izvrgli ruglu ta dvojica policajaca. Nikad o tome nisu pričali. Da se Ueli smrznuo – Ueli bi se radije smrznuo nego... – ipak bi to izašlo na vidjelo. I stalno bi im se prigovaralo zbog toga. Ueli je posve ljubazno kazao:

– Glupa boleščura.

Kad je Ueli umro, njegova je urna pohranjena u majčin grob. Ime na grobu nije njegovo ime. Tek dok smo stajali ispred groba, saznali smo da je to grob njegove majke. Netko od nas je to saznao i mi smo to šapatom prenijeli jedan drugome. Svaki od nas je to prošaptao nekoliko puta i svakom je to bilo nekoliko puta došapnuto. Ueli je, čini se, bio jednom rođen, tako se čini. A Ueli je bio čak i vojnik, dakle službeno je to ubilježeno, topnik, teška artiljerija. Čujem dahtanje njegovih sušičavih pluća dok slušam riječ “teška”. I tako ga se jednom pustilo da ode, jer Ueli je bio netko koga se pušta da ode. Ueli je ionako bio netko tko ostaje, i tko je oduvijek bio tu. Nikada nije pristigao. Nezamislivo da je nekoć bio dijete, nezamislivo da je nekoć išao u školu – zamislivo da ga je učitelj svakodnevno tukao. A ni učitelj ne bi mogao iscrpnije opisati Uelijevo lice kao ni mi, i ustvrdio bi da ga nije ni imao.

– Na njemu se to odmah vidi. – kazao bi.

* * *

A gostioničar nasuprot katedrale je posve prijetvoran i lažljiv, kad tvrdi da se sjeća kako je Ueli ušao kroz Baselsku kapiju, neposredno prije izlaska sunca, čim je kapija bila otvorena, ili malo prije zalaska sunca, prije nego je bila zatvorena. I da se sjeća kako je čuvar na kapiji doviknuo Ueliju: – Hej, ti! –, a da je ovaj samo jurio dalje, tek kratko zastao, pa onda

opet odjurio dalje. I da se sjeća kako je njegov otac, gostioničar, stajao ispred kapije – kao i uvijek kad bi se kapija otvarala, ili kao i uvijek, kad bi se zatvarala, kazao je – kako je stajao ispred kapije, zatežući bijelu pregaču preko trbuha, kimajući glavom i govoreći:

– Čudnoga li čovjeka!

Znalo se što je to imalo značiti kada bi gostioničar preko puta katedrale kazao:

– Čudnoga li čovjeka! – A što bi to imalo značiti, pitalo bi se i dobio za odgovor, da se to, eto, znalo.

* * *

Tako prijetvoran i lažan kao gostioničar je i grad, nakinduren i srednjovjekovan kao neko odmaralište u Tirolu i južnonjemački poput slikovnice. Samo se automobilima može zahvaliti da ovdašnji gostioničari ispred vrata ne zatežu svoje pregače i da gradski oci hodaju svojim gradom i domahuju gostioničarima, kao da ovi zatežu svoje pregače.

* * *

Zar to nije lijepo?

Zar se tu ne bi poželjelo živjeti?

Zar toranj katedrale nije glavna znamenitost grada?

* * *

A pekari ispred svojih pekarnica otresaju brašno sa svojih bijelih pregača, i ljekarnici ispred svojih ljekarni zadižu tvrde ovratnike svojih bijelih kuta, a učitelji se u vrijeme odmora između satova šetkaju amo-tamo ispred školske zgrade, a na njihovim bijelim kutama su sitne mrlje od crvene tinte za korigiranje grešaka.

* * *

A lijepa Magelona Lehmann – Wilhelmova kći – opet se opija. Gostioničar se gladi preko trbuha, a ona se rascvjetava u pijanstvu, propinje se u pijanstvu, uvlači trbuh u pijanstvu i govori:

– Doći će on, on mora doći, hodite svi k vragu, on će doći.

Za jedne je to znak da se okupe oko Magelone – pijana Magelona kao nada – za druge je to znak da joj se miču s puta – pijana žena kao sablazan – a svi se oni međusobno toliko dobro poznaju kao što mi znamo policiju i kao što policija zna sve nas.

– Doći će on. – govori Magelona.

U međuvremenu je Ueli uznapredovao jedva koji metar. Pokraj prvog gostioničara, prvog pekara, pokraj prvog ljekarnika, s onim – Hej, ti – čuvara kapije još uvijek u ušima, onim tromim teškim korakom čovjeka koji nikada nije bio vičan žurbi, svakim korakom korak stariji, hropćući, zadihan, umoran.

Magelona povraća. Gostioničar se smješka. Mladac se zlobno cereka. U dvorani gostionice je sjednica upravnog odbora streljačkog društva. Svi su protiv Paula. Raspravlja se o tome bi li to trebalo ući u zapisnik. Ueli se tromo vuče kraj drugog gostioničara.

* * *

Ueli dobiva pismo. Trebao bi se javiti na razgovor u uredu za prijavu boravišta. Ueli zna čitati, razumije riječi, čita polagano. Pismo zatakne u džep kaputa. Neće ga valjda izgubiti. Na pismu stoji njegovo ime "Ueli Ammon". Ueli je jedini kojem je poznato to ime. Službenik ga je prepisao s neke kartice iz kartoteke. Gostioničar, kod kojega Ueli sad radi, zadihan odnosi sanduke u podrum, zadihan donosi sanduke iz podruma, s previše opreza postavlja stolce na stol, s previše opreza skida stolce sa stola. Gostioničar ga pita kakvo to pismo ima sa sobom. Ueli ga vadi iz džepa, daje mu ga. Gostioničar ga prvo za sebe čita, a potom ga glasno pročita Ueliju. Ueli ga zapravo ne sluša. Gostioničar kaže:

– Moraš do ureda za prijavu boravišta.

– A, tako. – procijedi Ueli na to.

Neki gost, onaj koji glavu zabacuje otraga dok govori, sad kaže (on ne pita, on kaže):

– Koji je zapravo pravi ured za prijavu boravišta, je li to onaj kraj katedrale ili onaj u vijećnici ili onaj iza Baselske kapije?

– A možda je to i onaj gore kraj policije. – veli drugi.

Ueli je već odavno opet zataknuo pismo u džep kaputa. Na koncu konaca, to je njegovo pismo. Ne može se tek tako pitati: – Gdje je tu ured za prijavu boravišta? – Za to je grad premalen. Tko postavlja takva pitanja, taj je zasigurno stranac. Ali može se – a to čine oni u vatrogasnom domu – satima diskutirati o tome, koji je zapravo pravi ured za prijavu boravišta. Može se tvrditi, kladiti, biti posve siguran, može se pretpostavljati, nagađati, sjećati se – u međuvremenu se može Ueliju platiti jedno pivo i zaboraviti na njega.

– Dakle, prije je taj ured bio vani kod križanja pokraj Baselske kapije.

– Ne, tamo gdje je ranije stajao, tamo čak nema više ni kuće gdje je prije bio.

General Kosciuszko upravo prolazi jašući na bijelom konju. Svi pojure iz vatrogasnog doma, postave se u red, skinu šešire. Ueli ostaje sjediti. Pomalo se srame zbog teme o uredu za prijavu boravka. Ta tema blijedi pred generalom Kosciuszkom. Ueli je kasnije pokatkad pričao o generalovu konju, a sad je opet ona ista diskusija – najprije malo zabaciti glavu otraga – o boji generalova konja. Ueli se laktovima oslanja o stol i polagano potanja iza svog piva. Je li bio katolik, taj general? Slobodouman sigurno, u svakom slučaju bio je slobodarskog duha!

* * *

Politika je ionako bila stvar generalâ. Kosciuzzkova konjušara Uelija se nikad nije o tome pitalo. A kad bi ga Kosciuszko, onako odrpanog i pomalo zgrbljenog, predstavio kao svoga komornika i pripomenuo da je on provansalski plemić, onda bi to solothurnški vijećnici primili kao dobru dosjetku, a potom bi u vatrogasnom domu Uelija zadirkivali s time, kako se neprestance vrzma po dvoru poklisara, vjerojatno radi neke žene. Moguće da je to bilo brkanje s Casanovom, koji se kao glumac namučio u ovdašnjem gradskom kazalištu sa svojim talijanskim naglaskom u nekom Racineovom ili Corneilleovom kazališnom komadu. No, sve u svemu, u ovom gradu je bilo puno plemićkog klateža, bilo da je ovaj grad silno privlačio propalice, bilo da ih je napokon sve odreda upropašćivao. No, zacijelo opereta iza kulisa nije tako vesela, i priča se kako iza vrata poklisarskih dvora jenjava policijska ljubaznost, no o kojim policajcima i u kojem gradu se tako ne priča?

* * *

Brlbljarije su Uelija samo zamarale, a na zadjevice nije reagirao osmijehom, nego neprimjerenim pokušajem kako bi se obranio, pokretom ruke, jedva učinjenim, rečenicom, koja bi zastala u sebi, ili pak primjedbom koja nije bila ni u kakvoj svezi s pogrdom, primjerice primjedbom, da pseće meso, pravilno pripravljeno, ne samo da je dobro, nego je, dapače, i zdravo. I na tome je uporno insistirao. I bez proturječja je uznastojao na tome, čak kad bi drugi kazali, kako su za to već čuli, pa i kad bi odustali od očitovanja svoga gađenja. No, ako bi tu bio nazočan netko tko je očigledno o tome ponešto znao, koji bi na primjer kazao: – Kao djeca jedva da smo i znali za neko drugo meso. – onda bi Ueli zapeo u sljedećoj rečenici kao netko tko se odjednom ničega više ne prisjeća. Slično zablenu i praznu grimasu na licu bi Ueli načinio kad bi začuo rečenice na francuskom. Zacijelo ih nije razumio, pa mada se pričalo da je sušičavost svojih pluća zaradio u nekom belgijskom rudniku ugljena.

No, njegovo lice nije signaliziralo nikakvo prisjećanje. Ueli je očito nešto zaboravio. Nije reagirao ni kad bi pod konac tjedna kasno navečer dvojica-trojica od onih naprašanih Francuza, koji su se svi skupa nazivali poklisarima, zalutali u skućene birtije dolje kraj sabornice, kad bi malo raskopčali svoje visoke ovratnike, pustili da im vlasulje malo skliznu s glave kako bi više sličili kočijašima, kad bi se pokušavali nekome prikaciti pri tom sjedeći posve stiješnjeni jedan uz drugog, ovdje toliko omraženi poput onih iz nižih slojeva u kući "Hôtel de la Couronne". I kad bi pokatkad izbila tučnjava, onda bi se oko stola preplašenih poklisara stvorio prazan prostor, a oni bi samo sjedili kao na kakvoj tribini, a konobaricu bi oslovljavali s *mademoiselle*, ti gizdelini.

* * *

Samo, Magelona je bila jedna od nas. Što je točno radila gore na dvoru, to nitko nije znao. Zнала je francuski, a znala je i tipkati na pisaćem stroju, ali je smiješno bilo da ju je Madame predstavljala kao svoju tajnicu. Madame ionako nije znala čitati, a Magica Lehmann je, navodno, govorila puno vrsnijim francuskom od nje same. – Smiješno, smiješno. – govorila je Magelona, a kad bi to triput uzastopce kazala, onda se znalo da će se posve polagano olokati, da će ubrzo potom jedan od lakaja ući u birtiju i da će je pokušati odvući doma. Magelona će načiniti scenu, okriviti lakaja za nepristojne ponude, a ovaj će se posve crvenih ušiju i uz podsmijeh plebejaca povući. Magelona će procvasti, potom kazati kako bezuvjetno treba bijelu kameliju, a dvojica-trojica pijanaca će se smjesta otputiti kako bi nabavili kamelije i vratiti se s cijelom hrpom po prilici bijelog cvijeća, te joj ga uručiti s nepristojnim naklonima, ti neotesanci. A Magelona će kazati: – Beee! – i napustiti lokal. Netko će potrčati za njom – uspješno, bezuspješno – ionako je svejedno.

* * *

Njezina kolegica u uredu će joj ujutro opet predbacivati koješta, bez izgovorenih riječi, samo onako s naznakom. I pokušat će bilo što izvući iz nje, ili će pak samo kazati kako je njezina konzumacija cigareta smrtonosna, ili će joj preporučiti kakav loš kazališni komad ili neki Fellinijev film, ili odmor na Jadranu, ili će kazati: – Moj prijatelj uvijek kaže... – A Magelona će zataknuti cigaretu u usta, dok Ueli još uvijek spava u svojoj sobici. Ujutro u pet bi se već probudio, landrao gradom, negdje našao nekakav stari kostur bicikla i ponio ga sa sobom, staro željezo, ipak nekakva vrijednost. I sad taj kostur bicikla stoji kraj kreveta, a Ueli legne još malo odspavati i koji put se zakašlje. Jednom je pričao, kako je

prilikom jutarnje šetnje nakon izlaska sunca, nešto vidio kroz prozorčić u ženskom samostanu. Da je to bio nekakav kapucin, i da je tamo nešto vidio. Nije to oduševljeno pričao, nego naprosto tako. Možda je tek vidio kako je neki svećenik razgovarao s nadstojnicom samostana. Da je bilo i štogod više, to kod njega ne bi izazvalo nimalo više emocija.

* * *

Magelona je navodno bila kći nekoga napuljskog kralja, prije bi se reklo da je zaglavila u ovom gradu, nego da je nekoć pristigla. Mnogi su pričali kako su s njom išli u školu, jedan u Deitingenu, drugi u Recherswilu, a jedan je kazao: – Ta – i Napulj, makar što!

I navodno kako je Casanova često s njom razgovarao ne udvarajući joj se, i kako je baš s njom raspravljao o grčkoj filozofiji – tko bi u to povjerovao. A otac Nüssli je pričao i o tome, kako je još kao dijete stajao tu na glavnoj ulici, držeći za ruku svojega oca, kad bi nove kurve u kočijama bile provezene gradom, kako su domahivale, i mnogi drugi su tu stajali – pukim slučajem – i nitko tobože nije znao o čemu se zapravo radilo i nitko nije odmahivao. Pokupilo bi ih se na kolodvoru u Novom Solothurnu i provezlo ih se kočijama do bordela kraj zapadnog kolodvora. Oko 1910. je taj bordel zatvoren.

* * *

Otac Nüssli sjeća se još jedne. Jedne s velikim crnim klobukom i koprenom i bijelim cvijetom. Ona se njemu, malenom Nüssliju, nasmiješila, misleći valjda kako se smiješi djetetu, no ona se zapravo nasmiješila muškarcu, i malecni noćima više nije mogao zaspati, a danju bi se vrzmao dolje okolo kuće kraj zapadnog kolodvora. A nitko mu navodno nije rekao kakva je to kuća. Nikad nitko s njim nije razgovarao o tim stvarima, pa ni kasnije, a on si je ipak zamišljao kako bi to bilo kad bi crnputa dama s tim svojim očima i grudima, njega, malecnoga Nüsslija, upitala ne bi li je htio ženiti. Kako često pomišlja na to, da je ta crnputa dama sada valjda već mrtva. Kasnije bi povremeno bio zatvoren pokoji lokal – a onda uvijek ista priča s boljom gospodom i stolom i konobaricom nakon završena posla.

* * *

Vatrogasnog zapovjednika Nüsslija su potom ismijavali zbog toga što je nekom prilikom iz goruće kuće iznio neku sisatu ženu; da ju je nosio na rukama kao malo dijete, da je potom s njom još koju minutu stajao

ispred kuće i da zapravo nije znao, što bi se sad trebalo zbiti, kao da se premišljao je li ona sad njegova i kako bi je se opet riješio. Kad se Magelona opet kod nas pojavila, Nüssli je već bio mrtav, a ispod dovratka njegova dućana stajao je nasljednik u bijeloj kuti i prepirao se ili zbijao pošalice s policajcima na račun toga, radi li se kod automobila ispred njegove kuće o utovarivanju i istovarivanju ili o parkiranju. Policajac je pogledao na svoj sat – a to je nešto značilo – i otišao.

* * *

Ueli je samo jednom ostao, naprosto ostao, prkosno nije otišao: kad su gore na dvoru Cigani svirali poklisarima. Cigani, toliko pravi ili krivi kao što su to Cigani danas, a na francuskoj gospodi se primijetilo koliko su se mučili pokušavajući pokazati kako im se sviđela ta glazba. Solothurnški plemenitaši i aristokrati nisu zapravo ni znali smije li im se to dopasti, te su stajali unaokolo riđih kosa, a kao dokaz svoje pripadnosti visokoj aristokraciji nisu imali ništa drugo za ponuditi, doli nekoliko francuskih rečenica s lijepim, nepatvorenim grlenim R, i toliko su se napuhivali da su se njihovi svečani sakoi na trbusima zatezali poput bijelih gostioničarskih kuta. A dolje kod gradske vijećnice stajala je crna masa ljudi, a među inima je bilo i takvih koji su u francuskim ratnim službovanjima žrtvovali po jednu nogu i tako položili kamen temeljac za bogaćenje i političku karijeru onih riđoglavih solothurnških trgovaca robljem, koji su pak položili kamen temeljac za procvat industrije dvadesetog stoljeća, a da to nisu ni znali. A i sušičavi Ueli je bio tu, generalov konjušar, kojeg su svi kinjili. Progurao se nekako u prvi red i doviknuo guslaču: – Daj, završaj još jednom, guslaču, daj, još jednom! – A policajci su isukali sablje i zaprijetili crnoj masi. A Ueli je uzvikivao – Bravo! – i ostao stajati na ničijoj zemlji između crne mase i trbuhâ, i kod svakog uzvika “bravo” pomakao bi se koji korak dalje. A kad ga je jedan od oružnika pograbio za rukav, otrgao se i pohitao – jer njegova se hitnja ne bi mogla označiti kao trčanje – u svjetlost baklji i onda tu ostao stajati, i – mora da je to bilo po prvi puta u njegovu životu – podigao glavu.

– Bošur, bošur! – izvikivao je neku francusku riječ. No, poklisari nisu obraćali pozornost na to, a svinjoglava solothurnška gospoda su istezala svoje nabrekle vratove i složno ponavljala stanovite jednoznačne kretnje rukama, kao da zapovijedaju oružnicima, a pijana Magelona se smijala i vikala:

– Bravo, daj ponovi to još jednom!

Kad se jedan od tih napudranih prigruo k njoj i pokušao ju malo smiriti, ustala je na način kao što to čine pijanci koji bi htjeli pokazati koliko su trijezni, i povikala: – Retirez vos mains du Prince de Prove-

nce! – A potom je Magelona bila blago gurnuta u stranu; Uelija se pak ostavilo stajati, a ciganska glazba je zamrla. Ueli je uskoro zaspao sjedeći kraj svoga piva u vatrogasnom domu. Gostioničar je kazao: – Ueli je umoran. – Bilo je to saopćenje upućeno drugim gostima. Pustili su ga da tu odspava.

* * *

I svi koji su jednom boravili tu, vraćali su se, uvijek iznova su se rado vraćali u Solothurn – svaki put malo stariji, malo umorniji. A Niklaus Wengi samo sjedi, pokušavajući se sjetiti šesnaestog stoljeća, član je starogradske komisije i na sjednicama izričito i s osobitim zalaganjem zahtijeva da ovaj grad bude lijep, tako da čovjek može biti ponosan na njega, i da dođu stranci, da napokon dođu stranci, da napokon dođe netko tko još nije bio tu.

Priča se da sluga Ueli uopće nije ni zapazio kad su zatvorili bordel dolje na zapadnom kolodvoru, te da je još tjednima s mokrom krpom lutao kućom, te mjestimice tom krpom brisao simsove prozora, da je još uvijek snosio sanduke u podrum i opet ih donosio iz podruma, teško dišući i posve polagano. Zadnje kurve nisu bile odvezene kočijom, nego su se pojedince iskrale, a Magelona je Ueliju tutnula u ruku nekakav prsten. On ga je dugo čuvao dok ga nije založio kod stanovitog gospodina Dogana, ili kako se taj već zva.

U međuvremenu je grad bio očišćen, popločan, obnovljen, obojen, a djevojke su na Baselskoj kapiji čekale na strance, na one koji još nikad nisu bili tu. Magelona je uvijek govorila da će on doći. A grad Solothurn je poželio delegatima švicarskog pjevačkog društva dobrodošlicu, i rečeno je kako je gradu Solothurnu iskazana posebna čast tim održavanjem danâ švicarskih dočasnika; u Solothurnu su književnici, u Solothurnu su filmaši, Napoleon je bio tu pa i Casanova, i svi opet dolaze i svi su odavde.

Samo je Ueli prošao kraj ovoga grada kao da ga nikad nije ni bilo tu, i samo se Magelona izdire na svakoga i ne čeka ni na koga.

* * *

Gospodin Dogan već odavno više nije stanovao u gradu, a kad bi došao, jedanput svake dvije-tri godine, onda se to znalo, a ručak s gradskim ocima u kući "Hôtel de la Couronne" bio je nešto poput primanja državnika. Naravno da je gospodin Dogan bio taj koji je pozivao, i naravno da bi gospodin Dogan bio rastužen kad bi se taj poziv odbio. On je sebe označavao i kao nostalgичnoga Solothurnjanina i s obiljem riječi se tužio zbog siromašenja lijepoga mjesnog dijalekta. Grad ga je smatrao do-

brotvorom i kad bi zaprijetila opasnost da bi nešto od gradske imovine moglo dopasti tuđih ruku, onda bi on to otkupio za se – on, čije je srce još uvijek bilo u Solothurnu. A kad bi poklisari ili policijska glazbena grupa ili udruga gimnastičara putovali u inozemstvo, uvijek bi naišli na nekog predstavnika gospodina Dogana koji bi ih počastio barem jednim aperitivom i izjavio kako se mogu čutjeti sretnim da imaju čast stanovati baš u tom Solothurnu kojem pripada njegovo srce. Ne bi se moglo pretpostaviti da bi gospodin Dogan u to doba – tisuću devetsto i desete – posudio Uelijev prsten, kako bi baš taj prsten dospio u njegovo vlasništvo, i ne bi se moglo pretpostaviti da bi on Uelija ucijenio zbog tog prstena, kad mu je ponudio dobro plaćeno mjesto u nekom belgijskom rudniku ugljena. No, možda je Ueli mislio da Magelona govori francuski, jer Belgija joj je ionako bila bliža od bilo kojega drugog mjesta na ovom svijetu. Pariz i tako nije bio ništa za Uelija. I kad bi se kakav socijaldemokrat pridružio Ueliju i pokušao mu izmamiti priznanje kako ga je gospodin Dogan htio samo iskoristiti, onda bi se on doista posve razljutio i kazao kako u svom životu nikada nije tako dobro zarađivao i da je sebi ponešto priuštio za taj novac, i da njegova pluća s tim nemaju nikakve veze, da je oduvijek imao takva pluća, i uopće, da će se i sam već nekako snaći i izaći sa svime na kraj, i hvala lijepa, puno hvala za pivo.

* * *

Kad se Ueli vratio iz Belgije – ne zato što je bio bolestan, nego zato što više nije bio nikom potreban – u to doba su siromasi još uvijek stanovali u gradu, a kuće u starom gradu su još bile stare kuće. Ueli je bio zadnji, sad više tu ne stanuju. Sada tu više nema nikoga. Siromasi su mrtvi, a gospodin Dogan je sve lijepo napravio. Oni u plavim odorama su policajci, oni u crnim odorama su vatrogasci, a oni u zelenim odorama su iz udruge dočasnika. Subotom se postroje na stube katedrale i glume Solothurn za strance koji ne dolaze. Gradonačelnik stane na vrh stuba i pohvali sve koji su tu bili, Rimljane i poklisare, i zahvali se gospodinu Doganu koji je opet sve tako napravio kao što je bilo ranije. – Da, tako lijepo nije još nikada bilo. – kaže Niklaus Wengi, a gospoda iz starogradske komisije povlađuju glavom. Gostioničari stoje u bijelim kutama ispred vrata. Ispred prozora stoje geraniji kao u srednjem vijeku. O, samo da je to još mogao doživjeti general Kosciuszko!

* * *

Gostioničar zove Uelija. Ovaj stiže s lopatom punom piljevine, razaspe to po bljuvotini koju je isповраćala Magelona, pa to obriše. Magelona je

blijeda. Ueli zastane ispred nje, pogleda je. Gostioničar zove. Policajci s tim nemaju nikakve veze. Bljuvanje se ne protivi zakonu. Međusobno izmjenjuju poglede, ta dvojica policajaca, a zapravo i ne znaju, protivi li se bljuvanje zakonu. Sad imaju nove odore i opet kape troroge i sablje, a preko gradskog grba na prsima opet lijepu zlatnu krunu.

* * *

Ueli je Mageloni mogao otkopčati steznik, kako bi mogla lakše disati. Mogao ju je poljubiti u bijele grudi. Mogao ju je uzeti na ruke i odnijeti u svoju sobu. Ueli to nije učinio. Ovdje nitko nikoga nije susreo. Ovdje se ništa nije dogodilo, ovdje se ništa nije dogodilo – siromašna Magelono, siromašni Petre od Provanse – bogati gospodine Dogane.

Karijera

Sve započinje tako – kako bih započeo na samom početku – da se nešto izmisli i proširi, a samo dobrostojeći ljudi to čine s namjerom.

Sve drugo je imitiranje, ne besmisleno, ali nešto poput imitiranja.

I tako netko nazove i kaže svoje ime, a potom “dobar dan” i onda ništa više.

Netko nazove i sam sebe izmisli i proširi unaokolo.

Pitanje “Kako je” ostaje s riječju “dobro” neodgovoreno.

To je pitanje o nekoj priči.

Daj, ispričaj mi nešto, ispričaj mi nešto, a da se ne brinem o starosnoj dobi, izgledu, zanimanju i socijalnim primanjima, izmišljam sebi, dakle, jedno ime:

Salomon Adalbert Meier – ime, loše kao i svaki izum. Pa ipak mi ono pruža prigodu da izvijestim o tome kako je Meier dospio do tog imena, prigodu, da u kasnijem tijeku ispričam anegdotu o policajcu koji je na ovo ime reagirao udarcima, jer ga je smatrao odveć loše izmišljenim pseudonimom. Policajac, koji vrši svoju dužnost, ima djecu – ispričavajući se i kasnije, a koji u svakom slučaju još uvijek nije dostatno opisan pojmom “policajac”. Čak su i građevinski radnici bolje opisani pojmom “građevinski radnik”, pod uvjetom da uopće postoji tako nešto kao građevinski radnik i samo građevinski radnik, da uz to nisu još i sudionici biciklističkih utrka ili pljačkaši banaka ili uzgajivači ruža. Ako su, primjerice, sudionici biciklističkih utrka, onda ja kao autor moram dodatno znati da prema međunarodnom pravilniku – koji vrijedi i za regionalne utrke – biciklisti moraju nastupiti u crnim hlačama i bijelim soknama, i to u trikoima s dugačkim rukavima. Čitatelj neka tom prigodom bude

upozoren i na to da se ta pravila daju kontrolirati putem televizijskih prijenosa uličnih utrka i da ta kontrola može pridonijeti općoj napetosti male, ali posebno dodatne šale. Tek znanje o međunarodnim odredbama načini od pojedinih bijelih sokni opće bijele sokne.

Crne hlače sudionika biciklističkih utrka su za nas nešto posve normalno. Još nikada se nismo zapitali zašto su one crne, i sad znamo da su crne, na temelju odgovarajućeg pravilnika i tek sada zapinje za oči da još nikada nismo vidjeli crvene ili žute hlače sudionika biciklističkih utrka. Nedostatak iznimke ne dopušta nam mogućnost spoznaje pravila. Slično bi se možda moglo reći i za područje o uzgoju ruža, o čemu je autor sebi ponajprije morao priskrbiti informacije. To se od njega – rado to priznajem – doduše može očekivati, no ja pretpostavljam da će čitatelj na ovom mjestu isto tako vrlo rado odustati od toga i dati prednost daljnjem odvijanju jednom već započete priče.

Salomon Adalbert Meier je u svakom slučaju izvršio svoju dužnost: on nas je već odveo na drugu ili pak treću stranicu ove priče.

Mogli bismo ga otpustiti, a da ne spomenemo niti jedno od njegovih svojstava – ni njegovu starosnu dob, ni zanimanje, ni odjeću, ni boju kose.

A naknadno moramo priznati da nije bilo nužno izmišljanje odveć izmišljenih imena. Unatoč tome, ne možemo ta imena zamijeniti nekim jednostavnijima. Očekivanja, koja pobuđuju neobična imena, moraju biti zadovoljena.

Salomon Adalbert Meier je svakako – barem tako ja pretpostavljam – bez razloga dospio do svojih imena. Njegova majka, neka jednostavna žena, pronašla ih je na nekakvoj listi koja se mogla dobiti po uredima za civilno sklapanje brakova, i ona se s tim svojom imenima uspjela nametnuti za razliku od jednog manje romantičnog oca. Moguće je, da je ona – s djevojačkim prezimenom Schulthess – zbog prezimena Meier, naime, zbog njegove česte uporabe patila i da je zamišljala kako će svoje djetetu i kasnijem sinu s dobrozvučćim imenom podariti stanovitu razlikovnost na njegovu životnom putu – po zanimanju možda pijanista ili pak bankovnog prokurista.

Salomon Adalbert je zapravo cijelo svoje djetinjstvo proveo bez imena. Čak ni skraćeni oblik Bert ili Berti majka nije dopuštala, a učiteljima svoga sina je dala naputak, da ga oslovljavaju imenom koje mu i pripada. Salomonu-Adalbertu – sada i s povlakom – je to vrlo brzo postalo neugodno, i zato je radije volio da ga se oslovljava s Meier! Hej, Meieru!

Da je postojao pjesnik imenom Salomon Geßner, i jedan drugi imenom Adalbert Stifter, mora da je to zapravo znao. Na to ga je možda ponajprije upozorio stariji župnik, usputnom primjedbom za vrijeme vjeronaučnog sata. No, autor se u trenutku još uvijek ne može odlučiti

bi li njemu, Meieru, ovoga Adalberta Stiftera dao na čitanje – je li vrijeme sazrelo za to da priča uzme svoj tijek, kako bi se tako napetost pričanja potrla onim, što je ispričano.

Da od njega učinimo stranca, koji je nekoć došao izdaleka – u kasnim dvadesetim, pristigao u ovaj naš grad: austrijsko-mađarskog podrijetla, plemić, kako se šuškaloo, koji je kod husara u Prvom svjetskom ratu služio s Rilkeom. Je li Rilke služio vojsku? Ja to ne znam. Pa čak kad bi Meieru i dali neko godište oko mijene stoljeća, bio bi premlad. Ni onaj se nije zvao Meier, no taj je navodno tu u kinu svirao glasovir dok je film još bio bez tona, imao je uvučenu kralješnicu u križima i dobru izobrazbu, a od sebe je pravio smiješnog tipa tako što bi sa svime, što je od naobrazbe postojalo, uspostavljao osobni kontakt – s Rilkeom je služio kod husara, samo je jednom sudjelovao u nekoj borbi, a kad je stotnik podigao ruku kako bi dao znak za napad, a u tom trenu su Talijani zapucali – neki Talijan mu je prostrijelio uzdignutu ruku i stotnik je dao zapovijed za povlačenje – lijepa priča – negdje pročitana – radovat ću se ako je jednom nađem kao čitatelj, možda kod Josepha Rotha – ipak su to priče.

Ali ne mogu dopustiti da je Meier s Rilkeom služio kod husara. On bi mi ionako bio prestar kad bih to učinio. Kao godište 1898. već danas bi rezultirao starosnom dobi od osamdeset i sedam godina i tko zna kad bismo stigli na kraj s ovom pričom. Jer ne možemo dopustiti da Salomon-Adalbert Meier umre. Previše je jednostavno ljudima podariti život kroz njihovu smrt. No, možda bismo mogli dopustiti da se Salomon-Adalbert popne na vlak s velikim vijencem od jesenskih lijepih kata, s crnim polucilindrom na glavi, s bijelim svilenim šalom – mogli bismo, primjerice, urediti da nikad ne stigne na cilj.

A tko bi nam u to povjerovao?

No, jutros sam pukim slučajem, dok sam na kolodvoru kupovao cigarete, vidio kako pristiže vlak, vidio kako su ljudi najprije čekali, a onda se popeli u vlak, vidio kako je jedan čovjek drugoga potapšao po ramenu – mislim, morao bih nekako Meieru, koji nema nikakvih iskustava, pripomoći barem kakvim svojim slučajnim iskustvima.

Već poodavno nisam vidio ljude koji putuju vlakom s grobljanskim vijencima. No, toga je bilo. I nekako je to uvijek bilo loše. Neka je žena svome mužu popravljala kravatu, pokušavala mu u džep tutnuti češalj, što je ovaj odbijao, čistila jednim dijelom njegove jakne neki drugi dio, koji mi se i nije činio baš prljavim. To je vrlo revan posao, raznositi vijence.

– To je vrlo revan posao, raznositi vijence. – kazao je Salomon-Adalbert Meier.

“Salomon-Adalbert Meier, pokop i prijevoz mrtvih” kao pločica tvrtke ponad kakvog izloga s umjetnim cvijećem i dvije jednostavno

ukrašene, upadljivo nezaprašene bakarne urne: možda bi to baš bio povod ljudima da povremeno zastanu, turistima da fotografiraju i gimnazijalcima da se nasmiješe.

I ne bojim se bez razloga dati mu nekakvu tvrtku, no znadem, ako mu ne dadnem nikakve šanse, onda ni sebi, kao autoru, neću dati nikakvu. Ipak se nadam da moji slušatelji neće insistirati na crnom polucilindru i bijelom svilenom šalu, jer u takvoj odjeći Meieru ne bi mogli dopustiti da popije čašu twannera, vina godište devetsto i drugo u kafiću "Križ", a tu mogućnost moramo ostaviti otvorenom, za slučaj da Meier ostane kakav nikogović.

No, ipak, točno znadem da će, ako to napišem, čitatelj možda vidjeti kakvog muškarca u neprikladnoj odjeći – crni polucilindar – kako sjedi u bijednoj birtiji, a ja bih to mogao tek neznatno skrenuti u neki drugi smjer, ako mu pripišem okvir za naočale napravljen od električarske žice i trake za izoliranje, naime ako mu to zadjenem iznad ušiju. Onda bi polucilindar bio malo zaprašeni, svileni šal nešto prljaviji na rubovima, a oboje bi imalo tu prednost, što bi Salomon dobio priču bez moga sudjelovanja. Samo, izolacijska traka danas nije baš raširena po cijelom svijetu kao sredstvo za reparaturu, a u kućanstvima ju se uopće ne može tako često naći. Danas već nedostaju i sama sredstva, da bi barem približno iskitili i opremili kakvog pravog lualicu ili klošara, a moj trud, kako bih napisao priču iz današnjeg doba, mora da je već odavno upao u oči: naime, priču iz osamdesetih godina dvadesetog stoljeća.

Za protivnike atomskih centrala to su godine borbe protiv atomskih centrala. Salomon, zapitan o tome, tvrdio bi za sebe, da o tome ima svoje mišljenje. Kunem se, da nema nikakvoga, pa bilo sa zaprašenim ili čistim šeširom, no nekako mi ostavlja dojam da bi bio za to.

Naravno da se u tim osamdesetim godinama događaju i druge stvari u svijetu, ali ne tu, tu ne, a Salomon, koji je prije pedeset godina kao emigrant došao u ovaj kraj, cijeni ovaj kraj – svaka čast!

Ne podnosim više Tvoj šešir, on mi ne paše u koncept, i zabranjujem Ti da se kitiš stvarima bez moje izričite pisane dozvole: jer ja neću dopustiti da on zaživi, prije nego li budem znao, što bi se s njim imalo zbiti. Ne dam mu nikakav šešir, prije nego li budem znao u kakve će lokale zalaziti. Ne mogu dopustiti da u odori otpravnika vlakova postane direktorom banke, i u ovoj stvari molim za solidarnost svojih čitatelja. Ako sad ne budemo složni, on će zaživjeti, stopit će se sa svojim likom, potom će nam se dopasti, i morat ćemo dopustiti da naprosto postoji.

Prekasno je da pustimo da se iseli u Australiju. Pa čak bi i spisateljski troškovi za to bili pregolemi, jer manji klokani, koje mi ovdje nazivamo klokanima, tamo se uopće ne nazivaju klokanima. Rečeno mi je kako se

oni zovu, no nisam to uspio zapamtiti. Već zbog toga ne mogu dopustiti da se Meier iseli, jer bih to morao potražiti u kakvim knjigama. Tako dugo dok još nije živ, on mi ne predstavlja nikakve poteškoće.

Ali baš zbog toga što nije živ, opasan je.

Sad mu je doista potreban samo još šešir, jakna, hlače i cipele – i nisam baš siguran, nema li ih on već, nije li već štogod postao bez moga sudjelovanja. Adalbert S. Meier, tako on sada sebe naziva, htio bi, naime, štogod postati, htio bi barem nešto postati.

Već se pridižu prvi, kako bi spriječili njegovo postojanje, dakle, on postoji. On već ima prve neprijatelje, i već pripada neprijateljima svojih neprijatelja. Mi smo se koncentrirali na šešir, a on mu sad više nije ni potreban. Sad mu je svejedno za bilo kakav šešir, već je propala šansa dopustiti mu da u kafiću “Križ” bez razloga popije čašu twannera, go-dište devetsto i drugo.

Adalbert S. se odlučio. Postoji jedan koji se zove Adalbert S. Meier. Morat će se računati s njim. Tko hoće postati nešto, mora se pobrinuti za to da od Adalberta S. ne postane ništa. A tko pretpostavi da će od njega nešto postati, taj mora već danas biti na njegovoj strani. Stisak njegove ruke, danas još stisak ruke, sutra već može biti rukovanje u znak pristanka.

Već je vrijeme da Adalberta oženimo, odnosno da mu dadnemo ženu. Ne želimo biti nepravedni: pretpostavlja se da se on u nju zaljubio – to i nije nešto osobito, mislim, čak i muškarac kao što je Adalbert ima napokon tako nešto kao biologiju. U kasnijem tijeku priče vidjet ćemo kako ta žena na nekoj slici iz novina sjedi pokraj njega na sofi, jedna curica – Silvija – stoji između Adalbertovih raširenih koljena, a jedan sin – Herbert – sjedi pokraj majke na naslonu stolca, dok najstariji – Adalbert Karlo – nije nazočan, jer je zbog izobrazbe ili pak daljnje naobrazbe u Bostonu, na harvardskom sveučilištu.

Uviđam da smo se na ovaj način i odveć požurili s tegobnim tijekom priče. Prekasno: Adalbert S. Meier je u svakom slučaju izabran i može ga se birati.

Njegova biografija – oskudna, ali ovdje opisana na najbolji mogući način – ne razlikuje se ništa od naše. Doduše, dovoljno je star, da bi se u lošim vremenima loše ponio, ali ne upadljivo. Bilo bi bezobrazno tvrditi da njegov život sve do njegova izbora za načelnika općine nije bio vrijedan opisivanja. Da taj život tu nije bio opisan, razlog je samo u tome, da autoru s tim u vezi nedostaje volje da ga izmišlja.

Posve je jasno da Adalbert rado putuje, i posve je jasno da se Adalbert sjeća u razgovorima svoga djetinjstva.

Adalbert je i pametan, ljudi to znaju, no taj podatak još ne čini nikakvu biografiju.

Pa i Adalbert zadigne glavu kad ujutro izlazi na vrata, i razgleda kakvo će biti vrijeme. Ranoranilac je, a poznata su mu i pitanja koja se postavljaju seljacima.

Pitam se, ne bi li mu trebalo dopustiti da nauči kartašku igru iz ovog kraja, ne bi li mu možda trebalo dopustiti, ili pripisati kakvu sitnu strast, ne bi li smio biti malko sklon crnom vinu.

Prije toga bi se svakako morali odlučiti za nekakvo tijelo. Je li ono glasno – jer “glasno” je opis tijela – i široko – da je “široko” isto tako opis tijela, nije vrijedno spomena – a potom mu sklonost k alkoholu, koju liječnik označava alkoholizmom, može sve drugo, doli naškoditi. I ako se mene pita, na što se tu odnosi ta štetnost, onda moram priznati da sam se već odlučio, odlučio za jednoga Adalberta S. Meiera, s kojim se – pa pasalo to nama ili ne – mora računati.

I ništa više ne koristi vraćati se u vrijeme kada je mali Salomon-Adalbert bubnjao nogama o tlo, jer je htio silom postići svoj primitak u grupu za gradnju letećih modela ili u grupu za gradnju modelarskih letjelica, s uspjehom – dakle, kasnije je lijepio dijelove izrezbarene pilom, presvlačio ih svilenkastim papirom, potom lakirao kistom i zatezao, kasnije se prebacio u grupu za jedriličare, pa koji put i letio u dvosjedu, a prije svega je u aeroklubu godinama služio kao zapisničar. U svakom slučaju je on razvio – a mi smo ga prebrzo prozvali oportunistom – izričitu naklonost spram manjina. Zastupao je interese manjine u aeroklubu, manjine prigradskih vrtlara prilikom preraspodjele parcela u općini, postojane i hrabre manjine lovaca u svezi sa zaštitom okoliša naravno, a u istoj vezi opravdane interese ribarskog društva, čiji članovi su većim dijelom dolazili iz radničkih krugova, naime iz krugova onih koji su se laćali posla.

Adalbert S. Meier ni u kom slučaju nije bio čovjek koji se dosađivao, niti čovjek koji je bio dosadan i s pravom je mogao uputiti na činjenicu da je imao i drugih poslova, kad se ne bi stavljaio na raspolaganje.

Ali on se stavljaio na raspolaganje.

Autor – ja, njegov biograf – još uvijek se trudi kako bi mu izmislio kakvu priču, to jest, kako bi mu pomogao vlastitom otrcanom biografijom, ali već tijekom same ove priče čini te druge priče suvišnima. Jer, ima već dosta ljudi koji su ga znali, koji su se družili s njim, koji su ga u lovu upoznali kao posve jednostavnog i društvenog čovjeka, ili koji rado pričaju i onu priču, u kojoj se on još kao pripadnik grupe za gradnju letećih modela usrao u gaće, jer u danom trenutku doista nije mogao napustiti svoje mjesto, budući da se radilo o tome da su se dva sićušna dijela morala držati stisnuta jedan uz drugi, sve dok tutkalo ne bi počelo hvatati, ili kako se to već kaže.

Pa ipak ne možemo dopustiti da bude slabunjav. Jer, ovaj bi događaj vjerojatno nekakvog slabunjavog tipa bacio iz kolotečine, ili se to ne

bi ni pričalo o nekom tko je slabunjav. No, u svakom slučaju se može pretpostaviti, da se tukao na mjestu za mali odmor kad ga je jedan zbog toga ismijao, i sigurno je da je tada tip koji ga je ismijao bio isključen iz grupe za gradnju letećih modela – prva stepenica k uspjehu za Adalberta, koju on uopće nije prepoznao kao takvu.

Karizma je riječ koju je kasnije usputno naučio i spomenuo ju je – ali tek na prikladnoj prečki ljestvice uspjeha – u jednom tonu “understatementa”, a i to je bila riječ koju je naučio uz ono što je već znao.

Jer, Adalbert nije ništa učio, uopće ništa – učio je samo uz ono, što je već znao.

Čitatelju sada mora stvarno da je upalo u uči kako očajno pokušavam denuncirati Adalberta, zatajiti sve što bi moglo govoriti u njegovu korist, i jednostavno tvrditi da je on ustvari nitko i ništa, nikogović, običan nikogović.

Pozivam Vas za svjedoka, da sam ga izmislio, i molim Vas da me ne ostavite na cjedilu. Bili ste nazočni, od samog početka ste bili nazočni. Jer – još uvijek se nitko od Vas ne usuđuje otvoreno priznati – pojedinci smatraju da ga je moguće birati. Većina još uvijek taj izbor smatra isključivim, ima dovoljno razloga da ga se ne izabere. Vjerujem da sam naveo te razloge. Gotovo da je besmisleno o tome govoriti. Svi mi znamo da ga se ne može birati. On neće biti izabran.

Samo, on će barem svome protukandidatu stisnuti ruku, u nazočnosti televizije, u nazočnosti tiska, u višestrukom ponavljanju za fotografe – on će na ovaj ili onaj način svome protukandidatu stisnuti ruku. I njegove suze će biti suze ganuća, i on će sličiti meni, taj predsjednik: priprost čovjek, čija svojstva ne nadilaze moju maštu, čija biografija je moja biografija, tako malo izmišljena kao i ja. A ja – čovjek bez svojstava kao i on – sam njegov birač, njegov jamac, njegova biografija.

Postojanje Salomona-Adalberta Meiera se više ne može spriječiti.

Vožnja željeznicom

Razgovori u zrakoplovima su rijetki, pa ipak su padovi iz zrakoplova, ako se uopće dogode, zajednički. Željezničke nesreće, nasuprot tome, nisu baš bezuvjetno konačne, što u sebi krije prednost, da pojedinac nije jedini preživjeli i što i drugi o tome mogu pričati. Moguće je zamisliti kako preživjeli idu na pogrebe onih drugih, ali samo kod velikih nesreća kada je broj preživjelih manji od broja mrtvih, i nikada čovjek tako dobro ne uoči vremenske prilike kao nakon pogreba. Kad se izlazi iz crkve, sipa snijeg, ili kiši, ili sja sunce. Zbog čega osiguranja bolje honoriraju smrt koja je posljedica nesreće od obične prirodne smrti? Kladio sam se sa

svojim osiguravajućim društvom uvijek iznova da će se moj zrakoplov srušiti, i gubio sam te oklade. Tko još kod *izrulavanja* zrakoplova prije leta misli na to da će se *odrulati* kao gubitnik?

Osiguravajuća društva, tako ja to sebi zamišljam, ne boje se naše smrti. Ona još bolje od nas znaju da ćemo umrijeti, i ona isto tako točno znaju kada ćemo to u prosjeku učiniti. Ona ne računaju s nama onako kao što to mi činimo sa samima sobom, nego sa svima nama. Rizik ostaje na našoj strani. Zbog toga se zapravo ne kladim protiv osiguravajućih društava, nego protiv sebe, a osiguravajuća društva ne upozoravaju na opasnosti od letenja. Barem bi to trebalo biti povodom našem razmišljanju i ja imam razumijevanja za one koji su u posljednjem stoljeću upozoravali na opasnost od vožnje željeznicom. Nisu baš bili posve u krivu.

Dakle, tako se neki čovjek popne na vlak. Zove se Müller, posve jednostavno prezime, no i njega možemo naglasiti tako da to ne bude baš jednostavno bilo koji Müller, nego baš taj Müller. Kad smo već kod njega, možemo mirne duše pustiti da bude zastupnik osiguravajućeg društva: dakle, čovjek s aktovkom koji često putuje ovom dionicom pruge, sređuje svoje spise, a prilikom čekanja na peronu može se baviti mišlju – možda mišlju o smislu osiguranja, a to onda već više nisu moje misli. Müller se penje u vlak, ja ostajem tu, idem do kioska kupiti cigarete, idem popiti kavu, idem kući.

Müller će bez mene stići u Zürich. Nije potrebno da se i ja s njim vozim i da ga promatram, no ako već Müller razmišlja prilikom čekanja na peronu, onda to mogu i ja na svom putu kući, a Müller bi bio iznenađen kad bi znao za stvari koje će mu se danas dogoditi, no on neće saznati da sam mu ih ja izmislio.

Kad se netko popne, kad se popeo u vlak, onda će onom koji već sjedi u vlaku i koji se popeo prije njega, reći: – Je li ovo mjesto još slobodno? – Ali se neće predstaviti. Možda će, prije nego što bude zapitao je li mjesto još slobodno, pozdraviti, ali se neće predstaviti. Možda će to učiniti u spavaćim kolima, kad bude tražio i našao svoj odjeljak, kad se otvore vrata, i potom ispred njega bude stajao netko u pidžami. Spavaća kola su često puta plavo obojana, često puta na njima stoji “Wagon-lit Cook” ili “Pullman-Car”, ali to je bilo davno prije. Samo djeca zamjećuju spavaća kola. Svojim prstićima pokazuju na njih i žele znati što je to. Spavaća kola su dvije vrlo lijepe riječi. Možda su još uvijek plave boje. Bez ikakva drugoga osobnog iskustva sa spavaćim kolima, svakome prvo na pamet padne četkica za zube, dakle da onaj, koji u njima stoji u pidžami, upravo vadi iz putne torbe svoju četkicu za zube, a u kutu na hodniku sjedi nekakav maleni grbavko s plavom kapom, prignut iznad liste s putnicima, i misli na to kako bi mogao pisati romane. No, on je barem apstinent, ni traga mirisu alkohola iz njegovih usta. Možda

ja čak više mislim na nekakvog čuvara javnog zahoda u Njemačkoj, koji naravno ne bi imao plave kape s crnim štitnikom kao moj maleni grbavko. I već odlazi vlak, već su se složili tko će uzeti gornji krevet, i već se više ne čini toliko loše da je još jedan pristigao, ili da je onaj prvi već bio tu, već se čine prvi koraci po hodniku, kao u nekoj hotelskoj dvorani.

Müller kani samo do Züricha, sat vremena vožnje, odjeljak za pušaće druge klase. Još poodavno je kazao: – Je li ovo mjesto slobodno? – i pri tome je pogledao nadasve goleme noge svoga susjeda u odjeljku. A ja idem kući, usputno ću negdje popiti kakvu kavu, pročitati novine, prebaciti nogu preko noge, a Müller će ustanoviti da golemonogi nije na poslovnom putovanju. Njegova odjeća je odveć iznošena, sve na njemu je nekako preveliko i visi s njega, kao da je za kratko vrijeme izgubio puno na težini ili kao da je njegovo odijelo prije puno godina bilo odijelo po mjeri nekoga puno većeg od njega, dobro održavano i besprijeckorno ušćevano odijelo nekoga drugog. Postoji jedan oblik mršavosti, kad s čovjeka visi svaki komad odjeće, a odjeća se napokon mora nositi.

Riječ sušica ima u sebi tako nečeg blagoga.

Čovjek koji se popeo u vlak upravo pokušava objesiti svoj ogrtač i potom sjesti. Pa ipak će se i ostali uspeti u vlak, primjerice u Oltenu. Boravci vlakova u postajama su ti riskantni trenutci, oni su u stanju utjecati na putovanje, jer se događa promjena, pridolaze novi putnici, početnici, oni koji još nisu putovali – a sve to se zbiva u vrlo kratkom vremenu. Vlak još uvijek izlazi iz postaje, još nije postigao brzinu pune vožnje, još se ne čuje kloparanje kotača, a Müller još uvijek stoji ili je zauzeo pomalo pognut stav, malo je presavio koljena, još uvijek se nije okrenuo, još uvijek mu je lice okrenuto u smjeru banke, a leđa u smjeru golemonogoga.

Sjedeći – jer napokon moramo dopustiti da vlak počne voziti – Müller je uočio nadasve duguljasto lice onoga drugoga, potom nadasve dugačak gornji dio tijela, nadasve dugačke noge, ali dugonogi, dugokraki, duguljastoglavi nije ni u kojem slučaju ostavljao dojam nekoga naptrosječne visine, jer su mu ramena bila obješana, što je rukama davalo pomalo neproporcionalnu duljinu, a gornji dio tijela se činio recipročno malenim.

I tako sad Müller sjedi, i pustit ćemo neka bude tako, vlak neka vozi, neka točno pristigne u postaju i opet točno neka vozi dalje. Činjenica da Müller, zastupnik osiguravajućeg društva, sa svojom aktovkom putuje u Zürich, nije uopće bitna. Uostalom, ja već sjedim doma i zaboravio sam na Müllera.

Osim toga, Müller, koji je – kao što sâm tvrdi – tijekom svoje dugogodišnje djelatnosti postao dobrim poznavateljem ljudi, ne promatra ljude dugo. Odvikao se pričanja s njima o stvarima koje mu slučajno

prolaze glavom; ni riječi o spavaćim kolima, ni riječi o kolima za ručanje. Pa ipak ga je iznenadilo da Dugonja kondukteru, koji je prolazio, nije čak ni pokazao svoju voznu kartu. Müller se rasrdio zbog toga što je kondukteru morao osobno pokazati čak svoju mjesečnu kartu i da je tako spram Dugonje dospio u podređeni položaj, jer Dugonja je već imao svoje običajno pravo, kondukter ga je već poznavao, i mogao bi Müllera smatrati novakom. No, Müller ni čini ništa, što se ne bi činilo tako kao do to nije oduvijek činio, i nikad nije putovao, a da ne bi odavao dojam da mora putovati. I stoga neprestance ta njegova prisjećanja na zrakoplove, u kojima je njegova dosadna poslovnost mogla još djelotvornije doći do izražaja.

No, Dugonja ga je pogledao. Pogledao ga je – što je bilo posve normalno, a ipak je nekako bilo upadljivo – svojim očima, svojim vrlo duguljastim očima, čiji su donji rubovi oblikovali duguljasto razvučene trokute, očima poput gluhonijemog, očima poput čovjeka koji nikad nije naučio pitati, nego samo odgovarati.

I Müller mu je dobacio jednu riječ.

A drugi se naklonio.

I Müller mu je opet dobacio jednu riječ.

A drugi se naklonio.

Müller je potom uzeo svoj kufer na koljena, otvorio ga, uzeo iz njega anketni list, preletio ga jednom čitajući ga, a onda olovkom počeo stavljati sitne znakove po rubovima, digao pogled i zagledao se u prazninu, potom pogledao onoga drugoga i spazio da je ovaj svoj pogled upravio na njegove listove, da se više nije micao, da je samo gledao te listove i Müller se gotovo rasrdio zbog indiskretnog ponašanja onoga drugoga, ali je pogled duguljastookog bio pogled analfabeta, pogled čovjeka koji ništa ne razumije, koji svako pitanje shvaća kao saslušavanje, a svaki odgovor kao priznavanje neke krivice, poput jednog od onih koji su u školi svojim odgovorima iz računanja stalno priznavali kako ne umiju računati, a učitelj ih je nekako prisiljavao na krivi odgovor i tako na njih tovario krivnju.

Müller je opet uzeo još jednu riječ iz svojih spisa i dobacio je onome drugome, te je ustanovio da onaj kima glavom prije nego li je riječ zapravo bila i dobačena, a potom je zadržao svoje riječi, pokušavao ih ubaciti u neku prazninu između kimanja glavom, a kad onome drugome uz riječ "drvo" nije pao nijedan od pravih odgovora, naime domovina, priroda, domaći, prirodan, topao, stablo ili umiranje šume, taj put je kimnuo glavom nešto dobroćudnije i manje podanički, a Müller je taj odgovor vrednovao kao polutočan i načinio odgovarajuću pribilješku na anketni list. Činio je to posve polagano. Pribilješku je unio posve pedantno i podizao pogled nakon svake pojedine upisane riječi.

A onaj drugi strpljivo čeka na sljedeću riječ i ne povlađuje glavom, ako Müller samo pridigne pogled, bez dobacivanja riječi. Povlađuje tek kad Müller izgovori “stube”, a povlađuje i kad Müller kaže “ljestve”, a Müller to izgovara posve tiho, jer to su prve izgovorene riječi, prve koje padaju između njih dvojice i nisu tek samo bačene. – Razlika? – dobaci Müller još uvijek tiho, ali već s prizvukom saslušavanja, a onaj drugi svojim dugačkim kažiprstom nacрта u zraku stubama sličnu crtu, zatim povuče prst, zastane na trenutak kako bi jednu riječ jasno odijelio od druge, a onda podigne uvis obje ruke i oponaša pokrete penjanja, kao po kakvim ljestvama. Müller je još uvijek zagledan i kad je ovaj drugi već bio spustio ruke, kao da nije imao prosuditi samo pravilnost pokreta, nego i kvalitetu izvođenja pokreta, a potom ipak rekne “točno” i odloži na stranu prvi list.

Bez – Dobar dan.

Bez – Kamo putujete?

Bez imena.

I dugo nije bilo ničega, a potom stanke, poput onih koje postoje samo kod željeznica, gdje se svaki već unaprijed pripremio i upustio na duljinu putovanja, jer umijeće putovanja željeznicom je zapravo umijeće čekanja, i u tome leži stvarni dobitak na vremenu, da se u Zürich ne stiže, nego da se to iščekuje. Tako željeznice posjeduju svojevršno svojstvo povećavanja razmaka između pojedinih mjesta, jer između toga nije hodanje nego čekanje, dakle, više to nije razdaljina koja povezuje mjesta, nego još samo trajanje. I zbog toga se u vlakovima jedva vode kakvi razgovori, stoga svatko sebi prema mogućnosti, odabere prazan odjeljak, i stoga se i Müller ponadao kako bi drugi možda mogao u Oltenu presjesti, i stoga je pokušao dokučiti iz njegovih pokreta hoće li u Oltenu presjesti.

I samo to je bilo razlogom da je toga drugoga uopće promatrao kad bi od vremena do vremena podigao pogled sa svojih papira, i samo to je bilo razlogom da je onaj drugi prikovao svoj pogled na papire i da je podizanje pogleda shvaćao kao postavljanje pitanja.

– Sedam puta osam?

– Ljubav, žene, majka?!

– Na što Vas asocira riječ “sigurnosni odjel”?

A drugi svojom dugačkom rukom izvlači nekakvu ceduljicu iz džepa svoje dugačke jakne – predugačke jakne na predugačkom tijelu – drži je oklijevajući u ruci, gornji dio tijela malo priginje naprijed, kao da bi htio tu ceduljicu dodati Mülleru, kao da ga želi priupitati o nekoj željezničkoj vezi koju mu je netko napisao, potom razmotava ceduljicu, miče usnicama i iznenada vikne: – Hej! – potom i dalje sjedi dok ga Müller pogledava više prijekorno nego uplašeno, kao da to nije bio on, a onda poravna rukom ceduljicu i miče usnicama, kao da bi štogod čitao s te

ceduljice i kao da još uvijek u ušima ima učiteljev nalog da čita glasno i jasno i da pravilno naglašava:

– Kraj prozora već prolijeću stabla, električni stupovi, telefonski stupovi, polja, kućice čuvara željezničke pruge – hej, kakvog li živahnog komešanja na kolodvoru, tu sve klepeće i zvekeće, tu se kante za mlijeko *hitaju* u vagone, tu otpravnik vlakova daje znak pištaljkom, a potom plaču djeca, tu prolaze električni vagoni i ljudi skaču ustranu, tu direktori čekaju i puše cigare, tu se sklapaju kompozicije vlakova, i tu se međusobno sudaraju vagoni i čuje se: peng, peng, peng.

A Müllera spopadne strah što ga više nije strah. Gleda usnice koje se nijemo miču, i s njih očitava tekst i čita glasno “peng, peng, peng” s tih usnica. I pita se, stoji li uopće išta na ceduljici – ali to peng je slovkano peng, a ne izgovoreno peng.

– Zovete li se Viktor? – upita Müller.

– Hej, kakvog li samo živahnog komešanja u kolima za ručanje, hej, kako li samo zveče čaše, hej, kako svaka riječ njedri drugu, a posve sprijeda stoji za sve odgovorni strojovođa i pazi na signale i na vozni red i na brzinu i na sigurnost, a pratitelj vlaka ide od vagona do vagona, sa sobom nosi crvenu torbu, a kondukter ima crnu torbu. Nitko ne obraća pozornost na brojku na njegovoj torbi. To je brojka 782.

Viktor je dobar promatrač.

I još bi trebalo nadodati klopot kotača.

Tko ne umije čekati, taj se dosađuje prilikom vožnje željeznicom. Križaljke produžuju putovanje, a djeca smetaju kod čekanja. Ni pod koju cijenu se ne preporuča u vlakovima čitanje romana, tu bi čovjek sam trebao nešto smisliti kako bi razbio dosadu. Pušači su ljudi koji se dosađuju i koji su naviknuti na dosadu i stoga bi trebalo prvenstveno birati odjeljke za pušače, a ako nije moguće naći više ni jedan prazan odjeljak, onda se prvenstveno odabere suputnik ili suputnica za promatranje, a ne za razgovaranje. Svaki razgovor iskrivljuje doživljaj dužine putovanja.

Viktor je svoje noge zgurao ispod sjedala, potom se skutrio u sebe, posegnuo svojim dugačkim rukama ispod klupe i tu dolje nespretno prtljao, odvezujući cipele. Müllerova pretpostavka, da se moralo raditi o visokim cipelama, o visokim i staromodnim cipelama, ispostavila se kao točna. Prvo ga je iznenadila točnost njegove pretpostavke, a onda se sjetio da je cipele morao vidjeti netom nakon penjanja na vlak. No, tada mu nisu zapale za oko kao velike cipele, nego kao velike noge.

A onda je Müller ipak pokušao s jednom ljubaznom riječju: –Tako je doista udobnije. – No, Viktor je ostao nijem, gledao u prazno, a cipele su nekako osamljeno stajale tu, cipele, koje su često puta bile čišćene i isto toliko puta zaprljane, cipele, koje su bile tako čišćene kao da ih nije čistio on sam, nego netko drugi, kao da je netko kazao: – Viktore,

čišćenje cipela! – no time se nije mislilo da bi ih on sam trebao očistiti, nego da bi ih trebao dati na čišćenje.

I naravno, ručno pletene sokne, naravno, zelenomaslinaste vojničke boje, i sklonost spuštenim stopalima, kao i uopće sklonost krmežljivosti, sklonost dobrohotnosti, sklonost poniznosti, sklonost odgovaranju na pitanja, sklonost debilnosti, sklonost astmatičaru, sklonost slatkišima.

Bilo je za očekivati da će se Müller srditi. Imao je drugog posla, drugih briga – a i drugih želja. Oženjen, k vragu, Müller je oženjen, a sutra navečer je roditeljski sastanak u školi, a Müller nema niti najmanje volje svoje vrijeme provoditi u dosadnim pričama. On to sebi nije izabrao. Možda je jadan tip, taj Viktor. Možda je sretan, taj Viktor. Možda mu radost pričinjava ophođenje s ljudima. Müller je narednik. A Müller na svojim koljenima ima spise, dokumente, originale, pa ipak je zapao, a da je protiv toga posve nemoćan, u jednu dosadnu priču.

Posve usputno spomenuto, mi Müllera baš ne volimo: no, prekasno je.

Viktor još uvijek sjedi tu i ne srđi se, sjedi u istoj priči, ali ne u nekoj koja bi bila dosadna.

A Müller se počinje braniti, prebire nešto po svojim papirima, pokušava savladati dosadu značenjem, prikazivanjem onoga značajnoga. Kao i drugi ljudi s aktovkama, i on ima svoju aktovku na koljenima kao podlogu za pisanje i još uvijek svoju kemijsku u desnoj ruci, i odlučio se kako nadalje neće pokušavati artikulirati svoja pitanja, nego da će svoja pitanja nijemo oblikovati usnicama. Dakle, prvo je za dulje vrijeme položio kažiprst na usnice kako bi Viktoru skrenuo pozornost na to da se treba koncentrirati na njegove usnice. No, Viktor ga je ionako već cijelo to vrijeme gledao, i teško je nekoga, koji te ionako već gleda, potaknuti na to da te gleda.

Kad bi Viktor bio žrtva, onda ne bi slučajno bio tu, a Müller ovaj vlak koristi poslovno. No, Viktor je sjedio tu, kao da je i njemu vožnja ovom dionicom pruge postala navikom ili pak dužnošću. Nije odavao dojam da bi bez te navike bio sposoban uopće koristiti vlak. Mora da mu je to netko objasnio ili čak to s njim uvježbavao. No, za to je potreban kakav povod, neka prijeka potreba. U svezi s tim Müller je zamijetio kako je Viktor blage naravi, da ne gleda kroz prozor, ne razgovara, ne smiješi se i da se, dakle, srami što je izuo cipele.

- Viktore, kroz prozor se ne smiju bacati tvrdi predmeti!
- Viktore, ne smije se pljuvati po vagonu!
- Viktore, ne smije se naginjati kroz prozor!
- Viktore, *do not cross the lines!*

Viktor se vozi sam; pravila o vožnji su pravila za Viktora. A jer su sva pravila – pravila za Viktora, Viktor je sam.

A na Müllerovim koljenima je još uvijek ležao drugi list upitnika s osobnim pitanjima.

– Spopadne li Vas koji puta želja da prijeđete preko kolosijeka, unatoč odgovarajućoj zabrani? Spopadne li Vas koji puta želja da se postavite ispred glazbenog automata i dirigirate? Ako da, učinite li to, ili odustanete od toga? Ako ne, običavate li u takve automate uopće ubacivati novac i stiskati na tipkala za glazbu? Ako da, predstavlja li Vam poteškoću zaputiti se s Vašeg mjesta pokraj ljudi do automata, predstavlja li Vam poteškoću opravdati Vaš izbor glazbe pred ostalim gostima, koristite li automate i kad ste trijezni, ili samo kad ste pod utjecajem alkohola?

– Hej, kako se samo vrti čovjek ispred glazbenog boksa, kako li samo pleše i skače, kako li poskakuje i pjevuši, kako li s glave skida svoj crni polucilindar, kako li samo rukama vitla uz glazbu, a škrinja čini peng, peng, peng.

Müller je podigao pogled, no Viktor je sjedio tu kao i prije, istodobno nekako nježno priljubljen i ukočen u svome kutu, umorna pogleda upravljena na Müllera, sa svojom dugačkom rukom ispod dugačke jakne. Müller je tamo predmnijevao ceduljicu. Trebao je ipak Viktora upozoriti na to, da mora odgovarati nepripremljeno, bez ikakvog utjecaja i bez oklijevanja. No, Viktor je pripadao onima koji su pripremljeni: pripremljeni za vožnju željeznicom, pripremljeni za čitanje, pripremljeni na uporabu ljubavnosti, na večer i na jutro. Priprema debile učini tako krotkima, oni nisu oni koji znaju, nego oni koji uče, priučeni od strane krotkih ljudi. I Viktor je iznova pomicao usnice, a Müller je bio uvjeren kako je mogao odgonetnuti riječ "humor", s dugačkim U kao u riječi humus, dugačko U iz duguljastih usta dugačkog čovjeka, čije dugačke ruke su naprosto navirale iz dugačke jakne.

Viktor ga je tom jednom riječju prisilio na ulogu smutljivca; Müller se mogao spasiti tek jednom rečenicom. Kroz glavu su mu prošle dvije-tri rečenice pa se odlučio za ovu:

– Hej, kako li bubnjaju kotači. – No, time nije ništa riješio i rečenica je nekako ostala visjeti u odjeljku, stalno se ponavljala i približavala se kloparanju kotača. A onda je Viktor svojim dugačkim prstom načinio jedva zamjetne, sitne kružne pokrete, kao da bi tako rečenicu htio opeptovano potjerati naprijed.

Müller je skinuo očale. Rečenice na književnom njemačkom se gube kad ih se više ne vidi. No, Viktor ustrajava na tome da ta rečenica ide dalje. Müller protrlja oči člancima prstiju, pokušava bezuspješno zijevnuti. A kad bi mi pričinjavalo radost opisati paljenje cigarete, mogao bi si sad zapaliti jednu cigaretu.

Ja sam ga strpao s Viktorom u odjeljak za pušače. Ima i nepušača koji sjednu u odjeljak za pušače, jer se boje bolesnika koji sjede u odje-

ljcima za nepušače. Tek otkad postoji željeznica, postoje i nepušači. Ako bi Viktor trebao pušiti, onda bi svakako pušio jeftine, debele cigare tzv. "stumpen", jer su izbočine njegove jakne davale zaključiti na pušačke utenzilije. Riječ utenzilije je Viktoru možda bila poznata, i imao je – pa mada se doimao bolesnim – lice čovjeka kojemu njegov poslodavac, primjerice neki seljak, o Božiću poklanja kutiju "stumpen" cigara. Viktor je valjda zahvalio na tome tek letimičnim smiješkom, neuspjelim smiješkom koji se pričinio takvim, kao da nije imao dovoljno prilike da bi ga uvježbao. I tek sada jedan smiješak, kad mu je na pamet pala riječ utenzilije.

A štopot mosta ispod kotača, kao da je vlak upravo kanio ostaviti svoje kotače, kao da ih je napokon ostavio ispod sebe, a potom toranj, plivalište u listopadu, stari drveni most. Vlak je ušao u Olten, putnici koji su ulazili i putnici koji su silazili. Viktor je ustao, povukao prozorsko okno nadolje, gornji dio svoga dugačkog tijela izvjesio kroz prozor, okrenuo se prema odjeljku i kazao: – Tu. – Opet se okrenuo, zatvorio prozor, iznova se okrenuo, sjeo i odavao dojam kao da je taj kratak pogled kroz prozor na peron kolodvora u Oltenu bio svrha njegova putovanja. Onda je žurno skliznuo u svoje cipele i nezgrapno ih zavezao dugačkim uzicama koje je morao iznova udijevati. Činilo se kao da je svoje noge stavljao u nekakav etui i dobivao se dojam kao da će ipak sići s vlaka. No, otišao je iznova do prozora i točno na vlas ponovio scenu kao da ona prijašnja nije uspjela, jer ju je odigrao bez cipela. I prije nego što je Müller smogao reći: – Hoćete li, molim Vas, zatvoriti prozor! – već je to bio učinio i opet sjedio u svome kutu.

Pa ipak je postojala šansa, pomislio je Müller, da mu nekako izmakne, da se distancira

od njega, da razgovor prekine onim što je kazano. No, Viktor je već otvorio usta i kazao:

–Tu... tu...

Müller je to pokušavao ne čuti, ne vidjeti. Počeo je rovariti po svojim papirima, objema rukama, s kemijskom između usnica, no Viktor je postao glasnim. A bilo je i drugih ljudi u odjeljku i odjednom je on postao njegov Viktor, i Müller je podigao pogled samo da bi ga primirio, a Viktor je kimao glavom, i kimanjem ga upozoravao na to, da i on, Müller, treba kimati glavom, i Müller je kimao. A onda je zapazio da je Viktor počeo kimati glavom prije njega i da je onaj možda kimao, jer je on, Müller, kazao: – Tu, tu. – I sad se Müller nasmiješio, zamolio smiješeci se i bez ijedne riječi za razumijevanje, jer tu je on, Müller, bio rođen:

– Tu sam odrastao, Stari most, toranj, Ildefonsov toranj, Born, sala i kolodvor, a nedugo nakon rata su ljudi išli na kolodvor i brojali vagone

teretnih vlakova, a bilo je i takvih vlakova koji su ih imali puno više od stotinu vagona....

Viktor je zaspao. Vlak se opet pokrenuo, opet konduker, opet kralolik koji leti pokraj prozora vlaka, uvijek sve isto.

A onda je netko povikao: – Gösgen!

A Viktor je zaspao.

Kako probuditi Viktora? Što zapravo učiniti s mrtvacem? No, Viktor diše. A nisu samo njih dvojica u vlaku, tu su i drugi i njihovi glasovi, glas neke curice koja kaže: – Moj se prijatelj zove Ferdinand i taj je vlasnik viličara! – A Viktor je zaspao, a spašavanje života ima u svakom slučaju nečeg zajedničkog s plivanjem, kao da živimo u čamcima. U vodi bi taj imao bolje šanse za preživljavanje. No, Viktor ne zna plivati. Kako li će Viktor dospjeti u vodu? Kako li ćemo se mi izvući iz ovog vlaka? Diše li Viktor? Treba li za početak pozvati kakvog liječnika, i kako li će biti to s pogrebom i župnikom? No, Viktor diše. Moj se prijatelj zove Ferdinand i taj je vlasnik viličara. Svaki plivač je plivač koji spašava utopljenike. Nosí li možda Viktor sa sobom papire za identifikaciju, posjeduje li putovnicu, novčanik? Tu bi se to još moglo učiniti, pozvati konduktera, taj bi onda doveo pratitelja vlaka, a ovaj bi potom obavijestio sljedeću željezničku postaju.

U Mülleru je započela klijeti želja da Viktor ne umre, da ne umre sada, ili da uopće ne umre. U svakom slučaju će još neposredno prije Züricha Dugonju blago potapšati po ramenu i kazati: – Oprostite, uskoro ćemo u Zürich. – Želio je da se Viktor prije toga probudi, želio je da s Viktorom ne bude imao više nikakvog posla. Müller nikada nije spavao u vlaku. Bojao se da bi mu u snu donja vilica mogla pasti na prsa. I uopće se bojao blage smrti. Prije dva tjedna je vlak tu – deset minuta prije Züricha – stajao gotovo cijeli sat vremena. Samo da se to sada ne dogodi.

Viktor spava i promatra Müllera spavajući, bolesni Viktor, glupi, neobrazovani, jadni, debilni Viktor. Ako Viktor bude još dugo tu sjedio, više ga se neću riješiti. Trebalo bi se tiho iskrasti, potražiti neko drugo mjesto, no Viktor će se probuditi i potražiti Müllera svojim duguljastim očima.

A još je samo desetak minuta do Züricha.

Sad su tu već prvi prigradski vrtovi. Muškarac oslonjen o motiku promatra vlak, valjda nekakav poštanski službenik iz noćne smjene, jedan od onih koji se već sada raduju kako će glavice luka moći splesti u pletenice, onako kao što je to radio otac u Oltenu. Od tada je prošlo već četrdeset godina, a onomad nije značilo ništa kad prođe četrdeset godina. Müller se počeo iskašljavati, kašljucati, šušcati svojim papirima. A onda je pokušavao biti miran, čvrsto odlučivši kako će se u Zürichu iskrasti i Viktora ostaviti neka sjedi. Jer, čini se da je Viktor poznavao tu

dionicu pruge, samo ovu, a ljudi koji se svakodnevno voze istom dionicom nikada ne prespavaju svoj cilj. Neposredno prije Züricha će ionako doći konduker i povikati: – Zürich, svi van! – Možda će svoju ruku položiti na rame usnuloga. Viktor će se probuditi, malo će se smješhati, sići s vlaka, otputit će se svojim golemim nogama preko perona, nitko ga neće zamijetiti.

Müller stoji, gleda za njim. Viktor prelazi na drugu stranu perona i uspinje se u vlak koji se istom dionicom pruge vraća natrag: opet Olten, opet Solothurn, opet Biel.

Možda će se Viktor na peronu još jednom osvrnuti, možda će u gomili potražiti Müllera, lagano podići svoju desnu ruku kako bi mu mogao domahnuti ako ga spazi.

Müller premješta svoju aktovku iz jedne ruke u drugu. Müller će kratko zastati i premjestiti aktovku iz jedne ruke u drugu.

Robinzon

Kad se probudio cvrkutale su ptice.

Navečer je zarana pošao u krevet. Zapravo, ne zbog toga što je bio umoran, no bio je dovoljno umoran da bi mogao usnuti, to je bilo dovoljno, a kad se probudio bilo je devet sati, a cvrkutanje bi inače, zamijetio je, prestajalo u devet sati. Kasnije se zapitao ima li cvrkutanje uopće ičeg zajedničkog s ranim jutarnjim satima i nije li to tako da ptice prestanu s cvrkutanjem kad započne buka automobila, ili se pak ptice samo zbog buke više ne čuju. Nakon nekoliko dana se čak latio Velikoga Brehmova leksikona životinjskog carstva, kako bi doznao što god o tome. Pročitao je u leksikonu sve o pticama, ali o odnosu automobilske buke i cvrkutanja nije stajalo ništa u njemu, a bilo je i odveć kasno da bi se to pitanje riješilo promatranjem. Tom se pitanju moglo ući u trag danima kasnije još samo prisjećanjem, a to je imalo svoje razloge.

Kad se probudio bilo je devet sati i svoju prvu misao je posvetio pticama.

Kasnije, danima kasnije ga je iznenadilo da onomad nije mislio na to kako je u osam sati morao biti u uredu i da je prespavao. Iznenađilo ga je to tek kad nije više trebalo misliti na to, kako svakodnevno mora u pola osam biti u uredu. U normalnim okolnostima tada bi se, razmišljao je kasnije, lupio po čelu, naložio svojoj ženi da obavijesti uređ, da nazove kućnog liječnika, kako bi njegova odsutnost mogla biti potkrijepljena potvrdom. Prisjetio se i toga da je, prije nego što je stisnuo gumb na radijskom prijamniku, znao da radio više neće svirati. A kad je pritisnuo na gumb, nije očekivao ništa drugo, doli neki zvuk

koji bi označavao smetnju prijama ili apsolutnu tišinu – ne baš tišinu defektnog radijskog prijavnika, nego tišinu, koja tako nastaje, što ništa drugo doli tišina ne biva emitirano, a ne možda tako, da se uopće ništa ne zbiva. No, kad je pritisnuo gumb, iz radija se začulo nešto za flautu i gudače poput Mozarta.

Privikao se na te emisije. Pa i danima kasnije su emitirane, a ni kasnije se nije odrekao radija. Radio je emitirao dalje, ne obazirući se na prilike u koje je on zapao, bez svraćanja pozornosti na njih. Pa ipak je prije svega imao dojam da više neće funkcionirati. Na poštanski sandučić je doduše zaboravio, i kad ga se opet prisjetio, nije više mario za nj, ali telefon je funkcionirao, funkcioniralo je svjetlo, plin, grijanje.

Uzeo je radio i pronio ga kroz stan. Još uvijek je Mozartova flauta dopirala iz njega. Običavao je sjesti u dnevnoj sobi, popušiti cigaretu, pustiti da radio svira, onda poći na zahod, a potom se obući. U pravilu se to zbivalo oko sedam sati, a ptice su cvrkutale. Sada je bilo devet. U deset sati će propustiti vijesti, kao što ih je uvijek propuštao u sedam sati kraj uključenog radija, jer prije nego što bi uopće ustanovio kako se ono što je bitno promijenilo, već je znao da će i pokraj toga ostati sve po sličnom. Znao je da funkcioniranje radijskog prijavnika nije bila nikakva iznimka.

Kasnije, kad ga je počelo kopkati da bi tu situaciju trebao protokolarno zabilježiti, zažalio je da tog jutra nije odmah otišao u sobu svoje žene i svoje djece, jer su oni u međuvremenu bili već otišli. Doduše, vjerovao je da se prisjeća kako su u predvečerje prvoga dana otišli na odmor, sjećao se neke adrese, no u međuvremenu se dogodilo toliko toga, tako da se više nije mogao pouzdati u to, i požalio je da već prvoga dana nije načinio kakve pribilješke o svemu što je bilo gotovo. Bio bi sretan kad bi sad imao ceduljicu s pribilješkom: "Dvadeset i treći travnja, žena i djeca na odmoru." No, u svakom slučaju je bilo moguće da je pas u početku još bio tu, dakle bilješka: "Dvadeset i treći travnja, pas je još tu." Ili još bolje: "Treći svibnja, pas nestao u razdoblju između dvadeset sati (drugog svibnja) i devet sati i trideset minuta (trećeg svibnja)."

A budući da nije bilo tih pribilježaka, bez daljnjega je bilo moguće da pas već od samog početka nije bio tu. A u međuvremenu bi bilo i poprilično važno saznati nije li se sljedeća radnja dogodila tek kad je to naslutio, ili kad je za to već saznao.

Ustao je sa stolca u dnevnoj sobi, uzeo sa sobom radijski prijavnik, zaključao vrata, potom ključ izvukao iz brave kako bi tom činu pridodao nešto konačno, a potom se ipak odlučio ključ vratiti u bravu, kako bi spriječio otvaranje vrata izvana. Potom je zatvorio prozore. Isto tako se sjetio, u tom trenutku mu je palo na pamet, da je vrata, koja su cijelu noć bila nezaključana, ujutro zaključao. Sjećao se kako je

mislio na to da ih je od sada, budući da ih je ujutro zaključao, mogao navečer otvoriti.

A i u jedanaest sati su cvrkutale ptice.

Sad je znao da će cvrkutati sve do zalaska sunca. Potvrda u Velikom Brehmovu leksikonu da to uvijek čine, a da se to samo u pravilu ne čuje, bi sada bila od pomoći. Makar bi još jednom bilo sve kao što je nekoć bilo i to bi ga potaklo da ipak nazove kućnog liječnika, no Velikoga Brehmova leksikona se sjetio tek kasnije, a dva sata su dosta dugačko vrijeme i nema dvosatnih izuzetaka. Između deset i jedanaest sati je, doduše, prošao jedan automobil, što znači da je između deset i jedanaest vidio kako prolazi jedan automobil, a stvarno ih je za to vrijeme prošlo puno više. Mada je u početku pokušavao maštati o nečem drugom, kako bi skrenuo pozornost s automobilâ, kako ih ne bi gledao, ipak se mora reći da mu najkasnije pod večer nije više uspijevalo ignoriranje automobila.

“Kad sam u devet sati pristupio prozoru ulica je bila pusta: bez ljudi, bez automobila, bez šumova, samo cvrkutanje. Zamišljao sam, ne obraćajući pozornost ni na što, da sam prespavao – a da na to nisam obraćao pozornost bilo mi je dovoljnim dokazom – zamišljao sam kako sam kao jedini ja preostao. Mora da sam, nakon što sam jučer vrlo rano otišao u krevet – još prije sedam sati – malo prespavao, što je druge, kojih sad nije bilo, zateklo budne. Uključio sam radio i on je funkcionirao.”

Glasovi s radija su mu bili poznati, još jučer su imali imena, ali mu nisu bili dovoljno jamstvo, nikakav dokaz, ništa mu nisu pomogli. Između dvanaest i trinaest sati je automobilski promet jenjao.

“Cvrkut ptica.”

Odlučio je kako će od sada posebnu pozornost obratiti tome što će se događati s cvrkutom ptica kad nakon podneva opet ojača automobilski promet.

Ali, prolaznika još uvijek nije bilo.

“Nikad ne bih pucao po ljudima.”

Nakon što je već po treći puta nekoga nazvao puštajući da telefon dugo zvoni, po treći puta u zadnja četiri sata, počeo je nazivati svaki broj iz svoga adresara, nadajući se da neće čuti nikakav odgovor. Jer, ako je u početku i telefonirao kako bi se uvjerio da su ostali još tu, sada je telefonirao kako bi se osvjedočio da više nisu tu, jer u tim automobilima su sjedili ljudi, i nisu sjedili onako ukočeni kao u snovima.

“Pa ni sad, u trinaest sati, još uvijek nije bilo nikakvih prolaznika.”

A njegovi prijatelji, glasovi njegovih prijatelja su se javljali, i on je razgovarao s njima, i trudio se kako ne bi preplašio te glasove. Sad je bio posve smiren.

“Peti svibnja, u svakom slučaju mi nije bliska navika pucati na ljude, a ispred moga prozora nema nikakvih ranjenika.”

Cvrkut ptica još uvijek nije bio neugodan, a on se već bio svikao na to da se unutar njegovih četiri zida odvija život.

Navečer bi svemu bio kraj. Odmakao bi se od prozora, opet sjeo ispred televizora, rano odlazio u krevet i ustajao redovno u devet sati. Prije nekoliko dana je jednom zgodom ormarom zabarikadirao vrata stana, no navečer ga je opet odstranio. Uvijek bi mu navečer bilo jasno da je tijekom dana morao vidjeti prolaznike, a navečer bi mu bilo posve nerazumljivo kako je puška dospjela pokraj prozora. Navečer bi je sklonio, navečer bi donosio odluku ustati u sedam sati i poći u ured. Navečer je postojao samo jedan jedini razlog za ostajanje u kući: ujutro nije odlazio na posao jer ga je mogao otkriti netko od njegovih pretpostavljenih. A bez daljnega je mogla postojati i mogućnost da je dvadeset i drugog travnja mogao poći na godišnji odmor, no iz toga razdoblja su mu nedostajale pribilješke. Ovakva bilješka: “Dvadeset i drugi travnja, pošao na godišnji odmor.”

Ujutro bi stajao kraj prozora. Tražio bi prolaznike: prolaznike za koje je navečer pretpostavljao da ih je vidio. Kad bi se smračilo, već bi se saginjao kako bi maknuo svoju pušku, a ipak bi se uplašio kad bi bila tu, jer nije znao kako je dospjela kraj prozora. Dvije su se navike, neovisno jedna od druge, posve uigrale, ona danju i ona noću, ali ne tako da bi jedna bila nesvjesnija od one druge. Prvi večernji čin je bio sklanjanje puške, a prvi čin danju, njezino donošenje. A i tijekom dana je vjerovao da se prisjeća kako je sve te odluke donio u predvečerje proteklog dana. Vjerovao je kako se prisjeća da je pušku napunio još u predvečerje toga dana; navečer bi se prisjećao prolaznika kojih nije bilo tijekom dana, a kojima se nadao. Još uvijek je postojala mogućnost da izađe na ulicu, stane ispred nekoga automobila, prisili vozača da bude prolaznikom, da izađe iz automobila, da ga oslovi, neljubazno ga oslovi.

“Peti svibnja, mora da sam sa sobom ponio pušku, mora da sam pucao po ljudima.”

Navečer se dade načiniti pregled dana, dade se prebrojiti municija. Tijekom dana nije bilo nikakvih prolaznika, tijekom dana nije bilo prolaznika o kojima se navečer znalo da su morali biti u šetnji. A navečer nije bilo nikakva razloga za očajavanje. Veliki Brehmov leksikon je odavna opet bio na polici za knjige. “Danas je kišilo, nije bilo prolaznika, niti ptica danas nije bilo.” Sad se odmicao od prozora i preko dana.

Da je bio posve siguran u to da puška funkcionira, ne bi pucao. “A nije mi baš pričinjalo ni zadovoljstvo, toga se sjećam. U svakom slučaju, nisam naviknut pucati po ljudima. Ipak sam bio iznenađen da mi to nije pričinjalo zadovoljstvo. Petog svibnja su pristigli prolaznici. Ne

sjećam se više toga, da su polijegali po tlu. Pokušavam zamisliti kako se ruši netko tko je nastrijeljen, ali se ne mogu sjetiti. Nisu polijegali po tlu. Sad nema više ni automobila. Pokušavam zamisliti policijske sirene. Nakon ispaljenih hitaca sam otključao vrata i sjeo; čekam već tri sata. Sve se ptice bude rano iza kratkog noćnog sna, većina ih je živahna, još prije nego li jutarnje rumenilo obrubi nebo. U zemljama s onu stranu polarnog kruga ne prave gotovo nikakvu razliku u vrijeme ljetnog solsticija između dnevnih i onih noćnih sati. Kukavicu sam čuo pjevati još oko ponoći i u prvom jutarnjim satima. Tko se kod nas oko sredine ljeta zarana zaputi u šumu, već s prvim osvitom zore začut će ptičje glasove, a isto tako i po zalasku sunca. Čini se da im je za san dovoljno kratko razdoblje noći, a pokatkad tek i koja minuta tijekom dana.”

Posljednja pribilješka: “Peti svibnja; čekam već satima.”

Čekanje u Baden-Badenu

Došao je iz Vilbela. Tamo je godinama odsjedao, industrijalac iz Švicarske, nekakav bogataš, i pijance u “Oberpforti” počastio rundom pića. Nije on bio jedini koji bi tu od vremena do vremena platio koju rundu pića, a niti najvelikodušniji, ali po načinu na koji je izvukao svoju lisnicu iz koje su nemarno virile novčanice, dalo se zaključiti da je nekakav bogataš, a pijancima je laskalo da im bogataš plati pivo. Živio je tamo u nekakvoj vili. No, nitko nije bio spreman to sebi dočaravati, pa bilo kao sliku, ili barem kao kakvu situaciju. Bad Vilbel je bio odveć blizu. Do njega se moglo stići za pola sata pješice, i Bad Vilbel je bio odveć maleno mjestašce, a da bi se u njemu mogla zamisliti kakva vila. A nikome isto tako nije padalo na um da si zamišlja je li tamo živio sa ženom ili s poslugom ili s mercedesom. Napokon je tu bio netko tko je došao izdaleka, i sve dok nije imao ni podrijetla, ni zanimanja, ni obitelji, a ni prihoda, bio je stranac, a pijancima u “Oberpforti” je itekako bilo stalo da u svom mjestu imaju stranca. Doduše, svaki pojedini je nekako davao naslutiti da o tome znade nešto više, ali ne želi govoriti, no kad je kasnije nekom prilikom jedan kazao da je bio u Vilbelu i da se tamo raspitao, nitko ga više nije htio slušati, jer Vilbel doista nije bio daleko, a i svi ostali odavde su poznavali Vilbel, mogli su se i sami zaputiti tamo i raspitati se.

To da je stigao ovamo prije par dana, s teškom mukom odgurnuo leđima vrata malene krčme u kojoj se pilo s nogu i da je nasred hodnika spustio težak *kufer*, da je iznova izašao i donio ostalu prtljagu te pozdravio ili nije, da je stigao tu u “Oberpfortu”, takoreći da je ovdje stupio na seosko tlo, učinilo ga je posjedom “Oberpforte”. Otkrili su ga,

kao prvi su ga spazili, pa ma kamo se od sada bude kretao, pripadat će više ovima tu, nego nekim drugima.

Gostioničar, koji je isto tako prošao svijeta i koji je povremeno skretao pozornost na svoje načine ophođenja, i koji je kod ulaska malo boljeg gospodina smjesta vidio uvećanu vrijednost svoje trošne birtije te se opet oćutio poput bečkog natkonobara, stavio je, što inače nikada nije činio, svoju lijevu ruku na leđa i njom se upro u križa – s trbuhom, koji se iznad pojasa nazirao poput trokuta, nije mu se činilo baš onako, kako je on to sebi zamišljao – pojavio se ispred šanka i započeo svoj govor s “Gospodine moj”, što je trebalo ukazati na to da su njih dvojica doduše od istog ranga, no da se gospodin očito zabunio u vratima i da je hotel, kojega je ovaj vjerojatno tražio, bio pokraj krčme.

Tamo da nema tobože nikoga i da su vrata zaključana i ne bi li možda mogao svoju prtljagu... i možda jedan bijeli martini, i znade li netko možda, ima li tamo uopće ikoga i kada bi se ipak moglo tamo zaći, i da je ionako najavljen.

Kockari su prekinuli svoju igru za šankom, i kad je jedan od njih zatražio od krčmara da napokon opet nastavi s igrom, jer je on bio na redu, nije mu prigovorio ni krčmar, a niti neki od njegovih suigrača. Njegova molba je ostala visjeti u dimu krčme i kao da je podvukla tišinu koja je zaokružila krčmarove odabrane riječi: – Tako ja to zamišljam, jer tom dijelu priče nisam osobno bio nazočan. – Pa ipak je to lako zamisliti, ako čovjek poznaje “Oberpfortu” i krčmara i druge lokale i druge krčmare, a lako je zamisliti i to, da se stranac nije kretao kao netko tko poznaje takve krčmare, što je pak krčmaru davalo osjećaj da je on nekakav drugačiji krčmar.

U hotelu stranac nije bio najavljen, ali je bilo još slobodnih soba. Poslali su ovamo Djanga, a on se s ulice proderao u smjeru moje sobe. Uvijek bi slali Djanga u takvim prilikama, konjušara iz obližnje jahaonice i člana mjesnoga western-kluba.

No, izostavimo za sada mene iz igre. Doduše, još ću morati objasniti kako sam uopće ovamo dospio. Neće to biti baš tako lagodno. Zašto ste tu, zašto ste bili tu? Neprestance zamišljam kako me policija tako što god pita, a pitanje je opasno, jer se svaki odgovor – ne znam zbog čega – čini nekako prkosnim. Već s jednom primjedbom poput “naprosto tako” može se proigrati naklonost onoga koji postavlja pitanja.

Dakle, Django je bio taj koji me svojom dernjavom uvukao u ovu priču. Ustao sam, dograbio hlače, razmislio nisu li mi potrebne i gaće za tako kratak put, te kod svakog komada odjeće razmišljao hoće li mi ipak biti nužan. Odustao sam od prkosne nakane da bosonog otvorim vrata, preko bijele košulje navukao i crni konobarski prsluk, odustao

od leptir-mašne, u međuvremenu dva puta otvorio vrata i povikao niz stubište: – Dolazim! – napokon sišao i okrenuo ključ dolje u vratima.

Odavde pa nadalje mi je priča poznata, no to mi nimalo ne olakšava stvar da je ispričam. Ima ljudi koji znaju način kako treba stupiti u nečiji život, i vrlo me je srdilo to što se u “Oberpforti” naskoro počelo pitati nismo li nas dvojica rodbina, braća ili možda bratići.

Ljutnja Švicaraca kad u inozemstvu susretnu druge Švicarce zove se ljubomora. Draž tuđine se umanjuje zbog nekog drugog tuđinca, zbog nekog drugog Švicarca. Ako sam do tada u krčmi bio onaj Švicarac, sada smo bili Švicarci. Srdio me je njegov trud oko govorenja književnoga njemačkog, to oponašanje, doduše ne baš bez akcenta, no ipak posve ispravno; ljutilo me je njegovo držanje kao nekoga tko slučajno popije pokoju čašicu, doduše alkoholičara kao što su i svi ostali ovdje, ali ne na takav način kao ovi ovdje – uostalom bio je to čovjek koji je imao pune ruke posla i koji je vani na jahalištu razgledao konje kao da će ih kupovati, a Django je pričao i o tome kako se taj razumije u inspiciranje konjskog zubala.

Dakle, taj je trgovao konjima. I u isti tren se zaboravilo da bi mogao biti industrijalac, ili čak možda kakav izumitelj koji ima posla s NASA-om. Možda je bio biolog jer je razgovarao s doktorom Amstelom, a za sunčanih dana bi znao sjediti s njim u vrtu iza kuće, a taj doktor Amstel je bio biolog i jedini doktor u selu koji nije bio liječnik, ni ljekarnik, dakle nešto kao profesor. Taj se skrbio i o malom zavičajnom muzeju, i u omanjim listovima bi povremeno objavio pokoji članak o zadnjem stablu oskoruše na padini brijega, ili o nekom drugom problemu s područja zaštite okoliša.

No, ja sam u međuvremenu tražio saveznike protiv gospodina iz Vilbela, bilo koga tko bi mi mogao potvrditi da je on neugodan tip. I da sam našao barem jednog jedinog, da mi se barem Anita iza šanka nasmiješila dok bi on govorio, bio bih zadovoljan i akceptirao bih ga kao i bilo koga drugoga i zaboravio.

Mrzio sam način kako je platio moju jabukovaču, kako me je prije odlaska častio s još dvije runde, kako me je potapšao po ramenu i kazao: – Dobit ćete onda još dvije.

Međusobno nismo razgovarali na švicarskom njemačkom. Sve me više obuzimala dvojba zbog toga je li taj uopće Švicarac, te sam se pitao nije li njegov akcent bio više imitiranje švicarskoga njemačkog, nego književnog njemačkog jezika. Pa i njegovo ime, Charles Bönzchen, moglo je za druge zvučati kao švicarsko, no ja u Švicarskoj svakako još nikad nisam čuo za takvo ime. I kad bi ga Nijemci izgovarali, sa zatvorenim Ö i s CH (H) koje je tendiralo ka SCH (Š), onda bi to ime dobivalo nečeg otmjenog i dobro bi mu pristajao dodatak plemeniti ili grof.

U "Oberpforti" je on zauvijek ostao gospodin iz Vilbela, a mogao je to biti i bečki natkonobar koji ga je po prvi puta oslovio s "Monsieur Charles", što su drugi odmah preuzeli, pri čemu se uvijek iznova čudim kako Nijemcima uspijeva na posljednjem slogu naglasiti čak i jednosložne francuske riječi.

Jednom riječju, nisam volio monsieur Charlesa. Uvjeren sam da sam se kasnije i toga sjećao, kako sam odmah dolje na vratima, dok sam okretao ključ imao osjećaj, kako se u ovom slučaju jedan tip iste nacionalnosti ugurava u moj život. Umišljam sebi kako sam u stanju prepoznati Švicarce. A prepoznam ih najkasnije u onom trenu kad se ispostavi da to oni stvarno i jesu. Napokon je ta zemlja bila iza mene: bio sam, dok se ovaj drugi nije pojavio, jedini Švicarac tu i ništa drugo me nije zanimalo. Doduše, koristio sam se riječju "mi" kad bih govorio o Švicarskoj, ali ono "mi Švicarci", to se do tada odnosilo samo na mene. Svoj sam bijeg iz Švicarske smatrao konačnim. Konobarsko zanimanje imalo je tu prednost da čovjek ostane stranac i nekako distanciran, a ta nadmoćnost proistječe iz poslovne servilnosti. Ni u kojem drugom zanimanju ne postoji toliko moći uz tako malo odgovornosti, tako malo slobodnog vremena i tako malo osobnosti. Uz to sam, dok bih sjedio u krčmi u susjedstvu, bio konobar hotela "Zum Oberen Tor" i nitko me nije pitao što sam još osim toga. A nemam niti povoda, nakon što ovo tu sam ispisujem, otkriti o sebi nešto više osim onog, što drugi ionako već znaju. Po prvi puta sam bio na nekom mjestu bez prošlosti, i zato nisam želio niti podrijetla. Stoga mi i nije bilo teško biti ovdje Švicarcem, jer tu sam bio bez zemlje – Luzern je ovdje nekakvo mjesto koje je nekima čak poznato, ali nitko s njim nema neke druge veze osim one optičke.

Django je bio taj koji me je svojom dernjavom uvukao u ovu priču. I sad svoje vrijeme tratim time kako bih dokazao da to nije moja priča i da se ovdje ne radi o meni i da moja dužnost nije dokazivati zbog čega sam tu. Nije se ništa zbilom, ništa. Samo mi je monsieur Charles smetao, a ja čak nisam ni znao zbog čega mi je smetao. Uostalom, sutra ću morati nabaviti pisaći stroj, jer ću imati više toga za pisanje, a manje za pripovijedanje, nego li sam to prvotno vjerovao. A jutros sam potražio i svoje rukom pisane ceduljice, jer sam ih pisao bez nakane da bih ih sakupljao.

Bönzchen je već tjednima boravio tu, popodne odlazio doktoru Amstelu, ujutro ispijao svoje bijelo vino u "Oberpforti", a navečer objedovao u podrumskoj konobi hotela. Gostio se s užitkom, moralo bi se reći. Ne bi se moglo reći da je baš obilno jeo, ali je svoja jela birao iz jelovnika kao da je bio u Hiltonu, tražio da mu se i najobičniji odrezak objasni, zaželio neko drugo povrće i onda naručivao kao da se radi o narudžbi za cijeli stol gostiju. Iz svega toga nije se dalo zaključiti da bi on bio kakav gost na odmoru, jer baš iz njegovih odmjerenih pokreta se dalo naslutiti

značenje, baš zato što je svakoj sitnici posvećivao dosta vremena, doimao se kao netko tko zna koristiti svoje vrijeme i koji je iz određenih razloga, a ne pukim slučajem kao ja – ja sam naposljetku tu radio – boravio u selu.

Odmah je unajmio pretinac na ovdašnjoj pošti. I svakoga je jutra, a većinom i pod večer, pridajući tome veliku važnost, odlazio i donosio svoje novine, na koje se očito pretplatio samo radi toga kako bi u njegov pretinac stizale poštanske pošiljke. Unatoč tome bi se pri doručku opet raspitivao za poštu i pri odlasku govorio kako očekuje hitan poziv i da se prenese njegova poruka kako će se začas opet vratiti i uzvratiti poziv.

Kad sam majstoru Albertu – volio je da ga tako oslovljavaju, možda zato što je zapravo bio tesar, dakle nije bio kalfa nego majstor, i koji je ženidbom došao do hotela “Am Oberen Tor”, te ga pilom, blanjom i grijalicom za lemljenje preuredio u nešto što bi se moglo zamisliti kao rustikalno – kada sam, dakle, jednom prilikom izustio primjedbu pred majstorom Albertom na račun hitnih poziva koji nikada ne stižu, oštro me ukorio i izjavio kako neprestance stižu pozivi, pa čak iz Francuske i Italije, te da monsieur Bönzchen nije jedan od onih koji bi svoje inozemne razgovore morali voditi iz poštanskih ureda, zbog toga što su tamo znatno jeftiniji, i kako to uopće nije moja briga.

Pa gdje god da sam pokušavao, nisam nalazio saveznika protiv Charlesa, a sve sam usrdnije želio da već jednom otputuje i da mene ovdje napokon ostavi na miru.

Kad sam jednom prilikom u krčmi nekog Jugoslavena na kraju sela opet začuo nekog stranca s južnjačkim akcentom, posumnjao sam kako se radi o još jednom Švicarcu. No, taj je bio tek iz Konstanze i ta činjenica me opet primirila. Postoji svojevrsna pojava kad je čovjek umoran, da mu se čak i engleski, ili što se mene tiče malezijski, pričini kao švicarski njemački, da se kod prislušivanja sa susjednog stola iznenada jasno razabere rečenica na švicarskom njemačkom, na što se čovjek preplašeno osvrne, zbog jezične fatamorgane, dakle, više zbog užasnog pričina, negoli potajne želje.

* * *

Bönzchen se ugnijezdio. Izgubio sam svaku nadu da će ikada više otputovati. Jučer mu je vrtlar isporučio tri biljke lončanice. Odustao sam od namjere kako bih ga upozorio na to da ne mogu zamisliti da bi majstor Albert dopustio da hotelski gosti sebi nabavljaju sobne biljke. Odustao sam od toga, jer sam se unaprijed radovao Albertovoj vici i galami. Začuo sam već na stubištu njegov glas. No, vika i galama je izostala. I kad sam tek onako usputno pri točenju piva spomenuo kako sad taj Švicarac ima i biljke u svojoj sobi, Albert se otrešao na mene kako me se to nimalo

ne tiče. Pa ipak sam se uplašio što sam ga nazvao Švicarcem – u nadi kako ću ga na taj način difimirati ili barem stvoriti nekakvu distancu između nas dvojice. Sve dokle god je on gost, i to gost koji je slučajno svratio, ja sam u prednosti, jer ja stanujem tu. Onaj koji ljude svoje vlastite nacionalnosti razvrstava prema njihovoj nacionalnoj pripadnosti, distancira se od njih. No nitko mi to neće moći uzeti za zlo, budući da sam i sâm Švicarac. U svakom slučaju će mu biti teže kao Švicarcu, nego kao monsieur Charlesu.

Druge večeri, dok sam ga trebao dvoriti, i to ne dok sam mu točio vino i s pladnja stavljao hranu na njegov tanjur – nitko se ne može potuziti zbog toga, ako se to radi posebice elegantno i s vrlo širokim gestama, no s pretjeranom elegancijom se dade iskazati i prijezir – dakle, ne dok sam servirao, nego tek onako usputno, dok sam prolazio kraj njegova stola, kazao sam: – Valjda znate da su difenbahije otrovne. – Pretpostavljao sam da nije znao kako se zovu njegove biljke, pretpostavljao sam da će me pitati što su difenbahije. U Frankfurtu sam uistinu potražio nekakvu knjižaru i kupio džepnu knjigu o sobnim biljkama. Ni sam ne znam zbog čega. A potom sam u više navrata i posve nepotrebno, hineći zaposlenost, prošao kraj njegova stola, pokupio čiste pepeljare i opet postavio čiste, privlačio prijekorno stolce uz stolove, kao da bi on – jedini gost današnjeg dana – bio odgovoran za taj nered.

Pustio je da više puta prođem amo-tamo, dok napokon nije kazao: – Što ste ono rekli?

Lijevom podlakticom sam se podbočio u križa i objasnio mu da “*diefenbachia maculata*”, koja potječe iz tropskih predjela Brazila, služi kao sredstvo za spravljanje otrova za strelice i da njezin sok u osjetljivih ljudi može izazvati opekline na koži, te da prije svega treba izbjegavati dodire s očima i ustima, a da kanarska datulja – “*phoenix canariensis*” – radije raste na svijetlim, osunčanim staništima, dok “*dracena deremensis*” više voli veliku vlažnost zraka.

On je to saslušao i potom postavio pitanje koje sam i očekivao: – Jeste li ikad bili vrtlar? – U odlasku sam kazao “ne” i zaputio se prema šanku, pomičući i poravnavajući stolce pri tom. Trebao je steći dojam da se tako što naprosto znade.

Sve više i više sam se zadubljivao u svoju knjigu o biljkama – posve usputno zapanjen činjenicom kako često takvo slučajno i nepotrebno stečeno znanje može biti primijenjeno u praksi – recimo sada u “Oberpforti” i tamo kod Jugoslavena, pažljivo prateći razgovore i tražeći one natuknice koje su pripomogle usputnom proširenju mog novostečenog znanja. Da se on – Bönzchen – odlučio za stamenu šutnju, pokušao bih ga potući govorenjem, a ujedno sam se ponadao kako ću na sebe privući pozornost doktora Amstela, kako ću ga nekako uvjeriti da su razgovori

s mojim zemljakom ipak posve jalovi. No, i sve moje primjedbe, kako sam sukcesivno stjecao predodžbe čime se Švicarac zapravo bavi, nisu bile kadre nikoga više dovesti u nedoumicu. Bönzchenovo zanimanje u međuvremenu nije bilo ništa drugo, doli da bude naprosto monsieur Charles. To malo zabitno selo je za nj imalo svoje mjesto, odsada je već oduvijek bio tu, pa mada sam ja bio tu dulje od njega, bio sam u najbolju ruku inventar, a on je bio osoba.

Priznajem da sam premišljao kako bih ga trebao pratiti, danima ga ne ispuštati iz očiju, kako bih mu dokazao da se samo smuca po ulici Kaiserstraße, da ima posla s trgovinom oružja i drogama. No, isto tako sam mogao smjesta otići u "Oberpfortu" i ustvrditi tako štogod. Te tvrdnje zacijelo ne bi imale nikakve šanse postati glasinama, jer da je on i bio kakav zločinitelj, onda to zasigurno nije bio ovdje. Ovdje je on monsieur Charles, to će tu i ostati, a da je povremeno hranio patke, tamo ispred zgrade gradske uprave, prepričavalo se to ovakvom formulacijom: – Taj čak hrani i patke. – što je prije svega ukazivalo na njegovu otmjenu odjeću, negoli na njegovu ljubaznost.

Jednog dana, tako barem ja zamišljam, bit će toliko pijan da se više neće moći popeti uz stubište. Ja ću ga podupirati i nositi, i zgadit će mi se od njega. I onda će sve biti gotovo. Onda neću ja okolo pričati o tome, onda on sam može naokolo ići i uz smiješak pripominjati kako je jučer bio mrtav-pijan. Ja to neću potvrditi, neću mu priuštiti to zadovoljstvo, kao da bi to bilo uzeto na znanje, i ako ja to ne potvrdim, značit će da je bio još pijaniji. Ja se neću sjećati, ja se naprosto neću sjećati. Ja ću biti taj koji svakog dana ima posla s takvim tipovima. Ja ću biti taj koji poznaje bogataše. Bilo bi mu bolje kad bi bio ljubazan prema meni. – Pa, pričao sam ti. – govorit će mi kasnije u "Oberpforti", a ja to neću potvrditi. Potvrđivat ću glavom, ili ga samo dugo promatrati, a i nadalje ću ga oslovljavati s Vi. Neka doživi neuspjeh zbog diskrecije jednog konobara. U meni neće imati prijatelja koji akceptira njegove opijanja i mamurluke, neću ga tješiti time kako je jučer ispio čašicu previše. S njim ne želim imati nikakva posla.

I kad ga napokon budem doveo gore u njegovu sobu, pokušat ću ga tako zbaciti sa svojih pleća na krevet kao što sam to sebi dočaravao, i rasrdit će me što škripa madraca neće biti onakva kao kad se na njega baci teško tijelo. On će samo sjesti i kazati:

– Taj prokleti Oppenheimer, to njemačko, slatko bijelo vino. Smuči mi se već kad čujem riječ suho.

I onda će predložiti da popijemo još po jedan whisky i zamoliti me da siđem i donesem jednu bocu. – Pa, na kraju krajeva, Švicarci smo. – kazat će, ovaj put na švicarskom njemačkom. I baš zbog tog sam zaključio da to ne želim biti, pošao i donio bocu, a da pritom nisam propustio Albertu

pripomenuti koliko pijan i glup je taj gost, i opet sam uzaludno čekao na znak odobravanja. I neka mi on sam, ako mi to već nitko drugi ne želi potvrditi, potvrdi da je nitko i ništa. I donio sam odluku kako ću blago postupati s njime i dolijevati mu whisky, i da ću, ako bude potrebno, donijeti još jednu bocu.

I znat ću da je on nitko i ništa, netko bez ikakve osobite priče, koji je došao amo samo kako bi se pravio važan u ovoj maloj selendri, smučajući se tjednima unaokolo i izigravajući sivu eminenciju.

Kad sam se vratio primio me je kao gosta, i gotovo da mu je uspjelo pretvarati se kao da je potpuno trijezan. Primakao je stolac k draceni i kazao: – Sjednite – takvim tonom kao što bi se to reklo nekome tko se natječe za mjesto srednjega menadžera. Sam je sjeo ispred difenbahije i potom se ispričao što me nije pitao hoću li u whisky stavljati leda. Na stoliću su već stajale dvije čaše, a čak je on sam izrazio spremnost donijeti led odozdo iz restorana. On sam da nikada ne stavlja led, jer u ledu je ionako voda, kako kažu Škoti, kazao je. I dopuštam li da skine svoju jaknu, i kako se ja mirne duše mogu raskomotiti.

Momak je opet bio na nogama i u svojoj ulozi. Srdio sam se što ga nisam prisilio da izuje cipele i skine hlače, što mu pri tome nisam grubo i zlonamjerno pripomogao, što se nisam ustezao donijeti whisky, što mu nisam kazao: – Sutra u svako doba, no za danas Vam je dosta.

Pa ipak sam znao, ako mi ne uspije da ga posve opijem, onda sam ja gubitnik.

Otvorio je bocu, gotovo do ruba napunio čaše, usporedio ih jednim letimičnim pogledom, pogledao me i pozvao pokretom ruke da dohvatim jednu od čaša. Učinilo mi se kao da sam imao odabrati oružje, kao da su te dvije čaše bile različite, i da bi krivi izbor imao značiti kraj.

Bio sam tu prije njega. On je progonitelj, uloge su nezamjenjive, on me je naprosto ulovio. Izbjeglice znadu da bijeg nikada ne uspijeva. Odlučio sam sebi osigurati poveliki udio whiskyja, kako se ne bih upuštao ni u što drugo, doli u pijenje. Pa ipak sam ubrzo zaboravio da je on bio pijan. Ni svoga vlastitog pijanstva još uvijek nisam bio svjestan, a kamoli njegovoga.

Često se događa da mi posve nježno i bez ikakve prijetnje kroz glavu prođe misao:

– Možda ću se ipak ubiti. – kao da sam ikada odlučio da to neću učiniti. Nije bilo niti najmanjeg povoda da sada ne pobjegnem. Ni u kom slučaju nisam imao obvezu ostati tu, a ostao sam. Sjedio je ispred svoje difenbahije, a soba se pretvorila u staklenik. U međuvremenu je bila pretrpana biljkama i samo nekolicini njih sam, prema svojim novostečnim spoznajama, davao šansu za preživljavanje, jer prostorija s jednim prozorom nije imala dovoljno svjetla. Njegov krevet je bio ispod palmi.

– Čudite se, a i ja se čudim. – kazao je – Biljke su mi nevažne. Ne znam zašto tu stojte, ali se sjećam da sam to sebi tako zamišljao.

Tvrdo sam odlučio kako neću sudjelovati u tom razgovoru, ostajući kod konobarskih uzrečica, i kako neću odložiti leptir-mašnu i prsluk. Da je prostorija bila barem malo veća ne bih ni sjeo, no biljke su me naprosto prisilile na to.

A očekivao sam da će me pitati čime se tu bavim, te kako sam dospio ovamo. Očekivao sam da će reći: – Ne izgledate kao konobar, tko ste, čime se zapravo bavite, Vi biste imali dara za... – No, ništa sličnoga nije kazao.

– Kao u stakleniku, tako sam to sebi zamišljao. – rekao je – Zimski vrt sa stolcima od trske, sa stolićima za pušaće, i sa starijim parfimiranim damama koje se šeću amo-tamo, s gospodom u frakovima koji se međusobno došaptavaju o važnim stvarima. Da, još kao dijete sam u Luzernu vidio pravog sultana s pratnjom, kako se useljava u hotel “Schweizerhof”. Dame pod bijelim čadorima. I crne limuzine. Mislim da sam sanjao o damama. Čudilo me je otkud sam znao da moraju biti lijepe. Općenito, tako mi se čini, u svom životu nikad nisam susreo ženu u koju se ne bih zaljubio. Prva moja učiteljica je nosila haljinu s crno-bijelim prugama. Pitate me, zašto Vam to pričam. Imao sam aferu sa svojom učiteljicom o kojoj ona nije ništa znala. Kad bi se to barem dalo ispričati. Priznajem Vam da patim, a tko ne pati. Gledam svoje ruke i mislim kako je kroz ove prste iscurio moj život. Kazat ćete da je to kič, da, a ostalo je sjećanje na haljinu s crno-bijelim prugama. Slobodne recite da Vam idem na živce. Ne bih Vas htio zadržavati, ispijte svoj whisky, ili ga ostavite, ustanite i povucite se u svoju sobu. Ne trebate me čuvati, mogu to sebi sve i sam ispričati. Naravno da sam štošta doživio. Služio sam redovnu vojsku, 1944. u Engadinu. Gdje sam ono stao? Vjerujte mi, bio sam vjeran muž – ne, nisam to bio, ali ne onako poput ostalih. Srdio sam se zbog svojih kolega u uredu kojima je bilo tako jednostavno spetljati se s kakvom djevojkom. Nisam ja nikakav ženskar. Pokušavao sam na žene ostaviti jak dojam, ponašajući se drugačije od ostalih muškaraca, a žene bi tek onda gubile moju naklonost, kada bi padale na takve tipove što su se ponašali poput muškaraca, a to su bili drugi.

Ova rečenica mu je izgleda bila malo previše. Načinio je dužu stanku, kao da je htio preispitati tu rečenicu, kao da je za sebe htio načiniti pregled te rečenice. Mora da je imao dojam kako je kazao nekakvu golemu rečenicu, i ta se već bila izgubila.

– Tu sam – rekao je – kako bih još jednom o svemu porazmislio. Nemam poteškoća, dobro spavam i budim se s manje briga nego prije. Što sam ono kazao o muškarcima? Možda je to bilo to. – Izvukao je svoju lisnicu, prevrtao po njoj, pa je opet stavio u džep.

– Valjda je to – kazao je – velika zabluda muškaraca, jer vjeruju da se žene zbog njih uljepšavaju. One to čine zbog sebe, a nas samo vuku sa sobom. Čini mi se, kako ih zapravo uvijek gledamo samo otraga i tako počinju sličiti jedna drugoj, a mi ih se više i ne sjećamo. Samo, nemojte misliti da se u svom životu nisam bavio i drugim stvarima. Ja sam nešto poput uspješnog muškarca. Imam svoju kuću, nisam siromašan, mogu reći da sam nešto postigao u svom zvanju.

Nije očekivao odgovor na svoje pitanje, imam li kakvu prijateljicu. Njegova djeca su već odrasla, kazao je, kao da je htio sâm odgovoriti na svoje pitanje upravljeno meni. I napokon je kazao kako sam još mlad – četrdeset pet nije nikakva starost, i neka sebi ne umišljam da bi to bila neka starost. – Ali prolazi prokleta brzo, a opet je unatoč svemu bilo tako davno. – kazao je, a ja sam ostao sjediti, naprosto sam ostao sjediti. Taj prokleti whisky me naprosto zalijepio za stolac. I tako je sad tu sjedio nekakav podebeli momak i okušavao se u rečenicama poput ove: – Nije me pratila nesreća, možda tek nesretnost.

A ja sam se prisjetio kako lista po jelovniku, kako se zavaljuje u naslonjač dok naručuje, kako me na taj način gura u ulogu konobara, kako znade da se pečenje na francuskom zove "rôti", i kako nakon te riječi pravi stanku kako bi mi ostavio vremena za propitivanje, i kako onda veli: – Imate li to?

E, sad će imati svoga konobara, sad neću ispasti iz svoje uloge. Naučio sam ne slušati. Naučio sam na pravim mjestima potvrđivati glavom, a na svim drugim mjestima se samo smješkat. Naučio sam slušati samog sebe kako govorim, dok govorim.

Neka doživi neuspjeh zbog diskrecije jednog običnog konobara. No, konobar stoji, konobar se podupire rukom u križa, konobar se nagine naprijed kad ne želi čuti, a ja sam sjedio. Sjedio sam u preniskom naslonjaču, u kojem se nije moguće ni uspraviti, a niti nakloniti, a ponad mene dracena, a iza njega difenbahija i nas dvojica polagano srastamo u stakleniku i više smo skloni difenbahiji negoli whiskyju, a njegov glas kao da sve sporije dolazi iz nekakve šume, to nisu više riječi, samo još glas. Samo da se nekako othrvam snu.

– Baden-Baden – kazao je – tako sam to sebi zamišljao. Palme u bačvama, lječilišna promenade, lječilišni orkestar u glazbenom paviljonu i vrijeme koje gotovo kao da je stalo. Još kao dijete sam poželio biti star, ne da ostarim, ne, nego da budem star. Ostaviti to za sobom, sve to ostaviti za sobom s crno-bijelo prugastim haljinama, posve ravnodušno i uz zahvalu uzvraćati na osmijehe dama. Htio sam samo to, samo to – je li to možda previše? U Vašim godinama, mladiću, odustao sam od čekanja, čekanja na Baden-Baden. Vi to ne razumijete, Vi to ne možete razumjeti. Ni ja sâm to nikada nisam zamijetio. Tek sada, dok to

izgovaram: Onomad sam odustao od čekanja. Zamijenio sam čekanje za nestrpljivost dokolice. – kazao je i odmah pogledao u strop, iznenađen vlastitom rečenicom, a potom upitni pogled upravljen meni, ne bi li se ta rečenica možda mogla ostaviti takvom kakva je bila.

– Zapravo, po prvi puta doživljam – kazao je tada – biljke kao živa bića. Bitno mi je da one rastu. Pokušavam s njima razgovarati. Kupio sam i gnojivo, i knjigu o sobnim biljkama. Znam da su difenbahije otrovne i da potječu iz tropskih predjela Južne Amerike, iz Brazila, znam da pripadaju porodici kozlaca. Kupio sam knjigu o sobnim biljkama.

Ustao je, a ja sam očekivao kako će reći: – Dižite se! – No, pustio me da sjedim. Zabavljao sam se svojim whiskyjem. Nisam ga sada želio slušati, i činilo se kao da je primijetio moju odluku. Posve tiho, napola okrenut od mene, kazao je: – Moralo bi Vas zapravo zanimati da sam sebi kupio istu knjigu kao i Vi o sobnim biljkama.

Ustao sam, zaputio se k njemu i zamijetio kako sam izašao iz svoje uloge, dotakao ga po ruci i kazao: – Što ste ono maloprije kazali?

Opet smo sjeli i on je kazao:

– Posve dvojim u Vaš iskaz da se kod ove stvari slične palmi radi o “draceni deremensis”. Slika u Vašoj knjizi, a ni u mojoj knjizi, uopće joj ne slični. No, najčudnije je da se gospodin Gugenhahn upravo kod dracene ne upušta u raspredanje o mogućim podvrstama. Priznajte da Vas ne zanimaju biljke. Otkud Vi znate da se ja u to uopće ne kužim? Te tu, to su prve biljke u mom životu, možda čak i prve koje sam uopće pogledao. Ljuti me kad se na sitnolisnom gumijevcu – “*ficus benjamina*” – uvrne list, pa požuti i drugog dana otpadne. Možda radi toga jer mu je ovdje premalo svjetla. U početku sam tu biljku previše zalijevao. Odsjekao sam s nje dva izdanka i stavio ih privremeno u vodu. Gugenhahn sumnja u to da ih je tako moguće okorijeniti. Pogledajte samo ove sićušne bijele točke u vodi. Ne bi li to mogle biti žilice? U međuvremenu sam u tu stvar uložio sve svoje ambicije. Neka rastu, neka rastu za me. Želim biti onaj koji će im omogućiti da rastu. Razumijete li kad Vam kažem da poprilično dvojim u to da ih volim. Njihov rast smatram dokazom ljubavi i ne volim ih. Sad već živim skupa s njima. Kod uđem u sobu satima se bavim njima, u međuvremenu poznajem svaki pupoljak, a njihov rast promatram ispod povećala. No, svjestan sam toga, da je sve to tek puki pokušaj da ih se zavoli, kako bih dokučio što se zbiva kad su voljene.

– Da, tako sam ja to sebi zamislio. Hotelska dvorana u Baden-Badenu s neobično puno zelenih biljki, s palmama, palmama u bačvama. I samo zbog toga su tu; da budu takoreći scenska kulisa, otrcana scenska kulisa. Baden-Baden u Bergen-Enkheimu. Je li Vam poznato kako se čovjek boji

čekati tamo gdje bi mogao nekoga susresti, i unatoč tome čeka, čeka na nekom drugom mjestu?

Potom je ustao, zaputio se k fikusu, sagnuo se do grančica, skinuo *očale* s lica, upotrijebio ih kao povećalo i promatrao jedan mali pupoljak. Činilo se kao da me zaboravio. Zadržao je *očale* tako među prstima, gledao preko njih u listove i kazao: – A zašto Vam sve to pričam? Možda zato što sumnjate u mene? Nikako. – I nakon podugačke stanke, ne mijenjajući svoj položaj, je nastavio:

– Cijeloga svog života razgovarao sam samo sa ženama, želeći da me one razumiju, samo one i nitko drugi. Ne samo jedna žena, nego sve žene. Razumijete li, nisam želio biti muškarac, ne jedan od one vrste muškaraca, no nikad mi nije uspjelo gledati neku ženu tako, kao da ona ne bi bila jedna od tih žena. Može li se to razumjeti? Ne može!

Da nisam još kao dijete želio biti star čovjek, morao bih pretpostaviti da su žene te koje su me ostavile da sada sjedim tu među palmama. – kazao je još uvijek pognut ispred fikusa. – Želio sam da to bude iza mene, opetovano sam želio da sve to prođe, nisam želio voljeti žene, želio sam da sam ih već volio. Uvijek sam o ljubavi govorio u prošlosti. Da, bio sam oženjen, i sad sam oženjen. Odveć je lako kazati da nisam našao ženu, jer sam već imao jednu. Bio sam svakoj vjeran, svakoj. I sad, eto, sjedim tu u Baden-Badenu – između svojih kulisa koje predstavljaju Baden-Baden – i čekam svaku od njih.

U Baden-Badenu smo se htjeli sresti – kasnije, kad ostarimo – na lječilišnoj promenadi u Baden-Badenu. Odredili samo već i datum za to, posve slučajno, i taj je dobio svoju magičnost i provlačio se kroz naša pisma – šala, možda tek obična šala. Možda ona još pamti taj datum. Ja sam ga zaboravio. Ja čak više ne znam koga čekam. Mora da sam već nekima pričao o Baden-Badenu. U Baden-Badenu sedamnaestoga rujna, kazao sam. Već pod jesen, već dobrano u jesen. Tako je bilo lakše otići, a između rastanka i ponovnog viđenja mogao je biti cijeli život, *kužite* li, cijeli jedan život i više tu ne bi bilo mjesta žaljenju za životom. Možda se bojim čekanja u Baden-Badenu, pa kad već čekam u krivo vrijeme, mogu čekati i na krivom mjestu. Sada postoji još samo slučajnost, bez mjesta i bez vremena. I ako sutra budem pošao na doručak, a ona bude sjedila tu, za malim stolom kraj prozora, mislite li da ću se bojati toga sutra? Nadao sam se čekati u Baden-Badenu nakon cijeloga jednog života. Zamislljao sam sebi da, kao starac, svoj život imam za sobom. Ne, nemojte reći da nisam ostario. A kad to i ne bih bio, čovjek je tek onda star, kad više nema volje za starošću, kad ustanovi da život koji bi trebao biti iza njega, ustvari nije bio nikakav život. Ja ga još uvijek moram stvarati s palmama u bačvama, sa svojim poštanskim pretincem u Bergen-Enkheimu, s lječilištem koje to nije: Bad Vilbel, izabrao sam ga na karti. Možda

će ga i ona izabrati. Možda je ona u Vilbelu, a ja sam tu, pijan, s pijanim konobarom. Čekam na nekoga koga ne bih htio susresti – na sve koje ne bih htio susresti. Zamislio sam sebi susresti ih nakon već proživljenoga života. Umišljam sebi da sam barem ispunio svoje obećanje.

Nisam ga više slušao. Nije mi više uspijevalo slušati ga, odnosno, zahvaljujući whiskyju nisam ga više slušao.

Započelo je s dracenom, započelo je s knjigom o sobnim biljkama. Ni sam ne znam što sam neprestance imao tražiti u ovoj “Oberpforti”: ti dosadni pijanci, te priče, te uvijek iste priče. Sutra ću poći k majstoru Albertu i dati mu otkaz, on će prihvatiti moj otkaz. Otkad je taj monsieur Charles u kući, ionako nisam više nitko i ništa, kao da bi moje švicarstvo moglo nauditi njegovu švicarstvu. Reći ću majstoru Albertu:

– Kažem Vam, taj Bönzchen je svinja.

A kad me bude zapitao, samo ću reći: – Sinoć je bio svinja, kažem Vam. – a onda ću još reći: – On ili ja.

Ja se neću ubiti, ne, garçon se neće ubiti. Garçon to zna.

No jednog ću dana pobacati kroz prozor sve te svoje proklete sobne biljke, a da neću ni otvarati prozora. Neću ih pobacati kroz okno, nego punom snagom u prečke rebrenice, da će se buka smrvljenog drveta pomiješati s blagim zveketom okna.

Ja sam valjda već dosta dugo izdržao.

Ti patvoreni hoteli u kojima biljke nisu biljke, ni krevet krevet, ni stol stol, ni tanjur tanjur. Sve je samo kulisa – imitacija svijeta. Imitirani nakloni i imitirani smiješci, imitirana jela i imitirana pića.

A bljuvati znaju – jedino prirodno što sam vidio po hotelima je bljuvanje. Bljuvanje se ne da imitirati, za to ne postoji fini način.

U “Oberpforti” se barem lošije imitira. Tu se imitiraju kauboji te snagatori i kockari, a tu je pivo tako loše imitirano, da je gotovo još uvijek pivo. Tu su frikadele takve, da nitko ni najmanje ne sumnja da bi zavrijedile biti imitirane. Daj, ne pretvaraj se, Charlese Bönzchenu, kao da bi imitirani život bio nešto više. Priče o ženama još ni izdaleka nisu priče. Sve je imitacija, Charly, sve je samo imitacija – imitirani direktori, imitirani časnici, i sad ti sjediš u blatu svojih palmi u bačvama i izigravaš Baden-Baden.

Garçon sve to već odavno znade.

– Gospodine direktore Bönzchenu, gospodine majore Bönzchenu – garçon se smije!

Zatvaram prozor. Onomad u Sankt Moritzu sam ga isto tako zatvorio.

I onda se sjedi u tišini. Odakle mi predodžba da su staklenici glasni, da šume zamišljam bučnima. I odjednom sjediš tu, a biljke te okružuju šutnjom. I cijela srdžba je nestala. Nema više ni monsieur Charlesa.

Čak se više ne sjećam ni njegova lica. Nestale su njegove rečenice – tu zapisane i nestale. Mogao bi on u međuvremenu štogod kazati.

A i ja bih sad mogao još sići i pokucati kod Charlesa i zamoliti ga za još jednu čašu, zadnju čašu. Hodam svojom sobom uzduž i poprijeko.

A više čak ni ne znam zbog čega se tako ljutim na župnika za barom u Sankt Moritzu. Tri puta je te večeri naručivao po jedan “lady-curzon suppe” i svaki puta objašnjavao gostima što su stajali unaokolo, zašto se ta juha tako zove, te da je prozvana po ženi nekoga engleskog generala koji je nadalje u povijesti jedva odigrao kakvu ulogu, no njegova žena je uspjela sebi steći ime ovim oplemenjivanjem juhe od kornjače. I usprkos toj tvrdnji, ipak je započeo s opisivanjima djelat generala Curzona, te ostalih junačkih djela toga vojnog pohoda, za kojeg ja više ne znam ni gdje se zbio, a onda bi svaki put završavao svojim prosudbama o duševnom stanju Adolfa Hitlera. Uopće više ni ne znam kako sam došao do zaključka da je bio župnik – ali tri “lady-curzon suppea”, tri puta opričavanje toga vojnog pohoda, iz Prvog svjetskog rata, čini mi se, i tri puta Hitlerovo duševno stanje, a sve to prožeto njegovom ljubavlju spram juhe od kornjače.

Ne pijem kod posla. Ponadao sam se da će napokon otići. Bio sam toliko drzak, da se umiješam kod trećeg opričavanja i da ga sa znanjem, kojeg sam stekao slušajući njega samog, korigiram, te da sâm dalje nastavim s pričom. Ponadao sam se da to neće otrpjeti i da će otići. No, u protivnom, u meni je tek tada našao slušača, zainteresiranog slušača. Pa i kad su svi drugi bili otišli, nas dvojica smo ostali stajati, ta bojazan pijanaca da više neće postojati kad drugi odu, taj nagon da se vrijeme zadrži ostajanjem. No, ni tada nisam znao kako sam dospio do svoje sobe. I tada je bila tišina i onda tek pokušaj telefoniranja s bilo kim, ali se nitko nije javljao.

A onda predodžba da bi se moglo skočiti s prozora – ne da bi čovjek sebi oduzeo život, samo naprosto skočiti s prozora. A potom sam se s krajnjim oprezom približio prozoru, nisam pogledao van i zatvorio ga.

Idućeg dana sam pošao na dopust i vlakom otputovao u Donje krajeve.

Bio sam sve zaboravio, uistinu sam bio sve zaboravio. Tek nakon tri dana mi je to opet palo na um, i cijela priča mi se dopala.

Sjećao sam se portirova zbunjenoga lica kad sam upitao za ključ, za glavni ključ.

Hotel je stajao ponad strme padine. Moja je soba bila na četvrtom katu.

Skočio sam.

Ništa, baš ništa nisam učinio s namjerom. Nisam vidio nikakvih slika iz svoga života kako se nižu preda mnom. Ne sjećam se pada, a

niti udarca o tlo, samo se sjećam prevrtanja u dubokom snijegu i dugotrajnog kotrljanja strmom padinom, te u konačnici i straha da bih mogao udariti o kakav kamen.

Ustao sam. Nisam zadobio čak niti najmanju povredu, nikakvog nagnečenja niti išta slično. Već sam se bio otrijeznio i zapravo bio prilično veseo, gotovo dobrog raspoloženja.

Prvo, čega sam se sjetio, bio je onaj napuhani župnik, i morao sam mu se od sveg srca nasmijati.

I dok sam se vraćao u hotel – morao sam zaobići cijelu padinu jer je cesta pravila veliki zavoj, i to je potrajalo kojih pola sata, a bilo je i dosta naporno – morao sam se glasno nasmijati čak i samom sebi, i već tada sam smislio kako ću to jednom prilikom kasnije u posve sitne sate ispriповjediti svojim prijateljima. Recimo, kako bih i na kojem mjestu u priču mogao ubaciti župnika, i bi li odmah trebao započeti s padom, po prilici ovako:

– Onomad, kad sam se u Sankt Moritzu bacio s prozora.

A onda to portirovo lice, kad sam ga zapitao za ključ, a on je kazao: – Ključ je gore. – a ja sam mu uz osmijeh i onako ravnodušno odgovorio da to dobro znam i da je ključ zataknut iznutra. Uspjelo mi je uz pomoć njegova glavnog ključa izgurati moj ključ iz brave i otključati. Legao sam u krevet i zaspao.

Tako je to bilo.

Samo, za ovu mi priču nedostaju dokazi. Čini mi se nevjerojatnim, da konobar ključ svoje sobe preda portiru, a da ga ne ponese sa sobom, pa ipak, ne sjećam se da je bilo drugačije.

A što sam želio znati: Jesam li skočio kroz otvoren ili kroz zatvoren prozor? Morao bi se ipak sjećati zdrobljenog prozorskog okna i pitanjâ idućeg dana, te svih drugih neugodnosti. No, ja se ne sjećam.

No, sklon sam pretpostavci da sam skočio kroz zatvoren prozor, iz sve snage na desno rame, ravno u prečke rebrenice.

I kad sam sada zatvarao prozor, sjetio sam se toga i izmaknuo se nekoliko koraka natrag.

* * *

Tu se manuskript prekida. Već poduže sam ga nosio sa sobom, u početku ljutit, a da ga nisam čak ni pročitao, jer nisam podnosio čovjeka koji mi ga je poslao. Bio je to viši namještenik neke tvrtke iz našeg kraja, jedan od onih koji su kronično piskarali za rubriku “pisma čitatelja”, kad god se radilo o zaštiti politike srednjeg staleža protiv crvenih hordi. Već ovim redcima oduzimam sebi pravo na mogućnost objavljivanja ove priče. Spočetka sam to sve skupa kanio preoblikovati u roman i malo proširiti.

No, uskoro je splasnulo moje zanimanje za to, i ta priča me je sve više ljutila, jer me je sve više podsjećala na onog pošiljatelja – čovjeka s kojim sam nekoć službovao u vojsci. Karl Bönzli ili – kako ga se naziva u manuskriptu – Charles Bönzchen, čini mi se, izvrsno je opisan. Mora da ga je autor poznavao i ja Karlu Bönzliju ni najmanje ne zavidim na tom opisu.

U to vrijeme nisam mogao ni pretpostaviti zašto mi je poslao taj manuskript. No, nakon dužeg bavljenja time, znao sam: to je moralo izaći na vidjelo. I ja sam se počeo sve više i više identificirati s tim konobarom – već i zbog toga, jer sam oduvijek gajio osobitu antipatiju spram Karla Bönzlija i koju sam, eto, napokon mogao podijeliti s nekim.

Bönzli mi je napisao kako već godinama odlazi na frankfurtski velesajam i kako uvijek odsjeda u nekom hotelu u Bad Vilbelu. Prije tri godine, zbog nekog nesporazuma, nije tamo dobio slobodne sobe, pa je osoblje hotela zbog njega telefoniralo po okolnim mjestima. I tako je dospio u Bergen. U tom se hotelu ćutio ugodno i možda bi i kasnije opet odlazio tamo, da nije bilo ove priče.

U svom pismu piše on dalje:

“Mirne savjesti mogu reći da s tom pričom nemam nikakve veze. A proveo sam samo tri dana u Bergenu, dakle dvije noći. Tamo ni jednom nisam razgovarao s konobarom, a niti s nekim Švicarcem. Samo sam jednom večerao u hotelskom restoranu. I ako se točno sjećam, posluživala me je žena, neka plavuša.

Manuskript sam pronašao nekoliko dana nakon povratka, među svojim papirima, netko mora da mi ga je podmetnuo tamo.

I bio bih ga vjerojatno bacio, da nisam već na prvoj stranici otkrio riječ “Vilbel” i da na dan moga odlaska nije bila onakva strka u hotelu.

No, nešto me svakako posebice iznenađuje. Naime, drugoga dana sam uistinu donio biljku lončanicu sa sobom u hotel. U Bergenu je bio nekakav sajam i prodavale su se srećke. Iz čiste dosade sam kupio jednu i kao za nesreću dobio biljku s velikim, žučkastim listovima. Uzeo sam je sa sobom i ostavio je dolje u hotelskom restoranu.”

I da mi šalje manuskript, piše dalje, samo zato što sam bio gradski kroničar u onom Bergenu i valjda o tome znadem nešto više, i možda bi se s time dalo nešto učiniti.

O, kako rado bih na gospodina Bönzlija svalio bilo kakvu krivnju, kako mi je samo bilo drago što ga je konobar zamrzio. I ja bih tako rado želio Bönzlija vidjeti kao krivca, no ja nemam razloga posumnjati u njegovu izjavu. Da je Bönzli strugnuo barem za koji tjedan, o tome bi se ovdje čulo, pričalo i zlorado smješkalalo. Osim toga, da je Bönzchen konobara poznavao barem površno, ne vjerujem da bi manuskript poslao baš meni. U svojem pismu upozorava da nas dvojica ne dijelimo isto političko mišljenje.

Meni ostaje taj opis, s pravom pakosni opis Karla Bönzlija, kojeg on očito – s izuzetkom sličnosti imena i difenbahije – nije mogao prepoznati.

Za mene Karl Bönzli ostaje jedan od onih ljudi koje je moguće mrziti, a da ih se i ne poznaje.

Njegovo pismo – na službenom papiru s potpisom njegove tajnice i s lijepim dodatkom “prilog naveden” – jest pismo čovjeka koji je uvijek u pravu i kojem se ništa ne može dogoditi.

Ostaje otvorenim pitanje zašto je baš meni poslao taj manuskript. Zapravo samo zbog toga, budući da sam iza toga naslutio nešto poput zamke, u međuvremenu sam kupio Gugenhahnovu knjigu o sobnim biljkama. Još nikada se nisam u nekoj knjižari tako bojažljivo raspitivao o nekoj knjizi. Ponadao sam se da ni te knjige neće biti.

Te rečenice

U pamćenju mu je ostalo da ga je taj drugi zgrabio za rame, snažno i nježno, da mu se duboko zagledao u oči, neobično dugo svojim umornim smeđim očima – tamnooki alkoholičari uživaju prednost da im oči postanu samo malo mutnije i tužnije kad su pijani, nedostaje im ono vodnjikavo, ono prodorno, što posjeduju plavooki alkoholičari sitnih zjenica – da je potom kazao: – Hej, ti! – spazio kravatu, a onda nešto tiše između toga dodao jedno oprezno “Vi”, malo počeka, nije oklijevao, samo počeka i potom kazao, samo kazao: – Hej, ti, ljudi uopće ne umiru, njih ubijaju.

No, nije ga dotakao, zapravo i nije gledao u njegovu smjeru, sjedio je za drugim stolom uz drugi zid, s lijevom rukom preko naslona stolca, desnim ramenom oslonjen o zid. A tako je i on sjedio uz drugi zid, s desnom rukom preko naslona stolca, a s lijevim ramenom uza zid. Malo prije dvanaest, u svakoj birtiji po vince, jednu čašu, dvije čaše – mijenjaju se birtije kako čovjek ne bi *zapeo u oko* kao pijanac – uvijek sâm za jednim stolom, uvijek zid i rame, a onda uvijek iznova te rečenice u glavi, a te rečenice ga čine kaubojem, i on je elegantnije naslonjen na zid od onog drugog, čije je lice tako masno da se čovjek rasplače, lice koje izgleda kao će se svaki čas nasmiješiti, a konobarica ima ružičasta usta s pomalo obješenim kutovima usana, i ona je jedina žena u ovoj priči, a rečenice ga čine kaubojem, i on može pomisliti što god zaželi, sve to postaje citatom. Sad opet razgovara sa svojom ženom i svojim citatima pridodaje: “Reći ću joj”, “Rekao sam joj”, “Kažem Ti, rekao sam joj”. “Gospodine direktore, rekao sam mu, gospodine direktore”. I sve je to već bilo, a rečenice su odjekivale, a u svojem pamćenju je više puta kazao: “Ljudi uopće ne umiru, njih ubijaju.” A ne bi to ni očekivao od

njega, bila je to pametna rečenica, i tu se svi ljudi međusobno poznaju, a kad se nekoga ne poznaje, onda se raspita o njemu. No, on se nije raspitao, tko je taj. Imao je osjećaj da ga ne podnosi. I sad je kazao jednu rečenicu, a rečenice su čovjeka činile kaubojem.

A kad je potom stigao kući – vozači taksija su znali adresu, znali su njegovu napojnicu, njegov način raspitivanja o teškom poslu vožnje taksija – i kad je potom stigao doma, rečenice u njegovoj glavi su bile posložene, ne u riječi, puno ljepše oblikovane, imao je u sjećanju boju glasa, ono “reći-ću-joj”, posve blago: “Čuješ, ti, ja sam to sebi sve samo...” ili “Čuješ, meni je nedavno nešto prošlo kroz glavu”, a potom jedna lijepa duga stanka – kako će načiniti stanku, a da ona ne počne što pospremati po kuhinji – ili “Znadeš li, što je kazao, jedan tu, jedan posve priprost čovjek, kazao je – ne, nije on to tako kazao – kazao je tako nešto, kao da se ljudi ubijaju”, i žena koja se dosađivala, i televizor koji je bio upaljen u pokrajnjoj sobi i možda ipak jedna boca piva, a ujutro jedva da se još čega sjećao dok je sjedio u uredu, kreditni institut i štedionica, KSB, prokura udvoje, uprava nekretninama, pogledao prema prozoru, razmišljao o vremenu, o hladnoći, o vrućini i o tome da je prije nekoliko godina na tom prozoru na drugoj strani ulice stajala gola žena širokih bokova s velikim dlakavim trokutom između tih bokova, i da se prepala jer je vjerovala kako je vidjela da ju je on vidio, no ona je stajala u tami bez starosne dobi, bez glave, samo s dlakavim trokutom, a ta žena ne spada u ovu priču, samo u njegovu glavu, i tamo ona nije ništa više, doli pogled s prozora poput vrućine i hladnoće, poput kiše i snijega.

Danima kasnije se Marti uvijek iznova pitao što bi se zbilom da mu nije pošao u susret, da ga je previdio, da ga nije vidio, jer jednoga jutra, tri dana kasnije, taj je stajao s rečenicom na autobusnoj postaji gdje se Marti svaki dan uspinjao u autobus šest minuta prije sedam. Marti se prepao kad ga je primijetio. No, unatoč tome, povremeno je skretao pogled u njegovu smjeru s namjerom da mu kimne glavom ako bi onaj pogledao ovamo, no onaj je gledao u svoje cipele, očigledno je promatrao svoje velike cipele, tako očigledno, da je Marti morao pretpostaviti da ga je taj drugi već bio spazio, a Marti je u međuvremenu imao utisak kako bi onaj mogao misliti da ga on nije htio vidjeti, i zaputio se prema njemu i kazao:

– Dobar dan, pa mi se ipak znamo.

Da, dobar dan. – kazao je onaj drugi.

– Stanujete li u ovom kraju?

– Ne. – kazao je drugi, i Marti se pokajao da ga je uopće oslovio, jer taj očito nije bio spreman za razgovor. Autobus je došao, Marti se uspeo, sjeo na svoje mjesto.

Kasnije se drugi tiskao između onih koji su stajali dok nije zastao ispred Martijeva sjedala, cijelom svojom težinom se objesio o rukohvat, prignuo svoje masno lice i kazao:

– Moram razgovarati s Vama.

– Da. – kazao je Marti.

– Ne, ne ovdje. Poći ćemo skupa u neku tihu birtiju i porazgovarati o svemu. – Marti je šapćući objasnio, jer u autobusu se ujutro obično šutjelo, da je sada na putu za posao, da danas ima dva važna termina, da bi se mogli susresti, možda podvečer, ili sutra, ili idućeg tjedna, ili da se će ionako na neki način slučajno sresti, u vatrogasnom domu primjerice, a drugi je kazao: – O, u redu, ako danas ne ide. – a potom se između onih koji su stajali progurao otraga.

Marti to nije očekivao. Marti je očekivao da će navaliti na njega, da će bez krivnje zapasti u škripac, da se tipa neće riješiti, da bi taj samo stajao tu zbog njega, i samo ponavljao u svojoj glavi što li si taj umišlja i kako on ipak danas ima dva važna termina, i već je imao osjećaj kako bi to onom drugom još jednom morao objasniti, i da bi se morao ispričati za to, da mu sad nedostaje vremena. Onaj drugi, tako mu se učinilo, prebrzo je shvatio, no onaj drugi se opet vratio, tiskajući se između onih što su stajali i kazao: – Znete, poznato mi je to s poslom, ja sam stolar, još nikad nisam izostao s posla. – i opet otišao.

I sad je Marti odlučio, na svoje vlastito iznenađenje, otići prije posla popiti još jednu kavu. “I drugi to čine”, pomislio je. A kod kave se razgovaralo o tome kako se Simone vrlo hrabro držala, a da će Fignon pobijediti, a i Marti je sve to vidio na televiziji, a jučerašnje samovanje ispred televizora ovdje je postajalo zajedništvom, i mogao je i on kazati svoje, s kravatom i nešto razumnije od ostalih, nešto smirenije, i poslušalo bi ga se, i nakon te kave se zaputio brzo još i u drugu birtiju, i još uvijek nije znao, a unatoč tome je bio iznenađen, da ništa nije poduzeo protiv toga da danas neće otići na posao, iznenađen, da nije nazvao, da se nije ispričao. Svoje pijano stanje u kasno poslijepodne opravdavao je pred samim sobom činjenicom kako je ipak bezuvjetno morao potražiti onoga drugog, no toga drugog nije nigdje bilo, a gostioničarka u vatrogasnom domu nije htjela ni čuti za pretpostavku da bi ikada takav tip mogao tu sjediti, a i Marti je znao da njegov opis baš ništa ne vrijedi, jer lice onoga drugog zapravo nije bilo masno, prije bi se moglo reći da je tek ostavljalo mastan utisak, a Marti je mogao isto tako očekivati da njegova žena kaže ili pita bilo što, ili načini kakvu primjedbu, kada se u dvanaest opet taksijem vratio kući, i bio je iznenađen kad to nije učinila.

Drugog se dana probudio ranije nego obično, već u pet, još dva sata prije odlaska autobusa, i odmah kod buđenja pomislio na onog s rečenicom i da će opet stajati tamo, da će opet gledati u svoje cipele. No, ovog

puta se Marti neće zaputiti k njemu, neće ga osloviti, niti će dopustiti da ga ovaj oslovi. A onda pomisao, kako danas uopće neće ići autobusom, nego pješice ili još bolje automobilom, kako onom drugom ne bi pružio mogućnost da ga susretne na putu – a potom i pomisao kako onaj pokušava na silu iznuditi susret, iznenada se baca pred njegov automobil, a onda policija i sve te okolnosti i vrućina i kašnjenje u ured – no kad je Marti šest minuta prije sedam stajao na autobusnoj postaji, ipak ga je iznenadilo da onog drugog nije tu bilo, da nije čekao na njega, da nije gledao u svoje cipele. Dakle, za sada jednu kavicu, jedno malo vince prije posla, a onda odluka da ni danas ne ode raditi, a odmah potom te proklete rečenice u glavi, koje su od njega činile kauboja. Potom ideja da u telefonskom imeniku potraži sve stolare, da pođe od jednoga do drugoga, ne da bi ga tražio, ni u kojem slučaju ne bi trčkarao za njim, ali barem iznuditi slučaj da drugoga slučajno sretne, a onda ga ne pozdravljati, a na putu od jedne stolarije do druge bile su birtije, i svaki puta prilikom ulaska iznenađenje, da taj možda ne sjedi u njoj iza svog piva, ruku sklopljenih na trbuhu, s podbratkom na prsima, i unatoč tome je Marti svakog puta pronašao kutak gdje bi taj mogao sjediti, koji stol, koji stolac, i zamislio je kako bi ovaj svraćao pogled u njegovu smjeru i onu rečenicu o ljudskoj smrti kazivao tek onako, pokraj njega, a u ušima je još imao onu melodiju govora, kao kad čovjek neku kuću, neki kraj, neki grad ima još u glavi, a da to nije u stanju opisati niti nacrtati. No, sama rečenica je bila nestala, pa ma kako jednostavna da je bila – znao je to, da je bila jednostavna – bila je nestala.

Kad priča ne bi bila istinita, znali bi što bi se sad moralo zbiti. Marti ne bi ni trećeg dana otišao raditi i potom uopće više ne bi išao raditi, dao bi se u potražnju onoga drugog, susreo bi ga slučajno nakon više tjedana, primjerice u nekom pisoaru, a onaj drugi bi kazao, da ga već tjednima traži i da mu je već saopćio kako bi htio razgovarati s njim, a potom tvrdnja onog drugog, kako je on, Marti, ipak nedavno u vatrogasnom domu kazao jednu takvu rečenicu o smrti. A Marti bi odgovorio da je, u protivnome, samo čuo tu rečenicu i to baš od njega, ovog drugog. I onda bi se opet mogli izgubiti pa se potom opet tražiti, i mogli bi se ujediniti i zajedno tražiti onoga, koji je kazao tu rečenicu, te bi jedan mogao umrijeti a drugi i dalje tražiti, no život je spor i tako brzo ne zadaje sudbonosne udarce, i Marti je pošao trećeg dana opet na posao i inzistirao na tome da porazgovara s direktorom i da mu objasni što se sve dogodilo. Marti je na svoje vlastito iznenađenje pri tom rabio riječi “srozan”, “potpuno pijan”, “tek tako”. A direktor je pogledao Martija, nasmiješio se te pomalo oklijevajući kazao:

– Znate li, gospodine Marti, znate li, to me zapravo veseli. Znate li, govorim to vrlo nerado, jer kod banke je pouzdanost najvažnija,

no znate li, gospodine Marti, Vaša pouzdanost je bila zastrašujuća. Povremeno se stjecao utisak da uopće niste čovjek. I ako me posve osobno pitate, Marti, niste Vi nikakav pijanac – tu mora da je nekakva ženska u igri.

– Ne, u ovoj priči nema nikakve žene. – šaputao je Marti, kazao je Marti, ili mislio je Marti, i vratio se u svoj ured, i kad bi to bila priča kakvu poznajemo, sada bi opet na prozoru s druge strane ulice stajala ona žena s trokutom od dlaka, no nje nije bilo tu, a Marti nije ni mislio na to. Tek kasnije, nekom prilikom kasnije, opet će misliti na to, i samo stoga život ne sličići pričama, jer je odveć spor i odveć trom.

Ali naviku da prije posla popije kavu, Marti je zadržao, a i naviku da nakon posla popije svoje vince, a isto tako i naviku da koji puta dođe kući taksijem. To je bilo sve i njegovo propadanje je bilo blago, bez opraštanja. Što je postupno gubio, već je bio izgubio. Stvari njegova života su još bile tu, njegova žena, njegovo dvoje odrasle djece, njegovo zanimanje, njegovo radno mjesto, njegova kuća i njegov travnjak, njegov svjetonazor, njegovo uvjerenje da zemlju treba braniti, stražmeštar, no sve je izgubilo svoju povijest i tu je bilo bez podrijetla, i dok je jednom prilikom s prozora gledao nekog čovjeka na drugoj strani ulice u potkošulji bez rukava, koji se doimao snažnim, zapitao se, ne bi li to mogao biti muž one žene i pri tom je zaboravio da je od onog dlakavog trokuta prošlo već trideset godina i samo bi navečer u vatrogasnom domu bivao malo glasnjiji, a njegovo propadanje je bilo blago, i konačni završetak tog procesa se poklopio s njegovim umirovljenjem i nikome nije zapao u oči. Bilo je dovoljno ljudi koji su izbjegavali njegov stol, koji nisu podnosili njegovu sklonost inteligenciji, i otvoreno su ga ismijavali, ali i potajice zbog njegovih rečenica koje je naglašavao kao da su bile citati, koje je izgovarao na književnom njemačkom kao u kazalištu, i uvijek iznova ta stvar da se ljudi ubijaju.

Onoga drugog je zaboravio. Pokatkad ga je viđao, u vatrogasnom domu, na trgu ispred vijećnice, u Burijevu tornju, a i onaj drugi je njega isto tako zaboravio kao i on njega, i za obojicu bi to bilo neugodno, i onaj drugi i ovaj drugi bi se sjećali toga, i tako je svaki od njih dvojice to držao svojim snom i nadao se da bi to i onaj drugi mogao držati za svoj san.

No, kad je jednom opet pijan, ne baš vidno, ne baš očigledno pijan, čekao na autobus, kako bi se odvezao doma onoj ženi koju mora da je barem nekom prilikom upoznao, i koja je sad naprosto bila tu, došao je onaj drugi, prišao mu i kazao:

– Rečenica glasi točno ovako: “Ljudi uopće ne umiru, njih ubijaju”.

A Marti je kazao: – Dobra večer. – Okrenuo se i pretvarao se kao da ništa nije ni čuo, a onaj drugi je kazao:

– Davno je to bilo s tom rečenicom. Onomad sam htio s Vama o tome razgovarati. Sada bih zapravo bio dovoljno star za umrijeti. Možda trebam preživjeti.

Martiju je postalo toliko zlo da mu se povraćalo.

– Znete li, kad bi svi bili ubijeni, kad bi svi ionako bili ubijeni, onda zapravo ne bi bilo više nikakvih ubojica, onda bi naprosto bilo tako, da negdje na svijetu netko zaželi da netko drugi umre, ne zbog srdžbe, ne zbog bijesa ili mržnje, nego naprosto tako, tek tako zbog dobrog raspoloženja. Znete li, uvijek zamišljam kako bi ipak moglo biti moguće da bih ja znao svirati glasovir, ali bih to znao samo jedanput. Dakle, jednom prilikom pridignem se u lokalu, sjednem za glasovir i sviram, i svi su iznenađeni da tako dobro sviram, oni to od mene ne bi mogli očekivati. A budući da ja to znam samo jedanput, zato to nikada ne radim, jer onda bi to bilo upropašteno jednom zauvijek. Razumijete li to? Ili bi se moglo dogoditi da sjednem za glasovir i to onda ne funkcionira. To bi bilo dokazom da sam to već jednom učinio, i ja bih se samo mutno toga sjećao. Razumijete li to?

Kad se Marti uspeo u autobus, očekivao je da će se i onaj drugi popeti.

No, onaj drugi je bio otišao.

Marti je očekivao da će se vratiti, da će pokucati na prozor autobusa koji je još čekao, i da će od njega zatražiti pokretom ruke da još jednom izađe van. No, Marti bi se ustezao, a onaj bi vikao, a da ne bi izazvao pozornost, Marti bi ipak izašao iz autobusa i pokušao razgovarati s onim drugim, a onaj drugi bi ga smirivao stavljajući prst na usta, i povukao bi ga u kut obližnjega parka, ili bi Marti onoga drugoga, kako ne bi izazvao pozornost, povukao u jedan kut parka – ništa više.

Peter Bichsel rođen 1935. godine u Luzernu u Švicarskoj kao sin obrtnika. Odrastao je u Oltenu, pohađao učiteljsku školu u Solothurnu, a nakon toga radio kao učitelj u istoimenom kantonu. Između 1974. i 1981. godine boravio je u više navrata kao gost-docent, tzv. *writer in residence*, po raznim američkim sveučilištima. Dopisni je član Njemačke akademije za jezik i poeziju. Danas živi kao samostalni književnik u Bellachu, kanton Solothurn. Bichsel je dobitnik brojnih književnih nagrada i priznanja u Švicarskoj i inozemstvu, kao što su: *Nagrada grupe 47* (1965.), *Stipendija grada Hamburga* (1965.), *Njemačka nagrada za dječju knjigu* (1970.), *Prix Suisse za radio dramu* (1973.), *Nagrada za umjetnost kantona Solothurna* (1978.), *Književna nagrada kantona Berna* (1978.), *Književna nagrada gradskog kroničara Bergen-Enkheim*

(1981.), *Godišnja nagrada zaklade Pro Helvetia* (1983.), *Književna nagrada Johann Peter Hebel pokrajine Baden-Württemberg* (1986.), *Nagrada švicarske Schillerove zaklade* (1987.), *Književna nagrada gradskog kroničara Mainza* (1996.), *Nagrada Gottfried Keller* (1999.), *Prix Charles Veillon za esej* (2000.), *Književna nagrada za groteskni humor grada Kassela* (2000.), *Titula počasnog doktora* (Teološkog fakulteta Sveučilišta u Baselu, 2004.), *Soloturnška književna nagrada* (2011.), *Velika Schillerova nagrada* (2012.).

– Teško ga je riječima dovesti u zabludu. On riječi uzima krajnje ozbiljno. Kad nije siguran što bi trebao reći, on radije šuti... Ima riječi koje on nikada ne uzima u usta, premda one vrijede kao pristojne; smatra ih naprosto prekrupnima. To mu doduše otežava ophođenje sa stanovitim ljudima, no drugačije ne ide. Pri tom je krajnje uljudan, ali nepotkupljiv – na to između ostalog mislim kad kažem: Peter Bichsel je pravi poet! Znalo se to već nakon njegove prve knjige. – kazao je to nekom prilikom poznati švicarski dramatičar i prozaist Max Frisch, aludirajući na Bichselovu zbirku *“Dječje priče”*, koja ga je preko noći učinila slavnim i poznatim diljem Europe, pa i šire. Jednom prilikom je Bichsel o sebi kazao sljedeće: – Ja sam feljtonist koji svojim pisanjem na poetičan način zadire i u svakodnevne političke probleme... Pisac gotovo uvijek predstavlja rizik, kad se radi o državi i postojećem društvu. No, čitatelji su daleko veći rizik. Vjeran državi ne postaje se čitanjem, nego naprotiv – nečitanjem...

(Prijevod s njemačkog i bilješka o autoru: Mate A. Ivandić)

BRONISLAVA VOLKOVA

Pjesme iz progonstva

Progonstvo

Koracam
na tankom užetu; gubavost
nepripadanja,
rastegnuta od obale daha
do obale bez daha.

Klanac
zaustavlja moj govor
stopu po stopu.
I zvuci drugih usta uz moje se sapliću.
Nema tajne, nema očitog dogovora.
Žitna polja drugima pripadaju.
I kotrljam svoje ravnice niz cestu.
Ni poštar ni vjetar
isporučit neće neplaćen dug.

Krvlju zamrljano Sunce hrvalo se s neбом
do koljena
i košara s malinama
došepa svojom sočnom vlagom
do gorčine autobusnih sjedala.
Osušene američke stepe njišu se
između autocesta i znakova i reklamnih ploča
uz rubove ceste:
Camel – K-Mart – Texaco
McDonald – Midwest General
Splits – Ends and Liquor.
Kuće se kupaju u bazenima
ne znajući još za avangardu.
Rano je ujutro.
Tire Factory – Mobil.
Wallpaper – Warehouse.
Franks – Nursery and Crafts.
Burger King.
Debljamo se, a neka parkirališta su prazna.
Taco Bell – Paco Bell.
Trbuh Amerike zagorčan ispušnim plinovima
nevoljko se budi
iz noći bez sna.

Na milost i nemilost drenova

(ne vidim ovdje jorgovan)
u večeri otpuhanih rečenica
s poljupcima praznim
poput školjaka nakon smrti,
razgovaram s pticama iza zastora.

Letjeti i ne vidjeti,

letjeti i piti kišu,

letjeti i ne čuti,

letjeti i dotaknuti svijet...

Pogledaj, u prsluku mom –

prsten čaroban,

naprstak, s otrovom u njemu.

Dopustit ću pticama da gnijezde pod krovom mojim –

temperatura zraka primjerena je proljeću

i usne drhte u krošnjama drenova.

Ne vidim ovdje jorgovan.

Bilo je vrijeme,
kad čula sam stabla
kako pjevaju s nadom
i gore sa sramom
i ispuštaju miris vruć.
Bilo je vrijeme
kad zrak je
proglasio šumu i livadu
što nevino mašu svojim cvjetovima,
kad snijeg
je bio bijel prije no što se otopio
i snovi
hodali su na prstima dok imali su vizije.
Bilo je vrijeme, kad lomače su i logorske vatre
s povjerenjem pekle svoje krumpire
a pjesme bile su pjesme
i kuće bile su kuće
i ruke bile su ruke.
Gliste na stazama nisu slutile sutrašnjicu
i sijeno odavalo je miris dobrodošlice.
Bilo je vrijeme,
kad je voda u rijeci držala
tajanstvenu moć,
kad oči čeznule su vidjeti i
voditi
i večer
bila je drukčija od dana,
a dan od noći,
i proljeće došlo je nakon zime
i ljeto nakon proljeća.
Bilo je vrijeme, kad vlakovi su prodorno zavijali
i knjige znale su što bi trebale
i vjetar zvučao je u tišini
i kapi kiše uspavljivale su glad
i viseće ležaljke njihale su se na stablima.
Nebu su se nadale.
Bilo je vrijeme...

Mistične pjesme

Ponekad kao bunar šutim

kao nebo u žalosti
plačem kad nestaneš
u maglovitu danu
u svojem srcu
tražim glinu
iz koje bih te oblikovala
Svjetlosti moja
dohvaćam ti odraz dalek
u onom bunaru koji sada
otvara svoj tihi zavjet...

Ja sam vječnost

majka tvoja i hraniteljica
ja sam zvono koje ne zvuči nikad
ja sam jutro večeri
ja sam zemlja slijetanja
način poziva
za buđenje
za sviranje na žicama
bezvremenosti
koja je pjesma
nevinosti.

Kad konačno postanemo

ljubav koja zaista jesmo –
tad smo beskonačnost:
svestvarajuća – ikad stvorena
sva uzvišena
sva u posezanju za drugošću
u istosti
mi smo
svemir bezgraničan.
Kao voda
kao nježan ples što otječe
mi smo kap nebeska
za one koji su je voljni ispiti.

Vrijeme je bitno.

Kad ispunim se sobom
poput kamena sam
tiha, tiha vječnost
tišina mira.
Bijeli cvijet mog duha
u punom cvatu
nježno prihvaća prolaznost
svjetova.

Nježan je dan bez žeđi, dan bez oklijevanja.

Moj dlan se okreće prema tom svjetlu
koje radije gleda, no zavarava.
Tamo sam hodočasnik i doseljenik.

Molitva medovine nadmudri moju sjenu,
guba prizivanja straha iščeznula je,
utroba mi je olakšana.

Plešem u iskričavoj glazbi Tvojih sfera.
Ja sam sigurnost Tvojih čudesnih viteških borbi,
ja sam kupka tišine i sloboda Tvojih igara,
ja sam nada svega sazrijevanja.

Što ima se tu žaliti?

Nitko me ne određuje, nitko ne odvlači mi pažnju.
Ja imam svoj način.
Moj rad ne udvara se časti.
Više se volim radovati.
Živim sama na blistavom himalajskom vrhuncu.
Moja smrt sve je bliža – ta slavna, velika
kapija doma.
Tajanstvenost pjeva vječnu svoju pjesmu.

Zora širi svoje prozirne prste

unutar moje samoće.

Moje srce nježno otvara svoje latice

za životvornu kišu.

Jutro je čisto i otvoreno

u molitvi za novi dan.

Misterij sumraka – iz daljine

priprema da me gurne u drugo carstvo,

u noć ekstaze.

Bronislava Volková (Děčín, 1946.) je češko-američka pjesnikinja, prevoditeljica, kolažistica, semiotičarka i profesor emeritus slavistike, komparativne književnosti i židovskih studija na Indiana University, Bloomington, SAD, gdje je na katedri za slavistiku trideset godina vodila češki program. U egzil je otišla 1974. godine, a od 1982. živjela je u Bloomingtonu, do unazad šest godina, kada se ponovno vraća živjeti u Prag.

Uz znanstveni i stručni rad, objavila je desetak knjiga egzistencijalističke i metafizičke poezije na češkom jeziku (npr. izabrane pjesme "Smrvljeni svjetovi" (1995.) i sabrane pjesme "Uspomene mora" (2011.)). Objavila je niz dvojezičnih knjiga poezije u češko-engleskim izdanjima s vlastitim kolažima, kao i izabrane pjesme na engleskom "The Courage of the Rainbow" (1993). Suautorica je (s Clarice Cloutier) opsežne dvojezične (češko-engleske) antologije češke poezije "Up The Devil's Back: A Bilingual Anthology of 20th Century Czech Poetry" (2008).

Bronislava Volková primila je niz književnih i kulturnih nagrada, a njezina je poezija prevedena na desetak jezika. Više o autorici na: www.bronislavavolkova.com

(Prijevod s engleskog i bilješka o autorici: Davor Grgurić)

OSVRTI

TOMISLAV MARIJAN BILOSNIĆ

Moj jezik je moj stan

(Milan Bešlić: *“Slagalice”*, Ogranak Matice hrvatske u Hvaru, Hvar, 2022.)

“Doista, kad god se suočim s praznom stranicom, osjećam da moram nanovo otkrivati književnost za sebe. Prošlost mi, međutim, nije ni od kakve koristi.”, reći će veliki Borges u svojoj kultnoj knjizi “To umijeće stiha”. I uvjeren sam da se u slučaju Milana Bešlića prevario, iako naš pjesnik ponekad i doslovno borgesovski slaže svoje verse i na svoj način uvodi u jednu novu zagonetku poezije. Naime, Bešlić se vraća u život, onaj život koji iziskuje bliski dodir s prošlošću, kako bi saznao novi život, novo iskustvo, podjednako društva i svoga bića, tako se s druge, paradoksalne strane jezika opet vraća na Borgesovu stazu, kad on kaže “Svaki put kada čitam neku pjesmu, to iskustvo biva drukčije. I to je poezija.”, s tim što je Bešlić, čini mi se, na iskustvu čitanja recentnog hrvatskog pjesništva stvorio svoje ponajbolje stihove, svoje “Slagalice” kao ideju “vječne knjige”.

Pa idemo čuti što je pjesnik napisao, svjesni smo da mogu i postoje različita čitanja i tumačenje pjesničkih knjiga. Kako sam skoro i sam imao osobni dijalog sa španjolskim pjesništvom i mitskom andaluzijskom atmosferom, to su mi bili intrigantni prvi stihovi koje sam pročitao u “Slagalicama”, još jednom se uvjeravajući kako poezija često stvara samu sebe. U prvoj pjesmi “Sv. Juraj”, koja otvara ciklus nazvan “Budnice”, dominiraju stihovi, po svemu ne slučajno, “zelen list / zelen trava / zeleno, zeleno... Zelen polje / zelen vjetar / zeleno, zeleno...” otvarajući tako epsku širinu u ovdje sabranoj lirici da se razgrana, toliko da iz zelenoga s vremenom prijeđe u zrelu boju Sunca, i povede nas iz Arkadije u živu suvremenu stvarnost, u neko novo suglasje, neka nova jutra. Koliko pjesma “Sv. Juraj” i je aluzija na zelenoga zmaja, koji bi ovaj svijet želio proždrijeti kao zelenu jabuku, ona je “zeleno” baš kao što je svjež i jezik kojim je napisana, baš kao što je svjež svaki izvor.

Potom je prati druga pjesma, ono što je bilo prvo – “Riječ”, riječ kako kaže Biblija i kako je, recimo, govorio Mallarmé... “iz riječi u riječ”... “riječima izrečen život”... što kazuje da je kod pjesnika prvo pitanje jezik, vrsnoća i opseg riječi, stil i ritam, leksički značaj, domašaj i pjesnička posebnost, uključujući i dijalektizme; onaj izraz jezika čija će glazba i slike biti konačni cilj riječi.

Inače, odmah mi je kazati kako je u svakoj Bešlićevoj pjesmi izražena pjesnička strast u kojoj se zrcali ljudsko iskustvo, jer jezik ove lirike prodire duboko ispod površja o kojemu zbori, jezik je u samom dnu korijena izgovorene riječi, on je pitanje esencije i egzistencije.

Treća pjesma, a što drugo, već je posveta "Samom sebi", s naglaskom na završnome stihu "Samog sebe često pitam?". Što smo i tko smo ako nismo Riječ, jedini nepromjenjivi zakon koji nas opominje, i isto tako iz časa u čas izmjenjuje, preobražava i nas i sliku svijeta.

Da su sadržaj Bešlićeve "Slagalice" samo ove tri uvodne pjesme, autor bi već složio vlastitu piramidu svojega dobrohotnog pjesništva. Dakle, sve lirske sastave ove zbirke možemo držati unaprijed zamišljenim, a potom značajki ostvarenim tekstovima. Želim reći, da je autor znao izvrsno ostvariti novonastajuću zbirku pjesama, kako bi rekao veliki književni teoretičar Ante Stamać, inače Bešlićev kum, što ovdje ne spominjem slučajno, kao što to ne spominjem nimalo u duhu onoga što se u hrvatskoj književnoj praksi zbiva kad izvanknjiževni život postaje primarnom temom pred samim djelom. Spominjem to da bih tek naglasio Bešlićevu strastvenu suptilnost i njegovu sveprisutnost na hrvatskoj kulturnoj sceni, koja me u mnogočemu podsjeća na Stamaćevu vjeru u hrvatski jezik i snagu poezije tog jezika.

Kod Bešlića riječ je ključ jezika, što je vrлина svakog dobrog teksta, svake lirike od kanona. Bešlićev govor, njegova ekstaza duha, uranjaju u jezik, kristalizirajući ga dok raspršuje stvarnost, tako da će u konačnici stvarnost biti preplavljena jezikom koji će izrasti iz bespuća u otvoreno marulićevsko more. Ovdje se slaže trobojnica hrvatskog jezika – što, kaj i ča. Kaj mu je krležijanski smišljen i moderan "i tu se nikaj nemre". I što je pita "što je to što"... "što ne da što / nizašto?". Ča je "lipa rič"... "ča u sarcu žive / i di ča / more / valima / kroz vrime nosi". Domovina, tragične, ali i komične zgode života, ponekad čak i kroz osobni slučaj, slavljenje su života, što znači slavljenje slobode, rodoljublja uznijetoga na višu zbilju. Tradicionalno ustrojstvo ovih stihova, vraćanje hrvatskim lirskim korijenima, ni u jednome slučaju nije ponavljanje, pa ni obnavljanje, već izričito suprotstavljanje sve učestalijim i upornijim naznakama jezične pustoši koja hara u izrazu hrvatskoga suvremenog pjesništva.

Bešlićeva zbirka "Slagalica" sastavljena je od ciklusa nazvanih "Budnice", "Žalosnice", "Radosnice", "Napasnice" i "Slagalice", dakle od simbola života, razlikovnosti općeg i posebnog, odnosa čovjekove suvremenice i transcendentalnih silnica, metafizičkih sila u kojima se pjesnički senzibilitet prepušta vremenitosti, onome što ne prestaje biti. Zanimljivo, iza buđenja i žalosti ovdje će buknuti radost koja ne prestaje do konačno složene knjige, što zorno upućuje na našu nedav-

nu prošlost, buđenja hrvatske samosvijesti, borbe za slobodu, i konačno slaganja njezine stvarnosti onakve kakvu sami želimo i možemo ostvariti.

U prvoj pjesmi ciklusa "Žalosnice" nazvanoj "Okeca moja" čuti se svojevrsni odsjaj narodne lirike u kojoj "Lijepa Vida u okecima mojim vene", dok se pjesnik pita "što to okeca dva vide"... "Jel' je to to... / Jel' je to to?" Jest, Bešlić se pokazuje eruditom koji slijedi tradiciju, a obraćajući se isključivo zbilji, osobnom i nacionalnom bitku, slobodno i snažno u ljepotu pjeva pretače znano, svojstveno biću i njegovu iskustvu te tako nalazi put do novih značenja riječi i novih lirskih otkrića. Bit će u ovoj zbirci i tužbalica "Oj, hrvatska mati"... "ne zovi, samo ne zovi", što je još jedna izuzetno promišljena i uspješna Bešlićeva igra na tragu parafraze neke davne pjesme.

I tako redom, doista, svaku bi se Bešlićevu pjesmu moglo i trebalo zasebno komentirati s užitkom i razlogom (jer u "Slagalicama" kao da imamo antologiju hrvatskog pjesništva kazanu na Bešlićevski način). Ova lirika u sebi nosi ne samo poruke i slike, široka i jasna nadareno oslikana platna, već i povijest, narodnu mudrost; ponovimo, što ni u času ne dovodi u pitanje originalnost danas često problematiziranog tzv. lirskog subjekta, dok sama lirika ostaje čistom i jasnom, time i snažnijom, nešto slično kao kod Tadijanovića i Kaštelana, ako se ikako ovdje išta može uspoređivati. Negdje između tih silnica nazire se svjetlosni trag Slamnigove *dúge* na hrvatskom lirskom nebu, ali i to je samo i doslovno optička i višebojna pojava, što svjetluca u pjesmi o bratu, pjesmama "Ovdje", "Jel' jesi, il' nisi", "Bye, bye", gdje se "opet riječima istim / svemu tom daje drugi ton". U pitanju je, dakle, paralelno odvijanje stvarnosnoga života i unutarnjeg dijaloga. "Žalosnice" su pune pitanja, sumnji i dilema, sve do boli i cinizma kao obrane, što se može izreći samo pjesmom ravnom gangi "i nek' mu je spomen glavi / visoko na kolcu glogovu".

I konačno, "Nemaš kamo / samo tamo!"... "kraj vijeka / jama čeka". Zanimljivo, što je već kazano, "Radosnice", idu iza "Žalosnica", što govori ne samo o duhu i karakteru autora već i ovih pjesama, poezije koja nas vraća izvoru, riječi, poslije toliko ispisane tišine i bjeline u suvremenom hrvatskom pjesništvu. "Zvòn zvòn zvòn zvonki zvôn / nek' se čuje zvon zvon zvon" Lijepa naše... Teško je zato pouzdano izreći ocjenu ove i ovakve lirike, koja iz pjesme u pjesmu izmiče racionalnom formuliranju odgovora, pa i estetičkih pitanja, jer se lirski rekvizitorij neprestance mijenja, kao što nam izmiče i put prema obuhvatnijem smislu ovog svježeg monološkog daha iznijetog s arhajskom smirenošću. Zato ću, kao što sam i počeo završiti Borgesom: "Jezik se, dakle, mijenja... A mijenja se i učitelj".

MARINA KLJAJO-RADIĆ

Milan Bešlić: Slagalice*(Milan Bešlić: “Slagalice”, Ogranak Matice hrvatske u Hvaru, Hvar, 2022.)*

Zbirka pjesama “Slagalice” Milana Bešlića, uglednog hrvatskog likovnog i književnog kritičara te esejista, svojevrsan je iskorak iz očekivanog modernog poetskog izraza; njegova poezija nije prevrjednovanje svih vrijednosti, nego kombinatorika svih vrijednosti. Pisac je, očito neopterećen, iskustvom i percepcijom mnoštva likovnih i književnih djela, iskoracio slobodno bez intencije za uspjehom ili priznanjem. Jednostavno, imao je što za reći, način na koji će to reći te ostaviti naraštaju *slagalicu* iz koje će svatko moći uzeti jedan njezin dio i iskustveno ga uložiti u svoj životni *credo*.

Sam naslov asocijativno je toliko sljubljen s pjesmama da reflektira minuciozna autora i njegov umjetnički senzibilitet u sintezi likovne umjetnosti i poezije. Nije to poezija koju treba dekodirati, to je poezija koju treba uglazbiti, otplesati, otpjevati, živjeti. Takva je u strukturi, ali i u refleksivnoj protegi. Iako, latentnih leksičkih naslova ciklusa kao i same knjige, koji prizivaju dječje slagalice i igru, u njih je duboko inkorporirana hrvatska povijest, tradicija, kultura s naglaskom na jezik. Bešlić je itekako svjestan važnosti jezika kao medija književnosti pa ga poetizira u svim njegovim inačicama, od narječja, kolokvijalnog govora, književnog jezika, do neologizama, istražujući sve njegove mogućnosti u prohodnosti svojih inspirativnih i inovativnih poetizama. Slagalice su i simboličan i metaforičan priziv očuvanja dječjeg, čistog bića kroz naš zemaljski hod i osuda tiranske borbe za materijalnim koje je postalo mjera svekolike čovjekove vrijednosti.

Od naslova “Slagalice” pa preko naslova ciklusa “Budnice”, “Žalostnice”, “Radosnice”, “Napasnice”, “Slagalica, prva” i “Slagalica, druga”, evidentan je arbitar stilističke vrjednote kojim je obilježen deminutivni nastavak “ica”, afirmativno naglašen u kontekstualnom ozračju staro-hrvatskog jezika.

“Budnice” su u hrvatskoj književnosti nositeljice nacionalnog budućnja i svijesti o kulturološkom bitku i tradiciji kroz kršćanski svjetonazor i hrvatski jezik, domoljubni zov koji nam je nasušno potrebno posvijestiti, osobito u vremenu kada je njegov bitak anuliran upravo riječju “domoljubni”.

Subjektivni i emotivni titraji u životnoj slagalici neminovnost su u sveopćoj kaotičnoj zbilji pa su "Žalosnice" motivski rasute u žaljenje, protest protiv iseljavanja, kritiziranje ili izgubljenu ljubav ("*I lijepa Vida u mojim okecima vene.*").

Pjesma "Ovdje" je satiričan prikaz društvene kaljuže u kojoj se zatiru istinske ljudske vrijednosti, koje slikovito autor dočarava u grotesknom obliku: "*Ovdje je dobro prljavo lice / to je ljudski obraz od gice*". Unatoč svemu, ipak na kraju: "*Ovdje je dobro / jer smo ovdje*".

"Radosnice" su pjesme s usmenom književnom tradicijom slavonkih popijevki koje slave život, njegove uzvišene trenutke radosti. Onomatopejizirana pjesma "Zvon, zvon, zvon" uspješnica je zvukovnom sloju jedinica, koje nemaju samo zvučni efekt, nego su značenjski markirane u odnosu prema drugim riječima i uvijek iznova misaono potencirane. Stilističkim postupkom ponavljanja i variranja značenja usklika haj, hoj u novom okružju riječi, pjesnik postiže radostan ton, do euforije prizivajući školsko zvono i dječju radost. Dok čitamo Bešlićevu pjesmu, pozornost se sa zvučnog sklada prenosi na zbilju – značaj zvona u tradicijskoj kulturi hrvatskog naroda. Kroz umjetnički doživljaj čitatelj čuje njihov zvon te u memoriji javljaju velebni stihovi: "*Zvonila su za oluje, zvonila su za vjenčanja, zvonila su za živote i za nova putovanja*"...

Svoj jezik pjesnik čuva i protivi se naglom uplivu anglizama u hrvatski jezik, jer: "*moj jezik je moj stan / samo jezikom svojim / u biti svojega bića postojan*". ("Jezik hrvatski")

"*Tam, tam tu tu tam, tam*" kao poskočica usmene tradicije ima svoju osobitost u kulturnom etnosu folklornog blaga. Zvučna podudarnost u svojim varijacijama ekspandira do začudnosti, osobito u naglasnom obilježju iščitavanja istih riječi. Ova pjesma može poslužiti kao znanstveni primjer lingvo-stilističke uspjele obilježenosti u raskošnosti naglasnog sustava versifikacije hrvatskog jezika.

"Napasnice" su onaj dio usmenog pjevanja koji se stvarao u proćjepima povijesnih potresa, kada je surovost vremena očitovana i u bliskostima pojedinaca. To su lascivne pjesme, u kojima se konzumira strast kroz humorističan i rekli bismo sirov poriv. Motiv "*zelen bor*" otkriva ambijentalni prostor šume, prirode, što je u ranijim vremenima prakticirano: "*Slavonska zemlja rodna*".

U ciklusu "Slagalica, prva" dominantna je pjesma "eee..." u kojoj se ismijavaju politički govori, a fonostilemski je obilježena multipliciranim fonemom "e" koji u svojoj zvučnoj frekvenciji i nagomilanosti ima raznolika, višestruka značenja, semantički različita u prostornom i jezičnom hrvatskom habitusu, a razumljiva samo žiteljima određenog kraja. U ovoj pjesmi glas "e" ironizirajući je obojen.

“Slagalica, druga” je angažirana poezija u kojoj autor sažetim poetskim iskazom inicijalno indentificira svoj nepotkupljivi karakter i stav: “*Imam svoju vagu*”. Komunistički režim je poetiziran “slikarskim kistom” u izravnosti prolivene crvene boje, boje krvi: “*Crveni crvčni / crvenom / bojom / krvi*”. I ovdje se pjesnik potvrđuje kao znalac lingvo-stilističkih jezičnih mogućnosti, posebice na naglasnoj razini gdje je sam ortografski obilježio izgovor, naglasno kodiranje pjesme.

Pjesma “Fašist”, koja ima elemente Stošićevog “Maharija” u leksemima *crn, trn*, koje Bešlić proširuje na ubilački čin kroz stihove: *trn crn / crn trn / sav utrne / oči obrne / pogled upali / metak ispali*.

U pjesmi “I desnicom, i ljevicom” autor se igra padežnim zamjenskim oblicima: njega, ga:

*“Pa sam ga rukom,
desnicom, čvrstom, njega, ga, ga.
Pa sam ga lijevom,
njega, rukom, svojom, ljevicom, ljutom.
sam ga, muga, ga, ga,
gamuga, ga, ga, gada, gadnog,
Ga, ga, njega, njega,
Ga, ga, ega, ega, ga, ga.”*

U ovom antigramatskom gragostilematikom primjeru, gdje se borba lomi zarezima, a riječi čitaju isprekidano i izdvojeno, Bešlić sugestivno izriče ono što se gramatički posloženim riječima ne bi moglo postići. Samo izostavljanje imena protivnika pa i zamjenski oblika “on” dovoljno govori o beznačajnosti, bezvrijednosti, a najočitije o beščovječnosti aktera borbe.

Neprirodno lomljenje riječi sugerira i afektivno dočarava težinu bitke u kojoj pravednik nadvlada protivnika *gada* i završno likuje zvučnim ponavljanjem suglasnika *g*, koji slikovito dočarava gadljivu osobnost, a eho, koji se lomi, pobjedonosno likovanje.

“Škrtac” je također uspješno poetiziran u etičkoj aksiološkičnosti da škrtac nikada ne mijenja svoju osobinu koja je u svojoj bijedi narasla do strasti koja mu daje smisao životu:

*“Ne može ni pomisliti da plati.
Ne! To mu se stvarno baš gadi
pa tu misao brzo natrag vrati
da se izgubi trag svakoj nadi.”*

U ovoj zbirci autor je uspio tematski i idejno obuhvatiti čitavu hrvatsku povijest jezika, tradicije i kulture kroz slagalicu u kojoj je svaki dijel

simbolika cjeline. Ako se izostavi bilo koji dio, narušit će se koherentnost i ne ćemo baštiniti budućnost u onom blagu koje je predački već teško dobiveno. "Slagalice" su simbolični mozaički dijelovi koji su pomnim i znalačkim rukama stopljeni u sliku života, mozaik koji emanira svojim pulsirajućim ritmom boja i izlomljene cjelovitosti, asocijativno se stapajući u životni ciklus te oslikavajući hrvatskog čovjeka i njegovu domovinu u mijenama vremena.

MARINA KLJAJO-RADIĆ

Duhovnost u zaigranosti intelekta i poetike

Književna je pojava Ivana Slamniga zasigurno jedna od najznačajnijih u hrvatskoj književnosti druge polovice prošloga stoljeća, ponajprije zbog njegova inovativna pristupa poeziji, umrežena u mnoštvo stilskih modula, a potom zbog rasadnika ideja na kojima je kasnije dobio svoje sljedbenike: "Nema danas sumnje među znalcima da je Slamnigovo pjesništvo jedno od ključnih mjesta u posljednjih pola stoljeća hrvatske poezije, jedan od onih stožera oko kojih se okreće galaksija obnoviteljskih, kozmopolitskih i modernih usmjerenja suvremenih hrvatskih pjesnika."¹

Intelektualac i znalac stiha, vrstan poznavatelj europske i svjetske književnosti, istaknuo se i kao prevoditelj, svoju je poetiku nerijetko oblikovao na inspirativnim podražajima i motivima pjesama koje je prevodio. Neosporan je utjecaj i upliv angloameričke, ruske i skandinavske poezije, kao i ostale europske i svjetske književnosti.

Međutim, Slamnig ostaje pjesnik Mediterana, hrvatske riječi, domoljub i zavičajni pjesnik, istodobno krčeći puteve novoga u hrvatskoj poeziji i uspostavljajući s tradicijom nove veze koje su zbog političkih razloga bile pokidane. "Upravo je bio »osobito zaslužan za "otkriće" hrvatske književne tradicije« i njezine modernizatorske uloge."² Pripadao je književnoj generaciji krugovaša i više je od ostalih pjesnika (Vesne Parun, Jure Kaštelana, Bore Pavlovića i drugih) svojim književnim inovacijama pobudio zanimanje za odnose hrvatske književne tradicije i modernosti, s naglaskom na višeslojnost i bogatstvo jezika.

Slamnigov književni opus obuhvaća širok dijapazon književnih vrsta, od pjesama, duže i kraće proze, romana, drama, do znanstvenih studija i prevoditeljskih djela, a iskazao se i kao antologičar hrvatske poezije. U svome poetskom opusu pokazuje se i dokazuje kao pjesnik drugog i drukčijeg odnosa prema poeziji. To potvrđuje i pjesmama religiozne tematike koje izmiču uobičajenoj klasifikaciji na pjesme u kojima se Bog poetski uprisutnjuje od potpune zanižanosti pa do apsolutne

¹ ŠOLJAN, Antun, uz izbor iz djela *Barbara i tutti quanti... Ivana Slamniga*, Školska knjiga, Zagreb, 1999., str. 405.

² NEMEC, Krešimir, *Leksikon hrvatskih pisaca*, Školska knjiga, Zagreb, 2000., str. 642.

afirmiranosti. Slamnigov način percepcije religioznog fungira u opreci religiozno-intelektualnoga i humoristično-ironiziranoga poetiziranja.

Biblijske su teme ravnopravan dio njegovog pjesničkog stvaranja. Najzorniji je primjer pjesma "Evandelisti" koju ne možemo razumjeti bez dobrog poznavanja Biblije, i to Novoga zavjeta. U perspektivi drugih pjesnika i tradicijskoga pristupa duhovnoj tematici, ova pjesma otvara jedan novi, rekli bismo slamnigovski rukopis, slamnigovsku poetsku gradbu. Osobito je važna njezina uloga u ateističnome vremenu koje je diktiralo društveno prihvatljive teme. "Patetični ton mnogih religioznih pjesama, kakvim obiluje hrvatska književnost, biva ovdje nadomješten s lakoćom svakodnevnosti, neopterećene bilo kakvim pritiskom ustaljene književne ili idejne tradicije."³

Ovom pjesmom Slamnig ponajprije potvrđuje svoj kršćanski bitak i tradiciju, a potom implicira i svoje iscrpno poznavanje Biblije. "U pjesmi *Evandelisti* Slamnig destruirao dva plana tradicije: jezični i semantički. U njezinu povodu valja govoriti o ekspresemama Slamnigove poezije: jednom je njihova narav gramatička (*tri radna ljuda*), drugi put leksička (*griber, plagijator, zakučasti, zvrkast, od šuba*), pa onda simboličko-semantička."⁴

Antigramatskim primjerom "tri radna ljuda" postignuta je bliskost u čitateljevu doživljaju običnih ljudi, a leksički primjeri (strane riječi, kolokvijalni izrazi, žargon) drugi su stilotvorni postupak u izboru riječi kojim se asocijativno simbolizira povijesni upliv stranih jezika i običnoga govornog izražavanja.

Pjesnik poznaje životopis Isusovih učenika, evanđelista i emotivnim angažmanom sugerira njihov međusobni odnos, kao i onaj s Isusom. Poznaje njihov izgled, zanimanja, duševna stanja te zatečenost pred čudom Ivanova duhovnog evanđelja.

Struktura pjesme ostvarena je kroz četiri strofe – četiri su evanđelista – u vizualnoj formi njihova evanđeoskog značaja. Strofe su različitoga broja stihova – prve dvije po pet, što je rijetko u poeziji, treća je strofa tercina, a četvrta je najopsežnija – sestina.

Ako ih vizualno prisposodobimo evanđelistima, onda se može iščitati: dva evanđelista, carinik i plagijator – Matej i Marko, radnici širokih ramena; jedan liječnik – Luka, *zakučasti, stari, / sa malo kose i sa malo zuba*, a najveća strofa pripada Ivanu – *jedan mali, / što sve je knjige prozreo od šuba*. Uvodeći u hrvatski poetski jezični korpus širok dijapazon pisanoga i govornoga iskustva hrvatskoga jezika, kao i posuđenice, tuđice te ko-

³ SOLAR, Milivoj, *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1996., str. 62./63.

⁴ DONAT, Branimir, uz SLAMNIG, Ivan, *Izabrana djela*, u *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1983., str. 17.

lokvijalne izraze, Slamnig i u ovoj pjesmi koristi neočekivane elemente jezičnoga fundusa. Sakralna tema u sintezi riječi *gribler*, *plagijator*, *šub*, *zakučasti*, *zvrkast* sugeriraju neozbiljnost i humor. Međutim, upravo te riječi čine pristupačnijom i bližom tematiku i razumijevanje Evanđelja. U prvoj su strofi to epiteti koji emaniraju osobnosti Isusovih evanđelista, njihov životni poziv, a potom i karakter. Smjelo i s dozom persiflaže dočarava najvažnije pisce u povijesti kršćanstva.

Epitet *zvrkast* reflektiran na Ivana, najdražega Isusova učenika, otkriva njegov šarm i duhovni senzibilitet velikoga pisca, mistika i sastavljača duhovnoga Evanđelja: "Biblijski sladokusac starine, Origen, piše početkom III. st.: 'Cvijet Biblije jesu evanđelja, a cvijet evanđelja jest Evanđelje Ivanovo'"⁵ koji je sve knjige *prozreo od šuba*. *Šub* je njemačka riječ, opet neočekivana, ali sa svojim jezičnouporabnim pretenzijama lokalnoga izričaja ima opravdanje i refleksivnu usmjerenost. Rimuje se sa "*sa malo zuba*" ostalih učenika, genijalna rima kojoj je Slamnig dao notu ironije. Takva afirmacija jezika, njegove višeslojnosti, jest jedna od glavnih značajki Slamnigova angažmana za jezik, i ta otvorenost apoetskim segmentima jezika, inačicama stranih riječi, služi poetskom zbivanju u jeziku, njegovu aktivizmu i začudnim mogućnostima.

Pjesnikova percepcija evanđelista protega je i na njihov fizički izgled, a i projekcija je njihova životnog poziva – naborani, kratkovidi, izbrazdanih ruku – pisali su Isusove riječi i nauk: povijesno, petrovsko-vjеровjesničko evanđelje i kritičku povijesnost, a jednom *dečku* u slojevitosti značenja deminutiva i hipokoristika uspjelo je napisati najuzvišenije – duhovno-umjetničko evanđelje, i to inicijacijsku misao: "*Riječ bijaše u početku*". Već spomenuta riječ *šub* svojom uporabom semantički se podudara s iznenađenjem koje artikulira lakoću Ivanova stvaranja. Rima se kao važan element Slamnigove poetike u ovoj pjesmi samo mjestimično javlja, a njezina isprekidana pojavnost simbolizira i sadržajnu bitnost. Dvije rime u drugoj strofi *ruka – Luka*, *dečku – početku* nisu samo ritmički element, nego potvrda unutarnjega smisla i semantičke umreženosti njegove pjesme. "Naprosto, njegove su se pjesme rimovala iz nekog unutarnjeg razloga, i iz tih bi se rima rađala pjesnička naracija. Iz rima bi se rađao svijet."⁶ Ruka je ta koja stvara, na kojoj opstoji svijet, ruka je ta koja zapisuje povijest, a ruka jednoga *dečka* pisca ruka je pisca demijurga.

U trećoj strofi sva tri stiha sadrže perfekt glagola *čuditi se*, prvi i treći stih završavaju istim oblikom trećega lica množine: *čudili*, a drugi trećim

⁵ BIBLIJA, uredili dr. Jure Kaštelan i dr. Bonaventura Duda, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996., str. 1240.

⁶ JERGOVIĆ, Miljenko, „Meštar od rime koji je otkrivao smiješnu stranu hrvatskog jezika“, *Jutarnji list*, 13. kolovoza 2016., str. 61.

licem jednine *čudio*. Zajedno s veznikom *i* u prvom i trećem stihu ostvarena je određena ritmička organizacija zvukovnih elemenata, a drugi stih otkriva semantički sadržaj čuđenja koji upućuje na temporalni aspekt umjetničke slike svijeta u čudu duhovnosti koje traje već dvije tisuće godina. Začudnost nad lakoćom stvaranja koju je Ivan imao u svome krhkom biću čudila je evanđeliste, a on sam čudio se njima. U tome međusobnom čuđenju Slamnig kontekstualizira emocionalne impulse u umjetničkome čudu stvaranja, ali i začudnost kroz alogičnost fizičke krhkosti velikih umjetnika naspram snažnih, tjelesno jakih muškaraca.

Četvrta strofa otkriva Ivana, njegov senzibilitet i ljubav spram Isusa. Trojica evanđelista su bludili za Isusom, išli kao u čudu, dok ga je Ivan jednostavno volio. Neobična je uporaba glagola *bluditi* koja ima konotaciju ludizma, ali i gluposti i zanesenjaštva kojoj Slamnig konfrontira Ivana koji nije slušao Njegove riječi, nego "*Kristu se naslonio na grudi*". U osluškivanju Isusova bila, nastala je duhovna sinteza Ivana i Isusa, dubina i poetizirani životopis: "Svaki događaj Isusovog života tako pod perom intuitivnog i kontemplativnog mistika Ivana postaje *znakom* budućih stvarnosti u životu zajednice Kristovih vjernika. Zato Ivan voli simboliku, utemeljenu na ranijim biblijskim knjigama, a perspektivnu za budućnost..."⁷ Ostali su evanđelisti bili stijena i snaga širokih ramena, "*a jedan nježni djetinjaste čudi kužio je Isusa kao žena*". Žargonizam *kužio* također je rječni rekvizit koji Slamnig koristi u perspektivi začudne svakodnevnosti bliskosti.

Usporedba "*i kužio je Isusa kao žena*" u svojoj lucidnoj višeznačnosti otkriva neočekivanu i minucioznu semantičku upućenost na potpunu predanost i ljubav koju posjeduju stvaraoci u svome senzibilnom biću. Aluzija je to i na umjetnost koja se realizira u istrajnosti, privrženosti i ljubavi umjetnika prema svome djelu, poput one majčinske prema djetetu ili one Marijine prema svome Sinu, čija se snaga i veličajnost razlijeva u sve nas i u sve stvoreno, koja je smisao i svrha svih bića. Ovdje Slamnig priznaje pokretačku, stvarateljsku snagu ljubavi u duhovnosti, trajno pohranjenu u Riječ, istinski joj se divi sudjelujući u njoj i vjerujući u njezinu besmrtnost.

⁷ BIBLIJA, uredili dr. Jure Kaštelan i dr. Bonaventura Duda, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996., str. 1240.

ILIJA MATIĆ

Susret s književnicom

Nekada sam volio proljeća, volio sam ih zbog nezaboravnog ušuškavanja, ušuškavanja koja su me znala dražiti danima. Jedno takvo proljeće, mirisno proljeće, prožeto mirisom toga zaboravljenog ušuškavanja, donijelo mi je iznova susret s rukopisom književnice Danice Bartulović, ali i iznenadni susret s američkim književnikom Johnom Barthom, točnije zakašnjeli susret s njegovom razvikanom knjigom "Izgubljen u lunaparaku" ("Lost in the Funhouse", 1968.) u prijevodu Maje Tančik, a koju je daleke 2006., uz kratak esej "Književnost iscrpljenja" u prijevodu Nade Šoljan, objavio nakladnik IBS iz Zagreba. Ne znam zašto sam ispustio jedno od najznačajnijih književnih djela druge polovice XX. stoljeća, niti zašto sam ispustio taj glasoviti esej, u kojem Barth opisuje probleme književnog postmodernizma, ali i svoju poetiku.

I danas, dok sam iščitavao taj rukopis književnice Brtulović, rukopis koji bi se mogao svrstati u neku vrstu "metafizičkog dnevnika". I dok sam ga iščitavao kroz nekakve kratke stanke, iznova je izranjala misao o tom upitnom "ispuštanju", koja je kod mene stvarala jaku nelogičnost, prije svega zbog spoznaje da sam djela Johna Bartha izdizao iznad mnogih ostalih. Njegovi fascinantni romani "Ploveća opera" ("The Floating Opera", 1956.), "Kraj puta" ("The End of the Road", 1958.), "Trgovac duhanom" ("The Sot-Weed Factor", 1960.), "Giles, jarac-dječak" ("Giles Goat Boy", 1966.), "Pisma" ("Letters", 1979.)..., itekako su bili prisutni za vrijeme moga boravka u Njemačkoj.

Problematiziranje književnih izričaja i stalni podtekst njegovih djela, čine ga istaknutim piscem postmodernizma i njegov doprinos suvremenom pripovijedanju nezaobilazan je i neprocjenjiv. Možda bih danas odgovor na ovo, samome sebi postavljeno pitanje, mogao jednostavno pripisati mojoj izgubljenosti, koja me zahvatila krajem 2001. godine nakon iznenadne smrti osobno mi drage Njemice, Elvire Kalke iz Stuttgarta, tada vlasnice njemačke nakladničke kuće "Kalke", gdje sam niz godina obnašao i funkciju urednika. No, vratimo se opet književnici Danici Bartulović i njezinom "metafizičkom dnevniku", i potražimo zajedno te niti koje se isprepliću s nitima vezanim za ovu moju priču o američkom književniku Johnu Barthu.

Američki apostol i prorok, utemeljitelj i najvredniji praktikant američkog postmodernizma, John Barth, u tekstu "Književnost obnavljanja", sa znakovitim podnaslovom "Postmodernističko stvaralaštvo", tvrdio je da se umjetnički žanrovi i forme s vremenom istroše, drugim riječima,

da je umjetničke konvencije u postmoderni potrebno odbaciti, nadvladati, preoblikovati, a sve to kako bi se stvorilo novo i vitalno umjetničko djelo koje će zaokupiti pozornost čitatelja svoga vremena i zadovoljiti njegove recepcijske potrebe.

Kombinacijom različitih, već oslušnutih žanrova i postupaka, i književnica Danica Bartulović iza koje već stoje mnoga zapažena djela: "Glasnici zemlje", "Iznad mrakova i tamnica", "Bijeli leptiri", "Na izvorima ljubavi", "Kad cvjetam", "Stablo vremena", "Sakriveno blago", "Svjetlosti živa", "Hodočašće – Milost" ... u svom novom djelu znakovitog naslova, usuđujem se ovdje napisati, itekako je nastojala postići dostojan uradak kao što je to u svojim djelima činio i sam Barth, uradak koji će zaokupiti pozornost današnjeg, prije svega, mladog modernog čitatelja i zadovoljiti njegov izoštren ukus i potrebe.

Moram se opet vratiti američkom književniku, Johnu Barthu. U drugoj polovici šezdesetih godina prošlog stoljeća, otprilike 1967. ili 1968., književnost se našla u dotad nepoznatoj situaciji. Modernistička su se pisma iscrpila, a i cijela Gutenbergova galaksija našla se pred munjevitim medijskim *blickrigom*. Pisci toga doba iznenada su se našli u nezavidnoj situaciji. Morali su se početi prilagođavati novonastaloj situaciji, a u borbi za pozornost čitatelja, otkrivati nove postupke i služiti se novim strategijama. Među ostalim, služiti se i sintetiziranjem iskustava raznih novih i starih prozних izričaja.

Postmodernizam je teško definirati kao cjelovit sustav. Postmodernizam neprestano ispituje modernizam, a sam prefiks "post" u slučaju postmodernizma nužno ne označava ono što dolazi poslije. To je vrsta "post-a" koja propituje, ali ne ukida i poništava pitanja modernizma. Prema najopćenitijim naputcima, modernizam utjelovljuje mišljenje i praksu o cjelovitosti sustava, vjeru u um i pojedinca, progres u povijesti i tako dalje. Nasuprot tome postmodernizam kroz kritiku te vjere, u krajnju mogućnost umne zbilje, razotkriva nataložene diskurse moći, neprestanu opasnost totalitarnog uništavajućeg nasilja, ali i mogućnosti otpora kroz nove oblike mikrosocijalne politike, manjih marginaliziranih grupa, antihijerarhijskih sustava i tako dalje. No mora se prihvatiti da je Postmoderna donijela i ogromne obveze stvoriti pozornosti vrijedno djelo, ali i određene poticajne slobode. U postmoderni je sve moguće, jer ništa nije zabranjeno.

Književnici Danica Bartulović ne znam koliko su američki književnik John Barth i postmoderna bili bliski pri stvaranju njezinog novog djela, no krajnji cilj, koji si je ona postavila, svakako je dosegnut. Stvorila je pozornosti vrijedno djelo, stvorila je nošena krilima "slobode" do sada i nešto nezabilježeno u povijesti mlađe književnosti, a to je "knjiga u knjizi".

Nisam se namjerno ovdje u svom uvodnom tekstu okrenuo detaljnoj analizi djela i to isključivo zbog odličnih književnih kritika na njezina prethodna objavljena djela u Hrvatskoj, djela koja imaju itekako dosta povezanosti s ovim novim djelom. I ovdje u ovom djelu, kao i u tim prethodno već objavljenim djelima, prisutna je fabularna napetost. I to na tematskoj i stilskoj razini njezina iskaza, iščitljive su temeljne karakteristike do sada neiščitanog ženskog pisma na razmeđi tisućljeća: naglašena autobiografičnost i asocijativnost, križanje žanrova, fabularna fragmentarnost velikih i malih meta-priča, autoreferencijalno tematiziranje ženskih, da dobro sam napisao, ženskih sudbina te potraga za subjektivitetom.

No, moju je pozornost već drugi puta književnica Danica Bartulović zaslužila, prije svega, zbog te "slobode" koju je ona u svakoj rečenici ovoga uratka utkala, a koju danas, iako je suvremena hrvatska književnost odavno već obilježena europskim literarnim strujanjima i raznolikošću poetičkih iskaza, rijetko ili gotovo nikako ne susrećemo u djelima hrvatskih književnika i književnica.

Zaključimo: devedesete su okarakterizirane godinama dokumentarizma jake zbilje, kada pisanje postaje tek privatna gesta i kad se pojavljuje niz osviještenih autora, čije se poimanje književnosti ne iscrpljuje pukom stvaralačkom potrebom, već u literarnome činu prepoznaju moćno mjesto vlastite identifikacije. Transformacija, dotada slabog autorskog subjekta postaje svojevrsni kulturni fenomen, što kulminira jačanjem postmodernog autorskog narcizma naših dana.

Književnica Danica Bartulović pridružuje se grupi književnika koji su u Hrvatskoj još davnih devedesetih godina prošloga stoljeća svojim tekstovima postmodernistički osvješćivali različite načine oblikovanja osobnoga identiteta, javno artikulirajući probleme unutar društva u kojemu su živjeli. A književnik, koji nadilazi sve moguće ladice i etikete, koje smo mi smrtnici skloni dijeliti kreativcima da bismo ih "pripitomili" i približili vlastitoj mjeri, ako i ne bude odmah svrstan u tzv. elitnu literaturu, zasigurno je vrijedan upoznavanja.

I književnica Danica Bartulović sa svojim novim uratkom "Životna nit" itekako je vrijedna upoznavanja.

IGOR ŠIPIĆ

Silogizam: Zavičaj – čovjek – zvijer*(O recentnoj prozi Stipe Krce)*

Ovaj esejistički prikaz nadasve ima za cilj ukazati na pisca koji može biti nepoznat književnosti, a istodobno je zaposlenjem jedan od značajnih hrvatskih reportažnih novinara, *globtrotera*, koji su za sobom ostavili duboke korijene putopisanja, štiva vrlo visokih kriterija, čitalački traženog, uvijek raspoložnog. Kao zaposlenik najvećih hrvatskih medijskih kuća (među ostalim, pisao je i za "National geographic"), putujući domovinom i svijetom, ostavio nam je bogatu, gotovo bismo kazali, faraonsku riznicu zapisa, ne iz svoga, već iz tuđih života, najčešće malog običnog čovjeka, seljaka na kojeg je nailazio na putu, stočara pred stadom, ribara pred olujom, *kupravende* i klošara. Narodni čovjek ili čovjek puka, svoga zavičaja, autor antologijskih zapisa "Malena mjesta srca moga", to će iskustvo nadahnuto pretočiti u djela koja ne oduševljavaju samo svojom stilskom izvrsnošću, već i originalnošću jezične izvedbe kakvu smo znali i imali prigodu učiti kod starijih pisaca dalmatinskih korijena, ili još bolje, u krasu i težini otvrdnule Zagore. Njihovom obolu hrvatskoj književnosti pridodajemo još jedno snažno ime.

Lako je pisati kolegijalnu kritiku. Napišeš je, ona se utopi u masu, a masa postane amorfnu, ni književnika, ni pjesnika. Nažalost, jedna je to od *zvijeri* našeg vremena koju nitko više ne može ubiti. S druge strane, nije lako niti pisati o čovjeku s kojim ste zajedno rasli, dijelili radosti iste rijeke, istu osmoljetku, isto predvorje, tek koliko je tih par kilometara od Trilja do Jabuke. Iste mirise smo kušali zarana, njihovo vrijeme i prostor, čovjeka teškog postratnog siromaštva, rata još neraščišćenih računa, što će istu majku podijeliti na dva crno-bijela sina. Takav uvodnik nosi u sebi zadaću književnosti, koja ima odgovoriti: zašto, a nije krv, nož, suze...? Ili, jednostavnije, je li povijest književnosti ujedno i njena smrt?

Tako gledajući na umješnost pisanja, otkad je pisma i jezika, proći ćemo kroz svjetsku, europsku pa domaću književnost i ponajprije vidjeti ljudsko sjeme pred sobom kako se rastače, kako ga kolju, ubijaju ono rastuće iz doba što rađa piscem, što će klice učiniti podanicima. Kad će jedna od Parki, grčkih Moira, ona srednja, čarobnica života, odlučiti, presuditi, kako ćeš dalje, kakvim ćeš čovjekom postati. Dakle, niti se čovjek može oteti od pisca svog vremena, niti vrijeme može tako daleko pa stvoriti nekog drugog čovjeka, od onog što je naraštajem, mjestom i jezikom svojim.

Početak je to sage o zdencu punom vode koju nema tko zagrabiti. Zašto? Pa zato jer je pjesnik poput kiše, ponajprije umire u sebi, pa u drugima, u zdencu svoga tijela, pa u vodi koja stiže vododerinama i cijevima. I baš je tako najbolje kroz prozna djela Stipe Krce, rođenog u Jabuci pokraj Trilja, da bi nam se vratio život iz njegova najtanjeg dijela, tamo na granici zime i gladi, mržnje i ljubavi, svega od karakternog što se umješnošću govora i jezika daje opisati, i ne samo opisati već i autentično proživjeti. To je prava vrijednost ovog pisca koji će s trinaest godina napisati stihove: *“Vatra na kominu / popara u bronzinu / ništa u takujinu. // Vanka bura dere / mater načve pere / vidin da je muka ždere. // Ne zna više jadna / je l' je ubi zima ladna / ili dica gladna”*. Na udobno drugačiji, a smjeliji način, o neprolaznosti likova i djela govorimo do samih Šimunovića, Božića, Raosa.

Zaslužuje Stipe to mjesto, ne samo iz poštovanja prema surovosti života kojeg je nosio na leđima kao majčin uteg, već i spram srditosti literarnosti, što će do srži ogoliti kraj kojemu je djetinjstvo *“snijeg što pršti poput materina poljupca”*, očaravajući i topao, čista i mekana duša, dakako, dok ne nastupi hladnoća. Ljepota je to, lagana za leđima, sve dok težina krša ne postane obvezujuća. Skidanje zvijezda s neba, prvi ljubavnici, prve smrti, sve je tu drugačije, a zapravo kontradikcija. Jer već dolje pod selom vijugaju rijeke, ojanjiti se treba, zatrudnjele žene imaju dočekati sinove. Sve do jednog trenutka, kao čitatelji nismo sigurni da li pisac život mrzi ili voli, a onda se ukaže u samim temeljima romantičarske patetike.

Takvo što moguće je očekivati u obrazovno predmnijevanoj klasici, što Krču čini eksplicitnim svjedokom naglašene načitanosti, dobrog poznavanja filozofije, snažne moći pronicljivosti do same biti spoznaje, kao potvrde prijednog puta od školarca do iskusnog literata. Njegovom će životnom preokupacijom postati jezik, leksikografski muzejski svijet bit će bogatiji za jednog logografa, onog jedinog što nedostaje u tradicijskom izlogu fenomena izložbe *“Dalmatinska zagora – Nepoznata zemlja”*. Po tom kriteriju njegove *“Godine žutih tikava”* (KD Trilj, 2014.) ulaze u sam vrh antologije zavičajne književnosti (I. Š. pogovor: *“Život koji to niječe”*).

I sami učeći na naturalizmu takve literature, kontradiktorno *“ljepotici i zvijeri”*, razabiru se tri ključne pretpostavke silogizma: Zavičaj – Čovjek – Zvijer. Logički zaključak: zavičaj je čovjek, čovjek je *zvijer*, prema tomu je *zvijer* zavičaj. Ovaj esej mora iznijeti upravo tu odgovornost u ocjeni Krčina književnog opusa, što ga drži otvorenim u nelogičnosti *zvijeri*, pozitivne i negativne u svom pohodu na kraj, svoj zavičaj, gdje će biti tek patrilinarna metafora onog što lovimo, u riječi, što ne prestaje žuboriti, žagoriti, žamoriti? Tu se baš počinjemo uspinjati *ognjištarski*

kulturi zavičaja. Je li *zvijer* zapravo ona težina života koju će netko desetljećima kasnije tako lakonski, kao da ne boli, zamijeniti lakoćom umiranja? A boli, jako domovinom boli!

Život ima točku na niti, gdje će jednom puknuti, mjesto koje nam je jedino uzeto i dato, iz ljubavi kad nastajemo, iz utjehe za odlazaka. No, međutim, to ne smije biti prevagom koja će odrediti smjer i proaktivnost književnog djela. Ne smije biti ni osveta promjenama društvenih kretanja, socijalnih, ekonomskih, što god, tek kritika uočenih protuetičkih, antimoralnih *zvijeri* što će se slobodno kretati u slobodnoj zemlji i volji čovjeka. U tom smislu, status pisca pokriven je svom silom humora, satire, neovisno koliko je u njegovoj žalosti i patnji sivevremenog od sadašnjosti. Zadivljuje, međutim, da čak ni tada ne primjećujemo zlobna, ljuta, zajedljiva sarkazma, poruge zagrižljivo-pakosne, tek finoću francuske škole *dodeovskog* ismijavanja malignosti društvenih pojava i ljudi o kojima se i nema što napisati, jer vuk dlaku mijenja, čud *zvijeri* nikada.

Parabolično, mogli bismo to nazvati apsurdom simbolizma, u kojemu će jedan običan Kip Slobode, na ulazu u luku oličenja ljudske tragike pod kapom korporacijskog oligarhijskog kapitalizma, preuzeti na sebe svu slobodarsku misao, a sve drugo neka nestane. Može li jedan pisac podnijeti takvu istinu, smije li mu kapital zastrijeti sunce, kako će i Aleksandar Diogenu pred njegovom bačvom podsmijeha?

A možda je to i ravno izjavi francuskog sportaša koji danas kaže: "Dva gola Zidana vrijede više od govora Predsjednika!" Francuske, naravno, a gdje drugdje, nego u domovini Tartarina! Gdje nema lavova, ali ih dotični maštovito lovi u Africi, pod Atlasom, Visokim ili Srednjim, nebitno. Barem ova generacija nije naučila na kolegijalnost, više na ranu, koju samo može vidati istinska književnost.

Pod Kamešnicom odvajkada zavijaju vukovi, spuštaju se k selima tražeći hranu, preživljavajući *zvijerju* u *zvijeri*. To bi bio logičan zaključak silogizma, no, što vuk može znati o zavičaju, znači li to da pored vuka postoji i još nešto drugo, mnogo pogubnije od snažne čeljusti? U hrvatskoj književnosti o zavičaju je mnogo kazano, međutim, rijetki su izvođači uspijevali otići dalje od puke deskripcije, uglavnom dekadentno patetičnog sadržaja, nostalgičnog žala za prošlošću. Među uspješnicama je i Novakova "potraga za izgubljenim zavičajem", što istom nameće pitanje, nije li to put do *zvijeri* koju tražimo, lovimo? Je li ona zlokobnost, sama po sebi već gubitnička, spram svekolike univerzalne prolaznosti?

Moguće, međutim, gubitak je ovisan ne samo o sadržaju već, prije svega, o pristupu temi. Kod Krce uvjetovan je strogošću jezika, morfološki najsigurnijim načinom da se zadrži u prošlosti. Zavičaj, kakvim ga ne opisuje već ga živi, aksiom je što nosi najkapitalnije, teško dostižno djelo i za samog autora – "Godine žutih tikava". Upravo tu ćemo pune siline

osjetiti korijen *zvijeri* ukoliko pod njom ne mislimo na samu surovost života, već i njenu filozofiju. Kad odlučujemo za osnovnu misao, redovito je to uvijek – ono drugo. Nije vuk ta zvijer, zvijer je kako preživjeti!

* * *

Možda je i ovo što radimo lobiranje, kritičko doduše, iza kojeg ne stoji novac, već čast, poštenje, javno ili svekoliko dobro, ali dvojnost *zvijeri* šansa je kontekstu kritike društva Krcina "Čemer bluesa" (Libros, Split, 2017), do vulgarnosti najprizemnijeg, što se moglo pročitati, odbacivanja života kontroverzne poruke: "...svi mi sanjamo pravdu, pravicu i pravednost, sanjamo svijet bez rata, gladi i bolesti, sanjamo neku veću sreću, zaboravljajući da je sam život najveća sreća." Ta ocjena pokriva golem prostor književnosti od koje smo naučili sisati, pa mogli bismo kazati, od samih bogova Parnasa. Ovaj roman raspolit će život do kraja napola. Gotovo rukom možemo dohvatiti, opipati bijeg u slobodu pisca koji svjesno i s punom odgovornošću na život gleda kao na stablo bez ijednog lista, niti *adamovskog* čak nije, da pokrije to malo "sramote". Dok se ne naviknemo na takav govor, može nam biti neugodno i nelagodno, ali ga ipak počinjemo prihvaćati kao nešto sasvim prirodno, anatomsko, funkcionalno. Svoju slobodu pisac ne želi izgubiti, čak ni pod cijenu odbacivanja!

Kroz dioptriju Armanda Lanouxa i njegova klasika "Bonjour Monsieur Zola", to nas vraća Zoli, koji nikad nije napisao svoje djelo, a da se nije okušao u iskustvu lika. Pišuci o željeznici, ukrcao bi se u lokomotivu; planirajući "Germinal", odlazio je u rudnik, spuštajući na prvu razinu, no neću, ne – "vodite me na najnižu!" Njega, crnog od gareži i uglja, prijatelja Cezannea, predsjednika Društva književnika Francuske, *chefa* Maupassantu, Flaubertu, Daudetu, Franceu... koji će za Dreyfusa staviti na kocku glavu, oponirati tužitelju i državnom aparatu, biti presuđen i spremno poći u londonsko izgnanstvo. Što je njegova malenkost spram pravde, u borbi za nevino suđena, nepoznata mu čovjeka?

Vidimo li Zole na našem obzoru? Jesmo li se odrekli i Boga i čovjeka, kad smo prekrížili njegov naturalizam? Platilo je slabost svoje dijalektike, a mi i danas motrimo preobrazbe tih izraza lica, "hladnokrvna ubojstva", kad se iz rata presele u *zvijeri* politike fotelja. Tranzicijska praksa je pokazala: jedinstveni smo ili u potpunoj nesreći, ili u globalnoj sreći, do koje čovjek nikako, pa onda doista možemo kazati kako nešto ne štima sa slobodom. Nakon Zoline smrti, najljući mu neprijatelj, masa, i dalje će klicati: "Kaznio ga je Bog i ubio sveti Mihovil Arkandeo". Međutim, Francuska će mu uskoro biti zahvalna, pomogao je spasiti čast domovine.

Krce vrlo autentično rastvara ovu *zvijer* na rezanje, zube i kandže. Što s društvima gdje političke elite mirišu na demokratska parlamentarna

zakonodavstava? Zacijelo sužanjstvu roba nadaje iskustvo prokletstva ljudske sudbine, ponajprije među prostitutkama Pariza. Svi dolaze na taj lijepak. Krcu ne muči pitanje, što naše potomstvo čeka u budućnosti, već što ćemo mu ostaviti, mi, danas suodgovorni, intelektualci, književnici.

Uvijek iste drame, vlasti protiv čovjeka, pa stoga ne čudi tolika opčinjenost *zvijerju* sudbine, ne drugačije od Zoline idealističke, koja jest željela nadmašiti socijalizam, pa je možda "bez bijelih kamenčića zalutala u šumi Utopije". Međutim, kako reče Lanoux, njen patron "nije se ugasio poput voštanice, kad se u nju puhne". Ne boemski, *hemingvejski* izgled pisca, već "radoznalost koja je ugazila u jednu lokvu blata i krvi", ili pak "jednoličnost, koja je u opisivanju rugobe najgora jednoličnost", aksiom koji je nosio život Zole i njegovo stvaralaštvo, a danas razara naše humano tkivo, Krcu tjera na obnovu *sramotnog* Zole u sebi! Priupitajmo se, tko je zapravo *neovjernik*? Duboko u sebstvu apsurdizma, tu nam poruku šalje prelamajući čemer i *blues*.

Prva ideja za izazov, "Ustani Zola, Hrvatska te zove", došla je upravo iz te spoznaje. Kmetstvo, tlaka i daća nikad ne umiru, tek mijenjaju oblike. Puk nikad neće razumjeti jezik kojim govore birokracije, tumačeći nam viziju oranice koje nema. Koliko je od kršćanski najizvjereneje istine o ljubavi udaljen model društva kojeg Krce oslikava u romanu, ostaje za ocjenu, ne kritičaru, već čitatelju, upravo kako traži život koji prođe, za vama ostanu ruine, a stećak stoji, stoji, stoji. Kao što *zvijer* u čovjeku nikada ne spava.

S druge strane, koliko je tu autentičnosti humora? Kad se postavilo demokratsko pitanje visokog troška nabave vojničke čizme, mudroslovio je gradski vijećnik Tarascona: "Potkuj vojsku!" Tu vrhunsku bezobrazštinu podsmijeha Daudeta, oca francuske humorističke proze, autora remek-djela, "Tartarine de Tarascon" i "Lettres de Mon Moulin", naj-snažnijeg u slikanju napuštenih i progonjenih ljudi periferije, Krce nosi kao materinstvo mlijeku. O tomu će u slikovitoj posveti "Godina žutih tikava": "Bosonogom i gologuzom djetinjstvu kojeg su izmrzle hladne zime, sanjarskom i zabludjelom mladelaštvu što su ga isušila vrela ljeta, s poštovanjem i ljubavlju!" Prozaično, na Krcu i njegovu fascinaciju slobodom u pismu i jeziku treba se naviknuti. Ne treba ga čak ni prihvaćati, sam će se zaljepiti za kožu i pod kožu ući. Jer od onog što jest, ne može se pobjeći, može se samo navući zavjesa.

* * *

Na tom stupnju dilatacije života autor neočekivano pronalazi drugu poveznicu, novi put *zvijeri* koja karakterno pripada čovjeku, zavičajju, kući, stablu. Ne samo da veže u ovisnost umiranja sve što ispreplete

od korijena do sunca, već svojim otrovom ubija i ono etičko – smisao i ciljeve moralnosti, što će u uvjetima postratnih zbivanja, ovladati fabulom romana "Đavolji bršljan" (Naklada Bošković, Split, 2019.). Od otvaranja do kraja podržavat će ga lajtmotiv "čovjeka kao i posječenog drva." Koliko u tomu ima tuge, koliko nepravde, ostaje vidjeti čitatelju!

Svjesni činjenice da kod kritičnih točaka sadržaja osobno poznavanje pisca može pokatkad biti kontraproduktivno, tu kao da nam je osigurač predaja, "iz usta naroda", gdje nema glumatanja, a predvidljivost će biti suzbijena bliskošću dobrih i loših strana, vrlina i mana njegovih junaka. Svjestan te činjenice, autor bez isprike juriša na jezik, ne zazirući od razlike prostačkog i prostog, frajerskog. "Nitko ne voli osjećaj praznine i nezainteresiranosti izazvan ponavljanjem, niti itko može izbjeći dosadu ponavljanjem riječi i događaja. Svaki govor bez svježine ili iznenađenja rezultira ponavljanjem riječi i događaja." – kazat će monologno.

Zato se na tren i učini kao da roman počiva na parenju, što će rađati morem suprotnosti. Karakter fra Dominika sučelit će se između sebe kao i razlika propovijedanja i pripovijedanja. Lik Jegulje migoljit će u sluzavosti kao bujno i zeleno đavoljeg bršljana. "Kao i svim đavlijim stvarima, ni rat niti vrijeme nisu mu naudili. Izvana melem, iznutra otrov." Poanta romana! Upravo u dvoru kuće fra Dominikova djetinjstva, gdje će kum Jezdimir pobiti svoju kumčad, silovati: "Iva jeknu i otrči u spavaću sobu. Baci se na krevet pa zagnjuri lice u jastuk, zavapi tupo kroz jastučnicu u gušće perje. A vani, napolju po selu, sve ječi od pucnjave, sve se ori od pijane pjesme. Pjesama koje zovu na klanje, pjesama nabijenih zlom i mržnjom u svakoj riječi."

Međutim, autor ne bi bio što jest, *pobunjenik*, da pobunu u sebi ne guši držeći je pod kontrolom lirike: "Miris baruta nadjačava sve mirise proljetnog cvijeća najrascvjetanijeg mjeseca u godini, šarenog svibnja. A vrbe uz Krku proresle, ljubičice i jaglaci oko Krčića i po lastvama zamodrile i zažutjeli..." Na tom se suodnosu i sukobljava i razrješava naša dvojba: voli li ili mrzi život? Kako se može mrziti život "malim mjestima srca moga"? Kao vrstan poznavatelj topografije prostora "Božje ljepote nad kojom će se još samo smiješiti daleko Sunce s neba", čini se kako ga takav izlaz iz stiska bršljana navodi na popuštanje omče u momčetu što je izbjeglo tragediju, sad već gotovom čovjeku, fra Dominiku. Navodi i nas same na pomisao kako bi možda čak bilo lakše da je *storija* o stradanjima i strahotama rata izuzeta od aktualnih postratnih zbivanja. Lakše bismo podnijeli i oprost, da nije pozadine romana koju je pisac podmetnuo nemoralnosti društva, etički nedostojne preživjele žrtve.

Možda jedino tu humor života naprosto mora dalje, "bez obzira na apsurd, bez obzira koga više nema a koga ima, tko je živ a tko mrtav. Remeta Krešo zvoni večernju Zdravo Mariju, ljudi se križaju i psuju."

S jedne strane, “Muči, ne čujem vijesti!”, s druge, “Jebale te vijesti.” Unesen u priču, Krce do usitnjenosti razvija sukob rata i lirike, da bi osnažio otposlane poruke svijetu o neuništivosti *zvijeri*, još od rimskih dana *vukova u vukovima*. Ta opasnost nikad neće proći. I zato je bitna svaka pojedinost koju autor autentično uspostavlja sa svojim likovima, dajući im dječjački smiješna imena, tj. služi se nadimcima, Mate Šajba, Frane Krakun, Jure Getriba, Kopun. Niz je takvih likova, sve do neke mase koja bi čak mogla stvarati i probleme u čitanju, no kad kao sudi-onici shvatimo da je posprdnost imena granica između humoresknog i romantičarskog, sve im je oprošteno. Pisac i Mate Šajba su tu jedno te isto! Stalno na razmeđu humora i težine života. Ili, zvuči jednoglasno: pisac se igra s težinom života! Ne tičite mi se slobode!

* * *

“Uloga nas pionira u socijalističkoj revoluciji” (Naklada Bošković, Split, 2020.) će to mišljenje još učvrstiti. Čitajući roman, počinjemo shvaćati kako bi upravo on mogao nedostajati Krcinom ciklusu zavičajnog *štiva*, da bi ipak na kraju dobilo konačan pečat romantičarskog. Ovoj riječi se u svom najpitomijem obrascu nadaje ta naša tražena *zvijer* u *zvijeri*, s onim što ih sjedinjuje antipodski, onim tvrdim, na čemu stojimo, tlom koje ne izmiče pod našim nogama, a na kraju knjige istodobno čeka, stoji smrt kao sjećanje na djetinjstvo, na prvu izgovorenu riječ, čak ne niti “mama”, nego – *neću!* Zamislimo se sad nad tim rasponom: od *neću* do smrti! Ali čije smrti, kakve smrti? Onog jedinog što je od prve ljubavi još ostalo. Pa zaplačimo, plačimo, isplačimo se! Što sve tuda nije prošlo, čega sve nije bilo, riječ je o puno više kompilacije života od same životne forme djetinjstva kao faze i dobi, svega onoga što će kroz život donositi ambijentalnost zavičaja, karizma čovjeka i nepredvidivost *zvijeri*, u jednom i drugom, i trećem, kako rekosmo, *zvijeri* u samoj *zvijeri*.

Svakako ugodno iznenađenje inskripcije romana, suodnosom standardnog hrvatskog i lokalnog ikavskog izričaja kod razgovora, stvara posebno ozračje i rađa svježinom čitanja. Zapravo je to istodobno i onaj put kojim će sve krenuti “nizbrdo”, kad će nam početi oduzimati “naše”, kad će nas početi nestajati, kad će nam još jednom u povijesti uzeti slobodu, ukmetiti, usiromašiti nas, u toposu, u riječi, u maču! Nije mač sve što odsijeca glave, opasniji srcem bridi! Itekako je pisac svjestan svoje bespomoćnosti, stoga i toliko visoka razina *zajebancije*, ne zločeste, likovi, zapravo njihova imena, preuzimaju sve kodirane terete prošlosti, navlačeći im košulje smijeha.

Nije to samo priča o pojavnosti komunizma, propasti njega i subrata mu socijalizma, više je od toga novost *zvijeri* sadizma, premda, podučio

bi nas autor, sadizam ne dolazi iz korijena *saditi* već od grofa, zamislite, od Grofa! A Jacques le Goff bi na to kazao: “Nema ideje koja se ne želi izraziti riječima, nema riječi koje se ne odnose na činjenice! Povijest riječi je, ukratko, povijest sâma.” Riječ je o susretu transformacija, varijeteta društava, kronološkom i semantičkom nizu sloboda koje u povijesti čovjeka, ljudskog roda uopće, nikad nisu uspjele u riječi. Le Goff će to ovako izraziti: “Pojavljivanje i nestajanje izraza, evolucija i semantičke promjene rječnika, to je povijesno kretanje. Jer, drugi vid čudesnoga, koji potiče moju povjesničarsku istragu, jest to što je riječ o strukturama mentaliteta i senzibiliteta koji evoluiraju.”

Povijest riječi nam ne dopušta ovaj roman shvaćati elektorski, “za” i “protiv” – za *bijele* protiv *crnih*, za *crne* protiv *crvenih*, za *crvene* protiv svih! Kad bi se ovdje prepustili bojama, nestalo bi dražesti mjere, one po *zvijeri*, univerzalno ljudske, očovječene, što nas pomalo voli, i mrzi, kad treba. Preobraziti društvo, a da se ne promijeni čovjek, kao njegova jedinka? Ugaziti u plićak Cetine, a da se ne promijeni ljudska dražest mjere, kao naša čuvarica? Pionirska marama, kapa *titovka*, a djetetašce još nevino, ozbiljno je pitanje? Tek na ranama sol peče! A tu je Krce majstor, komunikacija s publikom po mjeri je teatarske daske.

Je li teret prošlosti toliki, ili je težina aktualnog takva, da se ljudi laćaju pera kako bi dostojno obranili pravo na život u slobodi. Nameće to pitanje – je li istinska sloboda idealistička tvorevina? Ili je sve zapravo Nostalgija! Život ti dadnu bez tvoje volje, a onda ti ga ne pitajući uzmu. Koliko je u tomu književnosti, koliko zbilje, a koliko humora!? Mnogi su odgovarali, ali nitko još ne zna.

* * *

U posljednja dva naslova, “Alajbegova slama” (Naklada Bošković, Split, 2021.) i “Tako je govorila Zara Mustra” (Naklada Bošković, Split, 2022.), ironiziranje društvene tranzicijske zbilje, prelamanje očekivanoga i zbiljskoga realnoga, doživjet će svoj klimaks već s posvetom na ulazu u potonje štivo – “Svima onima koji misle da jesu ono što nisu i svima onima koji ne misle da jesu ono što nisu”. Egzistencijalizam kao proturječnost, povijesno ili narativno, oduvijek je mučio ljude razapinjući *tiramolu* i “rublje” između smijeha i stida dvaju zidova. Od Glembajevih, do *ex* Gospođe ministarke, od Alajbegove slame do Zare Mustre, vazda će one što domovinu nose u džepu stalno zbnjivati “je li im domovina tako mala ili im je džep tako velik”, e da bi sve preraslo u ciljane preoblake zabave. Kratak je put od snažne ironizacije do kritike društva, jednog od temelja ozbiljnih demokracija, ali i svjetske književnosti. Kroz dijaloge svojih apstraktnih likova Krce je gotovo standardizirao naš put

k jakom osvješćenju diogenovske realnosti. Pače, prema vani djeluje blagotvorno, primirujuće. Zato je i moguće da u ime Zaratustre dobijemo tako sjajno odabran lik Zare Mustre. "Mustra" je, naime, u lokalnom govoru talijanizirano "uzorak". *Che mustra*, takva si kakva jesi! Ili, i ti si mi neka *mustra*!?

* * *

Stipe Krce na taj rivalitet odgovora: sloboda ti je, moj kume, onakva kakvu živiš, ili, slobode ti je, milo moje, onoliko koliko ćeš je sam prigrliti i živjeti! *Ergo*, sloboda ne raste na stablu, neodvojiva od osobnog života, stara je i velika novost na hrvatskoj književnoj sceni.

Porodom i lozom prapovijesne Cetinske kulture, Krce diše sa svojom zemljom i zavičajem. Kao čovjek, pisac, pjesnik, živi s time u poniznosti. Svi smo rođeni uvijek zaogrnuti nekom prošlosti, no ta nam smetnja ne smije biti pravilom. Kad shvatimo kraj, uzdamo se samo još u ono što je pred nama ostalo. To malo dražesti, ljubavi, smijeha, kad se ono otac Bataillet, kako je bio dobar Taraskonac, izvuče iz škripca govoreći da on ne zna papuanski s ove strane, nego papuanski s one strane otoka.

Je li sve to moguće bez zvjери koju tražimo? Zvijer je sama Riječ!

IVO MIJO ANDRIĆ

Pročitano između redaka

(Danko Ivšinović: Talija i ja, Napretkov kulturni centar, Zagreb, 2022.)

Nakon četiri objavljene zbirke aforizama, književnik Danko Ivšinović pripremio je i objavio novu knjigu pod naslovom "Talija i ja". Riječ je o autorskom izboru epigramskih misli koje je bilježio u posljednjih nekoliko godina. Mahom su to kratke sažete impresije o devijantnim društvenim pojavama i njihovim nositeljima, koje je na našim prostorima porodio rat iz devedesetih godina prošloga stoljeća, a produbio i proširio liberalni kapitalizam u našoj i u gotovo svim bivšim socijalističkim zemljama.

Piščeva misija i obaveza bila je i ostala – da riječju i djelom prokazuje sve ono i one koji uneređuju društvene odnose i unazađuju ljudska prava i slobode. Kako po svome habitusu i određenju pripada tom intelektualnom krugu, Danko Ivšinović svoja zapažanja o svemu što ga okružuje i provocira kao ljudsko i duhovno biće, javno objelodanjuje u knjigama potpisanim vlastitim imenom i prezimenom, bez straha da će biti krivo shvaćen i pogrešno interpretiran od strane pojedinaca koji se u njima prepoznaju. Čak štoviše, ne libi se opisati ih izrazima koji nisu ugodni sluhu, a koji se koriste u svakodnevnom govoru i u pisanom obliku. Možda će neki od tih sočnih izraza zasmetati leksički osjetljivim čitačima, ali to je više njihov, nego li piščev problem. Jezik je otvoreno polje za sve one koji se njime služe i bave, i njemu ne priliče nikakve ograde u demokratskom društvu, kakvo i mi u posljednjim desetljećima gradimo.

Knjiga se sastoji od epigramsko-aforističnih misli, izreka i dosjetki koje na ironično-alegoričan i satiričan način oslikavaju našu sumornu zbilju, ispunjenu seobom naroda s rodnih ognjišta u potrazi za poslom i sredinom gdje ne dominira ratna retorika koju svakodnevno šire pojedini nositelji vlasti, a propagiraju pisani i elektronski mediji i podivljale društvene mreže. U toj pomami ratom ostrašćenih individua, koja često prerasta u kolektivnu histeriju, kako na lokalnim tako i na nacionalnim razinama, normalni ljudi sve više gube volju za ostajanjem u mjestu i zemlji gdje su rođeni, izrasli i stasali za miran život i stabilan progres.

Svoj stav spram svega što uzdiže rat iznad mira, neum ispred uma, nered ispred reda, a nerad iznad rada, Ivšinović otvoreno i bez dlake

na jeziku iskazuje u kratkim epigramskim iskazima poput ovih: *“Ljudska prava su kao trava. Ili se gaze ili se kose; Koga savjest ne grize, za njega nema krize; Sve je stalo, samo još gnjide ide; Najpoznatija pučka disciplina svih vremena je stezanje remena; Dobra vremena za nas nikada nisu imala vremena.”* I kao kruna svega toga i sličnoga, dolazi piščeva nadopuna pjesme: *“Bože čuvaj Hrvatsku... od korone, gladi, rata i – velikih Hrvata.”*

I ne samo od njih, Hrvatsku i njezinu uvjetnu samostalnost, odnosno suverenost, treba čuvati i sačuvati i od onih pod čije se skute sklonila prije deset godina. Od majčice EU, čija politika nikada nije bila baš posebno naklonjena južnom dijelu Europe. Dolazeće vrijeme pokazat će koliko je ta naklonjenost iskrena i u obostranom interesu.

Aforist i epigramist Ivšinović svoju prosudbu o tom odnosu bilježi u nekoliko epigramskih stihova. U prvom pod naslovom *“Zemlja mala”* između redova otkriva da:

“Ima jedna / zemlja mala / neću reći koja, / sve je više tuđa, / a sve manje moja.”

Iz njegove biografije vidi se da živi u maloj zemlji (Hrvatskoj), a da je rođen u još manjoj (Bosni i Hercegovini), pa je lako zaključiti kako je riječ i o jednoj i (ili) o drugoj. Da se vlas(t)i ne dosjete! Jedna je kalemljena na EU prije deset godina, a druga je u postupku kalemljenja koje će potrajati nekoliko, a možda i još više od nekoliko godina. Za prvu zemlju pisac iznosi jednu, a šta drugo reći nego živu istinu, koja kaže:

“Nakon ulaska u EU / došao je kraj / svim našim mukama. / Konačno sve konce / čvrsto držimo / u tuđim rukama.” (Kraj mukama)

Za obadvije, ali i za sve male zemlje podjednako vrijedi epigram pod naslovom *“EU”*, iz koga se vidi kako: *“U Europskoj uniji / pravila važe: “Veži konja / gdje ti / Bruxelles kaže!”* Samo tako mogu se zaslužiti nužni i žarko željeni poticaji i razna druga bespovratna sredstva za uznazadovali razvoj poljoprivrede i društva. Da narod manje glada i da se za zeru malo više sutrašnjici raduje.

Nije Ivšinović protiv EU, niti protiv bilo čega drugoga. Naprotiv! On samo na sve to gleda iz svoga aforističkog i epigramskog ugla i nastoji ga pojasniti onima koji sve to promatraju drugim očima, ili iz prostora jasli koje se pune državnim i europskim novcima. Njima je danas lijepo, a za sutra, tko pita za sutra? Važno je da njima danas teku med i mlijeko, a sutra mogu teći... krv, znoj i suze. Naravno, ne njihove, već onih iz čijih se džepova taj novac grabi i muze.

Takva je, eto, naša današnja slika i prilika viđena očima i oslikana mišlju književnika i akademskog glazbenika Danka Ivšinovića. Rođenog Mrkonjić-građanina, a od minulog rata za *“ničiju zemlju”*, nastanjenog Gospićanina. Pesimistična u realnoj mjeri minulog vremena i optimisti-

čna u nadi da će sutra, ipak, biti bolje. Barem za one koji to sutra dočekaju u blaženom miru i svekolikoj ljudskoj sreći.

Za pisca kao utješna misao vrijedi ona zapisana u epigramskoj poruci koja glasi:

“Tko čita između redaka – načitan je. Koga pročitaju između redaka – pročitani su.”

To je moto knjige i literarni moto našeg života!

IVO MIJO ANDRIĆ

Zrnca prašine u haiku pjesmi

(Milan Rupčić: Šetnja Mliječnom stazom, haiku pjesme, Vlastito izdanje, Zagreb, 2022.)

Kad bi se hrvatska književna scena vrednovala po prinosu pisaca hranjenih na državnim jaslama, ona bi bila blijeda i nedostatna i svela bi se na pedesetak povlaštenih autora koji za godinu, dvije ili tri napišu i objave po jednu knjigu. Njima treba pridodati i približno toliko stranih pisaca čija djela prevode i tiskaju privilegirani nakladnici svezani uz bogati novčani fond Ministarstva kulture, iz koga sisaju ne baš mala državna, odnosno, društvena sredstva.

Na sreću, stvarna slika hrvatske književne scene izgleda drukčije od one službene, koja se može iščitati na stranicama spomenutog Ministarstva. Ta scena je znatno šira, i bogatija je za više stotina vrijednih knjiga koje vlastitim sredstvima ili skromnim donacijama drugih subjekata objavljuju poznati i manje poznati pisci. Jedan od njih je i Milan Rupčić, sve prisutniji pjesnik, prozaist i aforist, koji je u posljednjih desetak godina napisao i, u vlastitoj režiji i produkciji, objavio petnaestak poetskih i prozних knjiga. Time je obogatio nacionalni knjižni fond bez ikakvih državnih i društvenih poticaja, a na vlastitu materijalnu štetu, koja je kompenzirana manjim duhovnim zadovoljstvom. Posljednja knjiga u tom nizu, na kojem bi mu mogli pozavidjeti mnogi etablirani nacionalni pisci, je zbirka haiku poezije pod kozmičkim naslovom: "Šetnja Mliječnom stazom".

Milan Rupčić je na književno polje ušao početkom ovoga stoljeća i tu namjerava ostati do kraja života. Vidi se to po njegovim ozbiljnim stvaralačkim namjerama, ali i po količini, raznovrsnosti i kvaliteti napisanog i objavljenog. Vrijedna je to zbirka literarnih naslova kakvu nemaju ni neki pisci čija se imena, zahvaljujući sklonim im urednicima, ne skidaju sa novinskih stranica i elektronskih medija.

Zbirka "Šetnja Mliječnom stazom" sastoji se od dvjestotinjak haikua svrstanih u tri ciklusa pod naslovima: "Zrak", "Zemlja" i "Voda". U njezin sadržaj uvodi nas tekst "Haiku i ja" u kome autor pojašnjava razloge koji su ga usmjerili u svijet najpoznatije vrste japanskog pjesništva. To su, prije svega: kratkoća, jasnoća, dubina i prirodnost haiku lirike, a onda i pjesnici koji su obilježili hrvatsko haiku stvaralaštvo. Među njima, prije svih: Vladimir Devide, Đurđa Vukelić-Rožić, Franjo Ordanić i Vladimir

Šuk. Druženje s njima i njihovim djelom pomoglo je Milanu Rupčiću da pronade put kojim će sigurno šetati svojom Mliječnom stazom, bez bojazni da će ga netko skrenuti s tog puta.

“Zrnce prašine / na Mliječnoj stazi / pjesnik traži.”

Ovaj haiku moto sastavljen od tri stiha, sedam riječi i petnaest slogova uvodi nas u svijet zraka, zemlje i vode, bez koga ne bi bilo ničega što tvori život na našoj planeti. Bez toga bi ona bila okruglo nebesko tijelo koje lebdi u beskrajnom svemiru, kako lebde i druga slična tijela koja kao Sunce gledamo danju, a kao Mjesec i zvijezde promatramo noću.

“Preko polja / duga zove djecu / u Zemlju čuda.”

U toj Zemlji čudesa, prema poznatoj bajci, djevojčica Alisa je pronašla neobičan podzemni svijet kroz koga je prošetala snom, i uvjerala se da je sve moguće ako se ide stazom mašte i putanjom želja. No, san je san i on traje nekoliko sekundi, što se na Mliječnom putu može mjeriti svjetlosnim godinama. Mašta je mašta i ona nema kraja.

“Zrnce prašine / na Mliječnom putu / mjere astronomi.”

Njih treba pitati koliko je dugo trajalo putovanje snom male Alise, ili koliko bi trajao put druge djece koja bi, na poziv duge, ušla u Zemlju čuda.

Nama običnim smrtnicima poznato je da se na našoj zemlji događaju čuda koja nitko ne želi, a priroda i ljudi obnavljaju ih kroz dugu povijest čovječanstva. Događaju se potresi katastrofalnih posljedica, kakav je najnoviji u Turskoj i Siriji. Događaju se tsunamiji i poplave skoro biblijskih razmjera, koje na raznim krajevima svijeta brišu sela i potapaju gradove. I što je najgore, događaju se ratovi koje osmišljavaju pokvareni ljudski mozgovi, kakvih je uvijek bilo i kakvih će uvijek biti. Oni će razarati ono što priroda nije, i zatirati život u njegovom začetku i mirnom trajanju. Sve će to raditi pustinjaci duha i uništitelji svega postojećeg. Zbog njih kroz...

“Ukrajinsko proljeće / lastavice neće letjeti / nema krovova.”

Nema krovova pod kojima bi gnijezdo svile i nove lastavice svijetu podarile. Srušeni su u bezumnog granatiranjima i raketiranjima gradova i sela. Ugašeni su životi ljudi koji su ispod tih krovova živjeli, voljeli se, rađali i podizali djecu, radovali se životu u miru i slobodi.

“Toranj Kremlja / zlokobni gavran grakće / svijet je u strahu.”

A u strahu su velike oči i sužena pamet. Zato se donose odluke o nastavku rata, umjesto da se traži put do mira. Pregovorima, a ne ubojitim oružjem koje postojeće zlo samo umnožava. Na kraju svega, ti isti ili mnogo pametniji od njih, sjest će za stol i povući nove granice koje su milijunima donosile nesagledive posljedice i teško podnošljive nesanice. Na ovome svijetu nitko nije pametniji ni gluplji od ljudi. I ako ga itko razori do neprepoznatljivosti, oni će to biti. Ne gladna i

žedna ukleta većina, već sita i pijana prokleta manjina. Vladari svijeta i naših života.

“Podne ugrijalo / sunčalište na kamenu / drijema poskok.”

A gdje je poskok, tu je i njegov otrov. Opasan za zdrave, lijek za otrovane. U malim dozama koje jačaju otpornost.

“Gladna riba / mušicu za večeru / nudi ribar.”

Gladna, naivna riba nije svjesna zašto joj netko nudi besplatnu večeru. Zna se kako nema besplatnog objeda i kako i glad ima svoju cijenu koja se ponekad plaća životom. Pjesnik je u predvečernjoj šetnji uočio taj naoko nevažan detalj, i ugradio ga u haiku pjesmu ispisujući je, u prenesenom značenju, kao opomenu gladnoj ljudskoj vrsti.

I tako, nižu se stihovi u troslojnu pjesmu, izvorno iskovanu na Dalekom istoku i odaslanu u bijeli svijet da širi ljubav, sreću mir i dobro, a zatire ludost i ljudske gluposti. Pjesma je radost koju svi želimo i kojoj se uvijek dušom veselimo. Što je pjesma vedrija, to je duša sretnija.

Haiku poeziju Milan Rupčić zapisuje bez opterećenja slogovnom metrikom 5-7-5, koja je zahtjevnija i traži poštivanje zadane matematičko-leksičke preciznosti. Ali to nimalo ne umanjuje vrijednost i snagu njegove haiku poetike koja je prirodna, jezgrovita i slikovita i pogađa srž tema odabranih za prenošenje poruka ljudima u zemlji i svijetu. Da se prizovu pameti i da zlo ne nanose ni sebi ni drugima.

OBLJETNICA

MLADEN DORKIN

Akademik Ivo Frangeš, pjesnik riječi što traje

(Uz dvadesetu obljetnicu smrti profesora Ive Frangeša)

“Znanstvenik i književnik, sveučilišni profesor i akademik, esejist i povjesničar književnosti, pisac briljantnog stila i govornik uzbudljive rečenice i nadahnutog ritma, a iznad svega pjesnik koji u svom doživljaju i svom rukopisu ne pozna razlike između znanosti o književnosti i poezije, Ivo Frangeš bio je više od četrdeset godina ne samo glavna pokretačka snaga, nego i kritički autoritet, zahvaljujući svom preciznom osjećaju za moderno i tradicionalno; za vrijednost baštinjenu iz davnih stoljeća i vrijednosti suvremene, novostvorene, i još u punoj mjeri neprovjerene”, riječi su tajnika Razreda za književnost Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, akademika Dubravka Jelčića, u oproštajnom slovu kojim je popraćen odlazak Ive Frangeša 2003. godine. Napustio nas je nezaboravni Profesor, ali su ostala njegova briljantno pisana djela: *Stilističke studije, Talijanske teme, Studije i eseji, Matoš – Vidrić – Krleža, Realizam*, u: *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 4, *Antun Barac, Izabrana djela*, PSHK, knj. 149, *Nove stilističke studije, Povijest hrvatske književnosti*, na njemačkom jeziku proširena 1995., *Hrvatska novela – interpretacije*, u suradnji s Viktorom Žmegačem, *Moj Tadija, Riječ što traje*, po mnogočemu interesantan ogled *Trag riječi u nevremenu* itd., itd.

Rođen u Trstu, školovan u Sarajevu i Zagrebu, Europejac kulturom i svojim najdubljim bićem, naobrazbom romanist i kroatist, Frangeš je u svoje stilističke oglede i interpretacije ugradio tekovine iznimne europske duhovne baštine, prihativši od velikih učitelja i uzora kritički i znanstveni instrumentarij, nadasve poetiku De Sanctisa, svijest njegovu da “svako umjetničko djelo u sebi krije ključ za vlastito razumijevanje i da kritika djela treba da poče od djela samoga, odbacujući sve ono što može biti vrijedno i zanimljivo, ali nije bitno i ne objašnjava djelo”. Sljedbenik velikih uzora Francesca De Sanctisa, Giacomina Devota, Emila Staigera, Lea Spitzera, Ivo je Frangeš otvorio novu stranicu naše kroatističke znanosti. Umjesto deskripcije filološke metode i okoštalog pozitivizma ranijih proučavatelja hrvatske književnosti, pa i Barčeve estetike života, kojega je naslijedio na katedri novije hrvatske književnosti 1956., profesor Frangeš svojim stilističkim pristupom književnom djelu kao estetskoj činjenici korjenito mijenja viziju i granice umjetničke slike o

hrvatskoj književnosti u kojoj će se i manje poznati pisci, osvjetljeni novom strašću i novom metodom, oglasiti kao novost u doživljajnosti Ive Frangeša. Autentičnim glasom do jučer neiščitanih skrivenih istina i ljepota, kao što su Josip Eugen Tomić, Jure Turić, Josip Draženović, pa Milutin Cihlar Nehajev, Vjekoslav Majer i drugi. Obdareni smo interpretacijama u kojima je vidljiv autorov stvaralački napor da s novog motrišta i u novom osvjetljenju prezentira hrvatske pisce, istakne immanentnu estetsku vrijednost njihova djela, i to kritičkim postupkom u kojem se interpretator afirmira kao *kreator, stvaralački subjekt, estet sigurna dojma, izgrađena ukusa i čvrsta suda*, što sve izvire iz prirode talenta, svestrane naobrazbe i široke kulture interpretatora. Dogodilo se da je Ivo Frangeš to mogao objediniti jer se istodobno oglasio snagom svog raskošnog talenta i kao kritičar i povjesničar, teoretičar i pragmatičar, a to je nešto što je frangešovska činjenica, stvaralački čin, što se dogodilo; rijetka sposobnost i svestranost koja je uvjetovana njim samim. Pojavio se umjetnik riječi u kojoj se kreativno prepleće znanstvenik i pjesnik, što bi rekao Josip Lisac, književna povijest i književna kritika, a kad je riječ o Frangešovu stilu, prirodi i vrsti njegovih kritičkih zapisa, s razlogom Miroslav Čabrajec definitivno nalazi samo jednu riječ – esej, pozivajući se na Frangešovu definiciju eseja:

“(...) ‘Opisujem samog sebe’ može kazati i današnji esejist jer esej znači prije svega lično gledanje na posve lično odabranu temu, subjektivnost je njegov oblik postojanja, univerzalnost njegov smisao; ma koliko se činio epskim, on je ipak lirika; i u tome jest njegov čar”, a mi kažimo: i čar Frangešova opusa.

Positivistički pristup zamijenjen je estetskim, hladna, suhoparna profesorska kritika, ukočena, uozbiljena, teorijama sapeta, nerijetko dosadna i zamorna, opterećena povijesnim činjenicama, što redovno ne govori ništa o umjetničkom djelu, ustuknula je pred senzibilnim nervom i temperamentom inventivnog kritičara i esejista koji uživa u ljepoti umjetničkog djela; prilazi umjetnici čista srca, radosno, i teorijama neopterećenog uma, zanosno. Književno se djelo pod finim perom Ive Frangeša objavljuje kao predmet znanstvenog spoznavanja, stvaralačkog promišljanja, estetskog uživanja. Tako su i spomenuti pisci u njegovim oglecima izašli iz književnog herbarija kao pisci znatnih umjetničkih kvaliteta, i to zahvaljujući stilističkom pristupu, osobnom stilu interpretatora. U tom kontekstu vrijedno je istaknuti misao Aleksandra Flakera kako je Ivo Frangeš svojim zapisima o Turiću, Draženoviću i Leskovaru još davnih pedesetih godina prošlog stoljeća ispisao prva poglavlja hrvatske povijesti književnosti, citiram, “u kojima se nazire stil kao movens i zadatak kritičkog postupka u analizi književnih djela”, što bitno obilježava profesora Frangeša kao povjesničara umjetnosti; široko ga

otvara prema novim viđenjima hrvatske povijesti i njezine književnosti. Potvrđujući svakim svojim rukopisom da se o književnosti može pisati znanstveno i kritički, a da to bude uvijek lijepo i čitljivo, pitko i dojmljivo, jednostavno i razumljivo, toplo i privlačno, primjereno predmetu i emocionalno, Ivo je Frangeš svojoj znanstvenoj akribičnosti udahnuo dušu, podario šarm esejističke reljefnosti, bogatstvo maštovitosti, snagu memorije što se objavljuje u velikom rasponu asocijativnih i evokativnih mogućnosti autora, zanosu kojim se po crti svoje nadarenosti, osjećanja i znanja slobodno i prirodno, suvereno kreće u svijetu književnosti, koja je u Frangešovoj viziji, kad je govor o hrvatskoj književnosti, uvijek bila "sukladna europskoj slici i duhu". Znanstvena i metodološka dosljednost pri tome ne idu na uštrb literarne arome njegovih radova, što reče jedan kritičar, kao što ni esejistička širina i stilska elegancija ne prikraćuju Frangešovu dubinu promišljanja i mjeru kritičnosti.

Jest, svojim univerzalnim umom i blistavim svojim duhom Ivo je Frangeš jarko ozračio sveukupnu hrvatsku literaturu i kulturu, počev od *Bašćanske ploče*, *Ploča nad vratima književnog početka*, preko klasika svih razdoblja i stoljeća hrvatske umjetničke riječi do Tinove Provanse i pjesnika Rastušja i Firence, čuvene Tadijanovićeve pjesme *Večer nad gradom* u kojoj se "emocija i intelekt uzajamno podržavaju i krijepe", riječi su profesora Frangeša, baš kao i u njegovim oglecima i interpretacijama, uvijek u ozračju znanosti i poezije, kreativnoj simbiozi nacionalnog i univerzalnog. Čega god se dotaknuo, sve je na svoj osobit način, širinom velike duše i velike kulture, prožeo ljubavlju; oživio, osvježio, intelektom i srcem oplemenio, stilski literarizirao. Znanstvenik s ukusom i kritičar s mjerom, intelektualac finog romanskog duha i odgoja, poklonik Manzoniya, Foscola i Leopardija, prevodilac Verge i Stendhala, podario nam je svoj osebujni talent i snažnu frangešovsku osobnost spoznajom "da u umjetnosti ne postoji banalnost ružnoće, nego nadmoć doživljaja". Sve se to tako intenzivno osjeća u draži njegovih poetski ponesenih interpretacija i reinterpretacija (Marulić, Držić, Gundulić, Mažuranić, Kovačić, Kranjčević, Matoš, Vidrić, Nazor, Krleža, Ujević, Šegedin, Marinković, Tadijanović); novim doživljajima i viđenjima hrvatske književnosti kao i modernim shvaćanjima hrvatske znanosti o književnosti.

Svoja promišljanja o hrvatskoj umjetničkoj riječi iznio je i obrazložio u *Proslovu* svoje *Povijesti hrvatske književnosti*, duboko uvjeren "da cjelovita slika jedne književnosti ovisi prije svega o djelu i djelovanju najvećih". Odatle zanimanje profesora Frangeša za vrhove hrvatske književnosti, *vertikale duha* hrvatskog naroda, premda nije zaboravio i mnoge minorne pisce. Doista, svojim djelom i životom Ivo je Frangeš obilježio i zaokružio poslije smrti Antuna Barca drugo polustoljetno razdoblje hrvatske znanosti o književnosti dvadesetog stoljeća koje s razlogom već danas

akademik Katičić nazva *Frangešovim razdobljem*. I veliki Antun Barac bio je istodobno i historičar književnosti, i teoretičar književnosti, i književni kritičar; i on je kao i profesor Frangeš u proučavanju književnosti vidno istaknuo književno djelo, no za razliku od Ive Frangeša, kojemu je estetska činjenica nadahnuće kako u analizi i sintezi, ocjeni djela, tako i pisca i njegova stvaralaštva, pa i povijesne datosti, Barac je u vrednovanju književnih djela i književnih pojava uopće davao prednosti idejama, nacionalnim, etičkim i socijalnim odrednicama, pred čisto književnim, estetskim, umjetničkim. U tom kontekstu Antun je Barac napravio pomak od krajnje okoštalog pozitivizma i utilitarizma, simplicističkog historicizma u hrvatskoj znanosti o književnosti ranijih vremena, što neće ostati strano u promišljanjima profesora Frangeša, ali u mjeri koja ne opterećuje interpretaciju književnog djela kao estetskog fenomena. "Jer autor živi u svojim djelima", piše Ivo Frangeš u ogledu o Matoševoj pjesmi *Jesenje veče*, "u punini svoje historijske i umjetničke osobe, i samo po autoru mogu se umjetnička djela do kraja odrediti." Jest, svojim nadahnutim, zanimljivim i lijepim predavanjima na katedri novije hrvatske književnosti, kojoj je bio na čelu od nastupnog dana 1956. pa do odlaska u mirovinu 1984., i svojim poetskim interpretacijama, osobnim izborom probranih tekstova u kojima se stvaralački čin oglašava kao ljepota, trajna i vječna vrijednost u riječi što traje, Ivo je Frangeš poslije nekoliko stoljeća pozitivističkog uma u hrvatskoj znanosti o književnosti, po riječima Dunje Fališevac, "kopernikanskim obratom promijenio proučavanje hrvatske književnosti i razumijevanje književne povijesti".

Frangešova promišljanja o stilističkoj metodi i interpretaciji književnog teksta, kao što rekosmo, vezana su za temeljne misli o stilu i stilističkoj metodi Lea Spitzera, Emila Staigera i Giacoma Devota, ali kao i uvijek kod nadarenih, odmah se oglasio u svojoj prepoznatljivoj osobnosti, frangešovski, u punini svog raskošnog kritičkostvaralačkog talenta u svojim *Stilističkim studijama* 1959., esejiziranim interpretacijama Kovačića, Vojnovića, Matoša i Krleže: *Buđenje Ivice Kičmanovića, Vojnović između Šenoe i Flauberta, Antun Gustav Matoš – Jesenje veče, Stvarnost i umjetnost u Krležinoj prozi*, gdje se teorijski i metodološki jasno iščitava autorova koncepcija stilističke kritike – interpretacija književnog teksta, koji je uvijek duboko individualan, kreativan čin i kad govorimo o književnom djelu i kad je riječ o interpretatoru. U tom kontekstu Ivo je Frangeš definirao svoju estetiku u poznatom radu *Stilistička kritika – vrijednost i granice*, kojim otvara svoju knjigu *Stilističke studije*, ali i na stranicama u nizu studija, ogleda, rasprava, eseja, u predgovorima i pogovorima jednako svojih i tuđih knjiga.

Tako, primjera radi, kad podcrtava kao novost svijest De Sanctisovu da svako umjetničko djelo krije u sebi ključ za vlastito razumijeva-

nje, i da kritika djela treba da pođe od samoga djela, i odbaci sve ono što nije relevantno u objašnjenju djela, onda je to i Frangešova svijest, njegovo uvjerenje, njegova poetika interpretacije. Riječima profesora rečeno pola stoljeća kasnije: "Polazište interpretacije je književno djelo, literarna individualnost književnog djela, ali u povezanosti s krugom kojemu pripada. Više od toga: dati informaciju koja ne opterećuje nego razjašnjava", čitamo u *Predgovoru* knjige *Hrvatska novela – interpretacije*.

Ili, kad udivljen De Sanctisovom *Poviješću talijanske književnosti* kaže kako nije to tek tako procurilo iz autorova pera, čime ističe njegovu ogromnu načitanost, svestrano i intimno poznavanje književnih djela i povijesnih činjenica, tko da ne prepozna u tim riječima profesora Frangeša i ne osjeti njegovu načitanost, svestrano poznavanje hrvatske literature i kulture uopće, kao i europske, poglavito romanske i klasične. I kod njega je sve procurilo u mlazu, u znaku talenta, znanja i ljepote kako u sadržaju tako i stilski oplemenjenom izričaju; stilu koji krase kao temeljna značajka – ljepota: smireno i logično suglasje lirskih slika i znanosti, njihovo odmjereno, smisljeno povezivanje, u poetski specifičnom ritmu, na mahove i predasima, ali uvijek logično, moćno, u nepresahlom dahu, bistro, u jasnim, tečnim rečenicama koje se čitaju kao draga priča, najljepše štivo. Kao i De Sanctis, pišući svoju *Povijest hrvatske književnosti* nije išao za sitnim podacima, gubio se u sitnim imenima, već je slobodno dao maha svome izrazito sintetičkom duhu, posegnuvši za *najvećima* u čijim se djelima najpotpunije iščitavaju kako nacionalne tako i univerzalne vrednote našeg ljudskog i narodnosnog postojanja na ovoj balkanskoj vjetrometini, gdje stoljećima "krst časni i sloboda zlatna" postaju osnovne kategorije života i književnih inspiracija, osnovne sile pokretnice koje su ravnale njezinim razvitkom; provodni motivi usmene i umjetničke književnosti od Gundulića preko Mažuranića i Kranjčevića do Kaštelana i Gorana: "vječno maštanje o slobodi, pravdi i ljepoti", piše Ivo Frangeš, "i uzdah Mažuranićev 'Ah da vide svijeta puci ostali', dok veliki i slobodni uživaju u povlastici egoizma, ravnodušni za događanja na hrvatskom i južnoslavenskom prostoru". A kako je hrvatska književnost u stopu pratila i dijelila sudbinu svoga naroda, uvjeren da cjelovita slika jedne književnosti ovisi prije svega o stvaralaštvu najvećih, i da su to u hrvatskom slučaju Marulić, Držić, Gundulić, Mažuranić, Šenoa, Kranjčević, Matoš, Polić Kamov, Ujević, Krleža, Goran, Ivo je Frangeš najveći dio svoga znanstvenokroatističkog rada posvetio vrhunskim, kanonskim djelima hrvatske književnosti. Primijenio je visoke estetske kriterije primjerene kriterijima europske književne kritike i historiografije, nasuprot Barcu, rasnom historičaru književnosti, koji je bio zagovornik književnog standarda. Pjesnik i znanstvenik eruditske refleksije i stilske elegancije, ispustio je u svojoj

povijesti hrvatske književnosti mnoge minorne pisce, no kako reče u *Proslavu* svoje *Povijesti* "punu pravdu koja ih bez potcjenjivanja izjednačuje s najvećima, dobili su u pridodatom *Leksikonu*, koji je po prirodi svojoj neizbježno objektivan". Tako nitko nije zaboravljen. Ušli su najveći, koji dostojno stoje uz bok vrhunskim europskim piscima i njihovim ostvarenjima. Ipak, premda mu kriterij u izboru nije prosjek, naći će se u Frangešovoj *Povijesti hrvatske književnosti* i pokoji minorni pisac, primjereno autorovu viđenju njegova posebnog, specifičnog značenja u povijesnom razvoju hrvatske književnosti, kao što je Andrija Kačić Miošić; sukus svega lirskog i nadahnutog u rukopisu Frangešove *Knjige*. Mada u Kačićevu *Razgovoru ugodnom naroda slovinskoga* tako rijetko prostruji dašak poezije, neupitno je knjiga starca Milovana, razmišlja Ivo Frangeš, značila prodor narodnog duha u umjetničku književnost i do jučer bila najčitanija, najpopularnija lektira hrvatskog puka, a posredstvom Fortisa i Herdera i europski obilježena. Dovoljan razlog da Kačić dobije posebno mjesto među prosječnima u Frangešovoj *Povijesti*.

Ako su ogleđima o Turiću, Draženoviću i Leskovaru davnih pedesetih godina prošlog stoljeća, po mišljenju Flakera, ispisana prva poglavlja Frangešove *Povijesti hrvatske književnosti*, sve što je u narednim desetljećima Ivo Frangeš objavio u obliku rasprava, studija, eseja, prikaza, interpretacija, do izlaska čuvene mu *Knjige* 1987., u znaku je njegova viđenja razvoja hrvatske umjetničke riječi koja je dijelila sudbinu hrvatskog čovjeka i pratila put i hod njegov prema ostvarenju nacionalnog identiteta, a opet bila i ostala integralni dio europskih književnih kretanja, što ostaje nezaobilazna povijesna činjenica u promišljanjima Ive Frangeša hrvatske književnosti i hrvatske kulture uopće; pisao on o Maruliću ili Gunduliću, Mažuraniću ili Kranjčeviću, ili pak Matošu, Krleži; nedvojbeno je zaokupljen najvećima, posebno tematskim svjetovima hrvatske knjige, u kojima se ideja o pravdi, slobodi i ljepoti estetski moćno iskazuje. "Polazeći od Eliotove misli", piše Krešimir Nemeč, "da su sve duhovne, pa tako i estetske vrijednosti stalno prisutne u jednoj nacionalnoj kulturi te da svako novo ostvarenje baca i novo svjetlo na sve ono što je prethodno stvoreno, profesor će u svojim književnopovijesnim opisima uspostaviti specifičnu viziju hrvatske književne culture kao stalne prisutnosti kanonskih djela i vrhunskih dostignuća u kulturnom pamćenju", što govori o jedinstvenosti i koherentnosti hrvatske književnosti kroz stoljeća koju je Ivo Frangeš upravo tako u svojoj *Povijesti* doživio i prikazao, esejistički živo i plastično iznjedrio u riječi što traje. U njegovim se interpretacijama *najvećih*, od začetnika hrvatske književnosti Marka Marulića, Splitsanina, pa do velikog mu prijatelja Dragutina Tadijanovića, smisleno razotkrivaju i prepleću nacionalne i europske osobitosti hrvatske književnosti, estetske i povijesne, istodobno na si-

nkronijskoj i dijakronijskoj razini, što u sintezi zrači osobitom ljepotom autorova duha. Tako, primjera radi, neće ponestati suglasja između Marulića i europskog duha vremena, Mažuranića i Gundulića, Tina Ujevića i šireg europskog literarnog kruga od Petrarke do Baudelairea, francuskih simbolista i nadrealista, a tako biva uvijek kad profesor piše o hrvatskim velikanima pera i duha:

“Ivan Mažuranić (1814.–1890.) u izvanrednoj epskoj pjesmi *Smrt Smail-age Čengića* (1845.) progovorio je glasom umjetnosti koja zahvaća i prošlost i sadašnjost i budućnost, podigavši tradiciju Dubrovnika i narodne pjesme na viši stupanj i najavivši u realnim okvirima slutnje koje je Ivan Gundulić svojim *Osmanom* postavio mnogo univerzalnije ali više odrano.”

“Osobito je značajno djelo Tina Ujevića čija je poezija oslonjena na talijanske trećentiste, na Baudelairea i francuske simboliste, jedan od posljednjih glasova europskog postpetrarkizma i ujedno najava nadrealističkih iskustava koja će se nešto kasnije kao organiziran pokret razviti, posebno u srpskoj književnosti.”

Jest, bio je majstor u analizi i sintezi, suptilnim analizama i sažetim sintezama. Posjedovao je onu rijetku sposobnost da se u svojim analizama poistovjeti s piscem i djelom, svijetom njegove poetike i poezije i da poznato i doživljeno prezentira stilski zanimljivo i slobodno, živo i okretno; istodobno znanstveno točno i poetski toplo, stručno i lijepo, analitički precizno i jezično elegantno, da s Nazorom bude nazorovac, s Matošem matoševac... U analizama podjednako epski opširan i lirski topao, u sintezama moćno sveobuhvatan, čvrst, nabijen i prodoran, u sudovima i zaključcima smislen i jasan, točan i precizan, kao u ogledu *Trag riječi u nevremenu*, gdje je na dvadesetak stranica suvereno podcrtano sve bitno i karakteristično, vezano za stoljetna književna i povijesna gibanja u južnoslavenskim književnostima, pa i hrvatskoj, što je i više nego impresivno, ali to je povlastica nadarenih, kao što je profesor Frangeš. Evo primjera majstorskog pera, gdje profesor u nekoliko poteza uspijeva moćno i plastično oslikati dubrovačku književnu zbilju 16. i 17. stoljeća preko *najvećih*, Držića i Gundulića; sve drugo je izostavljeno, žrtvovano, ali kad je riječ o sintezi, o bitnom, ništa nije izgubljeno.

“Vezana s jedne strane superiornim umjetničkim iskustvima Italije, s druge strane univerzalnošću ljudskog bola koji se proširio Turskom carevinom, književnost dubrovačkih pisaca baca poglede daleko izvan svog stvarnog domašaja, pa je samo tako moguće da u njoj odjekne i suveren renesansni smijeh Marina Držića (1508.–1567.), samosvojesno prpošan i danas koliko i u času kad je nastajao, smijeh koji svjedoči o stvaraocu bez kojega bi veza europske komedije s klasičnom latinskom i grčkom bila nepotpuna; ali je isto tako logično da u njoj Ivan Gundulić (1589.–1638.) izgradi viziju propasti

stvarnog zla i pobjede dobra, izraženu u Osmanu posebnim tipom slavenskog, hrvatskog baroka, prikazujući prolaznost brutalne sile i pobjednu pjesmu etike i pravdnosti."

Ljepota se književnih djela iščitava, sagledava, doživljava i osmišljava u njegovim interpretacijama u rasponu interpretativnih mogućnosti što izvire iz njih samih, njihove umjetničke strukture, estetske biti, uvijek složene, izazovne, višeznačne, za ponovno čitanje i nove interpretacije vječno otvorene i – primjereno toj istini – temeljni je cilj Frangešove interpretacije naglasiti individualnost teksta, njegovu estetsku vrijednost i posebnost, i ono ozračje magije što zrači, matoševski rečeno, iz njegove estetičke sugestije u kojoj i po kojoj književno djelo živi kao umjetnina, neponovljivi estetski znak.

U tom kontekstu Frangešove interpretacije duboko su individualne i autonomne, baš kao i samo djelo, u zahvatu i spoznavanju teksta nadahnute, doživljajne, prodorne, slojevite, slikovite, jezikom interpretativnog teksta literarizirane, poetične. Sve što tekst nudi na estetskoj razini njegove su interpretacije ponijele u sebi, a nije izostala ni složena povezanost "s širim i užim krugom", jezikom profesora rečeno, "kojemu pripada pisac i djelo". Tako, primjera radi, a u kontekstu tog Frangešova interpretacijskog duhovnog bogatstva i mudrog iskustva, što stilski blistavo izvire iz autorove duboke proživljenosti i saživljenosti s jednom rijetkom ljepotom *što se zove Vidrićeva poezija*, neće izostati ni fina suglasja s Barčevim spoznajama, koje Frangeš redovito prihvaća, ali i proširuje i produbljuje, i polemički odnos matoševca Frangeša prema Matošu i uvažavanja Nazorove riječi i naoko škrtih i diskretnih, kao usputnih, a u stvari oštrih i moćnih refleksija i poredaba određenih Vidrićevih sadržajnih i stilskih kategorija s poetskim svijetom Mažuranićeve, Kranjčevićeve i Matoševe riječi. A u svim tim analizama nikada neće biti ispušten ni europski kontekst, što ga Frangešovu doživljavanju nacionalne literature daju njegova europska naobrazba i kultura, poglavito, kao što rekosmo, klasična i romanska.

Jest, polazeći od stilističke kritike koja književnom djelu pristupa kao jezičnoj umjetnini, Frangeš je svojim urođenim smislom i osjećanjem za prepoznavanje ljepote otvorio prostor prema modernoj recepciji nacionalne književnosti, a u jednoj od posljednjih knjiga *Hrvatska novela – interpretacije*, hrvatsku je književnost vidno obogatio sjajem novine detaljnim interpretacijama antologijskih štiva hrvatske novelistike u jednom velikom vremenskom rasponu od Šenoe i Gjalskog do suvremenika naših Aralice i Fabrija. Tekst je nadahnuće, nepresušni izvor Frangešovim rukopisima, pa i onda kada je u očima prosječnih samo spomenik pismenosti, kao *Bašćanska ploča*, a razgovor o umjetnosti u njegovim interpretacijama praktično je beskrajn, vječan kao i umjetnost.

Ljepota, razmišlja Ivo Frangeš, i ne bi imala nikakvog smisla kad bi se mogla iscrpsti jednim čitanjem, gledanjem, slušanjem; Krležinim riječima rečeno, traje vjekovima, doživljava se kroz mijene, u protjecanju vremena uvijek na nov način, bez obzira na aktualnost sadržaja i prirodu njezine teme. Ako je djelo istinska umjetnina, ono neprestano nudi nova viđenja i nova ozračja. Govore o tome već same najave njegovih interpretacija u knjizi *Hrvatska novela – interpretacije*, u kojima se jasno iščitava osobno viđenje interpretatora odabranih tekstova, pa će se tako Vojnovićeva novela *U magli* najaviti naslovom *Trpnja užitka i užitak trpnje*, Draženovićeva *Po buri: Suze ljudi i suze stvari*, Matoševa novela *Cvijet s raskršća*, dobro poznata svim nastavnicima i đacima, *Suze sna i jave na raskršću života*, Voda Nazorova kao *Utjeha zajedničke nevolje* itd., itd.

Ono, što posebno fascinira i zadivljuje, jest Frangešovo bogatstvo doživljajnosti umjetničke biti djela, estetska senzibilnost profesora koji nam neslućenim obzorjima osmišljava i osvjetljava doživljajne tekstove, podcrtavajući istodobno i nacionalne i univerzalne značajke u suglasju prošlosti i sadašnjosti, baštine i suvremenosti, tradicionalnog i modernog, inovativnog. Tako će se, navedimo samo jedan primjer, pod intelektualnim nabojem Frangešove europske naobrazbe i kulture, poglavito klasične, uz Šenoine novele *Karanfil s pjesnikova groba*, *Prijan Lovro*, slobodnom i ničim sputanom igrom radoznalog duha kreativno vezati tolika imena ne samo iz nacionalne: Preradović, Kukuljević, Demeter, Gjalski, Kovačić, Novak, Matoš, Krleža, Barac, a tu je i mnoštvo drugih kulturoloških podataka, nego i europske književnosti i europske kulture uopće, kao što su Vergilije, de Vigny, Chateaubriand, Humboldt, Kollar, Goethe, Schiller, Prešern, Heine, Balzac, Stendhal, Flaubert, Turgenjev, Brandes, Proust, Huxley, Sartre, a sve to s pravim osjećajem mjere, koliko je u funkciji stvaralački nadahnute interpretacije, u znaku onog Tadijanovićeva “osvjetljujućeg podatka”, što bi rekao profesor Frangeš, dublje estetske smislenosti književnog teksta, teorijskih i drugih pojašnjenja te kritičkog vrednovanja pisca i djela u kontekstu sveukupnih nacionalnih i europskih literarnih i kulturnih gibanja uopće.

Da zaključimo: profesor Ivo Frangeš nije tek znanstvenik i pjesnik hrvatske znanosti o književnosti i proučavatelj hrvatske književnosti među mnogima, On je *razdoblje*, nezaobilazna vrednota, imenom i djelom hrvatske kulture. Artist po duhu i uvjerenju, majstor blistave riječi, što traje; prepoznatljiv znak trajnog i neugasivog života.

Ako je istina da je čovjek stil, a jest istina, “onda sve što krase njegova djela krase i njihova autora”, ističe Vinko Brešić u nadahnuto pisanom članku: “Čovjek bi ga gladan slušao”. Jest, krasila je našeg nezaboravnog profesora klasična univerzalnost duha i blagost modernog intelektualca, kako u njegovim rukopisima, tako i u životnim susretima s ljudima, po-

sebno s njegovim učenicima, studentima. Bio je veliki gospodin, Gospar, rekli bi Dubrovčani; jednostavan i neposredan, originalno srdačan, a opet odmjeren, što reče Brešić, pomalo otmjen i pomalo uzvišen; superiornošću izuzetnog duha daleko od svega banalnog, prizemnog, grubog, svakidašnjeg. Ozračenog tinovskom kockom vedrine, nikada ga nisu plavile mrke, sumorne misli, toliko prisutne među ljudima u ovom grubom materijalističkom vremenu upitnih vrijednosti i surove otuđenosti. Bio je veliki čovjek cijelim bićem i žićem: ljepotom duha i dobrotom srca, skladnim, odmjerenim rečenicama i rijetkim darom da sve tamno u razgovoru elegantno okrene na vedro, radosno. Zračio je jednom izuzetnom, samo njemu znanom pozitivnom energijom, koju je moćno prenosio na nas, svoje učenike, kojima je uvijek bio na raspolaganju, u svakom trenutku spreman da posluša i savjetuje, pomogne i ohrabri, posebno nesigurne, a nadarene. Poklonik ljepote i stvaralac ljepote, bio je i ostatak će trajno u našim sjećanjima i uspomenama, neprocjenjivo osobno, duhovno dobro u našim životima. Biti njegov učenik bila je sreća, i privilegij. I čast. Hvala mu na svemu.